

రాజశేఖరచరిత్రము

రచయిత :

కందుకూరి వీరేశలింగమ

తొమ్మిదవ కూర్పు

ప్రకాశకులు :

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము.

1954

ప్రీతి

[వెల రు. 2-0-0]

శొమ్మదన కూర్పు
కాపీలు 2500

అనంత ప్రెస్ - రాజమండ్రి

జూన్, 1954 నంబరం

పీఠిక

మొదటికూర్పు

ఈవిఱకు మన యాంధ్రభాషలో జనుల యాచారవ్యవహారములను దెలుపుచు నీతిబోధకములుగా నుండు వచనప్రబంధము లేవియు లేక పోవుట యెల్లవారికిని విశదమయియే యున్నదిగదా? అయినను దేశ భాషలలో నెల్లను మధురమైనదని పేర్కొనఁబడిన మన తెనుఁగుభాష కటువంటి లోపమును తొలఁగింపవలయు నని కొంతకాలము క్రిందట నేనీ గ్రంథమును వ్రాసి శ్రీ వివేకవర్ధనీ పత్రికాముఖమునఁ బ్రకటించితిని. ఇట్టి గ్రంథములను వ్రాయుట కిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచేత దీని యందుఁ బెక్కులోపము లుండి యుండవచ్చును. అయినను దీనిని జదివినవారందఱును నైకకంఠ్యముగా మంచియభిప్రాయమునే యిచ్చుచు వచ్చినందునను పలువురు పుస్తకములనిమిత్తమయి వ్రాయుచు వచ్చుచున్నందునను నేను పడిన ప్రయాసము నిష్ఫలము కాలేదుగదా యని సంకోపించుచున్నాను.

* * * *

ఈ గ్రంథముయొక్క కథను గల్పించుటలో గోల్డు స్మిత్త ను నింగ్లీషుకవీశ్వరుని గ్రంథసాహాయ్యమును గొంతఁ బొందినను దానికిని దీనికిని విశేషసంబంధ మేమియు నుండదనియు దీనియందు వ్రాయఁబడిన విషయములన్నియు నూతనములే యగునుఁ గూడ విన్నవించు చున్నాఁడను. గుణగ్రహణపారీక్షులగు పెద్దలు దీనియందు దోషముల నుపేక్ష చేసి గుణములనే గ్రహింతురనియు ఆంధ్రదేశీయులును, విద్యాభ్యాస

వాడును దీని నాదరించి మఱియు నిట్టి గ్రంథములను చేయు
నాకుఁ దగినంత ప్రోత్సాహమును గలిగింతురనియుఁ గోరుచున్నాఁ

రాజమహేంద్రవరము |
20 జూలై, 1880 సం॥రం॥

కందుకూరి వీరేశలిం

రెండువకూర్పు

ఈ పుస్తక మింస్థిషులొక భాషాంతరీకరింపఁబడి పుస్తకరూప
బ్రకటింపఁబడియున్నందున, మాఝులను చేసినచో భాషాంతర గ్ర
యొక్క సహాయముచేత దీనిం జదివెడి యస్యదేశీయులకు కష్ట
నుండునని యెంచి చేయఁదలచుకొన్న మాఝులను జేయక కే
కూర్పులో నున్నట్లే దీనిని మరల ముద్రదంపించినాఁడను.

రాజమహేంద్రవరము, }
2 జనవరి, 1894 సం॥రం॥

కందుకూరి వీరేశలిం

THIS TELUGU NOVEL

IS

BY PERMISSION

MOST RESPECTFULLY DEDICATED

BY THE AUTHOR

TO

Col. Robert Mackenzie Macdonald

Director of Public Instruction

Madras Presidency

As a small token of esteem for the good

He has done to the Telugu Country.

వివేకచంద్రిక

అను

రాజశేఖరచరిత్రము

మొదటి ప్రకరణము

భవళగిరి - దేవాలయవర్జనము - గోదావరి యొడ్డున నున్న ధర్మశాల మీద ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుడుగారు వచ్చి కూర్చుండుట - అప్పుడచ్చటికి వచ్చినసిద్ధాంతి మొదలగువారి స్తుతివచనములు - అందఱును గలిసి రామ పాపముల యొద్దకు భైరాగిని చూడఁబోవుట.

శ్రీ) నాసికాత్ర్యంబకముకడ కడుదూరమున నెక్కడనో పశ్చిమమున నొక్క యున్నత గోత్రమున జననమొంది యూర్మికాకంకణాదుల మెఱుంగులు తుఱంగలింపఁ దన జననమునకు స్థానమైన భూభృద్వర పురోభాగముననే పల్లములంబడి జాఱుచు లేచుచుఁ గొంతకాలముండి యక్కడినుండి మెల్లమెల్లగా ముందుముందుకు ప్రాకారేర్చి యెల్ల వారలచూడ్కులకు వేడ్కలు నింపుచు, పిదప నన్యక్షమధుర స్వరంబు లతో ముద్దులు గులుకు శరవేగమునఁ బరుగిడుచు, ఆ పిమ్మట ఘన తరుల చెంతఁజేరి తల్లివేళ్ళనువిడిచి తక్కిన వేళ్ళనంటుచు బాటి జమ్మ లోనడఁగి దాఁగుడుమూత లొడుచు, వెలుపడి విదర్భాది దేశముల గుండఁ బ్రయాణములుచేసి, త్రోవపొడుగునను వచ్చి పుచ్చకొనని వారిదే లోపముగా స్నానపానములకు వలయునంత నిర్మల జలం బొసంగి యా బాలవృద్ధ మందఱి నానందమొందించుచు, తా నడు గిడిన చోటులనెల్ల సస్యములకును ఫలవృక్షములకును జీవనములిచ్చి వానిని ఫలప్రదములఁ గావించుచు తన చల్లఁదనము వ్యాపించినంత వఱకు నిరుపార్శ్వములందు భూమినంతను బచ్చని లేబచ్చికతో

నలంకరించి పశుగణంబుల కాహారంబు కల్పించుచు, తన రాక విని దూరమునుండి బయలుదేటి యడవిపండ్లును, నెమలికన్నులును నహించి పొంగి నానాముఖములఁ దన్నుఁ గానవచ్చు నరద, మంజీర, పిన్నగంగ మొదలగువారి నాదరించి లోఁగొనుచు, అంతెకంతకుఁ దన గభీరత గానుపింప నాధుని వెదకికొనుచు వచ్చినచ్చి, యేగిరిని దూరమునుండి విఱోకించి గోదావరి రిసోత్తరంగముగా ఘోషించుచు పాదమునంబడి శిఖరంబున నధివసించు జనార్దనస్వామి దర్శనము చేసికొని ఘోడనే యచ్చటనుండి తన శాఖారూపము లయిన రెండుచేతులను జూచి సర సత మీఱ నాధునిం గలియు భాగ్యము గాంచెనో యా ధవళగిరి, యాంధ్రదేశమున కలంకారభూతమయి రాజమహేంద్రవర సమీప మున మిక్కిలి వన్నె కెక్కి యుండెను.

ఆ పర్వత మంత యున్నతమయినది కాకపోయినను, తెల్లని పిండి రాళ్ళతో నిండియుండుటచేఁ జూచుట కెంతయు వింతగా మాత్ర ముండును. ఆ రాళ్ళనుబట్టియే దానికి ధవళగిరియను నామము కలిగి యుండును. దక్షిణపువ్వువైపునఁ గ్రిందినుండి పర్వతాగ్రము వఱకును నల్లరాళ్ళతోఁ జక్కని సోపానములు కట్టబడియున్నవి. ఆ సోపానముల కిరుప్రక్కలను కొంతపొడుగున నర్చకులయు, దదితగులగు వైష్ణవ స్వాములయు గృహములు చాలుగానుండి కన్నులపండువు చేయు చుండును. ఆ సోపానముల వెంబడిని బైకిఁ జనినచో గొండమీఁద నల్లరాళ్ళతోఁ గట్టబడిన సుందరమైన చిన్న దేవాలయ మొక్కటి కానఁబడును. దానిచుట్టును నించుమించుగా నిలువెడెత్తు ప్రాకారము మూఁడప్రక్కలను బలీసియుండును. ఉత్తరపువ్వువైపున మాత్రము గోడకు బదులుగా పర్వతశృంగమే పైకి వ్యాపించి, గోడలు తనపాదము నాశ్రయింప వానిని మించి యాలయశిఖరమును నిక్కి చూచుచుం డును. ప్రాకారములోపలనే యుత్తరమున నొక చిన్న గుహ కలుగు

అందులో గూర్చుండి పాండవులు పూర్వ మరణ్యావాసము చేయు నప్పుడు తపస్సుచేసిరని పెద్దలు చెప్పుదురు. అందులో నిప్పుడు చిన్న రాతివిగ్రహ మొక్కటి యుండెను. సంవత్సరము పొడుగునను పూజా పురస్కారములులేక బూజుపట్టియున్న యా దేవర నుత్సవదినములలో నర్చకు దొకఁడు పైకి పులికాపుచేసి, ఆస్వామి సన్నిధానమున దీపము నొకదానిని వెలిగించి గుహాముఖంబునఁ దాను నిలుచుండి పల్లెల నుండి యాత్రార్థమువచ్చిన మూఁకలవలన తల కొక డబ్బువంతునఁ బుచ్చుకొని లోనికిఁ గొనిపోయి దేవతాదర్శనము చేయించి వారి పెద్దలు ధన్యులయిరని జెప్పి పంపుచుండును. జనార్దనస్వామికళ్యాణ దినములు నాలుగును వెళ్ళినతోడనే యెప్పటియట్ల స్వామి రథము యొక్కపగ్గముల నందుంచి, వాని కా చిన్న దేవరను గావలియించి జీతబత్తెములు లేకపోయినను రాత్రిందినములు కాలుగదలపక స్థిర వృత్తితోఁ గాచుచుండు నా పిన్న దేవరయెడల గల విశ్వాసముచేత పూజారులు మఱుచటినంవత్సర మాత్రాశ్శపని మఱల వచ్చునఱకును ఆ గుహ తొక్క చూడనక్కఱలేక నిర్విచారముగా నుందురు. ఈ ప్రకారముగ మనుష్యులు భక్తిహీనులయి దేవతాసందర్శనము చేసి కొనకపోయినను పర్వతమును కనిపెట్టుకొనియున్న చిన్న చతుష్పాద జంతువులుమాత్రము మిక్కిలి భక్తికలవై సత్యము నాస్వామిని సందర్శించుకొనుచు ఉత్సవదినములలో మనుష్యులువచ్చి తమ్ముఁ డతిమి వేయునంతటిపాపముం గట్టుకొన్నదాఁక రాత్రులు దేవతాసన్నిధానమున గుహలో వట్టిభూతలముననే శయనించుచుండును. తూర్పు వయపునఁ బ్రాకారములోనే జనార్దనస్వామి కెదురుగా గొప్పధ్వజ స్తంభమొకటి యున్నది. దానిశిఖరమున నున్న చిఱుగంటలు గాలికిఁ గదలుచు సదా శ్రౌవ్యమయిన నాదముతోఁ జెవులను దనుపుచుండును. ఆ స్తంభమునకు మొదట నాంజనేయవిగ్రహ మొకటి చేతులు

జోడించుకొని స్వామి కభిముఖమయి నిలిచి యుండును. ఈ శిలా విగ్రహమునకును ధ్వజస్తంభమునకును ఉత్తరముగాఁ గళ్యాణమంటప మొకటి యుండెను. స్వామి కళ్యాణదినములలో నుత్సవవిగ్రహములు నందు వేంచేయింపఁజేసి యధావిధిగా వివాహ తంత్రమంతయు మహానైభసముతో నడిపింతురు.

ప్రతిమాసమును రెండుపక్షములయందును ముఖమంటపము మీఁద ఏకాదశినాడురాత్రి హరిభజనము జరుగుచుండును. హరి భక్తులు తులసిపూసలతావళములను ధరించుకొని, ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను స్ఫుటముగాఁ జెప్పుకొని కరతాళములును మృదంగములును మ్రోగుచుండఁగా దంబురలు మీటుచు, బిగ్గరగాఁ తమ యావచ్ఛక్తిని “నసనీతచోరా” “గోవికాజారా” “రాధికాలోలా” “గోపాలబాలా” మొదలగు నామములచే నిష్టదేవతలను సంబోధించుచు మధ్యమధ్య గొంతుకలు బొంగుపోయినప్పుడు మిరియములను జెల్లిపుముక్కలను నమలుచు కృష్ణలీలలను పాడుచుందురు. తలలు త్రిష్పాచు భక్తులు తమసత్తునంతయుఁ జూపి చేతికొలఁదిని వాయించుటచే నొకానొకప్పుడు మద్దెలలును తాళములును పగిలిపోవుటయు సంభవించుచుండును. దేవతావేశముచేత తఱుచుగా భక్తులలో నొక్కఁ టీడ్దఱు దేహములు పరవశమయి రెండుమూడు నిమిషములవఱకు వెనుకకు స్తంభముమీఁది కొఱగుచుండుటయుఁ గలదు. ఇట్టి భక్తి మార్గమును బొత్తిగా గుర్తెఱుంగని యన్యదేశీయులకుమాత్రము నచ్చినజనులు వా రెంతవికృతముగా కేకలు వేయుచు భజన చేయుదురో యంత పరమభాగవతోత్తము లని తలఁతురు.

కొంచెము శ్రమపడి యెవ్వరైన మధ్యాహ్నవేళ నొక్కసారి కొండమీఁదికెక్కి నలుఁగడలఁ జూడ్చి నిగిడించినచో, వన్నెవన్నెల పిల్లలు చెంగుచెంగునఁ దమముందఱి దుముకులాడుచుండఁ గొండ

పొడుగునను ముంగాళ్ళు మీఁదికెత్తి పొదలపయి యాకులను మేయు
 మేకలును, పూర్వదక్షిణములఁ గుప్ప నోసిన ల్లున్న తాటాకుల
 యిండ్లనడుమ వానిని వెక్కిరించునట్లక్కడక్కడ నెత్తుగా నొక్కొక్క
 పెంకుటిల్లును, ఉత్తరమున మంచెలపైనుండి పొలముకాపులు కోయని
 కూత లిడుచు నొడిసెలలు ద్రిప్పుచు బెదరింపఁ జేరువోపులలో
 నుండి వెలువడి మధురగుతములు చేయుచు ఆకాశమున కెగయుచు
 సందయినప్పుడు కంకులను విఱుచుకొని పఱచి పలువిధములయిన పక్షులు
 చెట్లొమ్మలమీఁదఁ బెట్టుకొని తినుచుండ ముచ్చటగానుండు పలువిధ
 ముల పచ్చనిపయిదులును, ఆ పయిని వృక్షములమీఁదను గూర్చుండి
 కర్ణరసాయనముగాఁ బిల్లవగ్రోవిని మోవినిబూని పాడెడి గోపగుల
 కలగానములకు హృదయములు కరఁగి, మేపులు చాలించి, క్రేపుల
 లోడఁగూడఁ జెవులు నిక్కించి యఱ్ఱులు చాచి యాలింపుచు నడుమ
 నడుమ గడ్డిపఱకలు కొఱుకుచు బయళ్ళయందు నిలుచున్న పశుగణ
 ములును, పడమటను నీలములవలెనున్న తేటనీటిపై సూర్యకిరణ
 ములు పడి యెల్లెడలను నప్రప్రదిళుకులను బుట్టింపఁ బలుజేఱంగుల
 జలవిహంగంబులు పుట్టచెండ్లనలె మీలఁ బట్టుకొనుటకయి నీటం
 బడుచు లేచుచుఁ బ్రవాహంబులోడం బఱచుచుండ నఖండగౌత
 మియు నేత్రోత్సవము చేయుచుండును.

ఆ పర్వతపాదమునకు సమీపమున గోదావరియొడ్డున నల్లరాతి
 బండమీఁదఁ జక్కఁగా మలఁచిన రామపాదములు వెలసి యున్నవి.
 శ్రీరాములవారు పూర్వకాలమున నీతాలక్ష్యగులలోడఁగూడఁ బర్ణ
 శాలకుఁ బోవుచు త్రోవలో ఈ పర్వతసమీపమున నడచిననాటి పాద
 ములచిహ్నములే యవి యని యెల్లవారును నమ్ముదురు. కాబట్టి యా
 రామపాదములను సందర్శింపవలె నను నభిలాషతో దూర దేశముల
 నుండి సహితము యాత్రాపరులు వచ్చి రామపాదక్షేత్రమున నఖండ

గౌతమీస్నానముచేసికొని, కొండమీది కెక్కి శ్రీదనార్దనస్వామివారి దర్శనము చేసికొని, స్వశక్త్యనుసారముగా దక్షిణతోడి ఫలములను సమర్పించి కలిగినవారై చ స్వామికి భోగముసహితము చేయించి మఱి పోవుచుందురు. అది దివ్యక్షేత్ర మగుటంజేసి జాతిమతభేదములు లేక యెల్లవారును పులియోగిరము దధ్యోదనము మొదలుగాఁ గల స్వామి ప్రసాదమును స్వీకరించి కన్నుల కద్దుకొని యచ్చటనే యారిగించి చేతుల నంటుకొన్నదానిని కడుగుకొన్న నపచారమగును గనుక గర తలములు పయికైతి చేతుల కందినంతవఱకు దేవాలయస్తంభము లకును గోడలకును ఐర్లము వేయుటయేకాక తచ్చేషముతోఁ దమ మీఁజేతులకును బట్టలకును మోటుఁగు పెట్టుకొనుచుందురు.

ఈ కొండకు దక్షిణమునను తూర్పునను కొంతదూరమువఱకు గ్రామము వ్యాపించియున్నది. పర్వతముపేరే పూర్వము గ్రామము నకుంగూడఁ గలిగియుండెను. కాని, యిప్పుడిప్పుడు గ్రామమును ధవి శేశ్వర మని వ్యవహరించుచున్నాడు. కొండమీదినుండి సోపానములు దిగివచ్చినతోడనే రాజవీధియొక్క యావలిప్రక్కను శ్రీ అగస్త్యేశ్వరస్వామివారి యాలయ మొక్కటి లోచనగోచరం బగును. తొల్లి వింధ్యపర్వతముయొక్క గర్వము నణఁచి దక్షిణాభిముఖుడయి చనుచు అగస్త్యుఁ డా స్వామిని అచట ప్రతిష్ఠ చేసెనని స్థలపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈ దేవాలయమునకును పర్వతమునకును మధ్యను తూర్పుననుండి పడమటికి గోదావరివఱకును విశాలమయిన రాజవీధి యొకటి గలదు. ఆ వీధి చివరను నల్లరాళ్ళతో నీటివఱకును సోపాన ములు కట్టఁబడియున్నవి. సోపానములకు సమీపమున వీధికఁ దూర్పు ప్రక్కను “ధర్మచావడి” అని యొకటి యుండెను. అది పరదేశ భ్రాహ్మణులును, మార్గస్థులును రాత్రులు పడుండుటకై మొట్ట మొదట కట్టఁబడినది కాని, ఆ కాలమం దది యుబుసుపోవుటకై గ్రామ

ములోని పెద్దమనుష్యులు ప్రతిదినమును ఉదయాస్తమయ సమయములయందు ప్రోగై యిష్టకథాగోష్టిం గొంత ప్రొద్దుపుచ్చి పోవుచుండుటకు మాత్రము వినియోగపడుచుండెను.

ఒకానొక దినమున సూర్యుడు దయించి ప్రాచీన ముఖంబునఁ గుంకుమబొట్టునందంబు వహించి వృక్షాగ్రములకు బంగారు నీరు పూసి నట్లు ప్రకాశింపఁ జేయుచుండెను. చెట్లమీఁది గూళ్ళనుండి కలకల ధ్వనులతో వెలువడి పక్షులు నానాముఖముల ఎర కయి వెడలుచుండెను. పసులకాపరిబాలురు చలుదులు మూటగట్టుకొని పశువుల మందలను దోలుకొని పచ్చికపల్ల కరుగుచుండ, వెనుక “నెల్లావు కడి నాది” “దోరగేదె కడిరాది” యని గంపలు చేతఁబట్టుకొని, పడుచు లొండొరుల మీఁటి పదుగులిడుచుండిరి; కాపులు ములుగోలలు బుజములుమీఁదఁ బెట్టుకొని, కోటేకులను దోలుకొని తమ తమ పొలములకుం బోవుచుండిరి; అప్పుడు కాయశరీరముగల యొక పెద్ద మనుష్యుడు జందెము పేరుగా వేసికొని యెక్షమచేతితో నిత్తడి చెంబు నొకదానిం బట్టుకొని, గోదావరిలోఁ గాళ్ళును చేతులును గడుగుకొని, ఒడ్డునకు వచ్చి పుక్కిలించినైచి యజ్ఞోపవీతమును సవ్యముగా జేసికొనివచ్చి, ధర్మశాలమీఁద నొడ్డున గూర్చుండి, వచ్చుసప్పుడు చెంబులో వేసి తెచ్చుకొన్న తుమ్మపుడకతో దంతభాననము చేసికొనుచుండెను. ఆయనకు వయస్సు నలువదిసంవత్సరము లుండును; మొగముమీఁద స్ఫోటకపుమచ్చలే లేకపోయెనేని, మొగము సుందరమయిన దనుటకు సందేహంపనక్కఱి యుండదు. అట్లు, యీ ముఖ మాయనను నిత్యమును దర్శింపవచ్చు సనత్తలస్తోత్రములకు మాత్ర మెప్పుడును బాత్రము కాకపోలేదు. శరీరచ్ఛాయ యెట్లనిది. విగ్రహము కొంచెము స్థూలముగాను పొట్టిగాను ఉండును. నుదురు విశాలమయి చూచువారి కితఁడు పండితుఁ డని తోఁపఁజేయుచున్నది.

అప్పుడు కట్టుకొన్నది గోరంచు నీరుకావి దోవతి, సరిగంచుల చలువ వస్త్రమొకటి శిరస్సునకు వదులుగా చుట్టబడి కొంగు కొంత వ్రేలాడ వేయబడి యున్నది; చెవుల నున్న రవలయంటుజోడును, కర్మిష్టుఁ డనుటకు సాత్యమిచ్చుచున్న కుడిచేతి యనామికయందలి బంగారపు దర్భముడి యంగరమును, తర్జనియందలి వెండిబటువులు రెండును దప్ప శరీరమున నాభరణము లేవియు లేవు. ఆయన పేను రాజశేఖరుఁడు; ఆయన ముఖప్రక్షాళన మగునప్పటికి గ్రామములోని గృహస్థులు నలువురును అక్కడికి వచ్చి, ఆయన వారి వారి తారతమ్యముల కర్హముగాఁ దగిన మర్యాదలు చేసి కూర్చుండుఁ డని చేయిమాప, 'చిత్తము' 'చిత్తము' 'మీరు దయచేయండి' అనుచుఁ జావడినిండఁ గిటగిటలాడుచుఁ గూరుచుండిరి.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు “సిద్ధాంతిగారూ! మీరు నాలుగు దినములనుండి బొత్తిగా దర్భమిచ్చుట మానివేసినారు! మీ యింట బిన్న పెద్ద లందఱును మతేమియులేకుండా సుఖముగా నున్నారా?”

సిద్ధాంతి — “చిత్తము చిత్తము. తమ యనుగ్రహమువల్ల మే మందరము సుఖముగానే యున్నాము; ఎన్ని కుటుంబముల నైన నన్న వస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడఁగల ప్రభుత్వములు తమరు గ్రామములో నుండఁగా మా వంటివారి కేమి కొదువ. మా గ్రామము చేసికొన్న భాగ్యముచేతను, మా పురాకృత పుణ్యముచేతను, తమవంటి దాన కర్మలు మా గ్రామమునకు విజయంచేసినారుగాని మరియొకటి కాదు.” అని రామశాస్త్రిగారి వంకఁ దిరిగి, “మనము వారి ముఖము ముందఱ న్నుతి చేయవలసినది కాదు గాని, రాజశేఖరుడుగారు కేవలము నీశ్వరాంశ సంభూతులు నుండి!”

ఆ మాటల కాదరమును స్పృశించెడి మందహాసము చేసి రామ శాస్త్రి “అందుకు సందేహమేమి? ఈ సంగతి మీరు నాతోఁ జెప్ప

వలెనా! వారీ గ్రామమున నుండఁబట్టి మన మందఱము వారి యండను నిలువగలిగినాము గాని, లేనియెడల నిండ్లును, వాఁకిళ్ళును విడిచిపెట్టి మన మీ పాటికి దేశములపాలయి లేచిపోవలసినవారము కామా! వారి తండ్రిగా రిక్కడికి వచ్చినప్పటినుండి యిది యొక గ్రామముగాఁ గనఁబడుచున్నదిగాని యింతకుఁ బూర్వము దీనికి నామ రూపము లున్నవా?”

అని మంచిసమయము తటస్థించినప్పుడు తన పాండిత్యమును దాఁచిపెట్టక, అందుకొని సిద్ధాంతిగారి స్తోత్రపాఠములకు సాయముగాఁ దనవి కూడ నాలుగు కలిపెను.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో మిక్కిలి సంకోషించి నను పయి కా సంకోషము కానరాకుండ నడఁచికొని “సిద్ధాంతిగారూ! మొన్న మీ రెండవచిన్నదాని కేమో గ్రహబాధ కనఁబడ్డట్లు విన్నాను. కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?”

అని యడిగినతోడనే సిద్ధాంతిగారు మోమున దీనభావముగాని పింపఁ గొంచె మాలోచించి తలయూచి “జోస్యుల కామావధానుల గారి చేత విభూతి పెట్టించుచున్నాను. కాని, దానివల్ల నిప్పటి కేమియు గుణమే కనఁబడలేదు. జాతకరీతిచే దాని కిప్పుడు శనిచాలదు. ఎందు కైనను మంచిదని నా తమ్మునిచేత ననగ్రహజపము చేయించుచున్నాను. అంతలో నూరకుండక కామావధానులుగారిచే ‘పంచముఖ వీర హనుమంతము’ పునశ్చరణ చేయవలసినదనియు, జపశాంతి కేమయినఁ గావలసియున్న ఏ రాజశేఖరుఁడుగారి నైన కాళ్ళో కడుపో పట్టుకొని తెచ్చి నాలుగు రూపాయల సొమ్మిచ్చుకోనైన నిచ్చుకొనియెడ మంచి విభూతి పెట్టుమనియు ఆయన ననుసరించి బతిమాలుచున్నాను. అందు చేతనే యీ నాలుగుదినములనుండి దర్శనము చేయలేదుగాని లేకపో యిన నేది యెట్లయినను నేను తమ దర్శనము మానుచునా?” అనెను.

రాజ - “శాస్త్రిగారూ! మీరు రూపాయల నిమిత్తము సంశయపడ నక్కఱలేదు. కావలసియున్న ఆ నాలుగురూపాయలను నేనిచ్చెదను. మఱి నాలుగురూపాయలు పోయినను మంచి వైద్యుని విచారింపవలెను. మనగ్రామములో కామావధానులుగారికన్న —” అని మిన్నవంకఁ జూచి యేమో యాలోచించుచుండెను. సిద్ధాంతిగారు చేసిన స్తుతి యమోఘముగాఁ బట్టుకొని కొంచెముగానో గొప్పగానో ధనహాపమైన ప్రతిఫలమును దెచ్చుచునే వచ్చుచున్నదిగాని, యీచరిత్రమును రాజశేఖరుఁడుగారివద్ద వ్యర్థముగాఁ బోలేదు.

ధవళేశ్వరమునందును, చుట్టుప్ట్టుల గ్రామములయందును వేఱు సిద్ధాంతి లేడు గనుక, ఆయనయింటికి వచ్చి వర్జ్య మెప్పుడని కాని, స్రవ్యాణమునకు ముహూర్తము పెట్టుమనికాని, క్రొత్తబట్ట చించి కట్టుకొనుట కేదినము మించిదని కాని, ఇల్లు కట్టుకొన నారంభించుట కేమాన మనుకూల మైనదనికాని, క్షౌరము చేయించుకొనుట కేవారము మంచిదని కాని, వివాహమునకు లగ్నము పెట్టుమని కాని, రిజస్వల యయినప్పుడు నక్షత్రము చెప్పుమని కాని సదా యెవ్వరో యొక రాయన నడిగి పోవుచునే యుండును. దూరబంధువులు పోయినప్పుడు మైల యెంతకాలము పట్టనలెనో తెలిసికోవలె నన్నను, జబ్బు నక్షత్రమున నెవ్వరైన మృతినొందినప్పుడు ఇల్లునదలి యెంతకాలము లేచిపోవలెనో కనుగొనవలెనన్నను, రోహిణ్యాదినక్షత్రములయందు బిడ్డను గన్నప్పు డేమిశాంతి తగులునో యెఱుంగవలెనన్నను సిద్ధాంతి యొద్దకు రాకసరిపడదు. ఏకాఘ్రవానిపశువు తప్పిపోయినను, ఎవనింట ఏవస్తువు పోయినను వచ్చి సిద్ధాంతిగారి నడుగకపోరు. ఇటువంటి సమయములయం దెల్లను, అతఁడు వీధినడవలో నేలమీఁద ఇసుక పోషి దానిలో పూచికపుడకతో ఏమేమో బీజాక్షరములును అంకెలును వ్రాసి మీఁదివంకచూచి యాలోచించి వచ్చినకార్య మిది

యనియు, కార్యమీప్రకారముగా నగుననియు చెప్పి పంపుచుండునట. అతఁడు బల్లిపాలు మొనలైనవాని ఫలములును, శకునములు చూచి సంతానము కలుగు కాలమును గూడ చెప్పుచుండును. వేయేల? సిద్ధాంతి యాలోచన లేక యా చేరువగ్రామములలో ఏశుభకార్యము కాని యశుభకార్యముకాని జరుగదు. అతఁడు చెప్పెడి శ్లోతిషము తఱచుగా అబద్ధమే యగుచు వచ్చినను, అప్పుడప్పుడు కాక తాళి యముగా కొన్ని సంగతులు నిజ మగుటయుఁ గలదు గనుక జను లాతినిమాట యమోఘ మని నమ్ముచునే యుండిరి.

అప్పు డా చావడిలో నున్నవారిలో నెవరో “బై రాగులు భూత వైద్యమునకు గట్టివా” రని మెల్లగా ననిరి. అంతలో రాజశేఖ రుఁడుగారు సిద్ధాంతిగారివంకఁ జూపు త్రిప్పి “ఔను, బై రాగులన్న లోడనే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. పదిదినములక్రిందట ఈగ్రామమున కెవ్వడో యొక బై రాగి వచ్చినాఁడట ! అతనికిఁ జూపింపరాదా ? గోసాయీలకుఁ బరమహంసక్రియలును, వనమూలికలును విశేషముగాఁ దెలిసి యుండును. వాండ్లెట్టి యసాధ్యమైనపీడలనైనను జిటికెలలోఁబోగొట్టుదురు” అనినలోడనే చావడి యంతయు ‘చిత్తము’ ‘వాస్తవము’ ‘ఆలాగున నవశ్యముచేయవలసినదే’యను ధ్వనులలో నిండిపోయెను. మాటలాడువారు ధనవంతులైనచో, వ్యర్థవచనముసహితము స్తుతియో గ్యము కాకపోదునుండి. ఆమాటలవలన నుత్సాహము కలిగి, రాజ శేఖరుఁడుగా రా బైరాగిని తాము చూడకపోయినను బ్రహ్మచర్యస్సు కలవాడని శ్లాఘించిరి.

అంత సిద్ధాంతి యుల్లములో లేని సంశోషమును మోమునఁ దెచ్చిపెట్టుకొని యొక్కచిటునవ్వు నవ్వి, వినయముతోఁప చేతులు జోడించి రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖమున దృష్టి నిలిపి, “తమమాట చేతనే మా చిన్నదానిబాధ నివారణ మయినది. దానియదృష్టము

జాగరండబట్టియే దేవరివారి ముఖమునుండి యానూట వచ్చినది. ఇప్పుడే తమ సెలవుప్రకారము బైరాగియొద్దకు వెళ్ళెదను.” అని మనవిచేసి, ప్రయాణోన్ముఖుడయి లేచి నిలువఁబడెను. రాజశేఖరుడుగారి యభిప్రాయము కొంచెము తెలిసినతోడనే బైరాగిమహానుభావుఁ డనువారును, మహామంత్రవేత్త యనువారును, వాయుభక్షణము చేయుననువారును, మండువేసవిని పంచాన్నినుధ్యమునఁ దపస్సు చేయు ననువారును అయి సభ యంతయు అతనివిషయమైన స్తుతి పాఠములతో ముసంగిపోయెను. ఒక్క గొప్పవాఁ డొకనిని మంచివాఁ డన్నచో. ఎవ్వనివాక్కు భిన్నముగా లేచును? ఎవ్వనినోకు స్తుతి వాక్యముల కొఱకు తడవుకొనును?

అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు వీధివంకఁ జూచి “ఎవ్వరో స్త్రీలు నీళ్ళకువచ్చి మనలఁజూచి సిగ్గుపడి వెనుకకు నాలుగడుగులు పెట్టి నిలుచుండి యొండొరుల మొగములవంకఁ జూచుకొనుచున్నావి. మన మందఱుమును లేచి బైరాగిని జూచివత్తమురిండి.” అనుమాట తోడనే ఎల్లరును లేచి ప్రయాణోన్ముఖులయి నిలుచుండిరి. వెంటనే యందఱును గలిసి యుత్తరముఖముగా రామపాదములవైపునకు నడవ నారంభించిరి.

రెండవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుడుగారి కూతురు రుక్మిణి స్నానమునకు వచ్చుట — నదీతీర వర్జనము — రుక్మిణికిని సిద్ధాంతిగారి భార్యకును జరిగిన సంభాషణ—నీళ్ళకువచ్చిన యమ్మలక్కల ప్రసంగములు — పంచాంగపు ద్రాహ్మణుడు వచ్చి సంకల్పము చెప్పుట — రుక్మిణి స్నానమువేసి బయలుదేలుట.

రాజశేఖరుడుగారు పౌరబృందముతో నాలు గడుగులు ముందుకు సాగినతోడనే యొకసుందరి సుందరగమనముతో బాదముల యందలి యందియలమ్రోత మట్టియలమ్రోతతో జెలిమి సేయ, మొలనున్న వెండియొడ్డాణము యొక్కయు ముంజేతుల పసిడికంకణముల యొక్కయు, గాజులయొక్కయు కాంతులు ప్రతిఫలించి కుడిచేతిలోని తళతళ లాడుచున్న రాగిచెంబునకుఁ జిత్రవర్ణ మొసంగ, మోమున లజ్జాభయములు నటియింప, పయ్యెద చక్కఁజేచ్చుకొనుచు తిన్నగాఁ దలవంచుకొని మెట్లుదిగివచ్చి చెంబును నీటియొడ్డున నుంచి చెంబుమూతి కంటించియున్న పసుపుముద్దను దీసి కొంత రాచుకొని మోదుగాకులోఁ జుట్టి తెచ్చికొన్న కుంకుమపొట్లము నొకబట్టయుతుకు రాతిపయిం బెట్టి, మోఁకాలిబంటినీటిలో నిలుచుండెను. ఆమె రాజశేఖరుడుగారి పెద్దకూతురగు రుక్మిణి— ఆహా! ఆమె సౌందర్యమును బ్రత్యక్షమునఁ జూడ నోచినవారికన్నులే కన్నులు. ఆకాలమున హిందూదేశమునందలి సుందరులలో నెల్లఁ దెనుఁగుదేశములోనివారే రూపరేఖావిలాసములచేత నసమానులుగా నుండిరి. వారిలోను బ్రాహ్మణజాతినాతులు మిక్కిలి చక్కనివారు. కాని, రుక్మిణి రూపమును దలఁచినప్పుడు మాత్రము, ఆ సుందరు లొక సౌందర్యవతులని చెప్పుట కెల్లవారును సంకోచపడుచుందురు. జనులందఱును మిక్కిలి సౌందర్యవతులని యొప్పుకొన్నవారిలో చక్కనివారి నేటి యామె

చెంత నిలిపించో గురూపురాండ్రనిపించెడు యామె మనోజ్ఞత నేమని
 పిలువనలెనో తెలియకున్నది. అపూర్వవర్ణనాసామర్థ్యముగల కాళి
 నానాది కవులతో నొకరినైనను బోలజాలని నేను. ఉన్నత సౌందర్య
 మును బోధించుపదములు లేని భాషతోను, పదములు బోధించు
 సంతకజ్ఞులైన బూర్ణముగాఁ దెలుపలేని బుద్ధితోను వర్ణింపఁ
 బూనుట యామె చక్కఁదనముయొక్క గౌరవమునకుఁ గొఱంత
 కలుగఁజేయుటయేగదా! అయినను మోగ్యచస్తువు దొరికినపుడు
 వర్ణింపక మానుట యుచితముకాదు. కాబట్టి, యీ సృష్టిలోనివస్తు
 వులతో వేనితోనైనను పోల్చి యీ పుస్తకముం జదువువారి కామె
 యచయవములయొక్క రూపము నించుక మనస్సునఁ బుట్టెంతనున్నను
 ఆమె యంగములనెంచి యానస్తువుల పేరుచెప్పుటకే సిగ్గు వొడము
 చున్నది. వేయేల? చతుర్ముఖుఁడును ఘృణాక్షరవ్యాయమునఁ బడిన
 యామె రూపమునకుఁ దలయూచి, తన యపూర్వ వస్తుసర్మాణ
 చాతురిని మెచ్చుకొకపోడని యామెం జూచినవారెల్లరు నెంచు
 చుందురు. ఆమె శరీరశ్చాయం జూచిన, ఇక నీభూమిమీఁద
 బంగారిమున కేమిచాయ యెక్కువగలదని తోచును; నల్లగానుండు
 నేని. విండ్లామెకనుబొమలం గొంచెము పోలియున్నవని చెప్పవచ్చును;
 నేత్రములను జూచిన భాగ్యదేవత వానియందే కాపురము కుదిరినట్లు
 కనపించును; కాని, నిపుణముగాఁ బరిశీలించినచో నేదో స్థిర
 విచార మొకటి యామె హృదయవీరమున నెలవుకొని యున్నట్లు
 ముఖలక్షణములు కొంచెము సూచించుచున్నవి. ఆ విచారమునకుఁ
 గారణము లేకపోలేదు; ఆమె పెనిమిటి సహవాస దోషముచేత
 నాఱు నెలలక్రిందటఁ దలిదండ్రులతోఁ జెప్పక దేశాంతరము లేచి
 పోయినాఁడు.

ఇప్పుడామెకుఁ బదునాలుగు సంవత్సరముల వయస్సుగలదు. బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లు, ఇప్పు డిప్పుడే రూపనము తలచూపి యాపె మేని సోయగమునకు మెఱుఁగు దెచ్చుచున్నది. పచ్చని దేహముమీఁద అప్పుడు కట్టుకొన్ని తెల్లనిబట్టయు బంగారము నకు పటిక పూసినట్టు లొకవిధమయిన యందమునే కలిగించుచుండెను. సుందరాంగుల యంగముం జేరినప్పు డేని యందముగా నుండదు? ముక్కున నడ్డబాసయు, చెవుల నీలాలబావిలీలును, చేతుల కంకణము లును, మెడలో పట్టెడయును, మొలను వెండియొడ్డాణమును. కాళ్ళ సందెలును వట్టెలును ఆమె యప్పుడు ధరించుకొన్నది. కంకణము లకు సాహాయ్యముగా రంగురంగుల గాజులును లక్క పట్టులును ముంజే తుల నలంకరించుచుండును. ఈ నగలచే నామె యవయవముల కేమైన శోభ కలిగినదో లేదో కాని యవయవములచే నగలు కొంత శోభగాంచుట మాత్రము కరతలామలకముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

సృష్టిలోని యే పదార్థమునకును పరిపూర్ణత్వమును దయ చేయనిరీతిచే, సర్వసముఁడగు భగవంతుడు దుష్కిణి సౌందర్యమందును గొంత కొంతను గలిగించినాఁడు కాని బొత్తిగాఁ గలిగింపక మానిన వాఁడు కాఁడు. నిజముగా అదియొక కొంతయే యయ్యెనేని యామెకుంగల లోపమెల్లను మెడ మిక్కిలి పొడుగుగా నుండుట, అయినను ముష్టి సర్వశాస్త్రీ యాయవారమునకుఁ వచ్చినప్పుడెల్ల నామె మెడనుజూచి సంశోషించి, “మిక్కిలి నిడుదగుమెడకామిని కులవర్ధని దాని నెఱిగికొం డనిరి బుధుల్॥” అను సాముద్రిక గ్రంథము లోని పద్యమును జదివి పోవుచుండును.

అప్పుడొక్క విధవ మొలలోతునీళ్ళలో దూరముగా నిలుచుండి నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ దలయెత్తి సూర్యుని వంకజూచి దండములు పెట్టుచు, దోసిటలో నీళ్ళుపట్టి సూర్యునకర్ఘ్యము

విడచుచు, అప్పుడప్పుడు ప్రదక్షిణములు చేయుచుండెను. అవతరే
 వచ్చియున్న కొందఱు స్త్రీలు తమయిత్రదిబిందెలను నీళ్ళలోఁ బెట్టి రేవు
 నకు సమీపముగానున్న రాళ్ళపయిని నిలుచుండి యొక్కొక్క పెట్టు
 వేణుచు మధ్యమధ్య నొక్కొక్కమాట చెప్పుకొనుచు బట్టల నుతుకు
 కొనుచుండిరి. ఒక పృథ్వాంగన సగముబట్ట కట్టుకొని తక్కిన సగము
 నుతుకుకొన్న తరువాత, ఉతికిసభాగము మాగ్చి కట్టుకొని మిగిలి
 యున్న భాగము నుదుకుకొనుచుండెను. కొందఱు వయసులోనున్న
 స్త్రీలును శోష్యముగా నుంచఁదగిన తమ యవయవములు స్నానము
 చేయుచున్నట్టియు గట్టున నున్నట్టియు పురుషులకుఁ గనఁబడునట్లు
 సిగ్గువిడిచి తొడుగుకొన్ని రవికలను దీసి యుమకుటకయి తాము కట్టు
 కొన్న వస్త్రముల నక్కడనేవిచ్చి యావత కుదికిన వేలు తడిబట్టలను
 చుట్టఁబెట్టుకొనుచుండిరి. ఆల పాపారల దూరమున దాసీజనములు
 క్రిందఁబడిన మెతుకులకై కావు కావని మూఁగిన కాకులను చేయెత్తి
 యదలించుచు అంటుతప్పెలలను ఒడ్డునఁ బెట్టుకొని శోముకొనుచుండిరి.
 ఆపయిని బెస్తలు పుట్టగోచులతో మొలబంటినీటిలో నిలుచుండి
 వలత్రాడు మొలత్రాడునం దోపుకొని రెండుచేతులతోను వలను
 త్రిప్పి లోతునీళ్ళలో విశరివైచి మెల్లమెల్లగా లాగుచుండిరి. మరి
 కొందఱు లాగినవలను నీళ్ళలో బలుమారు జాడించి యంటుకొని
 యున్న బురిద పోయిన తరువాత గట్టునకుఁ దీసికొనివచ్చి చివర
 దగిలించియున్న యినుపగుండ్లు గలగలలాడ వలలను విప్పి రాయరప్ప
 క్రిందఁ బాటవైచుచు నడుమనడుమ వలకన్నులసందున నుండి మిట్టి
 మిట్టినడు చిఱుచేపలను చేతులతో నదిమివట్టి మీలపుట్టికలను చేతఁ
 బట్టుకొని నిలుచున్న పిన్నవాండ్రచేతి కందిచ్చుచుండిరి. ఆపయిని
 నాలుగడుగులు నడచినతరువాత దినమున కాటణాల పాటుపడఁగలిగిన
 యొక సోమరిపోతు నీళ్ళలోనున్న నడదో నమీఁదికెక్కి నల్ల యనఁ

బడు పేరిన నెత్తురుముద్దను త్రాటిచివరనున్న గాలమునకు గ్రుచ్చి, లేచి నిలువఁబడి కుడిచేతితో నత్తువకొలదిని త్రాడు గిరగిరత్రిప్పి లోతునీట న్విసరినైచి మరలఁ గూర్చుండి చేప యెప్పుడు చిక్కునాయని తదేక ధ్యానముతో త్రాడువంకనే చూచుచు త్రాడు కదలినప్పుడెల్ల నులికి పడుచు దైవవశమున చేప గాలముచు మ్రింగి కొట్టుకొనుచుండ మెల్ల మెల్లగా లాగుచు, త్రాడు తెంపుకొని పాటిరోవురో చుచు భయమునఁ గుడిచేతిలోనిత్రాడు వదలుచు మరల లాఁగి ఉండఁగాఁ జుట్టుచు, చేప కలసట వచ్చినతరువాత నొడ్డునకు లాఁగి పెన్నిధిగన్న పేదవలెఁ బరమానందము నొందుచు, ఒడ్డుదాఁక వచ్చినతరువాత గ్రహచారము చాలక మత్స్యము త్రాడు తెంపుకొని పట్టచిన చేతిలోఁబడ్డనామ్ము పోఁగొట్టుకొన్న వానివలె నిర్వేదించుచు చేప రాకపోగా రెండణాల గాలముకూడఁ బోయెనని విచారించుచు వట్టిచేతులతో నింటికి బోయెను. ఆసమీపముననే యొడ్డునఁ జేరి కుట్టినాండ్రు వెనుకచువ్వు కొకదార ముచు గట్టి దానికొననున్న చిన్న గాలమునకు ఎత్తులను గ్రుచ్చి నీళ్ళలో వైచుచుఁ దటాలునఁ దీయుచు జిన్నచేపలను బట్టుకొని మఱియొక దారమునకు గుదిగ్రుచ్చి 'నాకుఁ బదిజెల్లలు దొరికినవి' 'నాకు నాలుగు పరిగెలు దొరికిన' వని, యొండొరులతోఁ జెప్పుకొనుచు సంతోషించు చుండిరి. అక్కడి జువ్విచెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి చూచుచున్న చెడు గ్రద్దయొకటి యకస్మాత్తుగావచ్చి యొకటిరెండు పర్యాయములు పిల్ల వాండ్రు త్రాటికి గ్రుచ్చుటకయి చేతఁబట్టుకొన్న చేపఁ నెగరదన్నుకొని పోయెను.

అప్పు డొక్క పెద్దముత్తయిదువ మొగమంతయు నొక్కటే బొట్టుపెట్టుకొని, బట్టలతోనున్న బుజముమీఁది బిందెను తీసి చేతఁబట్టు కొని కుక్కిరియున్న తావునకువచ్చి గౌరవము తోఁప "అమ్మాయి గారూ! ఏమి? మీరీవేళ స్నానమునకు దయచేసినారు."

రుక్మిణి—“కార్తికసోమవారము కాదా? కిడపటి సోమవారము గనుక ప్రదోషవేళ మా అమ్మగోమాడ శివాలయమునకు వెళ్ళవలెనని గోదావరిస్నానము చేయ వచ్చినాను.”

పెద్దముద్దైదుర—మీకు రాత్రిదాకా శోజనము లేకుండ నుండఁ గలరా?

రు—“ఒక్కదినమున కేమి? ఏలాగునైన నుండును. మొన్న మీ పెండ్లిచిన్నదానికి భక్తిములో నిమ్మళముగా లేదని చెప్పినావు. ఇప్పుడు కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?”

పె—“ఏమి నిమ్మళమో నాకు తెలియదు. మావాకు రెచ్చాళ్ళు బట్టి కామాసథానులచేత విభూతి పెట్టించుచున్నారు. రాత్రి చొల్ల నారినదాకా సద్రలేక బాధపడిచాము.”

రు—“గ్రహబాధయా యేమి?”

పె—“అవునమ్మాయీ! ఏమి చెప్పుకొను? మగడు”——అని ‘యిక్కడ నెవరునులేరుగదా’ యని నాలుగు ప్రక్కలనుఱచి మఱిగత దిగ్గజగా జరిగి చెవిలో మెల్లగా “మగడు వట్టుకొని వేపుకొని తినుచు న్నాడు. మీ రెఱుంగుదునుగదా దానికి పెండ్లియయి మూడేండ్లు కాలేదు. అప్పుడే దానిమగఁడు పోయి యాఱునెల లయినది. అప్పటి నుండియు దానికి కొన్నాళ్ళు కలలోను కొన్నాళ్ళు రాత్రివేళ ఒంట రిగా నున్నప్పుడును కనఁబడుచునే యున్నాడు. పిల్లది సిగ్గుచేత ఎవ్వరి పోను చెప్పక దాచినది. నెలదినముల నుండి బొత్తిగా ఎప్పుడును విడువక రేయింబగళ్లు వెంటవెంటనే యెక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడికెల్లఁ దిరుగుచున్నాడు. ఏమిపాపమోకాని మూఁడుదినములనుండి మఱింత పీకుకొని తినుచున్నాడు. ఈమూఱ్ఱాళ్ళలోను పిల్లది సగమయిపోయినది. ఇంతేగదా? మగనితో”——అని కడుపులోనుండి దుఃఖముబయలు దేఱఁగాఁ గొంచె మాపుకొనుచుఁ గన్నీరు పైటచెఱుగుతో తుడుచు

కొనుచుఁ గొంచెముతాళి గద్దదస్వరముతో— “మగనితో సౌఖ్య మనుభవింపనా? కాపురము చేయనా?” అనికొంచెము బిగ్గరగా నేడ్వఁ జొచ్చెను.

కు— (ఆమాటలు మనసునకు నాటి యొడలు పులకరింపఁ గొంత తాళి ధైర్యము తెచ్చుకొని) “పెద్దముత్తైమవవు. ఆలాగునఁ గంట తడి పెట్టరాదు. ఊరుకో! ఊరుకో! రోగము మనుష్యులకు రాక మ్రాకులకు వచ్చునా?”

పె— (ఏడుపు చాలించి)— ‘అమ్మాయీ! దాని కేసౌఖ్యము నక్కఱలేదు. ఈలాగునైన నుండి బ్రతికి బట్టకట్టినఁ జాలును. మా ముసలిప్రాణములు రెండును బ్రతికి బాగున్నంతవఱకు దాని యన్న వస్త్రముల కేమియు లోపమురాదు.’

కు— కొంచెముసేపేమో యాలోచించి — ‘సోమి దేవమ్మా? మీవారు గ్రామములో పెద్దసిద్ధాంతులుగదా? తెలిసికూడ చిన్నదానిని అంత యర్థాయుష్మంతున—’

పె— (మాట కడ్డమువచ్చి)— “బౌనాను! నీ వడుగఁబోవునది నేను గ్రహించినాను. ఎవరియదృష్టమున కెచుకర్తలు? దానికి ముండ మోయనలసిన వ్రాత యుండఁగా నెవరు తప్పింపగలరు? ఎవరైన జాత కము మంచిదిగాఁ జూచి వివాహము జేయుదురు గాని పెండ్లికుమారునకు లేనియూయువును తెచ్చి పోయఁగలరా?”

కు— “అవును, జాతకములో మీయల్లునకు పూర్ణాయుస్సే యున్నది కాబోలు!”

పె— (కొంచె మనుమానించి)— “పూర్ణాయుస్సా!—అవును పూర్ణాయుస్సే యున్నది. జాతకప్రకారము జరగదా అందు వేమో, వేళ తిన్నగా కట్టి జాతకము వ్రాసినయెడల, అందులో నెన్ని యక్షరము లున్నవో అన్ని యక్షరములును జరుగును. శాస్త్రము చక్కఁగా

చెలియవివాసు తిన్నగా వేళ కట్టలేక పాడుచేయుదును. మావారు ఇన్నిముహూర్తములు పెట్టినారుగదా? నీ నెత్తెగింతవఱకు మఱియొక విధముగా నెక్కడనైన జరిగినదే మా చెప్పి.”

కు—“కన్నమ్మగారి బుచ్చమ్మ వివాహముహూర్తము మా చావిడిలో మన సిద్ధాంతిగారే పెట్టినారుగాని దాని మగనిజాతికము మాడ సిద్ధాంతిగారే వ్రాసి—”

పె—“అవును, ఒకానొకటి తప్పిపోవుటయూ గలదు. జ్యోతిష మునకుఁ బార్వతిశాప మున్నదట! మావా రెప్పుడును ఈసంగతినే చెప్పుచుండును. గట్టుమీఁద మట్టెలచప్పు డగుచున్నది. ఎవ్వగో వచ్చు చున్నట్లున్నారు. ఈపాటికి మన మీసంగతి చాలింతము” అని వెనుక తిరిగి చూచి బిందె యొడ్డుననుంచి స్నానమునకు నీళ్ళలో దిగు చున్నది.

ఇంతలోఁ గొందఱు సృణ్యస్త్రీలును విధవలును మెల్లనిగుడు ముందున్నవారు వంగి కాళ్ళ నెండిపావడములను కొంచెము పయికఁ దీసికొనుచు వెనుకఁ దిరిగి దూముననున్నవారు వచ్చునఱకు దగ్గఱ వారిగో మాటలాడుచు మెల్లమెల్లగా నీటిసమీపమునకువచ్చి గృహ కృత్యములనుగుఱించి మాటాడుకొనుచు బిందెల నొడ్డునఁ బెట్టిరి. అందఱును నొక్కచోట సమావేశ మయి సావకాశముగా మాటాడు కొనుటకు నీళ్ళకు వచ్చినప్పటికన్న మంచినమయము స్త్రీల కెప్పుడును దొరకదుగదా? అందుచేతనే వారు సాధారణముగా కొంచము తీలు బడి చేసికొని మాటాడవలసిన నాలుగుమాటలను నీళ్ళకు వచ్చినప్పుడే మాటాడుకొనిపోవుదును. అప్పుడు ముప్పదియేండ్ల యిూడుగలపొట్టి దొకతె ముందునకు వచ్చి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచికొని “ఓసీ! వెంకమ్మా! రాత్రి శేషమ్మకు మగఁడు కొట్టిరాడట! విన్నావా?”

వెంకమ్మ — “దానిని మగఁ డెప్పుడును అలాగుననే కొట్టుచుండును. నెలదినములక్రింద కట్టపుచ్చుకొని కొట్టినప్పుడు చేతిగాజులన్నియు పగిలిపోయినవి.”

పొట్టి — “దానిని మగఁడు తిన్నగా బిల్లడఁట.” అని బుగ్గను చేయిపెట్టుకొని “ఓసీ! ఓసీ! అతఁడు ముండనుంచుకొన్నాఁడఁటనుమీ”

బట్టతల ముత్తైదువ యొక తె చేతులు త్రిప్పుకొనుచు ముందునకు వచ్చి “సరి సరి! దానిగుణముమాత్రము తిన్ననిదా? మొన్న సుబ్బాచి ధానుల కొడుకుతో మాటాడుచుండఁగా మగసికఁటనే పట్టడఁట! మగవాఁ డేలాగున నున్నను దోషములేదు. అఁడుదానిగుణము తిన్నగా నుండ నక్కఱలేదా?”

పొట్టి — “దాని కేమిగాని, పాపము! చిన్నమ్మను అత్తగారు లోకములో లేని కోడఁడంటికము పెట్టుచున్నది. అంతేకాకుండ మగఁ డింటికి వచ్చునప్పుటి కేవో నాలుగు లేనిపోనినేరములు కల్పించి చెప్పును. దానిమీఁద అతఁడు ప్రతిదినమును దానిని చావగొట్టుచుండును.”

పదియాఱురంవత్సరముల వయస్సుగల యొక చామనచాయది కన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచు — “అత్తగారు బ్రతికియున్నచోట్ల నెల్ల నీదే కర్మము. లోకములో అత్తలెల్ల ఒకసారి చచ్చిరా” —

పొట్టిది — “శేషమ్మా! నీ అత్తగారుకూడ నిన్ను చాలాబాధ పెట్టినని విన్నాను, నిజమా?”

శేష — “బాధ గీధ నాకు తెలియదు. కోత పడలేక చచ్చి పోవుచున్నాను; జాము తెల్లవాఱ లేచి యింటిప్రాచి యంతయుఁ జేసి, అంట్లు తోమి, యింటికి కావలసిన నీళ్ళన్నియు పోడి, మడిబట్టలుదికి, ఆమె లేచువఱకు పనులన్నియు జేయవలయును. అప్పుడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కి లేచి కన్నులు నీరుపుకొనుచు వచ్చి గరిటె నంటు వదలలేదని, వాకిటలోఁ బెంట యుట్టెనున్నదని యిట్లు

మొదలుపెట్టును. తరువాత సీడచేసి గోడమీద పిడకలు చాచి
 టెక్కలు విటుచుకొని జాము ప్రొద్దెక్క చనిదిభోజనమునకు వచ్చు
 నజ్ఞ, “ఒకమూల తెల్లవాటక మునుపే తిండికి సిద్ధపడుచుండువు. పని
 మాత్రము ముట్టుకో”నని వంట చేసికొనుచు సాధించుచుండును.
 పగలు మగనికో మాటాడిన తప్పుగదా? రాత్రి యందటి భోజన
 ములు అయినతరువాత, అత్తగారికి కాళ్ళుపిసికి యామె నిద్రపోయిన
 తరువాత వెళ్ళి పడుకోగోవు నప్పటికి రాత్రి రెండుయామము లగును.
 పడుకొన్నది మొదలుకొని మెప్పుడు తెల్లవాటిపోవునో, వేళకు
 బసిగాకున్న అత్తగారెక్కడ కోపపడునో అని నిద్రలో సహిత ములికి
 పడుచుండును; ఎట్లు చేసినను నాకు తీర్పును దెబ్బలును తప్పవుగదా?”
 అని మొగమునకు కొంగడ్డుపెట్టుకొని నేత్రముల నీరు కార్పజొచ్చెను.

రుక్మి — “అత్తగారికి కోపము తెప్పించకుండ జేసెడుపనిని నీవు
 తిన్నగానే చేయరాదా?”

శేష — “అయ్యో! రుక్మిణమ్మా! నీ కత్తగారు లేదుగనుక
 నీకీ సంగతు లేమియుఁ దెలియవు. ఎంతపని చేసినను అత్తగారి కెప్పు
 డును మెప్పు లేదు. కలయంపి చల్లనప్పుడు చక్కగాఁ జల్లిన,
 “ఇల్లంతయు సముద్రము చేసినావు, జాతిపడి చచ్చిపోనా?” యని
 తిట్టును. పలుచగాఁ చల్లిన “నీళ్ళకు కలుపు వచ్చినట్లు పేణ్ణీ శేళీ చల్లి
 రావుకా”వని తిట్టును. అడిగినమాటలకు మాటుచెప్పిన “నామాట కెదురు
 చెప్పుచున్నావా” యని కొసి పెట్టును. బదులు చెప్పక యూరకున్న
 “మొద్దులాగున మాటాడవే” మని తిట్టును. ఆమె ముందట ఏమి
 చేసినను తప్పిదమే. “ఆ” అన్న అపరాధము; “నారాయణా” యన్న
 బూతుమాట. నేను కాపురమునకు వచ్చిన నాలుగు సంవత్సరముల
 నుండియు వాడుకొనుచున్న ఓటికండ పగులఁగొట్టినా వని నేటివరకు
 తిట్టుచున్నది.”

పొట్టి — “అత్త పోగొట్టినది అడు గోటికుండ, కోడలు పోగొట్టినది కొత్తకుండ” యన్న సామెత వినిలేదా?

శేష — నేను పడుబాధ యిప్పుడేమి చూచినారు? నా విధన నది నెగారు బ్రతికియున్నప్పుడు చూడవలెను. నిరుడు అమ్మవారి జాడ్యములో — దైవము కడుపుచల్లగా — ఆబిడ పోయినప్పటినుండి మూడు పూటలును కడుపున కింత తిన్నగా అన్నము నైన దిను చున్నాను; ఆడబిడ్డ జీవించియున్నప్పు డదియును లేదు. ఉన్నచూట చెప్పవలెను. ఎన్నియన్నను ఇప్పుడు నా అత్తగారు అన్నము తిన్నగా తినవైతినని తిట్టునుగాని తినిపోతినని తిట్టదు.

పొట్టిది — “లోకములో నెటువంటివారును లేకున్న — పిండి బొమ్మను జేసి పీటమీద బెట్టిన, ఆడుబిడ్డతనమున కదిరదరిపడ్డది — అన్న సామెత యూగకే పుట్టినదా?”

ఇంతలో జపము చేసికొనుచున్న ముసలామె కొంతదూరము వచ్చి చెంబులోని నీళ్ళు పాఱబోసి “మీకు మాటలసందడిలో కన్నులు కనబడునా? ఈవల స్నానముచేసినవారున్నారని యయిన లేదు. ఊరికే నీళ్ళు విదలువుకొందురు. మీద మయినీళ్ళు పడి స్నానముచేసిన ముండను చచ్చిన్నట్లు చలిలో మరల మునుగు చున్నాను.” అని గొణుగుకొనుచు లోతు నీళ్ళలోనికి చడిచి బుడుగు బుడుగున నాలుగు ముణకలువేసి బయలుదేరి, మాటాడుకొనుచున్న వారిసంక కన్ను తెఱచిచేసి చూచుచు “అమ్మలక్కలు క్రిందును మీదను దెలియక పొంగిపడుదురు. మా కాలములో నున్న కొడం ట్రికములో ఇప్పుడు సహస్రాంశము లేదు. అత్త మంచియు, వేము తీపును లేదు. ఎక్కడను అత్తలేసి కోడలుత్తమురాలు కోడలు లేని యత్త గుణవంతురాలు’ అని నణగుకొనుచు, దోసిలితో నదిలోని నీళ్ళు మూడుసారులు గట్టినపోసి, కొంచెముదూరము పోయిన తరు

వాత మరల మూఁడుమాటు లాత్మప్రదక్షిణములు చేసి మెట్లెక్కి యుద్ధిశ్శుకాలయ్యెను.

శేషమ్మ — నాలుగుచంకలుఁ జూచి వడవడ వడకుచు “అమ్మ లారా! నే నీలాగున అన్నానని మీ రెవ్వరిలో నైన ననెదకుసుండి! మా అత్తగారు విష్ణు నన్ను చంపివేసి పోవును. ఈవలకే నాకు గతులు లేకుండ నున్నవి. ఇది విష్ణు బొత్తిగానే యుండవు. వెంకమ్మ తల్లీ! ఈబ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె గోదావరిలో పడిన బాగుండునని నోడచుచున్నది.” అని వలవల నేడ్వజొచ్చెను.

వెంకమ్మ — “ఊరుకో! ఊరుకో! అటువంటి అవాచ్యము లెప్పుడును హుకరాను. పడ్డవాండ్రెప్పుడును చెడ్డవాండ్రు కారు.” అని యారడించుచున్నది.

శేషమ్మ—ఆమాటలలో దుఃఖము మాని “గోదావరికి వచ్చి చాలసేపయినదమ్మా! ఇంతసే పేమి చేయుచున్నానని అత్తగారు చంపివేయును. వేగిరము పోవలెను.” అని వేగముగా నీళ్ళు ముంచు కొని బిందె బుజముమీఁద నెత్తుకొని గట్టునకు నడుచుచున్నది.

అప్పుడే నీళ్ళకు వచ్చినవారిలో ఇరువదియేండ్ల ప్రాయముగల యొకతె చేరువనున్న మఱియొకతె మెడదిగ్గరికు చేయి పోనిచ్చి, “కాంతమ్మా! ఈ పట్టెడ క్రొత్తగా చేయించుకొన్నవా, నీ కేమి? నీవు అదృష్టవంతురాలవు, గనుక తల మొదలుకొని పాదములవఱకు నీమగఁడు నీకు నగలు దిగవేయుచున్నాఁడు.”

కాంతి—నిన్న నే కంసాలిసుబ్బయ్య చేసి తెచ్చినాఁడు. నాలుగు పేటల పలకనదులుకూడ చేయుచున్నాఁడు. పేరమ్మా! నీ మగనికి నీమీఁద బహుదయ అని విన్నాను, నిజమేకదా!

పేర—ఎందుకువచ్చినదయ? సంవత్సరమున కొక్కపర్యాయ

మయినను పట్టుమని పదివరహాలనగ చేయించిపెట్టుట లేదుగదా ? పూర్వజన్మమునందు చేసికొన్న పాపముచేత నా కీజన్మమందు ఇటువంటి-

అప్పుడు ప్రక్కను నిలుచున్న మఱియొకతె — పేరమ్మా ! నీవు వృధాగా లేనిపోని వ్యసనము తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నావు. నీ కేమయిన అన్నమునకు తక్కువయినదా ? బట్టకు తక్కువయినదా ? మహారాజు నలె మగఁడు తిన్నగా చూచునప్పుడు నగలు లేకపోయిన నేమి ? మగనికి ప్రేమ లేకపోయినతరువాత, దిక్కుమాలిన నగలెందుకు ? పట్టి మోత చేటు. చూడు, మనగ్రామములో బంగారమ్మకు శరీరమునిండ నెన్నినగలున్నవో ! ఆనగలపెల్లె కొన్ని నేను వినలేదు. దీపములు పెట్టఁగానే వెళ్ళి దానిమగఁడు బోగముదానియింటిలోఁ గూరుచుండును. దాని కేమి సుఖమున్నది ? నీమగఁ డెప్పుడును చీకటి పడ్డతరువాత వీధి గుమ్మము దాఁటుడు.

పేర — నీవు చమవుకొన్న దానవుగనుక, కావలసిన శ్రీరంగ నీతులు చెప్పఁగలవు. నీకువలె మా కెవ్వరికి ఇటువంటి వేదాంతము తెలియదు. నలుగురును నగలు పెట్టుకొనివచ్చినప్పుడు, పట్టి మోడు లాగున ఎక్కడి కయినను పేరంటమునకు వెళ్ళుటకు నాకు సిగ్గుగుచున్నది. జానకమ్మా ! నీకు నామగనినంటి బీడవాడు —

జాన — పేరమ్మతల్లీ ! నేనేమో తెలియకఅన్నాను కోపపడకు. అని బిందె ముంచుకొని వెళ్ళిపోవుచున్నది.

తక్కినవా రందఱును నీళ్ళుముంచుకొని వెనుకనే బయలుదేరి “ఓసీ, పూజారిపాపమ్మ చెంపకొప్పు పెట్టుచున్నది” “కరణము పెండ్లా మెంతయొయ్యారముగానడచునో చూచినావా” “అయ్యగారి రామమ్మ కేమిగర్వమోకాని మనుష్యులతో మాటాడనేమాటాడదే” “పుల్లమ్మ పట్టపగలే మగనితో మాటాడునట !” “కన్నమ్మది కొంచెము మెల్ల కన్ను సుమీ” “కరణమువారి నీతమ్మకు నగలే లేవే” అని పరులమీఁది

దోషముల నెన్నుకొనుచు మెల్లెక్కి యిండ్లకు నడిచిరి. నిద్యాగంధమే యెఱుంగని మూఢచనితలకు మాటాడుకొనుచు కంతకన్న మంచివిషయము లేమి దొరకును? అక్కడకు వచ్చెడిస్త్రీలు సాధారణముగా సంభాషించెడి యితరు విషయములు ననితలపోట్లాటలును, మాఱుతల్లుల దుర్మార్గములును, చుగల యనాదరణమును మొదలై నవి తప్ప మఱియేమియు నుండవు.

అప్పుడు కుడిచేతిలో తాబాకులమీద వ్రాసిన సంచాంగముచు బట్టుకొని, నీర్కావిన్యోసతి కట్టుకొని, మడత పెట్టిచి చిన్ని యంగనస్త్ర మొకటి బుజముమీద వేసికొని, మొగమునను దేహమునను విభూతి పెండ్లెక్కి స్వప్తముగా గానుసింప, నిన్ముకాయ లంతలేసి ఏదాక్షిలు గల కింకమాల ప్రకాశింప, రొంటిని బెట్టుకొన్న పొడుముకాయ చిన్ని కంతవలె గనబడ, గట్టుమీదినుండి పోవుచు గోదానదిలో స్నానము చేయువారెప్పురోయని కనులకు చేయి యడ్డమువెట్టుకొని నిదానంచి చూచి, గిరుక్కన మళ్ళి మొక బ్రాహ్మణుడు మోల్లు దిగివచ్చెను

బ్రాహ్మణుడు—“కుక్కిణమ్మగారూ! సంకల్పము చెప్పెదను న్నానము చేయండి.”

కుక్కి—‘నేను డబ్బుతీసుకొనిరాలేదే’

బ్రా—డబ్బుకేమి? మధ్యాహ్న మింటిపద్ద నిత్తురుగానిలెండి; (అని వంగినిలుచుండి) ఆచమనము చేయండి, కేశవా- నారాయణా- మాధవా-గోవిందా- తూర్పుమొగముగా తిరుగండి. నూమ్యనికేసి

కుక్కి—స్నానము చేయవలెనా?

బ్రా—‘సంకల్పము చెప్పండి’ అని పొడుముబుజును రొంటి నుండి తీసి, మూతతీసి రెండుమాటలు నేలమీద మెల్లగాఁ గొట్టి యెడమచేతిలో కొంత పొడుము వేసికొని మరల నెప్పటియట్ల మూత వేసి కాయను రొంటిని దోనతిలో దోపుకొని యెడమచేతిలోనున్న పొడుమును బొటనవ్రేలితోను చూపుడువ్రేలితోను పట్టగలిగినంత పెద్ద

పట్టును పట్టి బుట్టుచున్నట్లు రెండుముక్కులలోను ఎక్కించి, మిగిలిన దానిని రెండవపట్టు పట్టి చేతిలో నుంచుకొని, ఎడమచేతిని కట్టుకొన్న బట్టకు రాచి ముక్కు నలుపుకొని, 'శుభే శోభనముహూర్తే శ్రీమహా విష్ణురాజ్ఞేయ - ప్రవర్తమానస్య - ఆద్యబ్రహ్మణః- ద్వితీయప్రహరాధ్యై- శ్వేతవరాహకల్పే - వైవస్వతమన్వంతరే - కలియుగే - ప్రథమపాదే - జంబూద్వీపే - భరతనర్సే - భరతఖండే - అస్మిన్ సర్వమానే వ్యావ హారిక చాంద్రమానేన - కాశయుక్తినామసంవత్సరే - దక్షిణాయనే - శరదృతౌ - కార్తికమాసే - కృష్ణపక్షే - ద్వాదశ్యాం- ఇందువాసరే - శుభసక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణాద్యవేకగుణవిశిష్టాయా మాస్యాం శుభతిథౌ - తేయస్థైర్య విజయాయురానోగైశ్వర్యాభివృద్ధ్యర్థిం - అఖండ గౌతమీస్నానమహాంకరిష్యే— మూడుమాటులు స్నానము చేయండి.

చుక్కిణి, తఱుచుగా స్నానము చేయునదికాదుగాన లోతు నీళ్ళ లోనికి వెళ్లుటకు భయపడి, మునుగుటకు చేతగాక మోకాలిలోతు నీళ్ళలో గూర్చుండి కొప్పు విప్పుకొని దోసిలితో తలమీద నీళ్ళు పోసి కొనుచుండెను. అప్పుడు సంకల్పము చెప్పినబ్రాహ్మణుడు డబ్బుచిమి త్తము తరువాత నచ్చెదనని చెప్పి వెడలిపోయెను. అంతట చుక్కిణి బట్ట కొంగుతో తలతుడుచుకొని, శిరోజములు చివర ముడివైచుకొని గట్టు వంకఁజూచి దూరమునుండి వచ్చుచున్న తండ్రిగారిని జూచి వేగిరము బయలుదేరి, రాతిమీద బెట్టిన కుంకుమపొట్లమును దీసి నొసట బొట్టు పెట్టుకొని, రెండుమాటులు చేతితో నీళ్లు చెంబుమీద పోసి తీసికొని, రెండడుగులు నదిలోనికిఁ బోయి నీళ్లు ముంచుకొని, బట్ట తిన్నగా సవ రించుకొని, ఉతికినబట్టలు బుజముమీదను వానిపయిని నీళ్ళతోనున్న బిందెయును పెట్టుకొని తనకొఱకయి కనిపెట్టుకొనియున్న సిద్ధాంతిగారి భార్యతోఁగూడ గృహమునకుఁ బోవ బయలుదేరెను.

మూడవ ప్రకరణము

రుక్మిణి యింటికిఁబోవుట — గృహవర్జనము — రాజశేఖరుఁడగురు వచ్చి
కవేరిచావడిలోఁ గూర్చుండుట — బంధుపిప్పినము — స్వహస్తపాకియైన
వైశ్యదేవవసుఁడు.

సిద్ధాంతిగారిభార్యయు రుక్మిణియు బయలుదేరి సోపానములెక్కి
పీఠిసాడుగునను దేవాలయముదాక తిన్నగా నడిచి. అక్కడనుండి కుడి
చేతివంకనున్న పీఠిలోనికి మళ్ళి కొంతదూరము పోయిసతకువారి,
రుక్మిణి తూర్పువైపు నందులోనికి రెండడుగులు పెట్టి నిలుచుండి వెనుక
తిరిగి రెండమాటులు మెల్లగా దగ్గఁగు. ఆ దగ్గఁగో సిద్ధాంతిగారి భార్య
కూడ నిలుచుండి 'అమ్మాయీ! నేనుందునా?' అని వెనుక తిరిగి
పలికెను.

రుక్మి— మంచిది, సోమి దేవమ్మగారూ! నాకొఱకయి మీరు
చుట్టుతిరిగి యింటికి వెళ్ళవలసి వచ్చినదిగదా?

సోమి—ఎంతచుట్టు? నిమిషములో వెళ్ళెదను.

రుక్మి—'పోయిరండి'

సోమి—బీదవాండ్రము; మామీఁద దయయుంచవలెనుజుండీ.

రుక్మి — 'దానికేమి? వెళ్ళిరండి' అని నాలు గడుగులు నడచి
మరల వెనుక తిరిగి 'సోమి దేవమ్మగారూ! చెప్ప మఱచిపోయినాను.
సాయంకాలము దేవాలయములోనికి వెళ్లునప్పుడు మీ రొక్కపర్యాయము
వచ్చెదరుకాదా?'

సోమి— అవశ్యము, ఆలాగుననే వచ్చెదను; నేను పోయి
వత్తునా?

అని సోమిదేవమ్మ నడచినది. సిద్ధాంతిగారు గాని, ఆయన పెద్దలు గాని యెప్పుడును యజ్ఞము చేసినవారు కాకపోయినను, సోమిదేవమ్మ పుట్టినింటివంక వారిలోమాత్రము యజ్ఞము చేసినవారు బొత్తిగా లేక పోలేదు. సాక్షాత్తుగా ఆమె పితామహుడే యజ్ఞముచేసి యోతేట నొక్కక్కటిచొప్పున మూడుపదులమీద నాలుగు శ్రావణపశువులను పట్టి మఱి రింభాదులతో స్వర్గసుఖ మనుభవింపఁబోయెను. సోమిదేవమ్మ తండ్రి యజ్ఞము చేయకపోయినను, తండ్రి యెంతో ధనవ్యయము చేసి సంపాదించుకొన్న పేళ్ళనుమాత్రము పోగొట్టి సిద్ధములేనివాఁడయి తనకుమారునకు సోమయాజులనియు, కొమార్తెకు సోమిదేవమ్మ యనియు, నామకరణములు చేసెను. గుక్కిణియు సందులో నూఱు బాటలు నడచి, అక్కడినుండి దక్షిణముగా తిరిగి, ఆసందులో రెండు గుమ్మములు దాటి పెరటి దారిని మూడవయిల్లు ప్రవేశించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు ఆకాలపుటిండ్లలో మిక్కిలి సుందర మైనది. వీధిగుమ్మమునకు రెండుప్రక్కలను రెండు గొప్పఅరుగులు కలవు. ఆ రెండుఅరుగులకును మధ్యను పల్లముగా లోపలికిఁ బోవునడవ యున్నది. ఆనడవమొగమున సింహద్వార మున్నది. ద్వారబంధపు పట్టెలకు గడపదాపున ఏనుఁగుతలమీద సింహము గూర్చుండి కుంభస్థల ములను బద్దలుచేయుచున్నట్లు చిత్రముగా చెక్కఁబడి యున్నది. ఇరు ప్రక్కలనుండు నాసింహములయొక్క శిరోభాగములు మొదలుకొని గొడుగుబల్లవఱకును పువ్వులును కాయలును గల లత చెక్కఁబడి యున్నది. ఈకమ్మలకు పయిగా రెండుప్రక్కలను కఱ్ఱగుఱ్ఱములు వీధి వైపునకు ముందఱికాళ్ళు చాచి చూచువారిమీద దుముకవచ్చు నట్లుగాఁ గానిపించును. ఈగుఱ్ఱముల కాళ్ళకే శుభదినములందు మామి డాకులతోరణములు గట్టుచుందురు. గుఱ్ఱముల రెంటికిని నడుమనుండు గొడుగుబల్లమీద నడుమను పద్మముల కిరుపార్శ్వములను గుఱ్ఱముల

వఱకు చిత్రములయిన యాకులును పువ్వులను గల తీగెయును చెక్కబడియున్నవి ఆ తీగపైని కాళ్ళు మోపి ఫలములను ముక్కుతో పొడుచుచున్నట్లు నడుమనడుమ చిలుకలుచిత్రింపబడియున్నవి. వీధితలుపులకు బలమయిన గ్రంధులు చేయబడి వానిపయినసహిత మొకవిధమయిన పుష్పలతనులచబడి యున్నది.

గుమ్మము దాటి లోపలికి వెళ్ళినతోడనే చావడి యుండెను. ఆచావడి కెదురుగా పెద్ద కుండు ఒకటియుండెను. వర్షము కురియునప్పుడు నాలుగు నైపులనుండియు చూగు నీళ్ళాకుండులోఁ బడి వీధి చావడి క్రింద నుండు తూముగుండ వీధిలోనికిఁ బోవును. ఆకుండునకు తరపునైపునను దక్షిణపునైపునను ఒకదానికొకటియెదురుగా రెండు చావట్లుండును. అందు దక్షిణపుది కచేరిచావడి, దానిలో వివాహముల యందు తాంబూలములకు పిలిచినబంధువులును పెద్దమనుష్యులును సభ చేసి గూర్చుండగా, క్రింద బోగముమేళము జరుగుచుండును. ఇతరసమయములలో పెద్దమనుష్యులు చూడ వచ్చినప్పుడును, మధ్యాహ్నభోజనమయినతరువాత పురాణకాలక్షేపము జరుగునప్పుడును, శిష్యులప్పుడప్పుడు చదువుకోవచ్చినప్పుడును రాజశేఖరుఁడుగారండుకూర్చుండురు. ఆచావడికి రెండుప్రక్కలను రెండుగదులు గలవు. ఆచావడి దక్షిణపునైపుతోడకు పొడుగునను అక్కల తలుపు లుండి, తీసినవ్వు డెల్లను సభ వారిచెమట లార్ప మలయమాగుతముచు లోపలికిఁ బంపుచుండును. ఆతలుపులకు వెనుక పంచపాలియు, దానివెనుక పలువిధములయిన పూలమొక్కలతో నేత్రములకు విందుకొలుపు చిన్నచొడ్డి యుండెను. ఆచావడిలో మూఁడుగోడలకును నిలువెడెత్తులకువయిని మేకులకు గొప్ప పటములు వేయబడియున్నవి. అందు దశావతారములునుమాత్రమే కాక, కృష్ణుఁడు గోపికలవలువలు నెత్తికొనివచ్చి పొన్నచెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి వారిచే జేతు లెత్తి మ్రొక్కించుకొను చున్నట్లును,

లోపలికుండనకు నాలుగుప్రక్కలను పనసకాయలు చెక్కిన నాలుగుస్తంభములున్నవి. వీధిచావడి కెదురుగా నుండు పడమటి చావడిలో లోపలికిపోవు నడిమిగుమ్మ మొకటి యున్నది. ఆగుమ్మమున లోపలికిఁ బోవఁగానే చావడి మొకటి కనుపించును. ఆచావడికి దక్షిణపువైపున గుమ్మమొకటి యున్నది. ఆద్వారములోపలికి వెళ్ళిన రాజశేఖరుఁడుగారు బయండుగదిలోఁ బ్రవేశింతుము. గదిలో నుత్తరపుగోడ పొడుగునను దూర్పునుండి పడమటకు పందిరిపట్టెయొంచము రాలిదిమ్మల మీఁద నాలుగుగాళ్ళును మోపి వేయఁబడియున్నది. మంచమునకు చుట్టును దోమతెరయును జాలరును దిగవేయఁబడియున్నది. పందిరిస్తంభములకు నడుమను లక్క పూసిన కొయ్య పళ్ళెములును బరిణెలు నుండెను. పందిరికి మధ్యగా లక్కకాయలును పువ్వులును గల చిలకలపందిరి మొకటి వ్రేలాడుచుండును. గోడలకు సుద్దతో వెల్లవేయఁబడియుండెను. గోడల పొడుగునను రుక్మిణియు తల్లియు నోషిక చేసి కుట్టిన గోడసంచులు తగిలించఁబడి యుండెను. ఆ గోడసంచులకు కొంచెము మీఁదుగా గుడ్డచిలుకలు దారములతో త్రాళ్ళకు కట్టఁబడి గాలికి సుందరముగా కదలుచుండును. గోడకు పెద్ద మేకులు కొట్టి వానిమీఁదఁ బెట్టిన బల్లమీఁద కొండపల్లి బొమ్మలును లక్కపిడతలును గది కలంకారభూతిముగా నుండెను. గోడ సంచులు కొట్టినమేకులకు దశావతారములు మొదలయినపటములు చిన్నవి వేయఁబడియున్నవి. దక్షిణపుగోడకు శ్రీరాములవారి పట్టాభిషేకము తగిలింపఁబడి యున్నది. దానినే రాజశేఖరుఁడుగారు నిద్రలేచినతోడనే చూచి, ఆవల మఱియొకవస్తువును జూతురు. గదికి బయిని అందమయిన బల్లకూర్పు కూర్పఁబడి యుండెను. మంచమున కెదురుగా దక్షిణపుగోడ పొడుగునను గడమంచెమీఁద వరుసగా కావడిపెట్టెలు పెట్టఁబడి యున్నవి. ఆ పెట్టెలలో సాధారణముగా

ధరించుకొను చస్త్రములును నాగరలిపిలో బంగాళాకాకితముల మీద వ్రాయబడిన రాజశేఖరుడుగారి సంస్కృత పుస్తకములును వేయబడియుండెను. గదిలో పడమటిగోడతట్టున పెద్దచుంకన మొకటి గట్టితాళము వేయబడి యుండెను. ఆ మందసములోసలనున్న చిన్న తాళపుపెట్టెలలో నగలును పండుగుదినములలో ధరించుకొను విలువ బట్టలును రొక్కమును ఉండును. చీకటిరాత్రులలో దొంగల భయము విశేషముగా నుండునప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు ఆ మందసము మీదనే పఱపు వేయించుకొని పరుండుదురు. మందసమునకును కావడిపెట్టెలున్న గడమంచెకును మధ్యను దక్షిణపువైపున గదిదొడ్డిలోనికి బోవు మార్గ మొకటి కలదు. ఆ మార్గమున దొడ్డిలో ప్రవేశించినతోడనే విశాలమయిన చేమంతిమడి మొకటి పచ్చని పూవులతోను మొగ్గలతోను నేత్రోత్సవము చేయుచుండెను. దాని కెడను ప్రక్కను గొంచెము దూరమున మల్లెతీగెలు పందిరిమీద నల్లుకొని యకాలమగుటచే నప్పుడు పుష్పింపకపోయినను పచ్చని కాంతుల నీనుచు మనోహరముగా నుండెను.

రాజశేఖరుడుగారి పడకగది ముందటి చావడిలో దూలము నకు జిలుకపంజెర మొకటి వ్రేలాడగట్టబడి యుండెను. అందులో నున్న చిలుక సదా 'ఎనరువారు' 'ఎనరువారు' 'పిల్లివచ్చె కొట్టు కొట్టు' 'కూర్మోయి యోటకూర' మొదలగు మాటలను సహజ మధుర స్వరముతో పలుకుచుండును. ఆ దూలమునకే మఱికొంత దూరమున రామాయణము మొదలయిన తాటాకుల పుస్తకములు త్రాళ్ళతో వ్రేలాడగట్టబడి యుండెను, ప్రొద్దుననే నిద్రలేచి రుక్మిణి చిలుకను పంజరమునుండి తీసి చేతిమీద నెక్కించుకొని "చేతిలో వెన్నముద్ద" మొదలుగాఁ గల పద్యములను సహితము నిత్యమును నేర్పుచుండును. ఆ కాలములో దఱుచుగా స్త్రీలు చదువుకొను నాచారము

లేకపోయినను, రాజశేఖరుడుగారు తనకుమార్తెమీఁది ముద్దుచేతఁ దాని రుక్మిణికిఁ జొత్తెచ్చుక్తమును అన్య సాహాయ్యము లేకుండ స్వము చేసికొను శక్తిగలుగునంతవఱకు విద్యను చెప్పెను. ఆమె స్వభావముచేతనే శైలివిగల దగుటచే విద్యకూడ దానికి సాయమయి చిన్ని తనములోనే యుత్తాయుక్తి వివేకమును జ్ఞానమును కలది యాయెను. తండ్రి యామెకు చదువు చెప్పట మాచి యసగాయచేత నిరుగుపోగు గులవాడు చూచుచు సునకులూడుకొనిరి గాని, రాజశేఖరుడుగారు ధనికు లగుటవలన నేమియుఁ బలుక సాహసింపక పోయిరి. అట్లువి వారు బొత్తిగా నూరికున్న వాగు కాదు. పెద్దవాఁడని రాజశేఖరుడుగారు గౌరవముతోఁ జూచుచుండెడి యొకయాప్తబంధుని మెల్లఁగా బ్రేరేపించి, ఆయనచేత అండఱును సభలోఁ గూర్చుండియుండగా “నాయనా! మన యింట ఆడుపిల్లలను జదివించు సంప్రదాయములేదే, మనరుక్మిణి నేల చదివించెదవు?” అనిపించిరి. రాజశేఖరుడుగారు విద్యనలనిలాభముల నెఱిగిన వాఁ డగుటవలనను, స్త్రీవిద్య యేశాస్త్రమునందును సిషేధింపఁబడి యుండకపోవుటయు, పూర్వపు పతివ్రతలందఱు విద్యావంతులయి యుండుటయు నెఱిగినవాఁడగుటవలనను ఆవృద్ధునివాక్యములను లక్ష్మ్యము చేయక స్త్రీవిద్యాభ్యాసమున కనుకూలముగాఁ గొన్ని స్మృతివాక్యములను జదివి మీయభిప్రాయ మేమని సభలోనున్న వారి నడిగెను. వారందఱును మనసులో స్త్రీవిద్యయన్న నేవగించువారే యయినను రాజశేఖరుడుగారి యభిప్రాయము తెలిసినపిమ్మట దానికి వ్యతిరేక్తముగా నేమియు జెప్ప నలవాటుపడినవాగు కాదు గావున స్త్రీవిద్యాభ్యాసము వలన గణనాతీతము లయిన లాభములు గలవని పొగడి రుక్మిణికి విద్య నేర్పుచున్నందునకయి రాజశేఖరుడుగారిని శ్లాఘించిరి.

చిలుకవంజర మున్న తావునుండి నాలుగుబారలు నడచిన తరువాత పడమటింటిద్వార మున్నది. పడమటియిల్లు విశాలమయి

యేఁబదిమందిఁ బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేయుటకుఁ జాలియుండును. ఇఁకఁ గొంచెము సేపునకు భోజనములకు లేతు రనఁగా వెళ్ళి చూచిన యెడల మూరెఁడు మూరెఁడెడముగా రెండుగోడల పొడుగునను పీఠ లును పీఠలకు ముందట పిండిముఝతో పెట్టిన పట్టును చాలుగా నుం డును. పడమటింటి ఈశాన్యమూలను గచ్చుతోగట్టిన దేవునగు కలదు. ఆయగుగుపయిని 'భువనేశ్వర' మను దేవతార్చన సామానులు సాల గ్రామాదులును పెట్టు పెట్టె యుండును. ఆ పెట్టెమీఁదనే రాజశేఖరుఁడు గారు మఱిగో నిత్యమును పారాయణచేయు శ్రీమద్రామాయణము నుం దర కాండము పెట్టబడియుండెను. రాజశేఖరుడుగారు స్నానముచేసివచ్చి దేవునగుముందట పీఠ వేసికొని కూర్చుండి రామాయణమును పంచ పూజయు చేసికొందురు. దేవునగుగున కెదురుగానున్న తలుపు తీసికొని యానలకు వెళ్ళినచో నొక పెరటిలోఁకఁ బోవుదుము. అక్కడ నున్న ముఝోను ఇటికలఝోను కట్టిన తులసిఝోట యొకటి నాలుగయి దడుగుల యెత్తున నందమై యుండెను. ఆ ఝోటలోపల లక్ష్మీతులసియు కృష్ణతుల సియు శ్రద్ధాభక్తులఝోఁ బెంపబడుచుండును. ఆసమీపముననే కొంచెము దూరమున తులసివనమును, ఆవల నిత్యమల్లి చెట్టును, వాని చేరువనున్న నందివర్ధనపుచెట్టుమీఁద నల్లుకొన్న కాశీరత్నములును రాజశేఖరుడు గారికి నిత్యమును దేవతార్చనకయి పుష్పప్రతాదులను సమకూర్చుచుం డెను. ఆపైని రుక్మిణియుఁ జెల్లెలును ప్రేమఝోఁ బెంచుకొనుచున్న బంతి చెట్టును, బొగడబంతిచెట్టును, జంద్రకాంతపుచెట్టును గోడపొడుగునను వరుసగా నుండును. పడమటింటినంటిదే దక్షిణపువ్వుపుననున్న వంట యింటి దొడ్డిలోపల నరఁటిబోదెలు పిలకలఝో నిండియుండి చూడ పండు పుగా నుండును. రాజశేఖరుడుగారు ప్రత్యహమును ఆబోదె మొదలనె స్నానము చేయుదురు.

వెనుక చెప్పినచొప్పున రుక్మిణి స్నానమువేసి వచ్చి గోదావరి నుండి చెంబుతోఁ దెచ్చిననీళ్లను తులసికోటలోఁ బోసి మ్రొక్కి, తడి బట్టలతోనే ముట్టను మూఁడు ప్రదక్షిణములు చేసి, లోపలికిఁబోయి తడిబట్ట నదలి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొకచోలోఁ గుంతుమబరిణియు రెండవచేతిలో నిక్షత్రమును బసపును బియ్యపుపిండియును గల గదులపెట్టె యును బట్టుకొనివచ్చి, తులసికోటలోఁ బంటియున్న ముందరివేదికమీఁద నీళ్లు చల్లి చేతితో శుభ్రముచేసి బియ్యపుపిండితో పద్మములు మొదలయిన వింతివింతల మ్రుగ్గులను బెట్టుచు నడుమనడుమఁ జిత్రముగాఁ గుంతుమీలోను పసపుతోను నలంకరించుచుఁ గూర్చుండి, మధురస్వర ముతో మెల్లగా, 'లంకాయాగము'ను పాడుకొనుచుండెను.

ఈలోపుగా రాజశేఖరుఁడుగారు వెంట నున్నవారితో నానావిషయములను ముచ్చటించుచు నడుమనడుమ వారి కీఱ్ఱుచెప్పిల జోళ్ళ చప్పుడులతో నడఁగిపోయిన మాటలను మరల నడుగుచుఁ బలుపురతోఁ గలసి యింటికి వచ్చి, పాదరక్షలను నడవలో విడిచి యొకరొక రే వచ్చి కచేరీచావడిలో రత్నకంబళముమీఁదఁ గూర్చుండగాఁ దామును దక్షిణపుగోడ కానుకొని యెండలోనుండి నడిచివచ్చినబడలికచేఁ బట్టిన చెమ్మట పోవ నుత్తరీయముతో వినయకొనుచుఁ గూర్చుచుండిరి. అప్పుడు సంబిరాఘవాచాఝ్యుఁడు నామముల తిరుమణి బెత్తికలు లేవ నెడమ చేతితో నద్దుకొని చేతులు నలుపుకొనుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగము మీఁదఁ జూడ్కి నిగిడించి, 'దేవరవారి కీనడుమ స్వామిమీఁద కొంచె మనుగ్రహము తక్కువగా నున్నది.' అని యొకచిఱునవ్వు నవ్వి లేచి నిలువఁబడి బట్టలోనున్న గన్నేరుపూలతో మాలెను దీసి చేతిలోఁ బట్టుకొని 'స్వామివారియందుఁ బరిపూర్ణకటాక్ష ముంచవలెను' అని వినయ ముతోపఁ బలుకుచు మెల్లగా హస్తమునం దుంచెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భక్తితోఁ బుచ్చుకొని, 'యీమధ్య మన జనార్దనస్వామివారికి జరుగవలసిన యుత్సవము లేమయిన నున్నవా?' అని యడిగిరి.

రాఘు—పదియేనుదినములలో మార్గశిఃశుద్ధ చతుర్దశినాఁడును, పూర్ణిమనాఁడును వరుసగా తిరుమంగయాళ్వారియొక్కయు, తిరుప్పాణాళ్వారియొక్కయు తిరుక్షత్రములు వచ్చుచున్నవి. అప్పుడు విశేషోత్సవములు జరుగవలసి యున్నవి. నెలదినములలో ధనుర్మాసము వచ్చుచున్నది. ఆ నెలదినములును స్వామికి నిశ్శోత్సవములును సంక్రాంతిదినములలో నధ్యయనోత్సవమును జరుగవలసి యున్నవి. ధనుస్సుగోనే పుష్యబహుళ ద్వాదశినాఁడు తొండరడిప్పొడియాళ్వారి తిరునక్షత్రము వచ్చుచున్నది. ఆ దినమున స్వామి యుత్సవముకన్నను విశేషముగా జరుగవలెను.

రాజ — నిత్యమును స్వామికి బాలభోగమును నందాదీపమును క్రమముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘు — తమరు ప్రతిమాసమును దయచేయించెడి రెండు రూపాయలును బాలభోగమునకుఁ జాలకున్నవి. ఇప్పుడు స్వాములధికముగా వచ్చుచున్నారు. నందాదీపము క్రింద దమరు దయచేయు రూపాయితో మఱియొక రూపాయిను జేర్చి యొకరీతిగా జరుపుకొని వచ్చుచున్నాను. కాని నందాదీపములో మఱియొకరికి భాగముండుట నా కిష్టములేదు. స్వామికి బొత్తిగా వాహనములు లేవు; పొన్నవాహన మొక్కటి యుండెనా రేపటి యధ్యయనోత్సవములో నెంతయైన నిండుగా నుండును. అది యీ యేటికిఁ గాకపోయిన మీఁదటికైనను మీకే మాట దక్కవలెను. ముందుగా చెవిని వేసియుండిన నెందున కయినను మంచిదని మీతో మనవిచేసినాను.

రాజ—మొన్న దేవాలయములో స్వాములలో స్వాములేమో పోట్లాడినారట.

రాఘ — ద్వారకాతిరుమలనుండి వచ్చిన స్వామి సాపాటుచేసి కూర్చుండి యుండఁగా, పెంటపాడునుండి వేంచేసిన స్వామి పెరుమాళ్ళ సేవ చేసి వచ్చి కూర్చున్నారు. వారిద్దరిలో నొకరు తెంగలెవారును ఒకరు పడహలెవారును గనుక, నామముక్రింద పాద ముంచవచ్చును కూడదని మాటపట్టింపులు పట్టుకొన్నారు.

రాజ — ఊరికే మాటలతో సరిపోయినదా ?

రాఘ — తరువాత గొంచెము చేయి చేయి కలిసినదిగాని ముసరనీయక నేనుచు నా తమ్ముడును అడ్డమువెళ్ళి నివారించినాము

రాజ—మన జనార్దనస్వామివారి కేమాత్రము మాన్యమున్నది ?

రాఘ — ఏడుపుల్ల మాన్య మున్నదందుకుగాని, అయిదుపుల్లు మాత్రము బోగమువాండ్రకింద జరుగుచున్నది. తక్కిన రెండుపుల్లు భూమియు అర్చకులదిగాని స్వామిది కాదు.

రాజ— మొన్న జరిగిన స్వామియుత్సవములో బోగముమేళము రాలేదే.

రాఘ — వా రన్నియుత్సవములలోను రాకు. రాజను హేంద్ర వరములోఁ గాఁపురమున్నాడు గనుక చిల్లరపండువుల కెల్ల బండ్లు చేసి కొనివచ్చుట బహుప్రయాసము. ఒక్క స్వామికళ్యాణ దినములలో రథోత్సవమునాఁడు మాత్రము వత్తురు. అప్పుడు వారిబత్తెము క్రింద స్వామి ద్రవ్యములోనుండి నాలుగు రూపాయలు మాత్ర మిచ్చుట యాచారము.

ఇంతలో నెవ్వరో ముప్పదినంవత్సరముల నయస్సుగల చామన చాయ గృహస్థు తెల్లబట్టలు గట్టుకొని కుడిచేతిలో నున్న పొన్నుకట్ట

నాడించుచు, ముందట నొక కూలివాడు బట్టలమూటను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నడువ, నడవలోనుండి చావడిలోనికి చొరవగా నడచి వచ్చి అచ్చట నిలువఁబడి, “ఓరీ! రామిగా! మూట లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి యెవరినైనఁ బిలిచి రాజశేఖరుఁడుగారు పగుండు గదిలోఁ బెట్టి రా” అని కూలివానిని నియమించి, కూటచున్నవారి నందఱిని ప్రోచుకొనుచు నడుమనుండినచ్చి మున్నెంతో పరిచయము గలవానినలెనే తాను రాజ శేఖరుఁడుగారి ముందట తివాచిమీఁదఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడు గారావట కెన్నఁడును కతిని మొగమే యెఱుఁగకపోయినను పెద్ద మనుష్యుఁ డింటికి వచ్చినప్పుడు మర్యాద చేయకపోయిన బాగుండదని, కొంచెము లేచి దయచేయుఁ డని చేయిచూపి తాను గొంచెము వెనుకకు జరిగి చోటిచ్చి “యింటివద్ద నందఱును సుఖముగానున్నారా?” యని కుశలప్రశ్నమునుజేసి ‘మీ చెవ’రని యడిగినఁ దప్పపట్టుకొందురేమో యని సంశయించుచు నూరకుండిరి. అప్పుడావచ్చినాతడు తన పొడుము కాయను రాఘవాచార్యులవంక దొర్లించి యాతని పొడుము బుట్టను పుచ్చుకొని, మునుపు చేతిలోనున్న పట్టును బాటవైచి క్రొత్తపట్టు పట్టి సగముపీల్చి రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి “రాజశేఖరుఁడుగారు నన్ను మఱచిపోయినట్లున్నాను.” అనెను.

రాజ — “లేదు లేదు” అని మొగమువంకఁ బాటజూచిరి.

క్రొత్త—ఇంకను నానవాలు పట్టలేదు. మీరు నన్ను పది సంవత్సరములక్రిందట రాజమహేంద్రవరములో రామమూర్తి గారింటి లోపల జూచినారు. నేను వామరాజు భైరవమూర్తిని. మనముందటమును దగ్గట బంధువులము. మీ తల్లిగారి మేనత్తయల్లుఁడు మా మేనమామగారికి గారికి సాక్షాత్తుగా నొక వేలు విడిచిన మేనత్తకొడుకు. మొన్న మా అన్నగారు సాంబయ్యగారు మీయింట నెలదినములుండి వచ్చిన తరువాత మీరు చేసిన యాదరణనే నిత్యమును సెలవిచ్చుచు వచ్చిరి. వెళ్లు

నవును మీరు పెట్టిన బట్టలను సహితము పెట్టెత్తీసి చూపినారు. దానిని జూచి మనబంధువులలో నొకరు మీరింతి యనుకూలమయిన స్థితిలో నున్నారని పరమానందభరితుఁడ నయినాను.

ఆ మూలలు విని లోపలిగదిలోఁ బండుకొనియున్న యొక ముగలాయన దగ్గుచు లేచినచ్చి “ఓరీ భైరినమూర్తీ! నీ వెప్పుడు వచ్చినావు?”

భైరి — ఓహోహో! ప్రసాదరావుగారా? మీరు విజయంచేసి యెన్నాళ్లయినది?

ప్రసా — రెండుమాసములనుండి యిక్కడనే యున్నాను. బంధువని రాజశేఖరుని జూచిపోదమని నచ్చి యితనిబలచంతముచకు మాటు చెప్పలేక యిక్కడఁ జిక్కుపడ్డాను. మన బంధువులలో రాజశేఖరుఁడు బహుయోగ్యుఁడు సుమీ! (అని కూర్చుండెను.)

రాఘ — తాతగారూ! మీరు రాజశేఖరుఁడుగా రెటువంటి బంధువులు?

ప్రసా — ఇప్పుడు మావాని బంధుత్వము విన్నగుగదా? వీని మేనమామ బావమఱుది నాకుమార్తెయత్తగారి సవతితమ్ముఁడు.

ఈప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా లోపలినుండి స్త్రీకంఠముతో “నీతా! నీతా!” అని రెండు మూఁడు పిలుపులు వినఁబడినవి అప్పుడు రాఘవాచార్యు లందుకొని, “అమ్మాయీ నీతమ్మా” అని పిలిచి లోపల అమ్మగా రెండులతో పిలుచుచున్నారు అని చెప్పెను. అప్పుడు నూతివైపు పంచపాళిలోఁ దన యీడుపడుచులతోఁ గూడి గవ్వలాడుచున్న యేడుసంవత్సరముల యీడు గల చామనచాయపిల్ల పరికిణి కట్టుకొని కుడిచేతిలో పందెమువేయు గవ్వలను ఎడమచేతిలో గట్టుగీచిన నుద్దకొమ్మును బట్టుకొని ‘వచ్చె వచ్చె’నని కేకలు వేయుచు తాళ్ళగజ్జెలు గల్లుగల్లుమన చావడిలోనుండి పడమటింటిగుమ్మమువైపు

నకుఁ బరిగెత్తుకొని వెళ్ళెను. ఆచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవ కుమార్తె. అట్లు వెళ్ళి గుమ్మమున కీవలనే నిలుచుండి

సీత—‘అమ్మా! ఎందుకు పిలిచినావు?’

మాణిక్యాంబ— నాన్నగారితో వంటయినదని, స్నానమునకు లేవచ్చు నని చెప్పి.

మాణిక్యాంబ రాజశేఖరుఁడుగారి భార్య. ఆమె కుక్కిరితో సమానమయిన తెలివి గలదియు, విద్య నేర్చినదియుఁ గాకబోయినను, గృహకృత్యములను జక్కపెట్టుటయందును, పాకము చేయుటయందును నిరుపమానమయిన ప్రజ్ఞకలది. రూపమున చాలవఱకు పెద్దకుమార్తెను పోలియుండునుగాని మొగము కొంచెము ముదురుదిగాను దేహచ్ఛాయ యొకవాసి నలుపుగాను కనఁబడును. ఆమె ముప్పదినాలుగేండ్ల వయస్సు కల దయ్యను దూరముననుండి చూచుటకు చిన్నదానివలెనే యుండును.

అంతట సీత మరలఁ జూవడిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి, ‘నాన్న గారూ! వంట అయినదట! అమ్మ స్నానమునకు లెమ్మనుచున్నది’ అని చెప్పి, యెప్పటియట్లు గవ్వలాడుట కయి నూతిపంచపాళిలోనికిఁ బోయెను.

రాజ—ప్రసాదరావుగారూ! మీరు స్నానము చేయుదురేమో నూతిదగ్గఱకుఁ బొండి; భైరవమూర్తిగారూ! గోదావరికి వెళ్ళెదరా? లేక నూతియొద్దనే నీళ్ళు పోసికొనెదరా?

భైర—కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికే వెళ్ళెదను.

అప్పుడక్కడ నున్నవా రందఱును లేచి, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిరి. రాజశేఖరుఁడు గారును పడమటింటిలోనికి నడచిరి. లోపల సానమీఁద గంధము తీయు చున్న మాణిక్యాంబ మట్టియలచప్పుడుతో పడమటింటి దొడ్డితలుపు కడకు నడచి యొకకాలు గడప కీవలను రెండవకాలు పంచపాళిలోను

బెట్టి, కడిచేతితో ద్వారబంధమును బట్టుకొని నిలువబడి 'కష్టే !
 బాబయ్యగారు స్నానమునకు వచ్చివారు; వేగింము వచ్చి నీళ్ళిందిమ్ము'
 అని కేక వేసెను. ఆపిలుపు విని, దేవతార్చనకుఁ బూలు గోయుచున్న
 రుక్మిణి "వచ్చుచున్నాను" అని పలికి తొందరగా రాగిహరివారణముతో
 నిత్యమల్లిపుష్పములను తులసిదళములను దెచ్చి దేవున కరుగుమీఁద
 బెట్టి తెండ్రిగారికి నీళ్ళిచ్చుటకయి వంటయింటి దొడ్డిలోనికిఁ బోయెను.
 మాణిక్యాంబ కందుగిన్నెలలో గంధాక్షతలు గూటిలో నున్న యద్దమును
 విభూతిపెట్టెను గొనివచ్చి దేవునకుఁగొన్నాద నున్న పీటదగ్గఁ బెట్టినది.
 పోడనే లోపలినుండి నలునదియేండ్లు దాఁటిన విధవ యొకతె పిడిచి
 కట్టుకొనిన తడిబట్టచెఱఁగు నెత్తిమీఁదినుండి రానిచ్చి ముసుఁగువేసి
 కొని, పొయిలోనిబూడిద నొసటను బొట్టు పెట్టుకొని, నెండిచెంబుల
 జోటితో మడినీళ్ళు దెచ్చి పీటయొద్దనుంచెను. తరువాత రాజశేఖరుఁడు
 గారు స్నానముచేసి, జుట్టుతుడుచుకొని కొసలు ముడినైచుకొని, అప్పు
 డాఱవేసిన మడిబట్ట గట్టుకొని వచ్చి, దేవునకుఁగొన్నాద నున్న పీట
 మీఁద గూరుచుండి యాచమనము చేసి, విభూతిపండు కొంచెము చిదిపి
 నీళ్ళతోఁ దడిపి చేతి యంగుష్ఠమును కనిష్ఠకయుఁ దప్ప తక్కిన మూడు
 వ్రేళ్ళతోను నొసటను భుజములను కంఠమునను తొమ్మునను రేఖలను
 తీర్చి, భువనేశ్వరము తాళము తీసి విగ్రహములను సాలగ్రామములను
 పశ్యేములో నిడి మంత్రములు చదువుచు దేవతార్చనమున కారంభిం
 చెను. ఇంతలో తక్కినవారందఱును స్నానముచేసి వచ్చి గోడల పొడు
 గునను పీటలమీఁదఁ గూరుచుండిరి.

భోజనమునకు రావలసినవా రందఱును లోపలికి వెళ్ళినతరువాత
 మాణిక్యాంబ మడి విడిచి నడిమితలుపు వేసినచ్చి పడకగదిలో కూరు
 చుండి తమలపాకులు చుట్టుచుండెను. ఇంతలో నీధితలుపువద్ద "రాజశేఖ
 రుఁడుగారూ !" అని పిలుపుమీఁద పిలుపుగా పొలము కేకల వలె నిరువది

కేకలు వినబడెను “వచ్చె వచ్చె” నని లోపలినుండి పలుకుచు మాణి క్యాంబ వచ్చుచోపలనె, కేకలతోఁగూడ తలుపుమీఁద దబదబ గుద్దులు వినబడెను. ఆమె వెళ్ళి తలుపుగడియ తీయునప్పటికి, నుడుట దట్టముగాఁ బెట్టినవిభూతి చెమ్మటతోఁ గలిసి చప్పిడిదొడలకు వెల్లవేయఁ జెవుల కుండలము లుయ్యాలలూగ ముడుతలు పడియున్న ముసలిమొగమును, అంగవస్త్రముతోఁ జేర్చి చుట్టిన బట్టలసందునుండికనఁబడు తెల్లని జుట్టు గలతలయును, లోపలి నీరుకావిదోహతులపై నున్న దర్భాసనముచే లావుగాఁ గనఁబడు కృష్ణాజినపుచుట్టగలమూపులును, వీపునుండి కుడి భుజముమీదుగా వచ్చిన కృష్ణాసనపుత్రాటికొనను గట్టఁబడ్డ రాగిజారీ యును నారసంచియుఁ గల యెండుతొమ్మును గల నల్లని పొడుగయిన విగ్రహ మొకటి ద్వారబంధముపొడుగునను నిలువఁబడి యుండెను. తలుపు తీయఁగానే యావిగ్రహము తిన్నగా పడమటికివైపునకు నడచి లోపల రాజశేఖరుఁడుగారి కెదురుగా నిలువఁబడెను.

రాజ — శాస్త్రులుగారూ ! మీ దేయూరు ?

శాస్త్రు — మాది కానూరగ్రహారము. మా యింటిపేరు బులుసు వారు; నాపేరు పేరయ్యసోమయాజులు. మీకీర్తి జగద్విఖ్యాత మయినది. పదిమందిబ్రాహ్మణుల కింతయన్నము పెట్టినను సంభావన యిచ్చినను భూమిమీఁద సార్థకజన్మము మీదికాని నావంటివ్యర్థుని బ్రతుకెందుకు ?

రాజ — కార్తిక సోమవారము మీరు రాత్రిదాక నుండెదరా?

సోమ — పెద్దవాఁడ నయినాను, ఇప్పుడుండలేను.

రాజ — సోమయాజులుగా రెండఁబడిన ట్టున్నారు. అట్లయిన వేగిరము నూతిదగ్గఱ నాలుగుచేదలనీళ్లుపోసికొని రండి, వడ్డన యవుచున్నది.

సోమ — మీ భోజనములు కానివ్వండి. నా దొక్క మునియున్నది. నాకు స్వహస్తపాకము కావలెను. పొయ్యి కొంచెము గోమయముతో శుద్ధిచేసి నాలుగువస్తువులను అమర్చినయడల స్నానము చేసి వచ్చి పాకము చేసికొనెదను.

రాజ — వేతే పొయ్యిలేదు. మీరు దయచేసి మా పాకము లోనికి రావలెను.

సోమ — నాకు స్త్రీ పాకము పుచ్చుకోనని నియమము, మీ యింట వంటచేయువారు పురుషులేకదా !

రాజ — మా పిసతల్లి కుమార్తె వంటచేసినది. మా యింట నెవ్వడును స్త్రీలే వంట చేయుదురు.

సోమ — అయ్యో ! స్త్రీపాకమే కాకుండ నియోగిపాకము కూడ నే నెట్లు పుచ్చుకొందును ? కొంచె మత్తెసరు పెట్టించిన నేను వచ్చి దింపుకొనెదను.

రాజ — నేడు సందర్భపడదు. ఈ పూట మీరు వేరే ఎక్కడి కయిన విజయం చేయవలెను.

సోమ — (కొంచెముసే పనుమానించి) నే నెఱుఁగుదును. మీది మొదటినుండియు శిష్టసంప్రదాయము — మీ తాతగా రెంతో కర్మిష్టులు; మీ తండ్రిగారు కేవలము బ్రహ్మవేత్త. మీ యింట నా కభ్యంతరములేదుగాని యొకచోట భోజనము చేసినానన్న మఱియొక చోటను గూడ నాలాగుననే చేయుచుందురు. నేనిక్కడ భోజనము చేసిన మాటను మీరు రహస్యముగా నుంచవలెను. కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికిఁ బోయి నిమిషములో స్నానముచేసి వచ్చెదను. ఇంతలో వడ్డవకానెందు.

అని పేరయ్య సోమయాజులు కృష్ణాజనమును నారసంచియు వట్టింటఁబెట్టి గోదావరికిఁ బోయి స్నానము చేసి వచ్చి, కృష్ణాజనమును

చావడిలో క్రిందఁబడిచి దానిమీఁద దర్భాసనము వేసికొని కూర్చుండి, గోముఖముగోఁ జేయిదూర్చి లోపల గుద్రాక్షమాలను ద్రిష్టించు కన్నులు మూసికొని జపముచేయ నారంభించెను. ప్రసాదరావు నల్ల మందువాడనని తొందరపడుటను నడ్డించియున్న యన్నమును కూరలును చల్లారిపోవుటను జూచి లోపల విస్తృతముందఁ గనిపెట్టుకొని యున్నవారు లేచినచ్చి పలుమాటు పిలువఁగాఁ బిలువగా, సోమయాజులు రెండుగడియలకు మఱానము చాలించి లేచినచ్చి విస్తరిముందఁ గూరుచుండెను. అప్పు డందఱును పరిషేచనములు చేసి భోజనము చేయ మొదలుపెట్టెరి.

రాజు — రాజమహేంద్రవరమునుండి శుభలేఖ తీసికొనివచ్చిన నీళ్ళకావడి వెంకయ్యజాడ లేదు. ఎక్కడఁ గూర్చున్నాఁడు ?

వెంక — అయ్య! అయ్య! ఇదిగో సోమయాజులుగారి వెనుక మూల విస్తరివద్దఁ గూరుచున్నాను.

సోమ — ఈ పాకము దివ్యముగా నున్నది. దీని ముందట నలభీమపాకము లెందుకు !

వెంక — సోమయాజులుగారూ ! నిన్న సత్రములో వండిన బీరకాయ యింతరుచిగా లేదు సుండీ !

రాజు — ఏ సత్రము ?

నిన్న రాజమహేంద్రవరములో నొక కోమటియింట గృహప్రవేశమునకు సంతర్పణ జరిగినది. బొల్లి పేరయ్యగారు వంటచేసినాఁడు. అక్కడ సోమయాజులుగారును నేనును ఏక పంక్తి నే కూరుచున్నాము.

ఈ ప్రకారముగా నన్యోన్యసంభాషణములు గావించుకొనుచు భోజనముచేసి యందఱును పడమటింటిదొడ్డిలో చేతులు కడుగుకొని

త్రేన్చుచు బొడ్డలు నిమురుకొనుచు వచ్చి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి.
 సోమయాజులుగాను మొట్టిమొదలు నాలుగుదినములుండఁదలఁచుకొనియే
 వచ్చినను, భోజనసమయమున జరిగిన ప్రసంగముచుట్టి నిలువ మన
 నొప్పుక సంభాసనను సహిత మడుగకయే వెంటనే తాంబూలమును
 బుచ్చుకొని నడిచిరి.

నాల్గవ ప్రకరణము

పురాణకాలక్షేపము—రాజశేఖరుడుగారి స్థితి—ఆయన బావమఱుది బామో
దరయ్యచరిత్రము—మిత్రుడు నారాయణమూర్తి కథ—ఎఱుక యడుగుట.

రాజశేఖరుడుగారు భోజనము చేసినతరువాత ఒక్క నిద్రపోయి
లేచి, తాంబూలము వేసికొని కచేరీచావడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిరి.
అంతకుమునుపే గ్రామమునఁ గల పెద్దమనుష్యులు పలువురు వచ్చి తగిన
స్థలములలోఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు 'సుబ్ర
హ్మణ్య!' అని పిలిచినతోడనే 'అయ్య' అని పలికి లోపలినుండి పది
యాఱుసంవత్సరముల వయసుగల యెఱ్ఱని చిన్నవాఁ డొకఁడు వచ్చి
యెదుర నిలువఁబడెను. అతఁడు రాజశేఖరుడుగారి జ్యేష్ఠపుత్రుడు; సీత
పుట్టినతరువాత రెండు సంవత్సరములకు మఱియొకసిల్ల వాఁడు కలిగెను
గాని యాచిన్న వాఁడు పురుటిలోనే నందుగొట్టిపోయెను. ఆవెనుక మాణి
క్యంబకు కానుపులేదు. సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క మొగ మందమైనదే
కాని మూడేండ్ల ప్రాయమున బాలరోగము వచ్చినప్పుడు పసపు
కొమ్ముతోఁ గాల్చిన మచ్చమాత్రము నొసటను గొంచెము వికార
ముగా నుండెను; తలవెండ్రుకలు నిడువుగాను నల్లగాను ఉండెను.
చేతుల బంగారుమురుగులును. చెవులను రవల యంబుజోడును అనామిక
కను పచ్చదాపిన కుండనంపునని యుంగరమును ఉండెను.

రాజ—సుబ్రహ్మణ్య! అందఱిలోఁగూడ నీవు మధ్యాహ్నము
భోజనమునకు వచ్చినావు కావేమి?

సుబ్ర—కార్తికసోమవారము గనుక, ఈదినము రాత్రిదాఁక
ను డి శ్రీ భోజనము చేయఁజాలెననుకున్నాను.

రాజ—లోపల బల్లమీఁద ఆదిపర్వమున్నది. తీసికొని వచ్చి శాస్త్రులుగారిని వెళ్ళి పిలుచుకొని రా.

తండ్రియాజ్ఞప్రకారము సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికి వెళ్ళి పుస్తకమును దీసికొనివచ్చి తండ్రిచేతి కిచ్చి, నడవలో నుండి నడచి వీధి గుమ్మము మెల్లుదిగుచు, దూరమునుండి వచ్చుచున్న యొక నల్లనివిగ్రహము జూచి 'వేగిరము రిండి' అని కేకవేసి, తాను మరలివచ్చి శాస్త్రులుగారు వచ్చుచున్నారని చెప్పి చావడిలో నడుమగా పుస్తకమును ముందఱఁ బెట్టుకొని కూర్చుండెను. ఇంతలో శాస్త్రులును బుజము మీఁద చినిగిపోయిన వాతశాలువును మడతబెట్టివేసికొని, బంగారము తే కెత్తుటచే నడుమనడుమ లోపలి లక్క కనబడుచున్న కుండలముల జోడు చెవుల నల్లలరాడుచుండ వచ్చి సభలోఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు సాహిత్యములయ్యను, ఆకాలమునందు పెద్ద పుస్తకమును జదివి మఱియొక పండితునిచే అర్థముచెప్పించుట గొప్ప గౌరవముగా నెంచబడుచుండును గనుక, ఆశాస్త్రులు వచ్చువఱకును పుస్తకమును జనువక గనిపెట్టుకొనియుండిరి.

రాజ — మీ రీవేళ నిగత యాలస్యముగా వచ్చినారేమిండి ?

శాస్త్రు — ఇంతకుమును పౌకపర్యాయము వచ్చి చూచిపోయినాను. తమరు లేవలేదని చెప్పినందున, వేతేయొక పెద్దమనుష్యునితోఁ గొంచెము మాటాడవలసిన పనియుండఁగా మీరు లేచునప్పటికి మరల నత్తమని వెళ్ళినాను. ఆయనతో మాటాడుట కొంచెమాలస్య మయినది. క్షమించవలెను — నాయనా ! సుబ్రహ్మణ్యము! పుస్తకము విష్ణు.

సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకమును విష్ణుచు, 'తుండము నేకదంతమును దోరిపు బొడ్డయు' నను విఘ్నేశ్వరస్తవపద్యము నారంభించి చదువుచుండగా శాస్త్రులందుకొని యా పద్యము కడవఱకునయిన తరువాత, 'అంజలిఁజేసి మొక్కెద మదంబకు' మొదలుగాఁగల సరస్వతీ

ప్రార్థనమును, పిమ్మట 'ప్రాంశుపయోదనీలతను భాసిత' మొదలుగాఁ గల వ్యాసస్తోత్రమును, పిదప మఱికొన్ని పద్యములను తానుగూడ కలిపి చదివెను. ఈ లోపల సుబ్రహ్మణ్యము గతదినము విడిచిపెట్టిన భాగమును దీసి, అర్జునుఁడు ద్వారకానగరమునకు వెళ్ళిన భాగమునందలి

“ద్వాదశ మాసికవ్రతము ధర్మవిధిం జరుపంగ నేఁగి గం
గాది మహానదీ హిమవదాది మహాగిరిదర్శనంబు మీ
పాదపయోజదర్శనము పన్నఁగజేయుటఁ జేసి పూర్వసం
పాదితస్వపాపములు వాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా!”

అను పద్యమును చదివెను. అప్పుడు శాస్త్రులు పద్యములో నున్నవి కొన్నియు, లేనివి కొన్నియుఁ గల్పించి దీర్ఘములు తీయుచు నర్థము చెప్ప మొదలుపెట్టెను. అర్థము చెప్పుచున్న కాలములో సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకముయొక్క సూత్రమునకుఁ గట్టియున్న పుడకను జేతితోఁ బట్టుకొని త్రిప్పుచుండెను. అది చూచి శాస్త్రులు ఉలికిపడి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచుకొని 'పుస్తకము చమపుచుండఁగా దాని నా ప్రకారము ముట్టుకోవచ్చునా? వ్యాసులవారు దానిమీఁదఁ గూరు చుందురే' యని దగ్గట నున్నవారి కావిషయమయిన కథ నొకదానిని జెప్పెను. ఆ మాటమీఁద నందులో నెవ్వరో యడిగినదానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా, 'వ్యాసులవారు దగ్గటనుండి వెళ్ళుచుండినంగాని వారు స్మరణకు రారనియు, వారప్పు డా మార్గముననే యాకాశముమీఁద దివ్య విమాన మెక్కి వెళ్ళుచున్నారనియు చెప్పి ఆకాశమువంక జూచి కన్నులు మూసికొని మూఁడునమస్కారములు చేసెను. ఈ ప్రకారముగా సంజ వేళకు ఆదిపర్వము ముగిసినందున నాటికిఁ బురాణకాలక్షేపమును జూలించి “స్వస్తిప్రజాభ్యుః” మొదలుగాఁ గల శ్లోకమును జదివి యెవరి యిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయిరి.

రాజశేఖరుడుగారి యింటికి నిత్యమును బంధువులు ఎలుచది తరములు గడచిపోయినను వంశవృక్షములు సహితము చూచుకో నక్కఱ లేకయే తమబంధుత్వము జ్ఞాపకముంచుకొని రాజశేఖరుడుగారి మీఁది ప్రేమచేత నాతనిని చూచి యాదరించిపోవలెనను నుద్దేశముతో వచ్చి నెలలకొలది నుండి తినిపోవుచు వస్త్రములు మొదలగువానిని బహుమానమును వడయుచుందురు. ఊరనుండు పెద్దనునుష్యులును సరిచితులయిన వారుగూడ రాజశేఖరుడుగారి యింట వంట దివ్యముగా జేయుమరని శ్లాఘించుచు నెలకు సగముదినము లచ్చటనే భోజనములు చేయుచుందురు. వారు చేయు స్తోత్రపారముల కబ్బి రాజశేఖరుడుగారును, వారు వచ్చినప్పుడెల్ల పిండిపంటలును క్షీరాన్నమును మొదలగువానిని చేయించి వారిచేత మెప్పుడయఁ జూచుచుందురు. అన్న ముడుకకపోయినను, పులుసు కాఁగకపోయినను, పప్పు వేఁగకపోయినను కూడ వారివంట బాగుండలేదని యెవ్వరును శెప్పలేదు—ఊరకే వచ్చినపదార్థమునం దెప్పుడును గుచి యధికముగా నుండునుగదా? కొందఱు బంధువులు తాము వెళ్ళునప్పుడు కొంత సొమ్మును బదులుపుచ్చుకొని అదివఱకుఁ దఱచుగా వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువారేయైనను అంతటినుండి తీఱిక లేక బదులుతీర్చుటకయి మరల నెప్పుడును వచ్చెడివారు కారు. ధనవంతుఁడు గనుక ఆయన కెల్ల వారును మిత్రులుగానుండిరి— ఆమిత్రసహస్రములలో నొకఁడైనను నిజమైన యాత్మఁ డున్నాఁడో లేఁడో యన్నసంగతిని మాత్ర మాయనకు ధన లక్ష్మి తెలియనిచ్చినదికాదు. అట్టి మిత్రోత్తము లందఱును రాజశేఖరుడుగారికి స్తుతిపారములతో భూమిమీఁదనే స్వర్గసుఖమునుగలిగించిన యాయన నానందింపఁ జేయుచుఁ దా మాయన యిచ్చెడిధనకనకవస్తువాహనముల నాతని ప్రీతికై యంగీకరించుచుందురు. నిత్యమును యాచకులసంఖ్యయుగా వచ్చి తమ కష్టకథలను గాధలుగాఁ జెప్పి చివరికుఁ

దమ కేమయినను ఇమ్మని తేల్చుచుందురు—అట్టివారు నటించెడి యాపదల నన్నిటిని ఆతఁడు నిజ మయినవానినిగానే భావించి సాహాయ్యము చేయుచుండును. కొందఱు బ్రాహ్మణులు పిల్లవానికి వివాహము చేసి కొనెద మనియు, ఉపనయనము చేసికొనెద మనియు, తాము యజ్ఞములు చేసెదమనియు, సత్రములు సమారాధనలు చేయించెద మనియు, చెప్పి యాయనవద్ద ధనమార్జించుకొని పోవుచుందురు. మిత్రుల వేడుక కయి రాజశేఖరుఁడుగారియింట రాత్రులు తఱచుగా గానవిసోదములును నాట్యవిశేషములును జారిపోతాది నాటకగోష్ఠులుచు జరుగుచుండును. మోసగాంఁడు కొందఱు తమ కమ్ముపపోనియుంగరములు మొదలగు వస్తువులను దెచ్చి, వానిలోఁ జెక్కినరాళ్ళు వెలయెఱిగి కొనఁగలిగిన సరసులు రాజశేఖరుఁడుగారు తప్ప మఱియొకరు లేరని ముఖప్రీతిగా మాటలుచెప్పి వస్తువు లంత వెల చేయకపోయినను మాటలనే యెక్కువ వెలకు విక్రయించి పోవుచుందురు. గ్రామములోని వైదికబృందము యొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకటైన దేవాలయనిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపుకొండనుండి నల్లరాళ్ళు తెప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాదక్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయునకు గుడికట్టింప నారంభించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండెను. కాని పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాంఁడును పనిచేయింపఁ దిరుగుచుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంతవఱకు భాగ్యవంతులయిరి. ఈప్రకారముగాఁ దన్ననాదరము చేసి యితరులపాలు చేయవచ్చుచున్నందున, ధనదేవత కాతనియం దాగ్రహము వచ్చి లేచిపోవుటకు బ్రయత్నము చేయుచుండెను గాని చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్క సారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈసంగతిని దెలిసికొని దారిద్ర్యదేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగిచూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే

తాను బ్రవేశింపవలెనని గూరుచుండెను. రుక్మిణివివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజశేఖరుడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంత ఋణమైనందున దానిమీఁద నడ్డి పెరుగుచుండెనేకాని మాత్రముక తొందరయేమియును గలుగుచుండలేను.

రాజశేఖరుడుగారివలన బాగుపడినవాఁడు పలువురు మున్నగు వారిలో నెల్ల దామోదరయ్యయు, నారాయణమూర్తియు ముఖ్యులు. ఆయిద్దరిలో దామోదరయ్య రాజశేఖరుడుగారి బావమఱుది; రాజశేఖరుడుగారి షోడబుట్టిన పడుచునే యాతని కిచ్చిరి; కాని యామె ఒక్కకుమారునిమాత్రము గని కాలము చేసెను. ఆకుమారుని కిప్పుడు సదియేనువత్సరములున్నవి, అతనిపేరు శంకరయ్య, అతని కెనిమిది సంవత్సరములు దాటకముందే తల్లి పోయినందున, అతడు చిన్నప్పటినుండియు మేసమామగారియింటనే పెరిగినాడు. అతనికి నీతనిచ్చి వివాహము చేయవలయునని తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నుండెను. భార్యపోయిన తర్వాత దామోదరయ్య రాజశేఖరుడుగారి సాయముచేతనే రెండవ వివాహము చేసికొనెనుగాని యాచిన్నది పెండ్లి నాటికి తొమ్మిదినంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది. గనుక, ఈడేరి కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది. ఆతనికి ద్వితీయకళత్రమువలన సంతానమింకను కలుగలేను. దామోదరయ్య మొదటినుండియు మిక్కిలి బీదవాడు; ఆతనికి రాజశేఖరుడుగారి చెల్లెలి నిచ్చినప్పటికి రాజశేఖరుడుగారి తండ్రియు ధనవంతుడు కాడు. వారిది పూర్వము ససంతవాడ నివాసస్థలము. రాజశేఖరుడుగారి తండ్రి తన యింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టులు త్రవ్వించుచుండఁగా నొకచోట నిత్తడి బిందెతో ధనము దొఱకినది. ధనము దొరకిన తరువాత స్వస్థలములో నున్న విశేషగౌరవ ముండదని యెంచియో, లోకులు యోర్యలేని తనమునకు బడిసియో రాజశేఖరుడుగారి తండ్రి దారపుతాడులతో నల్లుని

గూడ వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చి యప్పటినుండియు ఈ ధవళగిరియందే నివాసముగా నుండి యా చుట్టుప్రక్కలనే మాన్యములు గొని కొంత కాలమునకు మరణము నొందెను. భార్య పోవునఱకును దామోదరయ్య రాజశేఖరుడుగారి యింటనే యుండి, ఆయనపేరు చెప్పి ధనము సితరుల వద్ద తెచ్చి తా నపహరించుచుఁ బయికిఁ దెలియనియ్యక దాచుకొనుచుండెను. తరువాత అప్పులవారు వచ్చి తొందరపెట్టినపుడు రాజశేఖరుడుగారే సొమ్మిచ్చుకొనుచుండిరి. తోడఁబుట్టిన పడుచు పోయిన తరువాత దామోదరయ్య చేయు నక్రమములకు సహింపలేక యొక నాడు రాజశేఖరుడుగా రాతనిని కఠినముగా మందలించిరి. అందు మీఁద గోపము వచ్చి దామోదరయ్య తన్ను బానమఱఁది కట్టుబట్ట లతో నిల్లు వెడలఁగొట్టినాడని యూరివారందరి ముందఱఁ జాటుచు దేశాంతరమునకు లేచిపోయి, యాఱు నెలలకు గడ్డమును తలయును బెంచుకొని మరల వచ్చి, భూతవైద్యుడనని వేషము వేసికొని నుచుట పెద్దకుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వీధులవెంబడి తిరుగుచుండెను. ఆ వఱకే దామోదరయ్య తా నార్జించుకొన్న ధనమును వేఱుగ జాగ్రత్త చేసి కొన్నందున అప్పుడా ధనముతో నొక యిల్లుగట్టి ఆ గ్రామములోనే ప్రత్యేకముగా నొక చోటఁ గాపురముండెను. అతని భూతవైద్యము నానాటికి బలపడినందున ఊర నెవ్వరికైన కాలిలో ముల్లుఁగుచ్చుకొన్న నాతనిచేత విభూతి పెట్టించుచుందురు. ఈ విధముగా దామోదరయ్య భాగ్యవంతుడగుటయేగాక, జనులచేత మిక్కిలి గౌరవమునుసహితము పొందుచుండెను.

రెండవ యాతఁడైన నారాయణమూర్తి మొదట సద్వంశమునఁ బుట్టినవాడేగాని దుర్మార్గులతో సావాసముచేసి తనకుఁ గల కానువీసములను వ్యయము జేసికొని బీదవాడయ్యును పయికి ధనికుని వలె నటించుచుండెను. అతనికి భాగ్యము పోయినను దాని ననుసరించి

యుండిన చిహ్నములు మాత్రము పోనందున నారాయణమూర్తి తఱుచుగా రాజశేఖరుడుగారి యింటికి వచ్చును. రిహస్యమని చెప్పి రాజశేఖరుడుగారిని లోపలికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తన యక్కఱను దెలిపి నొమ్ము ఒదులడుగు చుండును. ఆ ఋణము మరల తీయనది కాదని దృఢముగా నెఱిగియు, రాజశేఖరుడుగారు మానవంతుల గౌరవమును కాపాడుచుండుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవారు గనుకను, అతఁడు చిన్నతనములో తన సహపాఠిగనుకను, అడిగిన మొత్తమును రెండవవా రెఱుఁగకుండ చేతిలోఁ బెట్టి పంపుచుందురు. అతఁడా ధనముతో సరిగవస్త్రములు, సుగంధద్రవ్యములు మొదలగువానిని గొనుచు మిత్రులకు వడ్డసోపేతముగా విందులు చేయుచుండును. ఇది గాక యాతఁ డితరస్థలములలోఁ జేసిన ఋణములకయి ఋణప్రదాతలు నొందరి పెట్టినందున, రాజశేఖరుడుగారు తనసొంతసొమ్ములోనుండి యప్పుడప్పుడు మూఁడువేలరూపాయలవఱకు నిచ్చి యాతనిని ఋణబాధనుండి విముక్తునిజేసిరి. రెండుసంవత్సరములక్రింద నారాయణమూర్తి యొక్క పెత్తండ్రిభార్య సంతతులేకుండ మృతినొందినందున, ఆమెసొత్తు పదివేలరూపాయలు అతనికిఁజేరెను. ఆసంగతి తెలిసినతోడనే రాజశేఖరుడుగారు పరమానందభరితులై నారాయణమూర్తియింటికిఁబోయి యాతని నాలింగనము చేసికొని తనకీయవలసిన యప్పును దీర్చవలసినపని లేదనియు యావద్ధనముతోను గౌరవముతో సుఖజీవనము చేయవలసినదనియుఁ జెప్పి యాదరించిరి. రాజశేఖరుడుగారి కీవఱకు బదులుచేయవలసిన యవశ్యకమంతఁగా తటస్థింపనందునను, ధనము విశేషముగ నున్నందునను నారాయణమూర్తి కావలసినయెడల తనధనమును వాడుకొవచ్చునని రాజశేఖరుడుగారితోఁ బలుమారు పూర్వము చెప్పుచు వచ్చెను.

ఒకనాఁడు నాలుగుగడియలప్రొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుఁడు గారు కచేరీచావడిలోఁ బలువురతోఁ గూడుచుండి యున్నసమయమున రుక్మిణి నూతనద్దకునచ్చి యక్కడినుండి పెరటిగుమ్మముదగ్గఱకుబోయి లోపలనే నిలుచుండి, తరిగిన గుమ్మడికాయపెచ్చులను పీఠిలో బాఱ వేయనచ్చిన పొరిగింటివారి యాఁడుపడుచుతో మాటాడుచుండెను. అప్పుడు చేతితో తాటాకుగిలకగుత్తుల నాడించుచు నెత్తిమీఁద నొక బుట్ట పెట్టుకొని యొక్కయెఱుకత యామార్గమునఁ బోవుచు రుక్మిణి మొగమువంక నిదానించిచూచి నిలువంబడి “అమ్మా! నీకు శీఘ్రము గానే మేలుకలుగుచున్నది; భాగ్యము కలుగుచున్నది; నీమనసులో నొకవిచారము పెట్టుకొని కృశించుచున్నావు. ఎఱుకయడిగితే నీమన సులోనున్నది సూటిగాఁ జెప్పెద” నని చెప్పెను. ఆ మాటలు విని యా ప్రబోధికను దొడ్డిలోనికిఁ బిలుచుకొనిపోయి కొట్లచాటునఁ గూడు చుండఁబెట్టి తానులోపలికిఁబోయి చేటలో బియ్యముపోసి తెచ్చి యా బియ్యమును దనచేతిలో నుంచుకొని ముమ్మాఱు తనచేయి ఫాలమున మోపి మ్రొక్కి కార్యమును తలఁచుకొని రుక్మిణి తన చేతిలోని బియ్య మును చేటలో విడిచిపెట్టెను. అప్పుడా యెఱుకత తాను నల్లించినరీతిగా నిష్టదైవతములఁ దలఁచుకొని వా క్కిండని వేడుకొని యామెచేయిపట్టు కొని ‘భాగ్యముకల చెయ్యి; ప్రతిష్ఠగలచెయ్యి’ యని పలికి, ‘నీ వొక్క తలపు తలచినావు; ఒక్కకొరిక కొరినావు; ఒక్క మే లడిగినావు; అది కామో పండో, కల్లో నిజమో, చేకూఱునో చేకూఱదోయని త్రొక్కు టపడుచున్నావు; అది కాయకాదు పండు; కల్లగాదు నిజము; శీఘ్ర ముగానే చేకూఱనున్నది. ఆఁడువారివంక తలంపా మగవారివంక తలపా యందు వేమో మగవారంటే గడ్డము, ఆఁడువా రంటే లక్కాకు’ అని రుక్మిణి ముఖలక్షణములను చక్కగా కనిపెట్టి మగవారివంక తలంప న్నప్పు డామె మొగ మొకవిధముగా నుండుటచూచి సంగతి నూహించి

‘నీది మగవారినంక తలంపు; శీఘ్రముగానే కార్యము గట్టెక్కనున్నది; నీరొట్టె నేతఁ బడనున్న’ దని చెప్పి తక్కిన ప్రసంగమువలన రుక్మిణి మనసులోని సంగతి యంతయు దెలిసికొని, రుక్మిణిమగఁడు దేశాంతరగతుఁ డయినవార్త నావఱకే వినియున్నది కాని ‘నీమగఁడు చెడుసావాసము చేత దేశాలపాలయి తిరుగుచున్నాఁడు; నీమీఁదిమోహముచేత నెల దినములలో నిన్ను వెదకుకొనుచు రాఁగలడు’ అని చెప్పి సంచిలోని వేరు నొకదానిని తీసి పసుపుదారముతో జేతికి కట్టి ప్రాతబట్టయు రవికయు బుచ్చుకొని, మగనితోఁ గలిసి కాపురము చేయుచున్న తరువాత క్రొత్త చీర పెట్టుమని చెప్పి తనదారిని బోయెను. రుక్మిణియుఁ బరమానంద భరితురాలయి అంత సూటిగాఁ తన మనోగతమును దెలిపి నందునకై యెఱుకఁతఁమొక్క మహత్త్వమును మెచ్చుకొని యబ్బుర పడుచు లోప లికిఁ బోయెను.

అయిదవ ప్రకరణము

సీతయొక్క వివాహప్రయత్నము — బైరాగియొక్క ప్రసిద్ధి — అతడు
వైదికమునకు గుదురుట — జనార్దనస్వామి యుత్సవము — రుక్మిణీయొక్క
కాసుల పేరు పోవుట;

ఒకనాటి యుదయమున రాజశేఖరుడుగారు సభ తీర్చి చాచి
జిల్లో, గూఢ్చుండి యుండగా సిద్ధాంతి వచ్చి తాటాకులతో నల్లిన
యెరలోనుండి సులోచనములజోడును తీసి ముక్కునకు దగిలించుకొని
దాని దారమును నొసటినుండి జుట్టుమీదుగా వెనుకకు వేసికొని కూచు
చుండి తాటాకుపుస్తకమునకు గట్టిన దారముతో గ్రుచ్చిన చిన్న
తాటాకుముక్కలను నాలుగయిదింటిని పయికి దీసి ముందుకు వెనుక
కును త్రిప్పుచు వాసినంకఁ జూడసాగెను.

రాజ—సిద్ధాంతిగారూ! సీత కే సంబంధము బాగున్నది?

సిద్ధాం — చక్కగా నాలోచించి చూడగా మంత్రప్రగడ
బాపిరాజుగారి కుమారుని జాతకము సర్వవిధముల ననుకూలముగ గనఁ
బడుచున్నది.

మంత్రప్రగడ బాపిరాజు తన కొమారున కేలాగునైన సీతను
జేసికొని రాజశేఖరుడుగారిలోఁ బాంధవ్యమువలన బాగుపడనలెనని
చిరకాలమునుండి కోరియున్నవాఁడు కాన, ఈ సడుమఁ దన యింట
సీతాకల్యాణసమయమున సిద్ధాంతికి మంచి దోవతుల చావు కట్టఁబెట్టు
టయే కాక, సీత నిప్పించినయెడల నింతకంటె మంచి బహుమానము
చేసెద నని యాశపెట్టెను.

రాజ — బాపిరాజు కొమారుడు నల్లనివాఁడు. చదువులోను
తెలివిలేదని వినుచున్నాను. వాడప్పుడే దుస్సహవాసముచేత చెడుతిరు

గుల్లు తిరుగ నారింభించినాడట ! వానికి సీత నియ్యను. మన శంకరయ్య జాతక మెట్లున్నది ?

సిద్ధాం — మీ మేనల్లుని జాతకము చూచినాను. సమస్త విధములచేతను దివ్యజాతకమేకాని జన్మనక్షత్రము కృత్తిక; మన సీతదికూడ కృత్తికా నక్షత్రమే — శ్లో. అజైకపాచ్ఛ్రవిస్థాచ పునర్వస్వధికృత్తికా | మృగశీర్షిం చ విత్తాచ సవిశోత్తర శల్కునీ | జ్యేష్ఠాచవిశ్వోయం చ నక్షత్రైక్యే వినశ్యతి | ఏకారాశౌ పృథగ్గిష్ట్యేచోత్తమం పాణిపీడనం || — అని శాస్త్రములో పయినక్షత్రముల యైక్యమునందు కర్యావరులకు నాశనము సంభవించునని చెప్పబడి యున్నది. బాపిరాజు కొమారుని జాతకము సర్వోత్తముగా నున్నది — అందులో కేంద్రాధిపతికి త్రిశోరాధిపతి సంబంధము కలిగియున్నది. ఇతరులయిన తృతీయ, షష్ఠ, ఏకాదశ, అష్టమాధిపతులతోడి సంబంధము లేదు — శ్లో. కేంద్రత్రిశోణ పతయ స్సంబంధేన పరస్పరం ఇతిరైరప్రసక్తా శ్చే ద్విశేషశుభదాయకాః || అని శాస్త్రప్రకారమతఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడు. తక్కిన చిల్లర చేష్టలకు రూపమునకును నేమి? మఱినాలుగేండ్లు పైబడిన నెంతబుద్ధి మంతుఁ డగునో యెవరెఱుఁగుదురు? నా మాట విని చిన్నదాని నాతని కిండు.

రాజ — నేను బాపిరాజుకొడుకునకు పిల్లనియ్యను. నా చెల్లెలు పోవునప్పుడు తన కొడుకునకు సీత నిచ్చునట్లు నా చేత చేతిలో చేయి వేయించుకొన్నది. దామోదరయ్యయు సీతనిచ్చి శంకరయ్యను మీ యొద్దనే యుంచుకొమ్మని నిత్యమును మొగమోట పెట్టుచున్నాడు. ఇప్పుడు నేను పిల్లదానిని మఱియొకరి కిచ్చినయెడల నా చెల్లెలు పోబట్టి యట్లు చేసితినిని కలకాలము చెప్పుచుండును. అదిగాక మా శంకరయ్య బహుబుద్ధిమంతుఁడు; స్ఫురద్రూపి; విద్యావినయసంపన్నుఁడు. పిల్ల నాత

నికే యిచ్చెదను. జాతకమును మీరు మఱియొకసారి శ్రద్ధతోఁ జూడవలెను.

అప్పుడు సిద్ధాంతి తాను మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పిన కార్యము లేదని తెలిసికొని కొంచెమునే పాకాశమువంకఁ జూచి యనుమానించి 'సీతజననము కృత్తికానక్షత్రముయొక్క యే పాదము?' అని ప్రశ్నించెను.

రాజ — ద్వితీయ పాదము.

సిద్ధాం — శంకరయ్యది ప్రథమపాదము. అవును, అనుకూలము గానేయున్నది — శ్లో॥ ఏకరేచైకపాదేతు వివాహఃప్రాణహానిదః । దంపత్యోరేక నక్షత్రే భిన్నపాదే శుభావహః ॥ — అను శాస్త్రమును బట్టి దోషము లేకపోగా శుభావహముగా కూడనున్నది. తప్పక సీత సీతని కిచ్చి వివాహము చేయండి.

రాజ — ఈ సంవత్సరములో పెండ్లికనుకూలమయిన ముహూర్త మెప్పుడున్నది ?

సిద్ధాం — 'శ్లో॥ మాఘఫాల్గున వైశాఖ జ్యేష్ఠమాసా శుభ ప్రదాః॥' అనుటచే మాఘమాస మనుకూలముగ నున్నది. బహుళ పంచమీ మంగళవారమునాఁడు రవి కుంభలగ్నమం దున్నాఁడు. ఆ ముహూర్తము దివ్యమయినది — శ్లో॥ అజగోయుగ కుంభాళిమృగ రాశి గతే రవౌ । ముఖః కర్మ గ్రహస్త్వన్యరాశికేన కదాచన ॥ అని ప్రమాణవచనము.

రాజ — మీ కొమార్తె జబ్బు నిమ్మలముగా నున్నదా ?

సిద్ధాం — తమ కటాక్షము వలన నిమ్మలముగానే యున్నది. నాఁడు మీరు చెప్పిన బైరాగి బహుసమర్థుఁడు. అతఁడు మాయంట గ్రహమును నిమిషములో వెళ్ళగొట్టినాఁడు. భూతవైద్యు లందఱును మాచిన్నదానికే బట్టిన గ్రహమును వదలించుట యసాధ్యమని విడిచి

పెట్టినారు. అతఁడు మూఁడుదినములు జల మభిమంబ్రించి లోపలికిచ్చి రక్ష చేకు కట్టినాఁడు. నాటినుండియు పిల్లది సుఖముగా నున్నది.

రాజ — మా చెల్లెలు సుబ్బన్నకు దేవా మస్వస్థగా నున్నది. మనగ్రామములో నెవ్వరును మంచివైద్యులు కనబడకు. నా కేమిచేయుటకును శోచకున్నది.

రాఘ — బైరాగిచేత మందిప్పించరాదా! అతఁడు మీరు బొమ్మిచ్చినమాత్రమున పుచ్చుకొనఁడు. ఈ యూర నెందఱికో ధర్మాధ్యముగానే చూషణములిచ్చి దీర్ఘవ్యాధులను సహతము కుదిర్చినాఁడు.

రాజ — గట్టివాఁడయినయెడల నీ వాతని నొక్క పర్యాయము మధ్యాహ్నము మా యింటికి వెంటబెట్టుకొనివచ్చి సుబ్బన్నను చూపెడవా? నాలుగుదినములనుండి దాని శరీరములో రుగ్మతగా నున్నందున నంటకు మిక్కిలి యిబ్బందిపడుచున్నాము.

రాఘ — అవశ్యముగా దీసికొనివచ్చెదను. అతని కాభేషజములు తేవు. ఎచు పిలిచినను నచ్చును.

సిద్ధాంతి . — అతనికడ స్వర్ణముఖవిద్య కలదని చెప్పుచున్నాడు. మహానుభావులు గోసాయీలలో నెటువంటివారైనను నుందురు.

రాఘ — అతఁడు ప్రతీదినమును దమ్మిడియెత్తు రాగి కరఁగించి లంగారము చేయునట? అతఁ డప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణులకు దాన ధర్మములు చేయుచున్నాఁడు. ఈవిద్యయే లేకపోయిన నాతనికి ధన మెక్కడనుండి వచ్చును?

రాజ — రాఘవాచారీ! దేవున కధ్యయనోత్సవములు క్రమముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘ — తమయనుగ్రహముండఁగా ఉత్సవముల కేమిలోపము? ఇందు పుష్యమాసములో సంక్రాంతివాటి యుత్సవము ప్రత్యేకముగా

తమ ద్రవ్యముతో జరిగినది. నిన్ననో మొన్ననోలాగున కనబడుచున్నది; అప్పుడే సంవత్సర మయినది. లేపే సంక్రాంతి — ఈసంగతి తమతో మనవిచేయుటకే వచ్చి సుబ్బమ్మగారికి జబ్బుగానున్నందున సమయము కాదని యూరకున్నాను.

రాజ—క్రిందటి సంవత్సరము నూటయేబది రూపాయల నిచ్చినాను. ఈసంవత్సరము మాలోపల వివాహములు తటస్థమయినవి గనుక నూటరూపాయలమాత్రమే యిచ్చెదను. ఏలాగునయిన దానితో సరి పెట్టవలెను.

రాఘ—చిత్తము, దానికేమి ? ఆలాగుననే చేసెదను.

రాజ—రాఘవాచార్యులూ ! బైరాగి నవశ్యముగా నేడే మాయంటికి తీసికొనివచ్చి నీవు మఱియొకపనిని చేసికోవలెనుజూమీ! ప్రొద్దే కుచున్నది. శీఘ్రముగా వెళ్లు— సిద్ధాంతిగారూ ! మీకు సందేహముగా నున్నపక్షమున శంకరయ్యజాతకము మఱియొకసారి జూడుండి; ఎనదితోనైన నాలోచించనలసి యున్నయెడల లచ్చయ్యశాస్త్రిగారికి కూడ ఆజాతకము చూపవచ్చును.

సిద్ధాంతి—చిత్తము, నాకటువంటి సందేహము లేదు.

రాజ—అట్లయిన, ఇప్పుడు బసకుపోయి తరువాత దర్శనమిండ్ల

అని చెప్పి పంపినతరువాత సభవారందఱును తమయిండ్లలో యిరి. రాజశేఖరుడుగారు భోజనము చేసి చేయి కడుగుకొను నంతటికి రాఘవాచార్యు లాబై రాగిని వెంటబెట్టుకొనివచ్చి యింటఁ బ్రవేశ పెట్టెను. నిత్యమును రాజశేఖరుడుగా రాతనికి సకలోపచారములును చేయుచు భక్తితో సనుసరించుచుండెను. సుబ్బమ్మకు వ్యాధి వెంటనే నిమ్మళించినను స్వర్ణము చేయువిద్యను నేర్చుకోవలెననునాసక్తితో రాజశేఖరుడుగా రాతనిని విడిచిపెట్టక, యింటనే యుంచుకొని నిత్య

మును పాలును పంచదారయు వేళకు సమర్పించుచు, నెగళ్ళకు వలయు పుల్లలను సమకూర్చుచు, బహువిధముల భక్తిసేయుచు నాతని యనుగ్రహసంపాదనకుఁ దగిన ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. ఈప్రకారముగాఁ గొన్నిదినములు జరుగఁగా నింతలో జనార్దనస్వామివారికిఁ గళ్యాణోత్సవము సమీపించింది. ఆగుత్సవమును జూచుటకై చుట్టప్రక్కలగ్రామములనుండి వేలకొలది జనులువచ్చి ప్రతిగృహమునను గ్రీక్కిఁజేసినట్లు దిగియుండిరి.

మాఘశుద్ధమున నేకాదశినాఁడు రథోత్సవమునకు వలయు ప్రయత్నము లన్నియు జరుగుచుండెను. నాలుగుదినముల నుండి రథమంతయు నలంకరించి దాని పొడుగునను నన్నెవన్నెల గుడ్డలను చిత్రవర్ణము గల కాగితములను అంటించి. వెదురుకట్టల కొనలకు హనుమద్విగ్రహమును గరుడవిగ్రహమును గల ధ్వజపటములనుగట్టి రథమునకుఁ దగిలించిరి. దేవుఁడుకూర్చుండు పైవైపున గెలలతోనున్న కదళికాస్తంభములను నిలిపి వానికి మామిడిమండలతోను వివిధపుష్పములతోను తోరణములను గట్టిరి. ఆ యరఁటి కంబములకు నడుమను తెల్లని లక్క-గుట్టములు రెండు రథము నీడ్చుచున్నట్లు ముంగాళ్ళు మీది కెత్తుకొని మోరలు సారించి వీధివగకఁ జూచుచుండెను. ఆ రథమునకుఁ బదియడుగుల దూరమున వెదురుపేళ్ళతో నల్లబడి పయిని గుడ్డ మూఁచుఁబడి వికృతాకారముతో నున్న యాంజనేయవిగ్రహములోను గరుడవిగ్రహములోను మనుష్యులు దూరి చూడవచ్చిన పల్లెవాండ్రును పిల్లలును జడిసికొనులాగున నెగిరెగిరిపడుచు లక్క-తలకాయలు ద్రిప్పుచుండిరి. అప్పుడు పూజారులు పల్లకిలో నుత్సవవిగ్రహముల నెక్కించుకొని వాద్యములతోఁ గొండదిగివచ్చి రథమునకు మూఁడు ప్రదక్షిణములను జేయించి స్వామి నందు వేంచేయుంపఁజేసిరి. చెంతలనున్నవా రందఱును క్రిందనుండి యరఁటిపండ్లతో స్వామిని గొట్టుచుండగా రథముమీదఁ

గూర్చున్న యర్చకులును తదితరులును చేతులతో దెబ్బలు తగులకుండుట
గాచుకొనుచు నడుమనడుమ జేగంటలు వాయిండుచు గోవిందా యని
కేకలు వేయుచుండిరి. ఆ కేకలతో రథమునకుఁ గట్టియున్న మ్రోకు
లను నందలకొలది మనుష్యులు పట్టుకొని యిండ్ల కప్పులును వీధి యగు
గులును కూలునట్లులుగా రథము నీడ్చుచుండిరి. అంతట బోగముమేళ
మొకటి రథమునకుముందు దూముగా నిలువఁబడ, మద్దెల మీఁదఁ
జేయివైచుకొని యొక శి యాడసాగెను. మద్దెలమీఁద దెబ్బ వినబడిన
తోడనే దేవునితో నున్న పెద్దమనుష్యు లందఱును మూఁకలను శ్రోచు
కొనుచు వెళ్ళి యాటక త్తియలముందు మున్నున్న వారిని వెనుకకుఁ బంపి
తాము పెద్దలయి యుత్సవమునందు గాన వినోదమునకు కొఱతె రాకుండు
సమర్థించుచుండిరి.

అప్పుడు రుక్మిణి సమస్తాభరణభూషితురాలయి, ఉమ్మెత్త పువ్వు
వలె నందమై బెడబెడలాడుచున్న కుచ్చిళ్ళు మీఁగాళ్ళపై నొఱియ,
ఎడమభుజము మీఁదినుండి వచ్చి జరీచ్చెల్లగల సరిగంచు సయ్యెదకొంగు
కీపున జేరాడ, కట్టుకొన్న గువ్వకన్నదిన నల్లచీర యామె యందమున
కొక వింతయందమును, గలిగింప, కాళ్ళ యందియలును, పాంజేబులును,
గల్లుగల్లున శ్రావ్యనాదముచేయ కుడిచేయి తప్పఁ గడమభాగ మంతయుఁ
బయిటలోఁ డాఁగి కనఁబడకయున్న వంగపండుచాయగల గుత్తపుష్పి
రైక నీరెండలో ద్విగుణముగాఁ బ్రకాశింప, కొప్పులోని కమ్మపూవుల
తావి కడలకుఁ బరిమళము లెసరిగుచు గంధవహుని సార్ధకనామునిఁ
జేయ, నడచి వచ్చి వీధిలో నొక యరుగుచేంత నిలుచుండి రథమువంక
జూచుచుండెను. ఈ దేశములో సాధారణముగా స్త్రీలు తమ భర్తలు
గ్రామమున లేనప్పుడు విలువచీరలు కట్టుకొని యలంకరించుకొనుట
దూష్యముగా నెంచువారయినను, ఇతరులయింట జరుగు శుభకార్య
ములయందు పేరంటమునకు వెళ్ళునప్పుడు గాని, గ్రామములో జరిగెడి

స్వామి కళ్యాణమహోత్సవమును గ్రామదేవతల తీర్థములును జూడఁ
బోవునప్పుడుగాని యెరువుతెచ్చుకొనియైన మంచిబట్టలను మంచినగిలను
ధరించుకొనక మానరు. అప్పటి యామె సౌందర్యము నేమని చెప్పు
దును ! నడుదలై సోగలైన కన్నులకుఁ గాటుకరేఖ లొకనాగసు నింప,
లేనవ్వుమిషమున నర్థచంద్రుఁడఁ బరిహసించు నెన్నుదుటను బాలచంద్రుని
యాకృతినున్న కుంకుమబొట్టు రంగులీన, శృంగారరస మొలికెడి యా
ముద్దుమొగముయొక్క యప్పటి యొప్పిదము కన్నుల కఱివుదీఱఁ జూచి
తీఱవలసినదేగాని, చెప్పి తీఱదు. రథ మామె దృష్టిపథమును దాఁటి
పోయినతోడనే ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను దట్టముగా ధరియించి దాన
గులు ఇనుప దీపస్తంభములలో దీపములు వెలిగించుకొని నడుమునకుఁ
బట్టు నస్త్రములను బిగించుకొని యొకచేతిలో నెమలికుంచె యాడిం
మచు రెండనచేతిలోఁ గుడ్డచుట్టలు చమురులో ముంచి వెలిగించి సెగ
సోకకుండ నేర్పుతో దేహమునిండ నంటించుకొనుచు ప్రజ లిచ్చు
డబ్బులను దీపస్తంభముల మట్లలో వేయుచు నడిచిరి. ఆ సందడి
యడఁగినతోడనే దుక్కిణితల్లియు మఱికొందఱును తోడనడువ బయలు
దేఱి. ఉత్సవము నిమిత్తమయి పొగుగూళ్ళనుండి వచ్చి గుడారములలోఁ
బెట్టిన కచరిదుకాణములను పండ్య యంగళ్ళను దాఁటి. మెట్లపొడుగు
నను ప్రక్కలయందు బట్టలు పఱుచుకొని యఱచుచు కూరుచున్న విరి
లాంగులకు సెనగసప్పును గన్వలును విసరివైచుచు, కాశి కావళ్ళు
ముందుబెట్టుకొని పుణ్యాత్ములను పాపాత్ములను స్వర్గమును నరకమును
జూపెదమని పటములు చేతఁబెట్టుకొని నచ్చెడివారిని పోయెడివారిని నడ్డ
గించెడు కపటయాత్రికులకు తొలఁగుచు, కొండయొక్కి దేవతాదర్శనా
ర్థము వెళ్ళెను. అక్కడ నిసుకచల్లిన రాలకుండు మూఁకలోనుండి బల
ముగలవాగు దేవునకు, బండ్లియ్యవలె ననునపేక్షతోదూఱి సందడిలోఁ
బడి దేవతాదర్శన మటుండఁగా మందిలోనుండి యీవలంబడినజాలునని

నడుమనుండియే మరలి యీవలకువచ్చి సంతోషించుచుండిరి. వారి కంటె బలవంతు లయినవారు గర్భాలయమువఱకును బోయి పండ్లను పూజారి చేతిలోఁ బెట్టి యీవలఁ బడుచుండిరి. అర్చకులును ఒకరువిడిచి యొకరు వెలుపలకివచ్చి చెమటలచేఁ దడిసిన బట్టలను పిండుకొని వెలు పలిగాలిలో కొంతసేపు హాయిగానుండి మరల గర్భాలయములోఁ బ్రవేశించి యాయుక్కిలో బాధపడుచుండిరి. ఈప్రకారముగా వచ్చిన యర్చకులలో నొకఁడు మాణిక్యంబనుజూచి యామెచేతిలోని పండ్లను బుచ్చుకొని లోపలికిఁబోయి స్వామికి నివేదనచేసి వానిలోఁ గొన్ని పండ్లను తులసివళములను మరలఁ దెచ్చియిచ్చి యందఱ శిరస్సులమీఁ దను శతకోపము నుంచెను. అంతట మాణిక్యంబ వెనుకతిరిగి యాలయ ద్వారమును దాటుచుండెను. రుక్మిణి యామెచేఱఁగు పట్టుకొని వెనుక నిలుచుండెను. ఒకప్రక్క సీతయు మఱియొకప్రక్క నొక ముత్తైనువయు నిలువబడిరి. ఆసమయములో నెవ్వఁడో వెనుకనుండి రుక్మిణిమెడలోనికి చేయిపోనిచ్చి కాసులపేరును పుటుక్కున శ్రేంచెను. రుక్మిణి వెనుక మరలి చూచునప్పటికి చేయియుఁ గాసులపేరునుగూడ నదృశ్యము లాయెను. రుక్మిణి కేకతో పదిమందియు వచ్చి దొంగను పట్టుకొనుట కయి ప్రయత్నముచేసిరి కాని యాదొంగసహితము వారిలోనేయుండి తానును దొంగనే నెదకుచుండెను. అప్పుడు రుక్మిణి మొదలగువారు ప్రదోషసమయమున నగపోయినందునకయి మఱింత విచారించుచు నింటికిఁ బోయిరి.

ఆటవ ప్రకరణము

సోఘ్ముపోయినందుకు మంత్రజ్ఞులు చేసిన తంతు—రుక్మిణి మగడు పోయిన
వార్త నొకడు చెప్పుట—రుక్మిణికి రుగ్ధత వచ్చుట— సోచె యగుగుట—
మగడు పట్టుట— చూతపై చ్యము — సువర్ణవిద్య — దైరాగి సోఘ్ముతో
వచ్చుటగడగుట

మఱునాడు ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుడుగారు దంతధాన
నము చేసికొనుచు వీధియగుమీఁదఁ గూరుచుండియుండఁగా సిద్ధాంతి
తనతోఁగూడ మఱియొక బ్రాహ్మణునిఁ దీసికొనివచ్చి యరుగుమీఁదఁ
నొక ప్రక్కను చుట్టిలబడెను. చేతిలో వెండిపొన్ను వేసిన ప్రేపబెత్తమును
పట్టుకొని, తలయును గడ్డమును గోళ్ళును బెంచుకొని కనుబొమలసందున
గొప్ప కంకుమబొబ్బు పెట్టుకొని గంభీరముగాఁ గూరుచున్న యీవిగ్ర
హమును నఖశిఖస్యంతమును తేటపాఱజూచి యాయన యెవరని రాజ
శేఖరుడుగారు సిద్ధాంతి నడిగిరి. “వీరు మహామంత్రవేత్తలు; మళయాళ
మునందుఁ గొంతకాలముండి మంత్రరహస్యముల నామూలాగ్రముగా
గ్రహించినారు; వీరు కృష్ణాతీరముననుండి యాత్రార్థమయి విజయం
చేసినారు; వీరిపేరు హరిశాస్త్రులవారు; వీరినఱకు బహుస్థలములలో
పోయినవస్తువుల నిమిషములో దెప్పించి యిచ్చినారు; వీరు నాలుగు
సంవత్సరముల నుండి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యున్నారు.” అని
తా నాతనిని రెండుదినములనుండియే యెఱిగినవాఁ డయినను జన్మదిన
మునుండియు నెఱిగియున్న వానివలె నాతనిచరిత్రమును చెప్పి, ‘నఖలో
మైర్వనాశ్రమి’ యను దక్షస్మృతి వచనమును జదివి గోళ్ళును వెండు
కలను బెంచుకొనుటచే వానప్రస్థుఁ డగు నని తల్లక్షణమును జెప్పెను.
అప్పుడు హరిశాస్త్రులు తనమంత్రసామర్థ్యమును గొంతసేపు పొగడు

కొని తా నావటకు పోయినవస్తువులు తెప్పించినా నన్న స్థలములపట్టిక నొకదానిని బహుదీనములు ప్రయాసపడి వల్లించినవానివలె తడవుకో కుండఁ జదివెను. అప్పుడు సిద్ధాంతి కుక్కిరివస్తువు పోయినసంగతి జెప్పి దానిజాడ చెప్పవలయునని ప్రార్థించెను. శోడనే హరిశాస్త్రులు తన ముక్కుపుటములమొద్ద వ్రేలు పెట్టికొని చూచి, ఆకాశమువంకఁజూడ్కి నిగిడించి వ్రేళ్ళు మణఁచి యేమో లెక్కించి నిమిషమాలోచించి 'పోయినవస్తువు ఇక్కడికి వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువారిచేతనే చిక్కినది కాని యిల్లు దాఁటిపోలే'దని చెప్పెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖప్రక్షాళన మయినందున నందఱుఁ గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి. నడు వలో నిలుచుండి హరిశాస్త్రులు వస్తువును దెప్పించి యిచ్చుటకు తనదే భార మనియు, మధ్యాహ్నము వచ్చి యంత్రము వేసెదను కాఁబట్టి యాసమయమున కింట నున్న సేవకులందఱును సిద్ధముగా నుంచవలయు ననియుఁ జెప్పి, 'లోపలి నుండి కొంచెము బియ్య మిప్పుడు తెప్పించుఁడు' అని కోరెను. సిద్ధాంతియే లోపలికిఁ బోయి యొకపళ్ళెముతో బియ్య మును దీసికొనివచ్చి శాస్త్రులకోరికప్రకారము గృహమునఁ గనఁబడ్డ భృత్యనర్థమును బిలుచుకొనివచ్చెను. ఆమీఁదట శాస్త్రులు తమమంత్ర ప్రభావమును గొంచెము చిత్తగింపవలయు నని మనవిచేసి, అక్కడ నున్నవారిలో నెవ్వరైన నొకవస్తువును దీసి రహస్యముగా దాఁచిన యెడల వారిపేరు చెప్పెద నని చెప్పి, తాను వీధిలోనికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తనయుంగరము నొకనిచేతి కిచ్చి పదిల ముగా దాపించి, యాతఁడు వచ్చి కూర్చున్న తరువాత శాస్త్రులను లోపలికిఁ బిలిచి యుంగరమును దాఁచినవానిని జూపు మని యడిగిరి. శాస్త్రులు శోడనే యక్కడనున్న పదిమంది చేతులలో బియ్యమును బెట్టి యొక రొకరేనచ్చి బియ్యమును పళ్ళెములో బోయవలె ననిచెప్పి తా నేమో మంత్రమును జపించుచుండెను. అప్పు డందఱును వరుసగా

వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములోఁ బోసిరి. వెంటనే యతఁడుంగరమును దీసినవాఁ డీతఁడని చూపెను. అప్పు డక్కడనున్నవా రందఱును సద్భుత రసాక్రాంతులయిరి. రాజశేఖరుఁడుగాదును అతఁడు మహామంత్రవేత్త యని యొప్పుకొని నమస్కారము చేసి, పోయిన నగ యాతని మంత్ర శక్తిచేత వచ్చినను నమ్మకముతో మధ్యాహ్నమునఁ దప్పక రావలయు నని యలుమారు వ్రార్థించి, తీసికొనిరమ్మని సిద్ధాంతియోను జెప్పెను. సిద్ధాంతియు శాస్త్రులును ముఖవిలాసముతో సల్లాపసుఖము ననుభవించు కొనుచు నింటికి నడచిరి. ఇక్కడికివచ్చినప్పు డేసిద్ధాంతియు శాస్త్రుయు రహస్యముగా నన్ని సంగతులను మాటాడుకొని రాజశేఖరుఁడు గారెచ్చు బహుమతిలో చేజీసగమును బుచ్చుకొనునట్లు సమాధానపడిరి. కాబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారికి వస్తుకము పుట్టించుట కయి ముందుగా చేయవల సిన తింతును కూడఁబెట్టుకొన్నతరువాత, వస్తువును దాచినవాఁడు పళ్ళెములో బియ్యము పోయఁగానే వెనుకఁ దాను బోసెదనఁయు వాఁడే దానిని తీసి దాచినాఁడని చెప్పవలసిన దనియు సిద్ధాంతి యింటి వద్దనే నిర్ణయము చేసింందున శాస్త్రు లాతనిసాహాయ్యముచేత నిమిష ములో నుంగరమును దీసినవానిని చూపఁగలిగెను. మధ్యాహ్నభోజ నము చేసి బయలుదేటి కావలసిన పరికరములతో సిద్ధాంతియు హరి శాస్త్రులును వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారియిల్లు చేరిరి. అంతకుమునుపే యింటఁగల పరిచారకులును తక్కినవారును రావింపబడిరి. హరిశాస్త్రు లకు విఁబడునట్లుగా సిద్ధాంతి రథోత్సవసమయమున రుక్మిణియో నెనరు వెళ్ళిరో కాసులపేరు పోయినప్పు డెవ్వరెవ్వరెచటనుండినో యాసంగ తులు వెంటవెళ్ళినవారి నడిగి తెలిసికొనుచుండెను. అంతసిద్ధాంతి వచ్చి రహస్యముగా శాస్త్రులచెవిలో నొకమాటచెప్పి మరల వెళ్ళి యేమేమో సంగతులను మాటాడుచుండెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగాను వచ్చి వారినందఱిని లోపలికి రం డని పిలిచిరి. హరిశాస్త్రులు అమ్మవారిపెట్టెను

తీసికొని యిప్పుడే వచ్చెద నని చెప్పిపోయి గడియసేపు తాళి యిత్తడి పెట్టెను పట్టుకొని కుడిచేతి కొక రాగికడియమును దొడుగుకొని మరల వచ్చి, అలికి దిగవిడచియున్న చావడిలో నెల్లని పచ్చని మ్రుగ్గులతో నొక్క విగ్రహము వేసి, దానినాభిస్థానముం దాను తెచ్చిన యిత్తడి పెట్టెను బెట్టి మూత తీసి 'జయజననీ' యని కేకవేసి కొంతసే పేమో కన్నులుమూసికొని జపముచేసి, రాజశేఖరుడుగారిచంకఁజూచి యొక తెల్లకాగితము తెమ్మని యడిగెను. ఆకాలములలో కొండపల్లి కాగిత ములుతప్ప మఱియొకరీతి కాగితములు లేవు. రాజశేఖరుడుగారి కుమారుడు లోపలికిఁ బోయి యొక తెల్ల కాగితము దీసికొని వచ్చియిచ్చెను. అప్పుడా కాగితము నందఱును జూచుచుండగా సమానము లైన యెనిమిది ముక్కలుగాఁ జించి యం దొక్కముక్కను దనయొద్ద నుంచుకొని తక్కిన యేడుముక్కలను వారికిచ్చివేసి, తానుపాసించు దేవతయొక్క శక్తిచేత ఆకాగితపుముక్కమీఁదికి వస్తువును దొంగిలించినవారి పేరు వచ్చునని చెప్పి, యాముక్కను ఇత్తడిపెట్టెలోఁబెట్టి నిమిష మందుంచి యొక మంత్రమును జదివి యాముక్కను మరలఁ బయికిఁ దీసి తనచేతు లోనే పట్టుకొని యందఱున జూపి, దానిని క్రిందనుంచి మూలలను కుంఠ మమురాచి, హారతికర్పూరపు తునుకతో దానిమీఁద బీజాక్షరములను యంత్రమును వేసి క్రింద నునిచి, యొకరొకరే వచ్చి దానిమీఁద జేయి వైచి పొండని యాజ్ఞాపించెను. స్పష్టముగా గనబడుచున్న యా తెల్ల కాగితము మీఁద నెల్లవారును చేతులువేసి పోయి యేమి జరుగునో చూతమను వేడుకచేతఁ దమస్థానముల గూరుచుండి జూచుచుండిరి. అందఱును ముట్టుకొని పోయినతరువాత హరిశాస్త్రులాముక్కను దీసి సాంబ్రాణి ధూపమువేసి, హారతికర్పూరము వెలిగించి దాని మీఁద ఆముక్కను నాలుగైదుసారులు మోపి రాజశేఖరుడుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన చేతిలోఁ బుచ్చుకొని చూచునప్పటికి దానిమీఁద పెద్దయక్షర

ముల్లో 'చాకలసరడు' అని వ్రాసియుండెను. ఆ కాగితము పయికెత్తగానే యెల్లవారికిని స్పష్టముగా వంకరయక్షరములు కనబడుచుండెను. దగ్గరనున్నవారిలో నొకరు దానిని పుచ్చుకొని చదువునప్పటికి చాకలి సర్వజ్ఞుకడు తప్ప మిగిలినవా రందఱును నద్భుత ప్రయోదమగ్న మానసులయి చప్పలలుగొట్టి శాస్త్రుల శక్తిని, ఉపాసనా బలమును వేయినోళ్ళు గొనియాడఁజొచ్చిరి. కొందఱు అక్కడ నున్నవారిలో "వీడె నగిదీసిన దొంగ; అప్పుడు వెనుక నిలుచున్నాఁ"డని వానిని నిందింపసాగిరి. నీతపచ్చి కాసులపేరు పోయినప్పుడు సర్విగాఁడు పండ్లు చేతిలోఁ బట్టుకొని మా వెనుక నిలువఁబడినాఁడని చెప్పెను. అందుమీఁద నందఱును నగ హరించినవాఁడు చాకలి సర్విగాఁడు తప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నిశ్చయించిరి. ఇంటనున్నవారును రాజశేఖరుఁడుగారును కూడ ఆ ప్రకారముగానే నమ్మిరి. ఆ వస్తువును శీఘ్రముగాఁ దెచ్చియిమ్మని యడిగినప్పుడు, ఆ చాకలివాఁడు కంటికి నేలకు నేకభాగగా రోదనముచేయుచుఁ దా నే దోషము నెఱుంగనని బిడ్డల మీఁదను భార్యమీఁదను ఒట్లు పెట్టుకొనసాగెను. కాని యదియంతయు దొంగయేడుపని యెల్లవారును నిశ్చయము చేసికొనిరి. నయమున భయమున వాని నన్నివిధముల నడిగినను వాఁడు తాను నిరపరాధి ననియే చెప్పి యేడుచుచు వచ్చినందున, హరిశాస్త్రులు రాజశేఖరుఁడు గారిని చాటునకు 'మాట' యని పిలుచుకొనిపోయి 'మీ సెలవయిన వక్షమున వీనికి ప్రయోగముచేసి పోయినవస్తువును దెప్పించెద' నని చెప్పెను. వాఁడు చిన్నతనమునుండియు మిక్కిలి నమ్మకముగా బని చేసినవాఁడయినందున వానికేహానియుఁ జేయ నొడఁబడక రాజశేఖరుఁడుగారు వానిని కొలువునుండి మాత్రము తొలగించివేసిరి. వాడు తాను నిరపరాధి ననియేడ్చుచు నింటికిఁ బోయెను. మొదట సిద్ధాంతి శాస్త్రులచెవిలో రహస్యముగాఁ జెప్పినది చాకలి సర్వనిపేరు వ్రాయు

మనియే. అతఁ డమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చు మిషమీఁద వెలుపలికిఁ బోయి యొక కాగితపు ముక్కమీఁద నీరుల్లిపాయల రసముతో “చాకలి సరడు” అని యక్షరజ్ఞానము చక్కగా లేకపోవుటచేత ‘వ’ వాఙ్మయ పోఁగొట్టి వ్రాసి యాటపెట్టి పెట్టెలోఁ బెట్టుకొనివచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారి కొమరుఁడు కాగితమును తీసికొనివచ్చినప్పుడు తా నా పేరు వ్రాసిన కాగితమంత ముక్కను జింపుకొని తక్కిన దాని నిచ్చివేసి, దానిని పెట్టెలోఁ పెట్టినప్పుడు మార్చి మొదటి తనకాగితమును పయికిఁ దీసెను. అదియు మునుపటి కాగితమువలెనే యున్నందున నెవ్వరు ననుమానపడలేదు. ఆ కాగితముమీఁద హారతికర్పూరముతో బీజాక్షరములు వ్రాసినది యుల్లిపాయకంపు పోవుటకేకాని, మఱియొకందువకుఁ గాదు. తరువాత సాంబ్రాణిపొగలోను కర్పూరపు దీపముమీఁదను పొగచూరిఁబెట్టుట మున్ను కనబడకుండ నున్నయక్షరములు స్ఫుటముగాఁ గనబడునట్లు చేయుటకయి కావించినతంత్రము. ఈప్రకారముగా తన మంత్రప్రభావముచేత శాస్త్రు లంతటి ఘనకార్యమును జేసినందునకయి వస్తువు దొరకకపోయినను రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కొక దోవతులచాపును కట్టబెట్టి నాలుగురూపాయల రొక్కము నిచ్చిరి. ఇంటికి బోయినతరువాత హరిశాస్త్రులును సిద్ధాంతియు వానిని సమభాగంబులుగాఁ పంచుకొనిరి.

ఆ మఱునాఁడు జాముప్రొద్దెక్కిన తరువాత రుక్మిణి యొక్కతెయు పడమటింటి పంచపాళిలోఁ గూరుచుండి యొకత చెప్పిన గడువు నిన్నటితో వెళ్ళిపోయెనే. యింకను మగఁడు రాఁడామెనే యని తలపోయుచు వస్తువు పోయినందునకయి విచారించుచుండెను. ఆ సమయమున నిఱువదినంపత్సరములవయసు గల యొకచిన్నవాఁడు లోపలికి వచ్చి చేతిలోని బట్టలమూటను క్రిందఁబడవైచి రుక్మిణి మొగము వంకఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. అదిచూచి రుక్మిణి సంగతియేమో

తెలిసికొనకయే తానును నేడ్వజొచ్చెను. ఆ రోదనధ్వని విని యింట నున్నవారిందఱును లోపలినుండి పరుగెత్తుకొని వచ్చి యేమి యని యడిగిరి. అప్పుడాచిన్నవాఁడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గద్దదస్వరముతో రుక్మిణిమగఁడు నృసింహస్వామి కాశినుండివచ్చుచు త్రోవలో జగన్నాథమునద్ద పుష్కశుద్ధ నవమినాఁడు గ్రహణిజాడ్యముచేత కాలభర్మియు నొందెననియు, దహనాదికృత్యములను తానే నిర్వహించితి ననియుఁ జెప్పెను. ఆ మాటలు విన్నరోడనే యింటనున్నవా రందఱును నొక్కసారిగ గొల్లుమని యేడ్చిరి. ఆ యాక్రందనధ్వని విని చావడిలో నున్న రాజశేఖరుఁడుగారును పొరుగిండ్ల వారును వచ్చి పారణంబును దెలిసికొని పలుతెఱంగుల విలసించిరి. అప్పు డక్కడనున్న పెద్దలందఱును వారినోదార్చి వారిచే స్నానములు చేయించి వేడొంత వచనముల నుపదేశింపనాగిరి. ఇట్లు కొన్నిదినములు జరిగిన తరువాత బంధువులు మొదలగువాకు కుక్మిణికి శిరోజములు తీయించు విషయమయి రాజశేఖరుఁడుగారిలోఁ బ్రసంగించిరిగాని, ఆయన తనకొమార్తె మీఁది ప్రేమచేత చిన్నతనములోనే యాపని చేయింప నొప్పుకొన నందున, నందఱునుగూడ దానివలన నొకబాధకము లేదని చెప్పి యాయన చెప్పినవిధమే మంచిదని యొప్పుకొనిరి.

మనదేశములో పెరిరహితులగు యువతుల దూరనిస్థను తలఁచు కొన్నమాత్రమున పగవారికయినను మనస్సు కలుక్కుమనక మానదు. పతిశోకమును మఱిదునట్లు చేసి యాదరింపవలసిన తలిదండ్రులే జీవితేశ్వరులునోయి దుఃఖరముద్రములో మునిగియున్న తమ కడుపున బుట్టిన కొమార్తెను కరుణమాలి నమస్తాలంకారములకును దూరురాండ్రను జేసి, తల గొఱిగించి కురూపిణులనుజేసి ముసుగువేసి మూలగూర్చుండఁ బెట్టుదురు; రెండుపూటలను కడుపునిండ తిండియియినఁ బెట్టక మాడ్చి మందఱిభోజనములు నయినతరువాత మూఁడుజాముల కిన్ని మెతు

కులు వేయుదురు. మనసయినను మంచిబట్ట కట్టుకో నియ్యక అంచులేని ముతకబట్టనే కట్టుకోనిత్తును. వేయేల? మగఁడు పోయినవారి జీవనములనే దుఃఖభౌజనములనుగాఁ జేసి, వారిని జీవచ్ఛవములనుగా నుంతురు. ఎవ్వరును పెట్టినవిగాక పుట్టుకతోనే భగవంతు డలంకారము దయచేసినట్టియు, చిన్నప్పటినుండియు చమురురాసి దువ్వి ప్రాణముతో సమానముగా పెంచుకొనుచున్నట్టియు చక్కని శిరోజములను నిర్దయుడైన మంగలివానికత్తి కొప్పగించుటకంటె మానవతులకు ప్రాణత్యాగమే మేలని తోచును; ఇంటఁగల కష్టమయినట్టియు, నీచమయినట్టియు పశులన్నియు వారిమీఁదనే పడును; పుట్టినింటఁ జేరగానే, వదినెలు మరదండ్రును దాసినిగాఁ జూతురు; గారవమనుమాట యుండదు; శుభకార్యములయందు నలుగురిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగుటకు నోచుకొనక పోగా, మొగ మగపడిన మాత్రమున మీఁదు మిక్కిలి యెల్ల వారును దుశ్శకునమని దూషింతురు. ఈ హేతువుచేతనే “విధవ” యను మాటయే వినుటకు శూలమునలె గర్జకతోరముగా నుండును; ఎవ్వనినైన ‘విధవా’ యనుపేరను బిలిచిన మాత్రమున ఘోరమయిన తిట్టుగా నెంచుకొని వాఁడు మండిపడును.

ఈస్థితియంతయు కన్నులకు గట్టినట్లగపడి, ఆవర్తమానము తెలిసినదినము మొదలుకొని రుక్మిణి రాత్రియుఁ బగలును గదిలోనుండి వెలుపలికిరాక నిద్రాహారములు మాని మగసికయి శోకించుచు గృశింపసాగెను. విచారమునకుఁదోడు దేహమున నేదియో వ్యాధికూడ నాశ్రయించెను. ఆమె లేవలేనంత బలహీనురాలగు వఱకును వ్యాధిసంగతిని నెవ్వరును కనుఁగొన్నవారుకారు. కనుగొన్నతోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు ఘనవైద్యుఁ డని ప్రసిద్ధికెక్కిన జంగము బసవయ్యను పిలిపించి చేయిచూపించిరి. అతఁడు రుక్మిణి పరున్నమంచముమీఁదఁ గూరుచుండి యెడమచేయి పట్టుకొని నాడిని నిదానించిచూచి వాతనాడివిశేషముగా

నాడుచున్నదనిచెప్పి, యామెకుఁ బెక్కు దినములనుండి, శీతజ్వరము వచ్చుచున్నదనియు వెంటనే కనుగొనకపోవుటచేత జ్వరము దేహములో జీర్ణించిన దనియుఁ జెప్పి వైద్యగ్రంథముచుండి— శ్లో॥ సారాదార్వి మహాబలా త్రికటుకా జాజీరసోనాస్తథా । విష్ణుక్రాంతసినాడికా గృహ భవోధూమస్తలస్యాద్వయం । నారంగస్య శలాటపత్ర మరలు త్యక్ష్వత్ర నిర్గుండికా । భార్గీపక్వపటచ్చదాచ్చ సకలాన్ శీతజ్వరా న్నాశయేత్ ॥— అనుశ్లోకమును జదివి, తెప్పింపవలసిన వస్తువుల నొక కాగితముమీఁద వ్రాయించి యప్పటి కింటికిఁ బోయెను. ఆమధ్యాహ్నమునకే రాజశేఖరుడుగారు వస్తువులనన్నిటిని దెప్పించి నైద్యునకు వర్తమానము నంపి నందున, అతఁడువచ్చి వస్తువులను చూర్ణముచేయించి పొట్లములుకట్టించి, తేనె యనుపానముచేసి మూఁడువేళలను మూఁడు పొట్లము లిమ్మని చెప్పి, నూనె, గుమ్మడి, బచ్చలి, పులుసు, కంద, పనస మాత్రము తగులగూడదని వ్యథ్యమును విధించి, ప్రతిదినమును రెండుపర్యాయములు వచ్చి చేయిచూచి గుణమును కట్టుకొని పోవుచుండును. మొదట రుక్మిణికి శరీరము కొంచెము స్వస్థపడి నారంభించినది కాని తరువాత రాత్రులు పలవరింతులు మొదలయినవిపుట్టి జ్వర మధికము కాసాగెను. అప్పుడు నైద్యుని బిలిచి జ్వర మింకను నిమ్మళించలేదేమని యడుగఁగా, అతఁడు 'రేవత్యా మనురాధాయాం జ్వరో బహుదినం భవేత్' అని చదివి యీ జ్వరము రేవతీనక్షత్రమున వచ్చినదికాన బహుదినములకుఁ గాని పోదని చెప్పెను. కాని యాతని మాటలయం దంతగా నమ్మకముచిక్కక గ్రామములోనున్న మఱియొకవైద్యునిఁ బిలిపించి, రాజశేఖరుడుగారు రుక్మిణిని జూపించిరి. అతఁడు చేయిచూచి పైత్యజ్వరమని చెప్పి, మూఁడు పూటలలో రుక్మిణిది వజ్రశరీరము చేసెద నని ప్రగల్భవచనములు పలికి, అతనియొద్ద మాటలేకాని మందులు విస్తారముగా లేనందున వాడుక ప్రకారముగా 'లంఘనమ్ పరమాషధ' మన్న యొక్క సూత్రమునే

శరణము గావించుకొని లంకణములు కట్ట నారంభించెను. అతఁడు నన జ్వరపక్వము కావలెనని పలుకుచున్నను లక్ష్యముచేయక, దినదినక్రమమున గుక్మిణి శుష్కించి యంతకంతకు మఱింత బలహీనురాలగుచుండుట చూచి యాతని వైద్యమును మానిపించి, మరల మొదటివైద్యునినే రావింపఁగా నతఁడు వెంటనే పథ్యము పెట్టించి యాషధసేవ చేయింప నారంభించెను. ఆయాషధబలమున వ్యాధి కొంచెము మల్లముఖము వట్టినను, ఒకపట్టున నిశ్శేషమయినదికాదు.

ఈలోపల మాణిక్యాంబ యొకయాదివారమునాఁడు నాలుగు గడియలకుఁ దెల్ల వాటుననఁగా లేచి సుబ్బమ్మను వెంటబెట్టుకొని యెవ్వరును వెళ్ళకముందే ముందుఁగా దాము వెళ్లవలెనని బయలుదేఱి కొమార్తెమీఁది ప్రేమచేతఁ దాను స్వయముగానే కోరలమ్మ గుడికి సోదె యడుగుటకయి వెళ్లెను. ఆగుడియొద్ద నున్న మాలది మాణిక్యాంబ ధూపమువేసినమీఁదట నిష్ట దేవత తన కావేశమయినట్లు కనఁబడి తాను గుక్మిణిపెనిమిటినని బయలపడి, కాని దేశములో దిక్కుమాలినపక్షినయి చచ్చిపోతినని యేడ్చుటయేగాక తాను గుక్మిణిమీఁది మోహముచేత వచ్చితినినియు, ఆమెను దనయొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెదననియుఁ జెప్పెను. ఆసంగతులు చెప్పునప్పుడు మాణిక్యాంబయు సుబ్బమ్మయుఁగూడ నేడువసాగిరి. ఆ యుద్రదేకము శాంతి పొందినపిమ్మట వారా మాలదానికి సమర్పింపవలసినదాని నర్పించి యింటికిఁ బోయిరి. గుక్మిణికిని రాత్రులు కలలలోను పగలుసహితము కన్ను మూసికొను నప్పుడును మగఁ డెమటఁ గనఁ బడుచుండెను. ఒకానొకప్పుడు మాటాడునట్లుసహిత మామెకు వినఁబడుచు వచ్చెనుగాని యామాటల నామె గ్రహింపఁ గలిగినదికాదు. ఆమె యొకానొకప్పుడెవ్వరో గుండెలమీఁద నెక్కికూరుచున్నట్టు తలఁచి నిద్రలోఁ గేకలు వేయుచుండును.

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు హరిశాస్త్రులు వికృతవేషముతో ^{శరము} వచ్చి రుక్మిణిచేయించుచు భూతనాడి యాడుచున్నదని చెప్పెను. బైరా ^{శరము} చేత విభూతి పెట్టించి లోపలికి తీర్థమిప్పించిరి కాని, అందువలన రుక్మిణి, కేమియు గుణ మగపడలేదు. ఒకనాఁడుక బుడబుడక్కలవాఁడు నెత్తి మీఁది తలగుడ్డలోఁ బట్టి యీరకలును, బుజముమీఁద ప్రేమ బెత్తముల కట్టయు, వీపున బెత్తములకు ప్రేలాడఁగట్టిన పెద్దతోలుసంచియు నుండ డక్క వాయించుచు వచ్చి, మాణిక్యాంబ శకున మడిగినప్పుడు సీతలను బొమ్మలను వేసియున్న తాటాకుల పుస్తకము చూచి తీర్థమునకు వెళ్ళిన దినమున రావిచెట్టుమీఁదినుండివచ్చి యొకకామినీగ్రహము సోఁసిన దనియు దిగఁడుడుపు పెట్టినఁ బోవుననియుఁ జెప్పి యొక వేసుముక్క యిచ్చి దానిని వెండి తామెరులోఁ బెట్టి దండచేతికిఁ గట్టుమని చెప్పి యొక రూపాయ పుచ్చుకొనిపోయెను. ఆ ప్రకారముగా మాణిక్యాంబ రుక్మిణికి దిగఁడుడుపు పెట్టెనుగాని యందువలనను గార్య మగపడలేదు. ఒక దినమున సుబ్బమ్మ కావేశము వచ్చి వేంకటేశ్వరులు బయలుబడి యదియంతయుఁ దన మాహాత్మ్యమే యనియు, కొండకు వచ్చి తనకు నిలువుదో పిచ్చెదనని తల్లి మ్రొక్కుకొన్న పక్షమున సర్వము నివర్తి యగు ననియుఁ జెప్పెను. ఆ ప్రకారమే చేసెదనని మాణిక్యాంబ మ్రొక్కు కొని తన నగలలో నొకదానిని ముడుపుగట్టెను. గాని దానివలనను రుక్మిణి దేహస్థితి యనుకూలదశకు రాలేదు. అంతట హరిశాస్త్రులు వచ్చి యీరాత్రి చిన్నదానిచేతఁ బలికించి దయ్యమును వదలఁగొట్టెద నని ప్రతిజ్ఞ చేసి, తాను నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళనే వచ్చి చానడి యలి కించి దానినిండ రంగు మ్రుగ్గులతో ధైర్యశాలులయిన పురుషులుచూచి నను భయపడునట్టుగా వికృత మయిన స్త్రీవిగ్రహము నొకదానిని వేసి తాను స్నానము చేసి జాట్టు విరియఁబోసికొని కుంకుమముతో మొగ మంతయు నొకటే బొట్టు పెట్టుకొని, రుక్మిణిని స్నానము చేయించి తడి

బట్టతో నాపట్టునడుముఁ గూరుచుండఁబెట్టి మొగమునకు విభూతి రాచి
 చుట్టును బిందెనాదములు మ్రోగునట్లు మనుష్యులను నియమించి,
 కన్నులు మిఱుమిట్లు గొన నెదుర గొప్ప దీపములు పెట్టించి, మంచి
 వారికి సహితము పైశ్చోద్రదేకముచేయు ధూపములు వేయును, చుట్టు
 పట్ల యిండ్లలోని పిల్లలందఱును జడిసికొనులాగున “నాం” “స్త్రీం”
 అని పెద్దగొంతుతో బీజాక్షరముల నుచ్చరించుచు, గ్రుడ్డెఱచేసి బెత్తము
 సుచ్చుకొని కొట్టఁబోయినట్లుగా దుక్కిణిమీఁదికి వెళ్ళి “ఉన్నది యున్న
 ట్టుగాఁ జెప్పు” మని కేకవేసెను. ఆనటకే దేహచ్ఛృతి శప్పి వికారముగాఁ
 జూచుచున్న యాదుక్కిణి తల్లి సోదెను వెళ్ళినచ్చి చెప్పిన ప్రకారముగా
 తాను నృసింహస్వామిననియు భార్యమీఁదిమక్కువ తీరుక వచ్చి యావ
 హించినాఁడ ననియు, తనతోఁగూడ నామెను దీసికొనిపోయెదననియు
 పలికెను. అంత నాపైశ్చోద్రదేకము పోవునట్లుగా దుక్కిణి మొగమున
 కేమోరాచి యామెను తెలివినచ్చినటాఁడట లోపలికిఁ గొనిపోయి
 శైశ్చోపచారములు చేయుఁ డని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి, హరి
 శాస్త్రులు ఇంటికిఁ బోయెను. దుక్కిణి యాదినమును మఱునాఁడును బల
 హీనముగాను మత్తుగాను పడియుండెను. మఱునాఁటి యుదయమున
 మరల హరిశాస్త్రులు వచ్చి దుక్కిణిని పట్టినది మొండిగ్రహ మనియు,
 మహామంత్రముచేతఁ గాని శాబరములచేత సాధ్యము కాదనియు, అయి
 నను తానుజేసిన తపస్సంతయు ధారపోసి నదలఁగొట్టెద ననియుఁ జెప్పి,
 రాత్రికి తొమ్మిదిమూరల క్రొత్తవస్త్రమును, అఖండమునిమిత్తము
 మణుగు నేయియు పుష్పములును, ఆఱుమూరల జనపనారత్రాడును,
 నాలుగుమేకులును, రెండుకుంచముల నీరుపట్టు లోతైన యిత్తడిపల్లెమును
 సిద్ధముచేయించి రెండవత్రోవలేని యొకగదిని గోమయముతో నలికించి
 యుంచుఁడని రాజశేఖరుఁడుగారికోఁ జెప్పిపోయెను. రాజశేఖరుఁడుగా
 రావకారము సర్వము జాగ్రత్తపెట్టించి యాతనిరాక కేదురుచూచు

చుండిరి. అతఁడు రాత్రి తొమ్మిదిగంట లయినతరువాత వచ్చి గదిలోఁ
 అఖండదీపమును వెలిగించి, అమ్మవారి పెట్టెను దానిసమీపముననుంచిఁ
 బియ్యపుముగ్గుతో గదికి నడుమ నొక చిన్న ప్ట్టుపెట్టి యందులో
 కుక్కిణిస గూరుచుండబెట్టి కొంచెముసేపు తనలో నేమో మంత్రమును
 జపించి దిగ్బంధము చేసి గది వాలుగు మూలలను మంత్రోదకమును
 చల్లి కుక్కిణి నానలకుఁ దీసికొనిపోవచ్చు నని చెప్పి, ఆమెను లోపలికి
 గొనిపోయిన తరువాత గదితలుపు లోపల గడియవేసికొని గడియసే
 పుండి వెలుపలికివచ్చి పముని తాళమువేసి, ఆగ్రహమునకు బ్రతికి
 యున్న కాలములో నృసింహమంత్రము వచ్చియున్నది. కాబట్టి యది యే
 దేవతకుచు లోబడినది కాదనియు, తనయావచ్చుకి వినియోగించి గదిని
 విడిచి రాకుండువాని బంధించిమాత్రము వచ్చితినియు, తా నీవలనుండి
 శరభనాశ్వమును బ్రయోగించినచో ఘోరయుద్ధముచేసి లోబడును
 గాని మఱియొక విధముగా లోబడదనియు చెప్పి—“ఓం-భేం-ఖగ-ఘ్రుసి
 హం-ఫట్-చర్వశత్రుసంహరిణే-శరభనాశ్వాయ-పక్షి-రాజాయ-హం-
 ఫట్-స్వాహ”-అని శరభనాశ్వమును పునశ్చరణ చేయనారంభించెను.
 రెండుమాటులు మంత్రము నుచ్చరించునప్పటికి గదిలోనుండి యొక
 మనుష్యుని మఱియెవ్వరో కొట్టుచున్నట్లు చిన్నచిన్న దెబ్బలు వినఁబడి
 నవి; ఆపిమ్మట నొకపెద్ద దెబ్బ వినఁబడెను. ఈప్రకారముగా నరగడియ
 సేపు దెబ్బలు వినఁబడుచువచ్చి సద్దడఁగినతరువాత గ్రహము సులభము
 గానె దొరికెననియు దానినిప్పుడే తీసికొనిపోయి గోదావరిలోఁ గలిపెన
 ననియుఁ జెప్పి వాఁడొక్కఁడును, గదిలోనికిబోయి యందలి సమస్త
 వస్తువులను దీసికొని హరిశాస్త్రులు వెళ్ళిపోయెను. ఆమఱుచటిదినము
 మొదలుకొని క్రమక్రమముగా కుక్కిణి జబ్బునదలి యారోగ్యమును
 బొందసాగెను. తరువాత నాబ్రాహ్మణుఁ డొకదినము రాగిరేకుఁమీఁద

నొకప్రక్కను ఆంజనేయవిగ్రహమును బీజాక్షరములును రెండనప్రక్కను ఎటుకూడినను ముప్పదినాలుగు వచ్చునట్లుగాఁ బదునాఱు గదులుగల యీ క్రిందనున్న రీతి యంత్రమును వేసి, ఆ రక్షరేకును రుక్మిణిమెడకుఁ

౧౦	౫	౧౬	౩
౨౫	౪	౯	౬
౧	౧౪	౭	౧౨
౮	౧౧	౨	౧౩

గట్టి యున్నంతకాలము నేవిధమయిన గాలియు సోకదని చెప్పెను. కొమార్తెయొక్క గ్రహబాధ నివారణచేసి నందునకయి రాజశేఖరుఁడు గారు శాస్త్రులకు దోవతులచాపు కట్టఁబెట్టుటయేకాక నూటపదియాఱు రూపాయలను బహుమానమిచ్చిరి. శాస్త్రులారాత్రి అమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చినప్పు డందులో వేసి కొన్ని బొమ్మరాళ్ళను మాత్రము తెచ్చు కొనెను. ఆవలి కందఱను బంపివేసి తా నొక్కఁడును లోపలఁ గూరు చున్నప్పుడు తలుపువేసికొని గదియొక్క మట్టిమిద్దెకు నడుముగా మేకులను దిగఁగొట్టి యా మేకులకు జనుపనారత్రాడును గట్టి, క్రొత్తబట్టలోఁ గొంత ముక్కను జించి వానికిఁ గొంచెము కొంచెము దూరముగా బొమ్మరాళ్ళను ముడివైచి గుడ్డను దిట్టముగా నేతిలోముంచి యొక కొనను జనుపనారత్రాటికి వ్రేలాడఁగట్టి, దానికి సూటిగా క్రింద భూమి మీఁద పల్లెమునిండ నీళ్ళుపోసి నీళ్ళలో పువ్వులను చక్కఁగా బఱచి, ఆ గుడ్డకొనకు దీపమంటించి హరిశాస్త్రులు వెలుపలికి వచ్చెను. అప్పు డీవలకు వచ్చిన రెండుమూఁడు నిముషముల కెల్లను గుడ్డ యంటు కొనఁగా మండుచుండెడు చమురుబొట్లు నీటిలోఁబడి టప్పుమన మను ఘ్యులమీఁద దెబ్బవేసినట్లు చప్పుడు కాసాగెను. ఆవల బొమ్మరాళ్ళ

వజ్రకును కాలినప్పుడారాయి యూడి నీళ్ళలోఁబడి గొప్పధ్వనిని జేయుచు వచ్చెను. గాని పల్లెములో నడుగునఁ బువ్వులుండుటచేత నిత్తడిపళ్ళెము మీఁద వాయించినట్టెంతమాత్రము విఁబడినదికాదు. ఆ గుడ్డంతయు చుండిపోయిన తరువాత ఆతఁడు లోపలికిఁ బోయి మసి మొదలగువానిని పూర్ణముగా నెత్తుకొని వెడలిపోయెను.

రాజశేఖరుఁడుగాను సువర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనను నపేక్షతో త్యమును జైరాగికి సమస్తోపచారములను జరిపించుచు, ఆతని సమము కనిపెట్టి యనుసరించుచు, అతఁ డొకనాడు గంజాయి త్రాగి యుల్లాసముగాఁ కూరుచున్నప్పుడు చేరఁబోయి వినయముతో “బావాజీ! లోకములో సువర్ణముచేయు విద్య యున్నదా?” అని యడిగెను. అతఁడు మందహాసము చేసి ‘ఉన్నది’ అని చెప్పెను. ఆ పయిని మాటఁబోసిని ‘ఆ విద్యయొక్క సంగతి యెటువంటి’దని రాజశేఖరుఁడుగాను మహాభక్తిశ్రద్ధలతో చేతులు జోడించుకొని యడిగిరి. అందు మీఁద నతఁడు ‘సంగతి పరమరహస్య మయినను నీకుఁ జెప్పెద’ నని పూర్వయుగములలో స్వర్ణవేదివలన నినుము బంగారమగుచు వచ్చెను గాని యీ కలియుగములో స్వర్ణవేది లేదనియు, పూర్వము శంకరాచార్యులవారొక యిఁడిగవానికి సువర్ణముఖి యను విద్య నుపదేశింపఁగా వాఁడు చిరకాలము బంగారమునుజేసి కడపట యోగులలో గలసి వారి కుపదేశించి దేహము చాలించెననియు, తన గురు వా విద్యను తన కుపదేశించెనుగాని మంత్రముయొక్క వునశ్చరణము పూర్తికానందునఁ దనకది యింకను ఫలించలేదనియు, తానిప్పుడు పసరులతో మాత్రమే బంగారమును జేయఁగలననియు, రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁది యనుగ్రహము చేతనే చెప్పినట్లుచెప్పి, ఎల్లవాచును దన్ను బంగారము చేయుమని బాధింతుడు గాన ఆసంగతిని మహారహస్యముగా నుంచవలెనని కోరెను. రాజశేఖరుఁడుగాను తా నాప్రకారము గోప్యముగా నుంచెదనని ప్రమా

ణముచేసి తనకు సునర్ణముచేయు యోగమును జెప్పుడని బహు విధముల వానిని బ్రార్థించిరి. దానిపయిని ఆ బైరాగి యది గృహస్థులు చేయఁగూడదనియు, చేసినయెడల నంశక్షయ మగుననియుఁ జెప్పి తన యెడల విశ్వాసముగలవారికి తానే బంగారమును జేసి యిచ్చెదను గాని యోగమును మాత్రము చెప్పనని చెప్పెను.

అందుమీఁద బంగారమునైనఁ జేయించుకోవలెనను నాశపుట్టి మఱింత శ్రద్ధాభక్తులతో నాతని నాశ్రయించుచు నొకనాఁటి యుదయకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు పాలును శర్కరయుఁ దీసికొనివచ్చి యిచ్చి కూచుండియుండఁగా, ఆ బైరాగి రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁద దనకుఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగినట్లు ముఖచిహ్నమువలనఁ గనఁ బఱచుచు నొక బేడయెత్తు బంగారమును బేడయెత్తువెండిఁ దెచ్చుని యడిగి యాతఁడు తెచ్చినతరువాత వానినిరెంటిని నొకగుడ్డలో కట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు చూచుచుండఁగా నిప్పులలో వేసి కొంతసేపుండ నిచ్చి యొకపసరును దానిమీఁద పిండి కొంచెముసేపు తాళి పట్టకా రుతోఁ దీసి రెండుబేడలయెత్తు బంగారమును చేతులతో బెట్టెను. అందు మీఁద రాజశేఖరుఁడుగారు మఱింత యాశ కలవారయి, తమయింట గల బంగారమును వెండిని గలిపి యేకముగా బంగారమును జేసిపెట్టుడని వానిని బహువిధముల వేడుకొనిరి. అట్లు వేడుకొఁగా వేడుకొఁగా గోసాయి యాతని ప్రార్థన నంగీకరించి యింటఁగల బంగారమును వెండినిఁ జేర్చి యొకమూట గట్ట నియమించెను. ఆతని యాజ్ఞానుసారముగా రాజశేఖరుఁడుగారు తమయింటగల నగలును వెండిపాత్రములును ధనమును ప్రోగుచేసి యొక పెద్ద మూటను గట్టి యింట నున్న వారు సహిత మెఱుగఁకుండ రహస్యముగ బైరాగి యొద్దకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. అతఁడు వెంటనే పిడకలదాలి పెట్టించి యామూటను రాజశేఖరుఁడుగారి చేతులతోనే దానిలోఁ బెట్టించి పుటమువేసి ఆయనను లోప

లికిఁ బోయి విరసగజ్జనుదెమ్మని పంపెను. రాజశేఖరుఁడుగాను విసస
కజ్జరు బట్టకొని మరల వచ్చునప్పటికి బైరాగి గొట్టముతో నూదుచుం
డెను: పిడకలకంఠున నుండి మూటయు కనబడుచుండెను. అప్పుడు
బైరాగి మఱికొన్ని పిడకలను పైనిబెట్టి మంట చేసి, తాను వేమగిరి
కొండమీఁద నున్న మూలికలను గొనవచ్చుట కయిఁ చెల్లెదననియు,
తాను బోయి వానిని గొనవచ్చి పసరు పిండినం గాని యంతయు బంగా
రము కావలయు, దాను నచ్చులోపల పిడకలను వేసి మంటచేయుచు
జాగ్రత్తతోఁ గనపెట్టుకొని యుండవలయుననియుఁ జెప్పి, మూలికల సిమి
త్తమయి చెల్లెను. ఆతఁడు వనమూలికల కయి వెళ్ళి యేవేళకును
రావందున, రాజశేఖరుఁడుగాను తామక్కడనేయుండి, బైరాగిని పిలుచు
కొని నెచ్చుటకయి వసుష్యులను బంపిరి. వాడును గొండయంతయు వెదకి
యెక్కడను అతినిజాడను గానక మందుచెచ్చి దొరకకపోవుటచేత దూర
వ్రకొండలకుఁ బోయినాఁ డేమో యచుకొని మరలవచ్చి యావార్తను
జెప్పిరి. కబైరాగి బంగారము చేయుమూలికలు దొరకనందున గాఁబోలు
మరిల రానేలేదు. అతినిసిమిత్తమయి యొక దినమువఱకు వేచియుండి
రాజశేఖరుఁడుగాను పుటము దీసి చూచునప్పటికి దానియందు బంగార
మును వెండియు లేదుగాని తెల్లని భస్మముమాత్రముండెను. సులభ
ముగా రజితభస్మమును సువర్ణ భస్మమును నయినందున రాజశేఖరుఁడు
గాను గంఠోపేంచి పదిలముగా దానిని దాచిరి కాని, యేమికారణము
చేతనో యాభస్మమునందు బరువుగాని సువర్ణాదిభస్మములయందుండు
గుణముకాని కనబడలేదు.

ఏడవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుడుగారి దీక్షతనము — సుబ్బిమ్మ మరణము — బంధుమిత్రుల ప్రవర్తన — రాజమహేంద్రవర ప్రయాణము — గ్రహణస్నానము.

పూర్వము పుస్తకములయందు— శ్లో॥ ఆధివ్యాధిశః శైర్జనస్య వివిధైః రాగోగ్యమున్మూల్యతే । లక్ష్మీగ్యత్ర ప్రతంతితత్ర వివృతద్వారా ఇవ న్యాపదః॥ ఇత్యాదులకు ధనమేయాపదలకెల్ల సుమూలమని బోధించు వచనములను జదువునపుడు పురాణవై రాగ్యము గలిగి రాజశేఖరుడు గారు దారిద్ర్యమును గోరుచు నచ్చిరి. లక్ష్మీనలెగాక యామెయప్ప యైన పెద్దమ్మవా రిప్పుడు నాశ్రితసులభురాలు గనుక, ఆతని కోరికప్రకారము దరిద్రదేవత వెంటనే ప్రత్యక్ష మయి యాతని యభిమతమును సిద్ధింపఁజేసినది. కాని తాను మును పనుకొన్నరీతిని పేదటిక మాతని కంత సుఖకర మయినదిగాఁ గనిపించలేదు. ఇప్పుడు మునుపటివలె నిచ్చుటకు ధనము లేకపోయినది గనుక, ఈవరకు నాతని నింద్రుడవు చంద్రుడవని పొగడుచు వచ్చిన స్తుతిపాఠకు లందఱును మెల్ల మెల్లగా నాతనిని విడిచిపెట్టి, అతనివలన ధనికులయి బాగుపడినవారి యొద్దకుఁ బోసాగిరి. అయినను రాజశేఖరుడుగారు చేయిచాచి యాచించినవారి నూరక పొమ్మనలేక నోటితో లేదనునది చేతితోనే లేదనుచు, తమ కున్నదాని లోనే వేళకు వచ్చి యడిగిన వారికి భోజనము పెట్టుచుండిరి. అందుచేత నతిథి యెంతబీదవాడయిన నంత సంకోషించుచుండునే కాని మునుపటి వలె విందులకు విజయంచేయు మిత్రులవంటివా రెవ్వరు నిప్పుడు సంకోషపడుచుండలేదు. ఈదానధర్మములకుసహితము కొంతధనము కావలసి యున్నది. కాబట్టి, ఇంటఁగల యిత్తడిసామానులను కుదువబెట్టి రాజ

శేఖరుడుగాను సొమ్ముతెచ్చుచుండిరి. అందుచే నానాటికి గృహమునఁ గల సొత్తు తక్కువయి కాపాడవలసిన భారము తగ్గుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగఁగా నించుమిందుగా నింటఁగల జంగమరూపమయిన నాస్త్రాంతియు బుట్టలును తట్టలును కొయ్యలునుగా మాఱఁజొచ్చెను. అప్పుడు సహిత మాతఁడు యాచించినప్పుడు లేడని యెవ్వరిమనస్సులకును పొప్పి కలఁగజేయ నిష్ఠములేకవాడయి, మున్నెప్పడు నసత్యమన్న మాట నెఱుంగఁ నాఁ డయినను ద్విద్రవ్య దేవతయొక్క యుపదేశముచేత దశదానములకుఁ బదులుగా వాదానములమాత్రమే చేయ నారంభించెను. ఆహా! మనుష్యులచేత మహాకృష్ణములను జేయించుటలో దారిద్ర్యమును మించినది మఱియొకటి లేదుగదా? ఆతఁ డీప్రకారముగా సర్వవిధముల చేతను బాధపడుచున్నను, ఆచంగతి నొసలెఱుంగవండుట కయి భోజన పదార్థములలోఁ దక్కువచేసియైన మంచిబట్టలను గట్టుకొనుచు అప్పుచేసి యైన బీదనాదల కచ్చుచుఁ బయి కొకరీతి వేషముతోఁ బ్రవర్తించుచుండెను. అది యేమిమాయయా కాని లోకములో నెల్ల వాడును తాము సుఖపడుట కయి వహించుదానికంటెఁ దాము సుఖము ననుభవించుచున్న ట్లితకులకుఁ దోచునట్లు చేయుటకయియే విశేష శ్రద్ధను నహించి, బీదతనమువలనఁ గలుగు సౌఖ్యములను లాభములను వేదాంత గ్రంథములు వర్ణించిచెప్పుచు ధనము పాపమునకుఁ గుదురని దూషింపుచున్నను, రాజశేఖరుడుగాను మాత్రము మనల నీదారిద్ర్యదేవత యెప్పుడు వదలునాయని నిమిష మొక యుగముగాఁ గడపుచుండిరి; కాఁబట్టి యాతఁ డింతవఱకును లక్ష్యముతోఁ జూడని యదృష్టదేవత నిష్కడు మఱిమఱి ప్రార్థింపసాగెను. దాని నాతఁ డెంతయాసపడి వేడుచు వచ్చెనో యాయదృష్టదేవతయు నంతదూరముగాఁ దొలఁగ నారంభించెను.

అట్టిసమయములోనే సుబ్బమ్మకు రోగము తిరుగఁ బెట్టినది. డబ్బులేక యిబ్బంది పడుచున్న సమయములోనే యుపవాసమును నుప్పిడులునుచేసి దినమున కిరువదిన్నానములుచేసి తడిబట్టలుకట్టుకొని రోగపడి యెక్కువ కర్చును దెచ్చి పెట్టినందున కామెమీఁద నెంకో కోపమువచ్చి రాజశేఖరుఁడుగాను విసుగుకొనుచుండఁగా, పనినిమిత్తమయి వచ్చి తిరిగిపోవుచున్న యొకబ్రాహ్మణుఁడు దగ్గఱనుండి విని యామెను దూషించిన లాభములేదని చెప్పి తాను వంటబ్రాహ్మణుఁడనుగాఁ గుది రెదననియు, ఆమెను మనసు వచ్చినన్నాళ్లు రోగపడనిండనియుఁ జెప్పుటయేకాక వంటకు నలభీమ పాకములను మించునట్లు చేయ తానున్నందున నిష్టమున్నచో నామె మృతినొందినను బొందవచ్చునన్న యభిప్రాయమును సహితము సూచనగాఁ గనబఱిచెను. అతని దెట్టిసత్యవాక్కోకాని యాదినము మొదలుకొని తగువైద్యుఁడు లేనందుననో, ఆబ్రాహ్మణుఁడే పథ్యపానములు జరుపుచు వచ్చినందునో వ్యాధి ప్రబలి యొకనాఁడామెకుఁ బ్రాణములమీఁదికి వచ్చెను. ఆదినము నక్షత్రము మంచిది కాదని పురోహితుఁడు చెప్పినందున, ఆమెను వీధిలోనికిఁ గొనిపోయి గోడవ్రక్కను భూశయనముచేసి యొకచాప యడ్డముపెట్టిరి. ఆమెయు రాత్రి జాముప్రొద్దుపోయిన తరువాత లోకాంతరగతురా లయ్యెను. ఆదినము తెల్ల వాతినదనుక నింటనున్న వారందఱును పీనుఁగుతో జాగరము చేసిరి. మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమునుండియు సమస్తప్రయత్నములు చేసినను, ఊరనున్న బ్రాహ్మణులలో నెవ్వరును సాహాయ్యమునకు వచ్చినవారుగాదు; రాజశేఖరుఁడుగాను తామే వెళ్ళి యొకచోట బోగముదాని యింట పీనుఁగుల విస్సన్నను పట్టుకొని సంగఱిని దెలుపఁగా అతఁడు బేరముల కారింభించి పదియాఱురూపాయలకు శవమును మోచుట కొప్పుకొని లేచివచ్చెను. ఇప్పుడు సహిత మాంధదేశపు బ్రాహ్మణులలో ముఖ్యముగా స్మార్తులలో నెవరియింటనైన ఎవ్వరైనను

మృతినొందినప్పుడు బంధువులును కులమువారును తక్కిన మతముల యందువలె దమంతటవచ్చి సాయముచేయుట లేకపోగా నచ్చి బ్రార్థించినను రాక సాకులు చెప్పటయు మొగము చాటువేయుటయు గ్రాహ్యముగాఁగలకను నవమానకరముగా నున్నది. సమస్తాపదలలోను ఘోరతఃపరిమళ యీ యాపదకే యెచ్చును శోడపడంపు డొకమతములో నుండుటవలన బ్రయోజనమేమి? ఉండకపోవుటవలన హానియేమి? ఆదినయు శతమింటనుండి కదలునప్పటికే బగలు రెండుజాము లయినది; దహనముచేసి మరల నచ్చునప్పటికే బడమట నాలుగుగడియల ప్రౌద్ధున్నది. తరువాత విధ్యుక్తముగా సంచయనము మొదలయిన యపరకర్మలన్నియు జరిగినవి.

మునుపటివలె రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుటకయి బంధువులును నంతగా నచ్చుట మానివేసిరి; వీధిలో గనఁబడినపుడుసహితము చూడనట్లు తొలఁగిపోవుటకే ప్రయత్నించుచు విధిలేక కలిసికొని మాటాడునప్పుడు సంగ్రహముగా రెండుమూడు మాటలతోనే సరిపెట్టుచువచ్చిరి! పూర్వ మాయన మాటాడునపుడెల్లను ముఖస్తుతులను జేయువారు తరువాత సమ్మతిని గనఁబఱుచు శిరిశకంపములనుమాత్రము చేయుచు నాతనిమాటలను మందహాసముతో విననాగిరి. కొన్నాళ్ళ కా శిరిశకంపములును మందహాసములును పోయి యూరక యూకొట్టుట క్రింద మాజీనవి; అబుపిమ్మట నాయూకొట్టుటలు సహితము నడఁగి హితబోధలు ఒలీసినవి; కాలక్రమమున హితబోధలు సహిత మడుగంటి యొకరీతి పరిహాసములుగా బరిణమించినవి. రాజశేఖరుఁడుగారును దారాపుత్రాదులును ధనములేనివా రయినను తామొక దుష్కార్యమునకయి ధనమును నుర్వినియోగము చేయలేదుగదా యని మనసులో నొకవిధ మయిన ధైర్యము నవలంబించి యున్నదానితోనే తృప్తిపడఁచి యుండఁగా, వారి సౌఖ్యమునుగని యోకునలేనివారు కొందఱు మిత్ర

లని పేరుపెట్టుకొనివచ్చి వారును వీరును మిమ్ము దూషించుచున్నారని చెప్పి వారి నెమ్మదికి భంగము గల్గించుచు వచ్చిరి; రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన వ్యయమును బూర్వము దాతృత్వమని వేయినోళ్ళఁ బొగడినవారే యిప్పుడు దానిని దుర్వినియోగమని నిందింపసాగిరి; ఆయనవలనఁ బూర్వ మెన్నివిధములనో లాభములను బొందినవారు సహితము రాజశేఖరుఁడుగారు వీధిలోనుండి నడచుచున్నప్పుడు వ్రేల్చిపోఁ జూపి యాయనయే తనధనమంతయుఁ బాడుచేసికొని జోగియైన మహానుభావుఁడని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి నవ్వు మొదలుపెట్టిరి. ఈవఱకును సీతను దనకుమారుని కిమ్మని నిర్బంధించుచు వచ్చిన దామోదరయ్య, ఇప్పు డాపిల్లను దనకొడుకునకుఁ జేసికోనని వారివీరిముందఱను బలుకజొచ్చెను. ఆసంగతి కర్ణపరంపరచే రాజశేఖరుఁడుగారివఱకును వచ్చినందున ఆయన యొకదినము పోయి యడుగగా తా నీసంవత్సరము వినాహము చేయనని చెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యమంతటి యదృష్టవంతుఁడు లోకములో మఱి యెవ్వరును లేరని జాతకమువ్రాసిన సిద్ధాంతియే యతనికిఁ గన్య నిచ్చెదనన్నవారి యింటికిఁ బోయి యాతనిది తాను జూచినవానిలో నెల్ల జబ్బుజాతకమని చెప్పి పిల్లనీకుండఁ జేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు ధనములేక బాధపడుచుండియు నొరుల నడుగుట కిష్టములేనివారయి యూరకుండఁగా నిజమైన మిత్రుఁడొకఁడైన నుండకపోవునా యని యెంచి మాణిక్యంబయు సుబ్రహ్మణ్యమును రాజశేఖరుఁడుగారికడకుఁ బోయి నారాయణమూర్తినిగాని మఱి యెవ్వరినైననుగాని బదులడిగి యేమాత్రమయిన సుబ్బమ్మ మాసికమునకయి తెండని ప్రార్థించిరి. ఆయన వారిమాటను దీసివేయలేక దామోదరయ్యను నారాయణ మూర్తిని మిత్రులవలె నటించి తనవలన లాభమును పొందిన మఱి కొందఱిని బదులడిగి చూచెను గాని, అక్కఱలేనప్పుడు వెనుక మేము బదులిచ్చెదము మేము బదులిచ్చెదమని యడుగనిదే పలుమాఱు సంతో

షష్ఠార్వకముగాఁ జెప్పుచు వచ్చినవా రిప్పుడు నిజముగాఁ గావలసి
 వచ్చినది గనుక పోయి యడిగినను వేయి క్షమార్పణలు జెప్పి విచార
 ముతో లేవరి. పలువురు రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుట మాను
 కొన్నచు, గొంతకాలమునఱకును గొందఱు వచ్చుచుండిరి. కాని తమ్మే
 మయిన ఋణ మడుగుదు లేమో యని యిప్పు డావచ్చెడువారు కూడ
 రాకుండిరి. కాబట్టి మును పెప్పుడును మనుష్యులతో నిండియుండి రణ
 గుణధ్వని గలిగియుండెడి రాజశేఖరుఁడుగారి గృహ మిప్పుడు త్రొక్కి
 మాచువారు లేక శిశుబ్రముగా నుండెను. అయిన నాస్థితీయందది చిర
 కాల ముండినదికాదు; దాని స్తంభముహూర్తబలమెట్టిదో కాని తరు
 వాత మరల సదా మనుష్యులతో నిండి మునుపటికంటెను సమృద్ధము
 గలిగి బహుజనధ్వనులతో మాఱుమోయు చుండెను. మునుపు మన
 సులో నొకటి యుంచుకొని పయి కొకటి చెప్పుచుఁ గపటముగాఁ బ్రవ
 ర్తించువారితోను, బట్టయిమ్మని కూడుపెట్టమని యాచించు దరిద్రుల
 తోను నిండి యుండెనుగాని యిప్పుడు మనసులో నున్నదానినే నిర్భయ
 ముగా మొగముమీఁద న నెడు ఋజువర్తనము గల వారితోను బట్టలును
 భోజనపదార్థములు గొన్నందున కయి యీచలసిన సొమ్మిమ్మని యధి
 కారమును జూపు భాగ్యవంతులతోను నిండియుండ నారంభించెను.
 గృహమునకు మనుష్య సమృద్ధి కలిగినట్లుగానే రాజశేఖరుఁడుగారికి
 వస్తుసమృద్ధియు నానాటి కధికముగాఁ గలుగ నారంభించెను. మునుపటి
 వలెఁ బగటిపూటయందుఁ బదార్థ సందర్శన మంతగాఁ గలుగకపోయినను,
 తదేకధ్యానముతో నున్నందున రాత్రులు కలలయందుమాత్రము శొంతి
 కంటె సహస్రగుణాధికముగాఁ కలుగుచుండెను. ఆబాధ లటుండఁగా,
 మున్ను గుక్కిఁగి శిరోజములను తీయించకపోవుటయే బాగుగ నున్నదని
 శ్లాఘించిన శ్రోత్రీయులే యిప్పు డాతనినిఁ బలువిధముల దూషించు
 తుయే కాక సభివారికి నూఱురూపాయ లపరాధము సమర్పించుకొని

యెడల శ్రీశంకరాచార్యగురుస్వామికి వ్రాసి జాతిలో నుండి వెలిపే
యించెదమని బెవరింపజొచ్చిరి. ఋణప్రదాతలతో నిండియుండి
యిచ్చొక యడవిగా నున్నందునను, వీధిలోనికి బోయిన సుగుణములను
సహితము దుర్గుణములనుగానే పలుకుచు హేళనచేయు మహాత్ములతో
నిండియుండి యూ రొకమహాసముద్రముగా నున్నందునను గౌరవముతో
బ్రతికినచోటనే మరల లాఘవముతో జీవనము చేయుటకంటె మరణ
మయినను మేలుగాఁ గనఁబడినందునను, ఏలాగునైనను ఋణవిముక్తి
చేసికొని యాగువిడిచి మఱియొకచోటికి బోవలె నని ఆయన నిశ్చ
యించుకొనెను. కాబట్టి వెంటనే రామశాస్త్రియొద్దకు బోయి యింటి
తాకట్టుమీఁద నయిదువందల రూపాయలను బదులుపుచ్చుకొని, సొమ్ము
సంపత్సరమునాటికి వడ్డీతోఁగూడ దీర్చునట్టును, గడువునాటికి సొమ్మి
య్యలేనిపక్షమున నిల్లాతనకిఁ గ్రయ మగునట్టును పత్రమును వ్రాసి
యిచ్చెను. ఆప్రకారముగా సొమ్ము బదులుతెచ్చి దానిలో నాలుగు
వందల రూపాయలతో ఋణములన్నిటిని దీర్చివేసెను. బను లిచ్చిన
మఱుసటినాటినుండియు నిల్లు చోటుచేసి తన యధీనము చేయవలసిన
దని రామశాస్త్రి వర్తమానమును పంపుచుండెను. పూర్వము స్కాంద
పురాణమును జదివినప్పటినుండియు రాజశేఖరుఁడుగారి మనసులోఁ
గాశీయాత్ర వెళ్ళవలె నని యుండెను. ఆకొరిక యిస్కండివిధముగా నెఱ
వేఱునున్నందునకు సంకోషించి, రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబముగా
గంగాస్నానము చేసినచ్చుటకు నిశ్చయించి తారాబలమును చంద్రబల
మును బాగుగనున్నయొక చరలగ్నమునందుఁ బ్రయాణమునకుఁ
ముహూర్తముపెట్టి “ప్రతిపన్న వమిఁగూర్చే” యని యుండుటచేత తిథి
శూల లేకుండఁ జూచుకొని “సపూర్వేశనిసోమేచ” యనుటచేత వార
శూల తిగులకుండ ఫాల్గుణశుద్ధ త్రయోదశీ బుధవారమునాఁడు మధ్యా
హ్నము నాలుగడియల ప్రొద్దువేళ బయలుదేలుటకు బండినొక దానిని

గుదిర్చి వెచ్చిరి. వారీనఁజూడ జేసిన యాత్రలన్నియు గోదావరియొద్దకు
కుంకి యింటియొద్దకు, ఇంటియొద్దనుండి గోదావరియొద్దను నేకాని
యందరికన్న నొక యాత్రలను జేసినవారుకాదు.

బండిలో వెళ్ళించి వాటలఁబట్టిపెట్టించి ప్రయాణ ముసూర్తము
యిందిపోకమునుపే బండిలో వేయవలసిన వస్తువులను వేయవలసినదని
రాజశేఖరుడుగారు పలుమాఱు తొందరపెట్టినమీఁదట మాణిక్యంబు
తెమలినచ్చి బండిలోను సుద్ధతెట్టలను బుట్టలను చేదలను నింపి మఱి
యొకబండికిఁ గూడఁ జాలునన్నటిని నీధిగుమ్మములో నుంచెను; బండిలో
నెక్కపలసిన యిత్తడిపాత్రములును బట్టలపెట్టెలును లోపలనే యుండెను,
ఇంతలో రాజశేఖరుడుగారు వచ్చి యాబుట్టలు మొదలగువానిని బండి
లోనుండి దింపించి వారు వెళ్ళిపోవుచున్నారని విని చూడవచ్చిన బీద
నాదలకుఁ బంచిపెట్ట నారంభించెను. ఆనెఱకు లోపలనుండి కదలి రాక
పోయినను రాజశేఖరుడుగారు వస్తువులను బంచిపెట్టుచున్నా రన్నిమా
టను విన్న కోడనే యరుగుపొరుగుల బ్రాహ్మణోత్తములు వాయువేగ
మునఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. బండిలో స్థలము చాలక క్రిందనుంచిన
తెట్టలు మొదలగువానిని మాణిక్యంబయుఁ దన్ననుసరించుచున్నవారికిఁ
బంచిపెట్టెను. తరువాతఁ బెట్టెలును నిత్తడిసామానులును బండిలో
నెక్కింపఁబడినవి; మునుపు నాలుగుబండ్లలో నెక్కించినను సరిపోని
సామాను లిప్పు డొక్కబండిలోనికే చాలక దానిలో నలుగురు గూరు
చుండుటకు స్థలముకూడ మిగిలెను. రాజశేఖరుడుగా రెంత నొందర
పెట్టుచున్నను మాణిక్యంబ తనకాత్తురాం ద్రయిన మొకరిద్దఱు పొరుగు
స్త్రీలవద్ద సెలవుపుచ్చుకొని నచ్చుటకే ప్రత్యేకముగా నాలుగుగడియ
లాలస్యము చేసెను. ఈలోపుగా మంచములను బండిగూటిపయిని
గట్టించి, పిల్లలను బండిలో నెక్కించి, రాజశేఖరుడుగారు కోపపడినం
దన మాణిక్యంబ వచ్చి బండిలోఁ గూరుచుండెను. బండివాని రెయిద్దకు

వచ్చినప్పటినుండియుఁ గొంచెము వట్టిగడ్డిపరకలతోను కావలసినంత జలముతోను మితాహారమును గొనుచు పథ్యముచేయుచున్న బక్కయెడ్లు మెల్లఁగా బండిని లాగ నారంభించెను. బండివాఁడును వానివెనుకనేనడచుచు మేతవేయుటలోఁ బరమలుబ్బుఁడుగానేయున్నను కొట్టుటలోమాత్రము విస్కీలి యకాదార్యమును గనఁబఱుపసాగెను. ఊరి బయలవఱకును వచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారివలన బిచ్చములను గొన్న పిరుపేద లయినతక్కువజాతులవాకు పలువిధముల వానిని దీవించి, విచారిముతో వెనుకకు మరలిపోయిరి. నల్లమందు వేసికొనుటచేతనో త్రాగుటచేతనో సహజమైన మత్తతచేతనో యీమూఁడునుగూడఁ గలియుటచేతనో త్రోవసాడుగునను తూలుచుఁ గునుకుపట్టుపడుచు నడుచుచున్న బండివాఁడు మొత్త నెక్కి కూచుండి, బండిలోనివారికిఁ గావలసినంత పరిమళమును ఆకాశమునఁ జిన్న మేఘములును గలుగునట్లుగా సగము కాలియున్న ప్రాతపొగచుట్టలను నాలిగింటిని గుప్పునగుప్పునఁ గాల్చి బండిలోనిపెట్టెకుఁ జేరగిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోయెను. బండియు మెల్లఁగా ప్రాకుచున్నట్టే కనఁబడుచుండెను; ఇంతలోఁ జీకటియుఁ బడెను. కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు క్రిందఁ జూచునప్పటికి బండి కదలుచున్న జాడ కనఁబడలేదు. అప్పుడు కుంభకర్ణునివలె నిద్రపోవుచున్న యాబండివానిని లేపఁ బూనుకొగా, కేకలేమియుఁ బనిచేసినవికావు; కాని వాని కాలిమీఁద కొట్టినదెబ్బలుమాత్రము వానిని కదల్చియొక్క మూలఁగు మూలిగి మఱియొక్క ప్రక్కఁ బగుండునట్లు చేసినవి. మహా ప్రయత్నముమీఁద వానిని లేపి క్రిందదిగి చూచువఱకు బండి త్రోవ తప్పివచ్చి యొకపొలములో మోకాలిలోతు బురదలో దిగఁబడియుండెను. అప్పు డందఱును దిగి యీనచ్చక్తి నుపయోగించి రెండుగడియలకు బండిని రొంపిలోనుండి లేవనెత్తి మార్గమునకు లాగుకొనివచ్చిరి. కాని యెడ్లుమాత్రము తాము బండిని గొనిపోవుస్థితిలో లేక తమ్మేమఱి

యొకరు గొనిపోవలసిన యవస్థయందుండెను. కాబట్టి చీకటిపడు వఱకు బండ్లి శ్రమచేసి వారిని లాగుకొని వచ్చినందునకు బ్రత్యుపకారముగా నిస్సాడు చీకటిపడ్డందున వారే బండ్లి నీడ్చుకొనిపోవలసిన మంత్రువచ్చెను. ఇట్టియన్య పగలు సంభవింపక రాత్రి సంభవించినందున కెల్లవారును మిక్కిలి సంకోషించిరి. అందఱి బట్టలను బురదచేతఁ జిన్నవియుఁ బెద్దవియు నైన పలువిధములైన పుష్పము లద్దఁబడినవి. బండ్లిలో నెక్కినచ్చినవారి కెల్లున్నను చూచువారు లేకపోయిరి కాని యున్నయెడల వారికెంతయైన వినోదము కలిగియుండును. బండ్లివాడు బీమునినంటివాఁడు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారి సాహాయ్యముచేత బండ్లిని సులభముగా నీడ్చుచుండఁగా, సుబ్రహ్మణ్యము వెనుకజేరి యెక్కను స్త్రీలను నడిపించుకొని వచ్చెను. వారు నడిచియే వెళ్ళినయెడల జాములోపలనే రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళి చేరియుండును గాని బండ్లికూడ నీడ్చుకొని పోవలసినచ్చినందున రాత్రి రెండుయూములకు రాజశేఖరుఁడుగారి పినతండ్రుకూమారుఁ డగు రామమూర్తిగారి యిల్లు చేరిరి. అప్పుడందఱును మంచి నిద్రలో నుండిరి. కాబట్టి బండ్లిచప్పుడు కాఁగానే తలుపు తీయఁగలిగినవారుకారు. కొంతసేపు తలుపునద్ద బొబ్బలు పెట్టిన మీఁదట చావడిలోఁ బరున్నవారెవ్వరో లేచివచ్చి తలుపుతీసిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి మాట వినఁబడినతోడనే లోపలిగదిలోఁ బరుండియున్న రామమూర్తిగారు లేచివచ్చి, అన్నగారిని కౌగిలించుకొని వారావఱకే వత్తురని కనిపెట్టుకొనియుండి జాముప్రొద్దుపోయిన మీఁదటనుగూడ రానందున, ఆ దినము బయలుదేఱలేదని నిశ్చయించుకొని భోజనములు చేసి తా మింతకుమునుపే పడుకొన్నామని చెప్పి యంతయాలస్యముగా పచ్చటకు గారణమేమని యడిరిగి. తాము చెప్పినక్కఱలేకయే తమబట్టలును మోఁకాలివఱకును బురదలో దిగఁబడిన కాళ్ళును జెప్ప సిద్ధముగా నున్న దానినిమాత్ర మాలస్యకారణముగాఁ జెప్పి బండ్లిని దా మీడ్చు

కొనివచ్చిన సంగతిని మాత్రము చెప్పక రాజశేఖరుఁడుగారు దాచిరి. అప్పుడియచలసిన బండికూలి నిచ్చివేసి బండివానిని పొమ్మని చెప్పఁగా వాఁడు తాను విశేషముగా శ్రమపడితి ననియు తన బండియెడ్లంతటి మంచివి మఱొక్కఁడను దొరకవనియు జెప్పి తన్నును తన యెడ్లను గొంత నేపు శ్లాఘించుకొని బహుమతిరానలెనని యడిగెను. తడవుగ మాటాడ నీచ్చినయెడల మాటవెంబడిని బండిని తాము లాగుకొనివచ్చిన మాటను చెప్పినేమో యను భయమున సామాను దిగినతోడనే బహుమతిని సహిత మిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనే వానిని బంపివేసిరి. క్రొత్తగా మగఁడు పోయినవారిని పుణ్యస్త్రీలు భోజనములు అయిన తరువాత మొదటిసారి చూడరాదు గనుకను, ఆ రాత్రి మంచిదినము కాదుగనుక, సువాసినుల నందఱను గదిలోనికిఁ బోయి తలుపు వేసికొండని యొక విధన ముందుగా రుక్మిణిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి మఱియొక గదిలోనికిఁ బంపి తలుపు దగ్గఱగా వేసెను. తరువాత లోపలినుండి యాఁడువాడు వచ్చి మాణిక్యాంబ మొదలైనవాడు పడమటింటిలోనికిఁ దీసికొని పోయి రుక్మిణికిఁ దటస్థించిన యనన్ధకయి యేడుపులు మొదలైనవి చల్లారిన పిమ్మట, వారి నిమిత్త మావఱకు చేసిన వంట మిగిలియున్నది కాన వారికి వడ్డించి రాజశేఖరుఁడుగారి నిమిత్త మప్పుడతైనకు పెట్టిరి. అందఱును భోజనము అయినతరువాత మూఁడుజాములకు పరుండి సుఖనిద్ర చేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్నిదినములు రామమూర్తిగారి ఇంటి లోపలనే యుండిరి. ఒకనాఁడు పడవమీఁద గోవునకుఁ బోయి యచటఁ బూర్వము గౌతముఁడు తపస్సు చేసినస్థలమును మాయగోవు పడినచోటును జూచి గోష్పాదక్షేత్రమునకు స్నానముచేసి రాత్రికి మరల వచ్చిరి. మరియొక నాఁడు కోటిలింగక్షేత్రమున స్నానమునకుఁ బోయి యచట నొక శాస్త్రులవలనఁ బూర్వ మాంజ నేయులొక లింగము

నెత్తుకొని పోయి కాశీలో వేయుటయు అప్పటి నుండియు కాశీపట్టణము ప్రసిద్ధిగనుటయు మొదలుగాఁ గల కథను వినిరి. ఇంకొకనాఁడు రాజరాజనరేంద్రుని కోటకుఁ బోయి అందులోఁ బూర్వము చిత్రాంగిమేడ యున్న తావును సారంగధరుఁడు పావూరముల నెగురవేసిన చోటును జూచి, పూర్వము రాజరాజనరేంద్రున కమ్మవాడు ప్రత్యక్షమయిన వెంతదూరము వెనుక తిరిగిచూడకుండ నడుతువో యంతదూరము కోట యగునని చెప్పటయు, ఆతఁడా ప్రకారముగా నడచుచు వెనుక గొప్పధ్వని యగుచుండఁగాఁ గొంతసేపటికి మనస్సు పట్టలేక వెనుకతిరిగి చూచుటయు, చుట్టును బంగారుకట్టుతో నించుమించుగా ముగియవచ్చిన కోట యంతటితో నిలిచిపోవుటయు, మొదలుగాఁగల కథను దగ్గఱనున్న వారివలన విని, రాజశేఖరుఁడుగాఁ పసారంగధరుని కాళ్ళను జేతులను, ఇఱికిన స్థలమునే చూచిరానలెనని బయలుదేటి సారంగధరుని మెట్టకుఁ బోయి యక్కడ నొకనిమ్మచెట్టుక్రింద సారంగధరుని కాళ్ళను చేతులను ఖండించిన చాపరాతిని దానిచుట్టును గడ్డిసహితము మొలవక నున్నగా నున్న ప్రదేశమును దాని సమీపముననే సిద్ధుఁడు సారంగధరుని గొని పోయి స్నానము చేయించిన కొలఁకును జూచి వచ్చిరి. రాజసుహేంద్ర వరములో నున్న కాలములో రాజశేఖరుఁడుగాఁ పట్టాముగో నుండెడి జనులకును పల్లెలలో నుండెడి జనులకును నడచుడియందేమి వ్యత్యాసముండునో చూడవలెనని యెల్ల వారియొక్క చర్యలను బరీక్షింపసాగిరి. కాబట్టి యిప్పుడిప్పుడాయనకు నిజమయిన ప్రపంచజ్ఞానము కొంత వఱకుఁ గలుగ నారంభించెను. ఆ పట్టణములో — ఎరనడిగి తెచ్చుకొని యైన జేతికి మురుగులు నుంగరిములును వేసికొని, చాకలివానియొద్ద పడిదెకుఁ దెచ్చుకొనియైనను విలువబట్టలను గట్టుకొనువారె మిక్కిలి గౌరవమునకుఁ బాత్రులుగా నుండిరి. లోవల సారమేమియు లేకపోయినను చెవులకు మంచి కుండలములను జేయించుకొని తలకు గొప్పశాలు

వను జుట్టుకొన్నవాగు మహాపండితులుగా నుండిరి. ఎల్లవాగును ధనికుల యిండ్లకుఁ బోయి జీవితకాలములో నొకప్పుడును దేవాలయము త్రొక్కి చూడకపోయినను భగవన్నామమును కలలో నైనను స్మరింపక పోయినను వారిని పరమభాగవతోత్తములని భక్తాగ్రేసరులని పొగుడుచుండిరి. నిజమైన విద్వాంసులయొక్కయు కవీశ్వరులయొక్కయు నోళ్లును కడుపులును సదా స్లోకిములతోను పద్యములతోను మాత్రమే నిండి యుండెనుగాని బాహ్యదంభము లేకపోవుటచేత నన్నముతో నొకప్పుడును నిండి యుండలేను; దినమున కెనిమిది డొమ్మరగుడిసెలలో దూచినను, స్నానముచేసినట్లు జుట్టుచివర ముడివైచుకొని బిళ్ళగోచులను బెట్టుకొని తిరుగువాగు పెద్దమనుష్యులని పొగడొందుచుండిరి. వేయేల? చాటున లక్షదుష్కార్యములు చేయుచున్నను, బాహ్యవేషధారణమునందు మాత్రము లోపము లేకుండనున్నచో వారి ప్రవర్తనమును సంపూర్ణముగా నెఱిగియు నట్టివారి కందఱును సభలో సహితము మంచి నడవడి గలవారికిఁ జేయుదానికంటె నెక్కువ మర్యాదను చేయుచుండిరి. నీతి విషయమున వారి ప్రవర్తన మెంత హేయమయినదిగా నున్నను, మతవిషయమునందు మాత్రము పయికి భక్తులుగానే కనఁబడుచుండిరి. నిలువ నీడలేక బాధపడుచుండెడి ప్రాణమిత్రులకొక కుటీరమును గట్టించి యియ్యలేనివారు సహితము, రాతివిగ్రహములు కాపురముండుటకయి వేలకొలది వెచ్చపెట్టి దేవాలయములు కట్టించుచుండిరి; కట్టించినవారు పోయినతరువాత వసతులు లేక పాడుపడిన దేవాలయములును నూట యిరువదిమూఁటిని లెక్కపెట్టి రాజశేఖరుడుగాను కోటిలింగములకుఁగూడ బూర్వమెప్పుచో దేవాలయములు పాడయి నందున నాప్రకారముగా నిసుకదిబ్బలయందుఁ బడియుండినవై యుండవచ్చు నని సంశయించిరి; అక్కడ వేశ్యలు తప్ప మఱియెవ్వరును స్త్రీలు చదువకుండిరి; అట్టివారభ్యసించిన విద్యయంతయు వ్యభిచారమును వృద్ధిచేసి పురుషులను డమ

వలలలోఁ బడవేసికొని పట్టణము పాడు చేయుటకొఱకే పనికివచ్చు చుండెనుగాని జ్ఞానాభివృద్ధికిని సన్మార్గ ప్రవర్తనమునకును లేక మునునొడవఁ జూచుండలేదు.

అక్కడ సస్తమివఱకు నుండి రాజశేఖరుఁడు గారు కాశీవెళ్ళుటకు ప్రయాణ మయిరిగాని, సంవత్సరాదినఱకు నుండుఁ దని రాచు మూర్తిగారు బలవంతపెట్టినందున నాతనిచూట తీసివేయలేక యొప్పుకొనిరి. స్వామిబహుళ అమావాస్యనాఁడు పగలు మూఁడుజాముల వేళ సంపూర్ణచూర్యగ్రహణముపట్టెను. జనులందఱును గోదావరిలో పట్టుస్నానము చేసి తమ పితరులకు తర్పణము లిచ్చుచుండిరి; కొందఱు పుణ్యముకొఱకు నవగ్రహజపములు చేయుచు బ్రాహ్మణులకు నవధాన్యములును దానము చేయుచుండిరి; కొందఱు ఛాందసులును వృద్ధాంగనలును సూర్యునకు విసత్తువచ్చె నని కన్నుల నీరుపెట్టుకొనసాగిరి; వారిలో దెలిసినవార మనుకొనువారు సూర్యునకుఁ బట్టిన పీడను వదలఁగొట్టుట కయి మంత్రములను జపించుచుండిరి; వారికంటెను దెలివిగలవారు గ్రహణకాలమునందు తమ కడుపులలో జీర్ణముకాని పదార్థము లుండిన దోషమనియెఱిగి దానిముందు మూఁడుజాముల నుండియు నుపవాసములు చేయుచుండిరి; ఎల్లవారును భోజనపదార్థము లుండు వాత్రములో దర్భగడ్డిని వేయుచుండిరి; కడుపులో నున్న స్త్రీలు పైకి వచ్చినయెడల అంగహీను లయిన పిల్లలు పుట్టుదు రని యెంచి పెద్దవా రిట్టిస్త్రీలను గదలలోఁ బెట్టి తాళము వేసి కదలమెదలవల దని యాజ్ఞాపించిరి; మఱికొందఱు మంత్రవేత్తల మని పేరు పెట్టుకొన్నవారి కేమయిన నిచ్చి మంత్రోపదేశమును బొంది శీఘ్రముగా సిద్ధిండుట కయి తొమ్ములబంటి నీటిలో జపము చేయుచుండిరి. గ్రహణకాలమున నోషధులయందు విశేషగుణముగడునని యెంచి కొందఱు మూఁగులు స్నానము చేసి దిన మొలలలో జట్టు విరియఁబోసికొని చెట్లకు ధూపదీపములు సమర్పించి వేళ్ళను

దీయుచుండిరి; గ్రహణ సమయమున దానముచేసిన మహాపుణ్యము కలుగు నని చెప్పి బ్రాహ్మణబ్రువులు తమ బట్టలు తడియకుండఁ బయి కెగఁగట్టుకొని మోకాలిలోతు నీళ్ళలో నిలుచుండి సంకల్పమును జెప్పించు మూఁగులయొద్దను స్త్రీలయొద్దను జేరి నీనుకాసులను గ్రహించు చుండిరి. పూర్వాచారమును బట్టి రాజశేఖరుఁడు గారు తామును స్నానము చేసిరిగాని, పయిని చెప్పిన కృత్యమును జేయువారందఱును మూఁగులని యెంచి గ్రహణవిషయమయి యచ్చటి పండితులతో వాదములు చేయ నారంభించిరి. అతఁడు జ్యోతిషశాస్త్రమును నమ్మినను పురాణములనుమాత్రము శాస్త్రవిరుద్ధముగా నున్నప్పుడు నమ్మకుండెను. కాఁబట్టి—శ్లో॥ పశ్చాద్భాగా జ్వలదవదధ స్సంస్థితో భేత్యచంద్రో । భానో ర్భింబం స్ఫురదసితయా ఛాదయ త్యాత్మమూర్త్యా॥ అను సిద్ధాంతశిరోమణి శ్లోకమును, శ్లో॥ ఛాదకో భాస్కరస్యేందు రథస్థో ఘనవద్భవేత్ । భూచ్ఛాయాంప్రాప్నుఖిశ్చంద్రో విశత్యస్య భవేదసౌ— అను సూర్య సిద్ధాంతశ్లోకమును చదివి, భూగోళమున కుపరిభాగమున సూర్యుఁడుండు నపుడు చంద్రుఁడు తన గతివి శేషముచేత సూర్యునకును భూమికిని నడుమ సమకళయందు వచ్చునేని సూర్యగ్రహణము గలుగునుగాని రాహువు మ్రింగుటచేతఁ గలుగదనియు, పౌరాణికులు చెప్పినదే గ్రహణమునకుఁ గారణ మయినయెడల రాహుకేతువుల మనసులలోని యభిప్రాయములను దెలిసికొనుటకు మనము శక్తులముకాము కాఁబట్టి గ్రహణ మిప్పుడు కలుగునని ముందుగాఁ దెలిసికోలేకపోయి యుందుమనియు, సూర్య గ్రహణ మమావాస్యనాఁడును, చంద్రగ్రహణము పూర్ణిమనాఁడును మాత్రమే పట్టుటకుఁ గారణ ముండదనియు, రాహుకేతువు లాకాశమున నెప్పుడును గనఁబడకపోవుట యెల్లఁది నెఱుంగుదురుగాన సూర్యచంద్రులను మ్రింగఁగలిగినంత పెద్దవియే యయి యుండినయెడల గ్రహణ సమయమున నవేల కనఁబడకుండుననియు, రాహువేమింగునేని మన పంచాం

గర్జితగా నీ గ్రహణ మొక దేశమునఁ గనబడి మరియొక దేశమునఁ గనఁ బడక పోవుటకు హేతువుండదనియు, రాజశేఖరుఁడుగారు బహుదూరము వాదించిరి. అక్కడ నున్న పండితులలో నెవ్వరికిని యుక్తులు పోచక పోయినను, విశేషముగా కేకలుమాత్రము వేసిరి. అక్కడ నున్నవారి కా వాదమేమియుఁ దెలియలేదు, కనుక బిగ్గటగా నటచినందున శాస్త్రుల పేళ్ళవారే గట్టివారని మెచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి వాదము బౌద్ధ వాదమని దూషించిరి. ఒకరిని వెక్కిరించుటవలనఁ గలుగవలసిన సంశో షము తప్ప మఱియొక విధమైన సంశోషము తమకు లేకుగనుక, విద్యా గంధ మెఱుంగని మూర్ఖశిరోమణులు రాజశేఖరుఁడుగారిని బహువిధ ములఁ బరిహసించి పొందఁదగిన యానందము నంతటిని సంపూర్ణముగా ననుభవించిరి. ఇంతలో గ్రహణమోక్ష కాలము సమీపించినందున నెల్లవారును విషపున్నానమునకై పోయిరి. శుద్ధమోక్ష మయిన తరు వాత ముందుగా స్నానము చేసివచ్చి యాఁడువారు వంటచేసినందున దీపములు పెట్టించి యెల్లవారును ప్రథమ భోజనములను జేసిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

సంవత్సరాది—రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రయాణము—రాజానగరమునకు సమీప
మున నొకరాజు వడఁగొట్టి పడిపోవుట—నల్లచెఱుపు సమీపమున నొకయోగి
కనఁబడుట—దొంగలు కొట్టుట— రుక్మిణి చురణము.

సంవత్సరాదినాడు తెల్లవాటినతరువాత రామమూర్తిగారు మంగలి
వానిని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారికిని, సుబ్రహ్మణ్యమునకును వానిచేత
తలయంటించిరి. ఇంటనున్న మగవారియభ్యంజన స్నానము లయిన తరు
వాత, ఆఁడువారందఱును తలలంటుకొని నీళ్ళుబోసుకొనిరి. స్నానము
లయిన పిమ్మట వేపపువ్వును క్రొత్తమామిడికాయ ముక్కలును క్రొత్త
చింతపండు పులుసుతో నందఱును దేశాచారము ననుసరించి భక్షించి
రెండుజాములకు పిండివంటలతో భోజనములు కావించి పండుగు చేసి
కొనిరి. పండుగదినములలో జనులు మఱింత యెక్కువ సుఖపడవలసిన
దానికి మాటుగా, ఈ దేశములో వేళతప్పించి భోజనములుచేసి యట్టి
దినములందు దేశములను మఱింత యాయాసపెట్టుకొందురు. మధ్యా
హ్నము చల్లపడినమీఁదట రామమూర్తిగారు రాజశేఖరుఁడుగారిని
వెంటఁబెట్టుకొని నూతన పంచాంగశ్రవణమునకయి వేఁగుగోపాలస్వామి
వారి యాలయమునకు వెళ్ళిరి. ఆవఱకే యొకసిద్ధాంతి పసపుతో గలిపిన
యక్షతలను పల్లెముతో ముందుపెట్టుకొని —

శ్లో॥ శ్రీకళ్యాణ గుణావహం రిపుహరం దుష్స్వప్న దోషావహం
గంగాస్నాన విశేషపుణ్యఫలదం గోదానతుల్యం నృణాం
ఆయుర్వృద్ధిదముత్తమం శుచికరం సంతాన సంవత్సరదం
నానాకర్మ సుసాధనం సముచితం పంచాంగమాకర్ణ్యతాం॥

అను శ్లోకము జదివి, సంక్రాంతి పురుషుని లక్షణమును వివరించి సంవత్సరఫలమును జెప్పి, ధాన్యాదులయొక్కయు వృశ్చికాదులయొక్కయు వృద్ధిక్షయములను జదివి, జన్మనక్షత్రములను తెలియనియెడల నామ నక్షత్రములను తెలిసికొని యెల్లవారికిని కందాయముల యంకములను ఆదాయవ్యయములను జెప్పెను. అక్కడ నున్న కాపులు మొదలగు వారు సిద్ధాంతిగారిచేఁజేయ నేమిసఁబెట్టి తమ కేకందాయమునందును నున్నలు రాకుండఁ జేసికొనిరి. పంచాంగశ్రవణ మయినతిరువార రామ మూర్తిగారు — “సిద్ధాంతిగారూ! కలియుగము ప్రారంభమయి యిప్పటి కెన్ని సంవత్సరము లయినది!” అని యడిగిరి.

సిద్ధాంతి—ఇప్పటికి కలియుగాది గతి సంవత్సరములు ౪౭౧౯ శాలివాహన శతాబ్దములు ౧౫౪౧, విక్రమాంక శక సంవత్సరములు ౧౬౭౬.

రామ — మనదేశములో స్త్రీచ్ఛల యధికార మింకను ఎంత కాలముండునో కాలమానమునుబట్టి చెప్పఁగలరా?

సిద్ధాంతి — మనదేశములో తురుష్కుల దొరతనము అయిదు వందలసంవత్సరములకు లోపలపోదు. ఆ పిమ్మట పూసపాటివారి వంశమున వేసకాయంత శోకగలవా దొకఁడుపుట్టి, ఆ సేతుహిమాచల ఘనుగల సర్వప్రపంచమును మరల జయించును.

అంత ప్రదోష సమయమయినందున పంచాంగము కట్టిపెట్టి యందఱును తమతమ యిండ్లకు నడచిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు విదియనాఁడు కాశీయాత్రకు బయలుదేరి నిశ్చయించుకొని యెంద రెన్నివిధముల జెప్పినను వినక ప్రయాణ ముహూర్తమును పెట్టుటకై గుడిలో పంచాంగమును జదివిన పిడపర్తి శ్రీరామసిద్ధాంతిని పిలిపించిరి. ఆతడును తిథివార నక్షత్రములను చక్కఁగా నాలోచించి యారాత్రియే పదియాఱుఘటికల తొమ్మిది

విఘటికలమీఁద యాత్రకుయోగ్యసమయమని ముహూర్తముంచెను. ఆసమయమున కుటుంబముతో బైలుదేరుట షేమకరము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడుగాను పొరుగింట నొకనస్త్రమును దానితో చుట్టబెట్టి యొకపుస్తకమును నిర్గమనముంచి తెల్లవాఙ్మీనతరువాతనే బైలుదేరుటకు నిశ్చయించిరి. అప్పుడు రామమూర్తిగారు బండిసమిత్తము నర్తమానము పంపఁబోఁగా వలదనివారించి బండినెక్కి పోయినయెడల యాత్రాఫలము దక్కదు గాన కాలినడకనే పోయెదనని రాజశేఖరుఁడుగాను చెప్పిరి. ఆరాత్రియే వారికందఱికినిఁ కొత్తబట్టలు కట్టఁబెట్టి, రామమూర్తిగారు ప్రాతఃకాలముననే వారికంటె ముందుగాలేచి వారు ప్రయాణమగునప్ప టికి సిద్ధముగా నుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగాను తాము ధనశ్రేష్ఠ రమునుండి తెచ్చిన పాత్రసామగ్రియు, మంచములును, బట్టలపెట్టెలును తాము మరల వచ్చువరకును భద్రముగా జాగ్రత్తచేయవలయునని రామ మూర్తిగారికి చెప్పి యొప్పగించి, దారిప్రయాణమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన వస్తువులనుమాత్రము తమతో నుంచుకొనిరి. మాణిక్యంబ మొదలగువాకు బైలుదేలునపుడు రామమూర్తిగారిభార్య వీధివరకువచ్చి వారు దూరదేశయాత్రను జేయఁబూనుటను దలఁచుకొని కంటఁదడిబెట్ట మొదలుపెట్టెను. అప్పుడు వారందఱును గుమ్మములోనున్న వారియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని, ఒంటిబ్రాహ్మణుఁ డెమరుగానచ్చుచుండఁగా నతఁడు పోవువరకును నిలిచి యావల నొకపుణ్యస్థి రాఁగా మంచి శకున మయిన దని దారిసాగి నడువ నారంభించిరి. రామమూర్తిగారు వారి నూరిబయలవరకును సాగనంపి దూరదేశప్రయాణమును జేయుచున్నారు గాన భద్రముగా వెళ్లుడని బుద్ధులుచెప్పి వెనుకకు మరలి యింటికి వచ్చిరి. రాజశేఖరుఁడుగాను త్రోనపొడుగునను చెల్లుమొదలగువానిని భార్యకును బిడ్డలకును జూపుచు దారినడువసాగిరి.

రాజ—చూచితీరా యామఱ్ఱిచ్చెట్టు ఆమూలాగ్రము చిగిరించి, పగడములవలె నున్న, యెఱ్ఱపండ్లగుత్తులతో నెంత మనోహరముగా నున్నదో !

సుబ్ర—బౌసాను, దాసచేరున నున్న మామిడిగున్న చీనాంబ రమువలె నున్న లేతచిగుళ్ళతో మఱింతవింతగానున్నది. కొనకొమ్మను జేరి కోయిలయొక్కటి మధురమైన కంఠధ్వనితోఁ జెవులపండువు నేయు చున్నది.

కుక్కి—నాన్నగారూ ! రామచిలుక కొమ్మమీఁద తలక్రిందుగా నిలుచుండి జామపండు నేప్రకారముగా ముక్కతో 'పొడుచుకొని తిను చున్నదో చూడండి.

స్తీత—అన్నయ్యా ! నా కా మామిడికాయ కోసియిచ్చెదవా ?

సుబ్ర—అమ్మాయీ ! చెప్పికింద చిలుకకొట్టిన దోరికాయ లున్నవి తెచ్చుకో. (స్తీత పసుకెత్తుకొని పోయి నాలుగయిదు కాయలను తెచ్చుకొని కొఱికిచూచి పంచదారవలెనున్నవని చంకలుకొట్టుకొను చున్నది)

మాణి—ఎక్కడినుండియో యిప్పుడు గుప్పన మల్లెపువ్వుల వాసన కొట్టినది !

సుబ్ర—అమ్మా ! వేగిరము రా. అదిగో పొగడచెట్టుమీఁద నొక యడవిమల్లతేగ అల్లుకొని, గంపలకొలది తెల్లనిపువ్వుములతో నిండియున్నది. మన యింటివద్ద నెన్నినీళ్లు పోసినను, మల్లెపువ్వు లీలా గున పూయువుగదా !

మాణి—ఆహా ! పొగడపువ్వు లెంతసువాసన గలిగియున్నవి !

సుబ్ర—ఇప్పుడు పదిగడియలప్రొద్దెక్కినను, గాలి యెంత చల్లగా కొట్టుచున్నది ! మన యింటివద్ద నెన్నఁడైన వేసవికాలములో గాలి యింతచల్లగా నున్నదా ?

రాజ—సర్వేంద్రియములకు సౌఖ్యము కలుగునట్లుగా, మార్గస్థుల సంతోషమునకై యిటువంటివాని నన్నిటిని సృజించి నిర్ణేతుక జాయమానకటాక్షముచేత స్వేచ్ఛగా ననుభవింప ప్రసాదించిన యీశ్వరుని మహత్త్వము నెఱిగి కొనియాడ మన మెంతవారము? మన మెన్నడును నిల్లుకదలకపోవుటచేత నిలువంటిసౌఖ్యములనేమియు నెఱుగనివార మై యుండియు, మనమే యెల్ల వారికంటెను మిక్కిలి సుఖపడుచున్నా మనుకొని గర్వపడుచుంటిమి. ఈ యడవులలోనే సదా కాపురముండి, దీనబంధువైన పరమాత్ముని యనుగ్రహముచలనఁ గలిగిన యీ సౌఖ్యముల ననుభవించుచుండెడి యీ వనచగులైన కిరాతులు మొదలగు వారెంతటి యదృష్టవంతులు! ఆహా! గ్రామములో నెప్పుడును మన కీ వసంతకాల మింత మనోజ్ఞముగా నుండలేదుగదా?

సీత—అమ్మా! నేనిక నడవలేను. నన్నెత్తుకొ.

మాణి—ఆ చెట్టుదాక నడచిరా, అక్కడ నెత్తుకొనెదను. రుక్మిణీ! వెనుకపడుచున్నా వేమి? రెండడుగులు వేగిరము పెట్టు.

రుక్మి—అలవాటు లేకపోవుటచేత కాళ్ళు పొక్కు లెక్కినవి. వేగిరము నడవలే కున్నాను.

రాజ— పసులకాపరివాని నడిగినాను. ఊరొకక్రోసున్నదట! రెండుజాములు కావచ్చినది. ఏలాగునైనను కొంచెము శ్రమచేసి నాలుగడుగులు వేగిరము నడువవలెను.

మాణి—సీత నెత్తుకొని నడుచుచున్నాను. ఆకలియగుచున్నదని యిది యేడ్చుచున్నది. మన కుడిచేతి వైపున దూరమున నేమో మనుష్యుల మాటలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. అది యూరేమో మన మీఠూట అక్కడ దిగుదమా?

రాజ—ఎవ్వరో మనుష్యు లక్కడ తొందర పడి పరుగెత్తు

మన్నారు; వారిలో వెన్నరికైన నొకయాపద వచ్చియుండఁబోలును !
 ధీమముగా వెళ్ళునము రండి.

అని వేగముగ నడచి వారు మనుష్యుల కలకలము వినఁబడు
 చున్న ప్రదేశమునకు సమీపముగాఁ బోగా, మార్గమునకుఁ గొంచెము
 దూరములో క్షణి, అప్రదిక్కున మూగియున్న గుంపులోనుండి “శుద్ధిచేయు
 బకు మజ్జెగ” యని కేకలువేయుచు కొందఱు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచుం
 డిరి. రాజశేఖరుడుగారు వాండ్లను జూచి యా సందడి యేమని యడు
 గఁగా, వారిలో నొకగొల్లవాఁడు ‘రాచకుమారుఁ డొకఁడు వడగొట్టి
 మారావిచ్చెట్టికంద పడిపోయినాఁ’ డని చెప్పెను.

రాజ — మీ రాతనిగొంతుకలోఁ గొంచెము నీళ్లు పోయలేక
 పోయినారా ?

గొల్ల — మొట్టమొదట మేము నీ శ్శియ్యఁబోగా, శూద్రులము
 తాఁబ్బి మాచేతినిళ్లు త్రాగనని యా రాజు పుచ్చుకొన్నాఁడు కాఁడు.
 తరువాత దాహమునకు తాళలేక మా చేతినిళ్ళు త్రాగుట కొప్పుకొ
 న్నాఁడు. కాని మావారిలో పెద్దవాఁడు వచ్చి శూద్రుఁడు రాజనోటిలో
 నీళ్ళుపోసిన పాపమువచ్చునని చెప్పి నీళ్లు శుద్ధిచేయుటకై మజ్జిగనిమిత్తము
 మమ్ముఁ బంపినాఁడు. మాపల్లె యిక్కడికి పావుక్రోసుదూరమున
 నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులుగాఁ గనఁబడుచున్నారు. మీవద్ద నేమ
 యిది మంచితీర్థ మున్నయెడల, వేగిరము పోయి యాతనిగొంతుకలో
 నాలుగుచుక్కలు పోసి పుణ్యము కట్టుకొనుండి.

ఆమాటలు విని రాజశేఖరుడుగారు రుక్మిణిచేతిలోనున్న మంచి
 నీళ్ళచెంబును పుచ్చుకొని, చెట్టుదగ్గఱకు పరుగెత్తిపోయి గుంపులోనుండి
 శ్రోవచేసికొని ముందుకునడచి గుంపునడుమను చెట్టునీడను కటికినేలను
 పరుండి చేతితో నోరును జూపి నీళ్ళనిమిత్తము స్నానచేయుచున్న గౌరవ
 మనుష్యునిఁ జూచిరి. ఆమాఁకలో నొకఁడు నీళ్ళముంతను జేతిలోఁ

బట్టుకొని 'ఈ రాజు నిష్కారణముగా జచ్చిపోవుచున్నాడు; ఏదోపక్షా
వచ్చిననుసరే నీళ్లుపోసి బ్రతికించెద' నని చేరువకుఁ బోవుచుండెను.
అప్పు డొక్కముసలివాఁ డడ్డమువచ్చి వానిచేయి బట్టుకొని నిలిపి,
'ఈవఱకుఁ బూర్వజన్మలో మన మెన్నియో పాపములను జేయుటచేతనే
మనకిప్పు డీశూద్రజన్మమువచ్చినది. ఇప్పు డీరాజును జాతిభ్రష్టునిజేసి
యీపాపముసహితము కట్టుకోవలెనా? నామాట విని నీళ్లు పోయినద'ని
వారించుచుండెను. ఇంతలో రాజు కన్నులు తేలగిలవైచి, చేయి నోటి
వద్ద కెత్తఁబోయి వడకించుచు క్రిందఁ బడవైచెను. అప్పుడు రాజశేఖ
రుఁడుగాను వెంటనేపోయి మంచినీళ్ళతో ముందుగా నెండుకొనిపోవు
చున్న పెదవులను దడిపి నోటిలోఁ గొంచెమునీళ్లు పోయగా గొంతసేపటి
కాతఁడు మెల్లగా చప్పరింప నారంభించెను. అంతట రాజశేఖరుఁడు
గాను తనచేతిలోని యుదకముతో మొగమును దడిపి మఱికొంచెమునీరు
లోపలికిఁ బోయఁగా త్రాగి కన్నులు విప్పిచూచి రెండవప్రక్క కొత్తి
గిలి మఱికొంతసేపునకు సేదతేటి, ఆ రాజు తనజీవములను నిలిపినందులకై
రాజశేఖరుఁడుగారికి కృతజ్ఞతతో ⁶¹⁶⁸ బహుసమస్కారములు చేసి లేచి
కూరుచుండెను. ఇంతలో పల్లెకుఁ బోయినవారు మజ్జిగయు, కొన్ని
పండ్లను దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. ఆ రాజు కొన్ని పండ్లను లోపలికిఁ
బుచ్చుకొని మజ్జిగత్రాగి స్వస్థపడెను. అంతట నక్కడనున్న వారంద
ఱును తమతమ శ్రోవలను బోయిరి. ఈ లోపల మాణిక్యాంబ మొద
లగువా రొకతరువునీడను గూర్చుండి మార్గాయాసము కొంత తీర్చు
కొనిరి. రాజశేఖరుఁడుగాను మిక్కిలి బడలియున్న వారయ్యును, సమీ
పములో నెక్కడను ఊరులేదని విన్నందున నేవేళకైనను రాజానగ
రమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, తమవారినందఱిని లేవ నియమించి
యారాజుతో ముచ్చటలాడుచు దారిసాగి నడవ నారంభించిరి.

రాజ—రాజగారూ ! మీపేరేమి ? మీవాసస్థల మెక్కడ ?
మీరిక్కడి కొంటిగా నెందులకు వచ్చినారు ?

రాజ—నాపేరు రామరాజు, మాది పెద్దాపురమునకు సమీపముననున్న కట్టమూరు వాసస్థలము; మా కక్కడ నాలుగుకొండ్ల వ్యవసాయ మున్నది; రాజమహేంద్రవరములోనున్న మాబంధువులఁ జూచుటకై పదిదినములక్రిందట పోయి, నిన్న తెల్లవాటుజామున బయలుదేరి మరల వచ్చుచుండఁగా నొక పెద్దపులివచ్చి నన్నెదిరించినది. నాపై నున్న యుత్తరీయమును వేగముగా నెడమచేతికిఁ జుట్టుకొని యాచేయి పులిచోటి కందిచ్చి రెండవచేతిలోని కత్తితో దానితోమ్మునఁ బొడిచితిని; ఆపులి మిక్కిలి బలముకలది కాఁబట్టి యాపోటును లక్ష్యము చేయక శ్రోతపాడుగునను నెత్తురు గాలువలుగట్ట నన్నడవిలోనికి బహుదూర మీడ్చుకొనిపోయెను; ఈలోపల నేను కత్తితో దానిని పలుచోట్ల బొడిచినందున నడువలేక యొక వృక్షసమీపమునఁ బడి యెను. నేను బహుప్రయాసముతోఁ జేయవలయుకొనుటకై కుడిచేతి లోని కత్తివదలిపెట్టి దానినోరు పెగలించి చే యూడఁదీసికొంటిని; ఇంతలో మునువటిదాసికంటెను బలమైన మఱియొకవ్యాఘ్రము చేరువ పొదయందుండి నామీఁదికి దుమికెను; కాని దైవవశముచేతఁ గొంచెము గుఱితప్పి నాప్రక్క నున్న చిన్న గోతిలోఁ బడెను; కత్తిని బుచ్చుకొనుటకు సమయము చిక్కనందున వెంటనే నేను వృక్షమున కెగ్రబాకి అది మరిల దూకులోపల పైకొమ్మను జేరి కూర్చుంటిని; పులియు విడిచి పోక వృక్షముక్రిందనే పీటపెట్టుకొని గూరుచుండెను; నేడు తెల్లవాటిన తరువాత పదిగడియల ప్రొద్దెక్కు వఱకును అది యాప్రకారముగానే యుండి చివరకు విసిగి లేచిపోయినది; నేను నిన్నటియదయమునుండియు నిద్రాహారములు లేక వృక్షశాఖయందే యుండి, పులిపోయినగడియకు మెల్లగా వృక్షము దిగి కత్తిని చేతఁబుచ్చుకొని బయలుదేలి గతదిన

మంతయు నెండచేత మలమల మాడినందున నాలుక పిడచకట్టి నడచుటకు కాళ్ళయందు నత్తువలేక యేరీతిలో దేహము నీచృక్షచ్ఛాయకుఁ జేసెనై చి పడిపోయితిని. నాకు చేతిమీఁదమాత్ర మివిగో రెండుగాయములైనవి.

అని చెప్పి చేయిచూపి పైకి చేతికట్టలాగున నగపడుచున్న యొంటియందున్న కత్తినిదీసి చూపెను; రాజశేఖరుఁడుగారును దానిని పుచ్చుకొని చూచి యీతఁడు చేసిన సాహసకార్యమునకు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడసాగిరి.

రామ—నాకు మీరీదినమున పోయినప్రాణములను మరల నిచ్చినాను; మీకు నాప్రాణము లిచ్చినను, మీరు చేసినయుపకారముయొక్క ఋణము తీఱదు. నాయందు దయచేసి నేను కృతజ్ఞతా సూచకముగాఁ జేయుసమస్కారముల సంకరింపుడు. అదృష్టదేవత యితరులను ధనదానము మొదలయిన కార్యములచేతఁ దమకృతజ్ఞతను దెలుపునట్టిగాఁ జేసి యిప్పుడు బీదవాఁడనైయున్న నన్నుమాత్రము మీయంతటిమహాపకారికి వట్టిమాటలచేతనే నాకృతజ్ఞతను దెలుపునట్టిచేసినందున కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను. అయినను నాచేతనైన యుపకారము మీకేదైన గావలసియున్నచో నాప్రాణములకైన నాశపడక చేయసిద్ధముగా నున్నాఁడను. మీరిప్పు డెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్రకయి బయలుదేరినాము.

రామ—ఈ వేసవికాలము ప్రయాణమున కెంతమాత్రమును మంచినమయముకాదు. ఈయెండలో మీరు గాడుపుకొట్టి పడిపోవుదురు. త్రోవపొడుగునను దొంగలభయము విశేషము. మీకు రాజమహేంద్రవరములో నెవరైన బంధువులున్నారా? లేక మీకదే నివాసస్థలమా?

రాజ—గోటేటి రామమూర్తిగారిని మీ రెఱుఁగుదురా?

ఆతఁడు నాపితండ్రికొఁమాడు. వారియింటనే నేను పదియేనుదినములుండి బయలుదేరినాను. మాస్వస్థలము ధవళేశ్వరము.

రామ — మీపేరేమి? వీరందఱును మీకేమగుదురు?

రాజ — నాపేరు రాజశేఖరుఁడు; వాఁడు నాకొఁమాడు; ఆయాఁడుపిల్ల లిద్దఱును నాకొఁమార్తెలు; అది నాభార్య.

రామ — మీరింత వేసవికాలములో యాత్రకు బయలుదేఱుటకు కారణమేమి? మీ వైఖరిచూడ మిక్కిలిసుఖము ననుభవించిన వారుగాఁ గనబడుచున్నారు.

రాజ — నేను మొదట ధవళేశ్వరమునకుఁ దూరమున నావద్దనున్న దనమంతయు నాకొఁమార్తెవివాహములో నిచ్చిన సంభావనలక్రిందను ముఖస్తుతుఁడనై మోసగాండ్రకుఁ జేసినదానములక్రిందను వెచ్చపెట్టి బీదవాఁడ నయి, కడపట యాత్రకు బయలుదేరినాను. నిత్యమును వారి స్త్రీపతిపరములను స్వీకరించి నేను తుష్టిపొందుచుంటిని; నాధనమును స్వీకరించి వారు తృప్తిపొందుచుండిరి. తుదకొక బైరాగి బంగారము చేసెద నని నాయొద్దనున్న వెండిబంగారములనపహరించి వానికి బదులుగా నింతబూడిద నిచ్చిపోయి నన్ను నిజమైన జోగినిగాఁ జేసెను.

రామ — మున్నెప్పుడు మీరు దూరదేశప్రయాణములను చేసిన వారు కారు. నామాట విని మీరీవేసవికాలము వెళ్లువఱకైన భీమవరములో నుండుఁడు. అది గొప్ప పుణ్యక్షేత్రము; భీమనది సమీపమున భీమేశ్వరస్వామివారి యాలయమున్నది; దానికిని పెద్దాపురమునకును శ్రోతాదురము కలదు. పెద్దాపురమును పాలించుచున్న కృష్ణగజపతి మహారాజుగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములు. వారు తమ ప్రజల క్షేమమును విచారించుచును తమయు మాటువేషము వేసికొని తిరుగుచుందురు; వారి యొద్ద మాబంధు వొకఁడు గొప్పపనిలో నున్నాఁడు. మీరు భీమవర

ములో నుండెడిపక్షమున మావానితో మాటాడి ననుయము వచ్చినప్పుడు మీకొక యుద్యోగమును జెప్పించెదను.

రాజశేఖరుడుగారు మంచివారుగనుక పెద్దాపురము వెళ్ళినమీదట నాలోచించెదమని యప్పటికి చెప్పిరిగాని, యారాజుస్థితిసజ్జాచి యాతడు యుద్యోగముఁ దెప్పించు నన్న మాశనుమాత్రము పెట్టుకొన్న వారుకారు. ఈమాటలు ముగియునప్పటికి వారు గ్రామమును సమీపించిరి.

రాజ—ఆచెల్లకు గ్రామ మెంతదూరము?

రామ—గ్రామసమీపమునకు వచ్చినాము. ఆచెల్లు చెఱువు గట్టుమీఁదివి. చెఱువున కెదురుగానే సత్ర మున్నది.

రాజ—మీరీపూట మాతో భోజనము చేసెదరా?

రామ—నాకు గ్రామములో బంధువులున్నారు; అక్కడికి వెళ్ళి భోజనముచేసి, చల్లపాటువేళ మెల్లగా బయలుదేరి నచ్చెదను. మీకు స్త్రీలతో బయలుదేరినారు. కాబట్టి భోజనము చేసినతోడనే ప్రయాణమయి ప్రొద్దుకుంకకముందే వేడిమంగలమును దాటవలెను. అక్కడ దొంగలభయము బహువిస్తారము. మీ రేలాగుననయిన శ్రమచేసి చీకటిపడకముందే పెద్దాపురము చేరి యొకనాఁ డక్కడ నుండుడు. నేను మిక్కిలి డస్సియున్నాను గనుక మీతో నిప్పుడు రాలేను. రేపటి దినమువచ్చి మిమ్ము గలిసికొనెదను.

అని రాజశేఖరుడుగారికి నమస్కారము చేసి, అందరివద్దను సెలవుపుచ్చుకొని శ్రోవలో భద్రమని పలుమాఱులు చెప్పి రామరాజు తనదారిని పోయెను. వంటలై సతరువాత భోజనములుచేసి వారందఱురు బయలుదేరి యెండలో దేహమునెండను చెమ్మటపట్టి, అడుగడుగునకు ముంతెడు నీళ్ళు త్రాగుచు నడుమనడుమ వృక్షచ్ఛాయలను విలుచుచు అడుగొక యామడగా నడచి నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళ నల్ల చెఱువు

చేరిరి. ఆ చెఱువుగట్టునకు క్రిందుగానున్న యొకజువ్వి చెట్టు మొదలను తాటాకుపంపిరిలో దేహమునిండ విభూతిపూసికొని కిరమునను చేతులను శిరస్సునను రుద్రాక్షమాలలను ధరించుకొని గూరుచుండి వారిని చేఁగఁగచేసి పిలిచి, దగ్గజనున్న చాపమీఁద గూరుచుండ నియోగించి యొకయోగి కుడిచేతిలోని తులసిపూసల తావళమును ద్రిప్పుచు నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ నొక్కొక్కప్రశ్న వేయ నారంభించెను.

యోగి—మార్గఘటారా! మీను మిక్కిలి యెండఁబడి మార్గాయాసముచే బడలియున్నారు. కొంచెముసే పక్కడ విశ్రమించిపోండి. సకుటుంబముగా బయలుదేరినట్లున్నది. మీ రెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్ర పోవుచున్నాను.

యోగి—అట్టి దూర దేశయాత్ర ధనవంతులకు గాని లభింపదు. ప్రోవపొడుగునను సత్రములు లేవు. మీ రేమైన ధనమును సేకరించుకొని మఱి బయలుదేరినారు కారా?

రాజ—మాచంటి బీదవారికి విశేషధన మెక్కడినుండి వచ్చును? అయినను మేము నూఱురూపాయల సొమ్ము తెచ్చుకొన్నాము. ఏలాగున నైనను దానితోనే గంగాయాత్ర చేసికొని రావలెనని యున్నది.

యోగి — మీరు బహుజాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఇక్కడికి రెండుక్రోసులదూరములో నున్న వేడిమంగలమువద్ద బాటసారులను దొంగలు కొట్టుచున్నారు. గడియసేపు తాళుదురేని మా శిష్యులను తోడిచ్చి పంపెదము.

అని చెప్పి యాయోగి తావళమును ద్రిప్పుచు మరల జపము చేయ నారంభించెను. ఏ వేళకును నాతని శిష్యులు రానందున, రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో తొందరపడుచుండిరి. ప్రొద్దును అంతకంతకునాలుచుండెను.

రాజ—స్వామీ! మీ శిష్యు లీవఱకును రాలేను. రెండుగడియల ప్రొద్దున్నది. వేగిరము వర్తమానము బంపెదరా?

యోగి—అవశ్యముగాఁ బంపెదము.

అని చివాలున లేచి జువ్విచ్చెట్టునకు నూఱు బారల దూరములో నున్న యొక గుడిసెయొద్దకుఁ బోయి ‘గోపాలిగా’ యని యొకపిలుపు పిలిచెను. లోపలినుండి చినిగినగుడ్డను కట్టుకొని బొగ్గుపంటి శరీరముతో బుజ్జముక్కును మిట్టనొసలును తుప్పతలయు గొగ్గిపళ్ళును గల యొక కిరాతకుఁడు బయటికివచ్చెను. వానితో నేమెమో మాటాడుచు పందిరి వఱకును దీసికొనివచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారు వినుచుండగా ‘పీరికి సహాయముగాఁ బంపుట కయి మనవాండ్రను బిలుచుకొని యిక్కడ నున్నట్లుగా రమ్మ’ని పంపెను.

రాజ — స్వామీ! మీ శిష్యు లేవేళకు వత్తురో చీకటి పడక ముందే వేడిమంగలము దాటవలెను; మేము నడచుచుందుమా?

యోగి—అవును, మీరు చెప్పినమాట నిజమే; మీరు నడచుచుండుడి. వాండ్రువచ్చి మిమ్మిప్పుడే కలిసికొందురు.

అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు పెండ్లముతోను బిడ్డలతోను బయలుదేరి దొంగలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడెల్ల గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొన బుజములమీఁది మూటలను పలుమాఱు తడవి చూచుకొనుచు, చీమ చిటుక్కుమన్న వెనుకఁదిరిగి చూచుచు, కొంచెమెక్కడ నయినను పొదకదలిన నులికిపడుచు నడుచుచుండిరి; ఆ యోగిచేఁ బంపబడిన కిరాతుఁడును వేగముగా నడచిపోయి శ్రోవలో నొకచోట దిట్టముగా కల్లునీళ్లు త్రాగి తూలుచు తల పంకించుచు చింతనిప్పులవలె నున్న గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు సంకేతస్థలమును జేరి, అక్కడ నొక పాకలో నిమరించుచున్న మనుష్యుని చేతితో గొట్టిలేపి, “ఓరీ! ఒక బ్రాహ్మణుఁడును కొడుకును భార్యయు నిద్దరు కొమార్తెలును నూఱురూపాయలతో వెళ్ళుచున్నారు.

కాబట్టి మీరు చీమలచింత దగ్గరకు వేగిరము వెళ్ళనలెనని మన గురువు గారు చెప్పి గారు" అని చెప్పి పోయెను. అతఁ డామాటలు విన్న శ్రోడనే కొంతసే పేమో యాలోచించి సంశోషపూర్వకముగా లేచి, ఆ శ్రోవ లను సంకేతస్థలములను నెఱిగియున్నవాఁడు కావున మాఱుమాటాడక కలిసి చేతఁ బట్టుకొని వాకనెడలి బయలుదేరినాడు. ఆ కిరాతుఁడును అడ్డు శ్రోవను బోయి దారిలోఁ గనబడ్డ మఱియొకనితోఁగూడఁ జెప్పి తిరిగి యోగిని గలిసికొని యాతని యుత్తకుప్రకారము విల్లును నమ్ములను ధరించి వారిని మార్గము తప్పించి చీమలచింతయొద్దకుఁ దీసికొనిపోవుట కయి నడుగెత్తుకొని పోయి సంజచీకటివేళ వారిని గలిసికొనెను.

కిరా—అయ్యా! శిష్యులు రానందున మా గురువుగారు మీ కాపుడలకయి నన్నుఁ బంపినారు. మంచినమయములో వచ్చిమిమ్ముఁ గూడికొన్నాను. దొంగలుకొట్టు స్థలమునకు సమీపములో నున్నాము. అయినను మీ కేదియు భయములేదు. మన మీ మార్గమును విడిచి కాలిమార్గమునఁ బోయి భయపడనలసిన స్థలమును దాటినతరువాత పెద్దగాటలో వెళ్ళి చేరుదము.

రాజ — ఏలాగున నయినను మమ్ము సుఖముగాఁ దీసికొని వెళ్ళి వలసిన భారము నీది. నీ వే శ్రోవను రమ్మన్న నా శ్రోవనే వచ్చెదము.

అప్పుడా కిరాతుఁడు వారిని పెద్దశ్రోవనుండి మరలించి యిటుకు దారిని వెంటఁ బెట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇంతలో మబ్బుపట్టి దారి కాన రాక గాఢాంధకారబంధురముగా నుండెను. చెట్ల మీఁది పక్షుల కల కలము లుడిగెనుగాని గ్రుడ్లగూబ మొదలగు కొన్ని పక్షులు మాత్రము మేతకయి సంచరించుచుండెను. చిమ్మటలు కీచుమని దళదిశలయందును ధ్వనిఁ జేయఁజొచ్చెను; అడవిమృగములయొక్క కూతలును పాముల యొక్క పూతకారములును కర్ణకఠోరములుగా వినఁబడుచుండెను. నడుమనడుమ మేఘములలోనుండి తళుక్కని మెఱు పొక్కటి మెఱసి

కొంచెము శ్రోత కనబడుచుండెను. ఈ రీతిని కొంచెము దూరము నడచిన తరువాత దూరమున వెలుతు రగపడెను; ఆ వెలుతురు సమీపించినకొలదిని గొప్ప మంటగా నేర్పడుచు, ఒక గొప్ప చింతచెట్టునకు సమీపముగా నుండెను. చీకటిలో నీ ప్రకారముగా నడచునప్పుడు రాజశేఖరుడుగారి ప్రాణము లాయనదేహములో లేవు; తక్కినవారును అటచేతిలో ప్రాణములు పెట్టుకొని కాళ్ళీడ్చుచు నడచుచుండిరి. ఆ రాత్రి యాపద నుండి తప్పించుకొని యేదైన నొకయూరు చేరి తిమా యిక నెప్పుడును దారి ప్రయాణము చేయమని యెల్లవారును నిశ్చయము చేసికొనిరి. ఊరు చేరినతరువాత గ్రామదేవతకు మేకపోతును బలి యిప్పించెదనని మాణిక్యాంబ మ్రొక్కుకొనెను. ఈ ప్రకారముగా వ్యాకులపడుచు వారు నడచి యొక విశాలస్థలమును జేరునప్పటికి, చింతచెట్టుక్రింద మంటముందఱఁ గూగుచుండి యున్న రెండు విగ్రహములు లేచి, దేహమునిండ కంబళ్లు కప్పుకొని నోటిలో చుట్టలంటించి బుజములమీఁద దుడ్డుకర్రలతో వారినంక నడచిరా నారంభించెను. వాండ్రను జూచినతోడనే వారి కందఱును పయిప్రాణములు పైని పోయినవి; వెనుక నున్న కిరాతుఁడు దొంగలని కేకవేసి వెనుక వాఁడు వెనుకనే పాటిపోయెను. ఇంతలో నాదొంగలలో నొకడు ముందుకువచ్చి రెండుచేతులతోను కట్టను పూనిపట్టి, మాటాడక ముందున్న రుక్మిణి నెత్తిమీఁద సత్తువకొలది నొకపెట్టు పెట్టెను. ఆపెట్టుతో మొదలుచటికిన యరటిచెట్టువలె రుక్మిణి నేల కొఱిగి నిశ్చేష్టురా లయి పడియుండెను. ఇంతలో నెవ్వడో కత్తిదూసికొని 'ఆగు' 'ఆగు' మని కేకలువేయుచు, మెఱుఁపుమెఱుసినట్టు మీఁదబడి దొంగలలో నొకనిని మెడమీఁద ఖడ్గముతోవేసెను. ఆవ్రేటుతో శిరస్సు పుచ్చకాయవలె మీఁది కెగరి దూరముగాఁ బడఁగా మొండెము భూమిమీఁద బడి చిమ్మనగొట్టములతోఁ గొట్టినట్లు రక్తధారలు ప్రవహింప కాళ్ళతోను

చేతులతోను విలవిలఁ గొట్టుకొనుచుండెను. శత్రు వాయుధపాణియును యుండుటయు, తా నొంటిగాఁ డగుటయు, బాటసారులలో మఱియిద్దరు మగవాం ద్రుండుటయు చూచి కిరాతునితోఁ గూడికొని రెండవ దొంగ వాఁడు కాలికొలఁదిని దూఁకెను. ఖడ్గపాణియైన యాప్రణ్యాత్ముఁడు వాండ్లను కొంతదూరము వెంబడించెను. గాని వాండ్లు నిమిషములోఁ జూపుమేరదూరము దాటి యదృశ్యులయినందున వెనుకకు మరల వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారిని కలిసికొనెను.

రామ—రాజశేఖరుఁడుగారూ ! ప్రొద్దుండగానే యీస్థలమును దాటవలసిన దని నేను మధ్యాహ్నముననే బహువిధముల బోధించితిని గదా ? మీరు నామాటలను లక్ష్యముచేయక యియాపదను దెచ్చి ప్పెట్టుకొంటిరి.

రాజ—ఓహోహో ! రామరాజుగారా ? మీరు మాపాలిటి దైనమువలె సమయమునకు వచ్చి మా యందఱిప్రాణములను నిలువఁ జెట్టిరి. మీరింకొకనిమిషము రాకుండిన మే మందఱము నాదుర్మార్గులచేతులలోఁ బడిపోయి యుండుము. మీరీవేళ నిక్కడ కెట్లు రాఁ గలిగితిరి ?

రామ—మిత్రోవచ్చిన కిరాతుఁడు యోగిచే దొంగలను బిలుచుకొని వచ్చుట కయి పంపఁబడి యెండలో నడువలేక యొకపాకలోఁ బరుండియున్న నన్నుఁ దనవారిలో నొకనిగా భ్రమించి తనగురువు కొందఱుఁ బ్రాహ్మణులను దోచుకొనుట కయి యీ చింతచెట్టువద్దకు నెళ్ళుచున్నాఁడని చెప్పెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే యాబ్రాహ్మణులు మీరే యని యూహించి నా కవట గాలు నిలువక దొంగలను వారిం పవలెనను నుద్దేశముతో యోగియున్న తావునకుఁ బోతిని. అక్కడ నాపఱకే దొంగలు వచ్చి యోగితో మాటాడి పోయినా రన్న వార్త విని గుండెలు పగిలి నేను వచ్చులోపల మీకేమి యుపద్రవమువచ్చునో యని మార్గాయీసము సేమియు లక్ష్యముచేయక యొక్కపరుగున వచ్చి

యుక్తసమయమున మీకు దోడు పడఁగాంచి నాజన్మము కృతార్థత గనెనుగదా యని సంతోషించుచున్నాఁడను.

అనునప్పుడు మాణిక్యాంబ రుక్మిణిని నఖిశిఖిపర్యంతము తడవి చూచి గొంతెత్తి యేడ్వఁజొచ్చెను. రామరాజును రాజశేఖరుఁడు గారును గూడ దగ్గఱకుఁ బోయి చూచి కడుపుపట్టి చూచి ముక్కుదగ్గఱ ప్రేళ్ళుపెట్టి యూపిరి గానక దెబ్బచేతను భయముచేతను మరణము నొందె నని నిశ్చయించుకొనిరి. రామరాజును నాడి నిదానించి చూచి యామె చచ్చినదనియే స్థిరపఱచెను. అప్పు డందఱును శవముచుట్టును జేరి విలపించుచుండిరి. ఆసమయమున సమీపమునుండి వ్యాఘ్రము యొక్కకూఁత యొకటి వినఁబడెను. అంత యాపదలోఁసహిత మాధ్వని కందఱును బెదరి పడఁకుచుండఁగా, రామరాజు వారికి ధైర్యము చెప్పి క్రూరమృగములతో నిండియున్న యరణ్యమధ్య మగుటచేత నచ్చట నిలువఁగూడ దనియు తెల్లవాఱినమీఁదట మరల వచ్చి శవమునకు దహనాదిసంస్కారములు చేయవచ్చు ననియు బోధింపజొచ్చెను. కన్న కూఁతును కాఱడవిలో విడిచిపెట్టి వెళ్లుటకు మనసురాక వారాతని మాటలను చెవినిబెట్టక రుక్మిణి సుగుణములను దలఁచుకొని యేడుచు చుండిరి. ఇంతలో మఱింత సమీపమున గాంధ్రు మని పులి మఱల నఱచెను. ఆ రెండవకూఁతతో సూర్యకిరణములకు మంచు కరఁగునట్టుగా వారిధైర్య సారము కరఁగిపోయెను. అప్పు డారామరాజుహితబోధ నంగీకరించి, యెంతో కష్టముతో రుక్మిణిని విడిచిపెట్టి, నడవకాళ్లురాక ముందుకు నాలు గడుగులుపెట్టి మరల వెనుకతిరిగి చూచుచు, తుదకు విధిలేక రామరాజువెంట వా రందఱును పెద్దాపురమునకుఁ బోయిరి. తమ ప్రాణములమీఁదికి వచ్చునప్పుడు లోకములో నెల్లవారును తామావఱకు ప్రాణాధికులుగాఁ జూచుకొనువారి యాపదలనయినను మఱచిపోయి తమ యాపదను తప్పించుకొనుటకే ప్రయత్నింతురుగదా?

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుడుగారు పెద్దాపురము చేరుట—రుక్మిణి దేహమును వెదకిపెట్టి
కానక దుఃఖించుట—పెద్దాపురములోని వార్తలు—భీమవరముగకుఁబోవుట—
అక్కడ విశేషములు—పరిహారమును పిరాపురము పంపుట.

రామరాజు నాటిరాత్రి మెల్లగా రాజశేఖరుడుగారిని కుటుంబ
సహితముగాఁ గొనిపోయి పెద్దాపురము చేర్చి, తిరుపతిరాజు చెఱువునకు
సమీపముగనున్న సత్రములోదింపి, కాశీప్రయాణము మాని భీమవర
ములో నుండుఁడని బహువిధములఁజెప్పి, యొప్పించి తన దారిని
జోయెను. ఒక్కనాటి ప్రయాణములోనే కూతురుపోవుటయు తక్కిన
వారు బ్రాహ్మణులు దప్పించుకొని బయలుబడినను కాళ్ళన్నియు వాచి
యగుఁగుతీసి యగుగు పెట్టలేనంత దుస్థితిలో నుండుటయుఁ దలఁచుకొని
యాత్రపేరన్న భయపడి రాజశేఖరుడుగారు కొన్నిదినములలో భీమవర
ముచేరి యందుండి సమయ మయినప్పుడు రాజుగారిని చూచుటకు నిశ్చ
యించుకొనిరి. రుక్మిణి పోయినదన్న విచారముచేతను మార్గాయాసమున
బడలియుండుచేతను వా రారాత్రి నంటలు చేసికొని భోజనము చేసిన
వారు కారు. వారి కెవ్వరికిని కంటికి నిద్రయును పట్టలేదు. ఆరాత్రి
నొకయుగముగావేగించి రాజశేఖరుడుగారు కోడి కూసినతోడనే లేచి
తామొక్కరును బయలుదేరి రుక్మిణిని వెదకుటకయి వేడిమంగలపు
మార్గమున నడచిరి.

అట్లు కొంతదూరము నడిచి రాజశేఖరుడుగారు పసులకాపరి
బాలుర నడిగి మార్గమును గనుఁగొనుచు అటవీలోఁ బ్రవేశించి, నాలుగు
గడియల పొడైక్కునాకు దొంగలుకొట్టిన స్థలముచేరి యక్కడ రుక్మిణి
దేహమును గానక యిసుకలో నెత్తురుదుక్కలను మాత్రము చూచి

దుఃఖముతో నలుప్రక్కలను రుక్మిణిని వెదకికొనుచుఁ దిరిగి యెందు నేమి యుఁగానక మరల నెప్పటిచోటునకు వచ్చి, అచ్చటఁ గొంతసేపు పచ్చిక బయలను గూరుచుండి యాపచ్చికను తనకన్నీటితోఁ దడిపిరుక్మిణి దేహము నేన్మృగములో యీడ్చుకొనిపోయియుండునని నిశ్చయము చేసికొని యీ దుర్వార్తను, గొనిపోయి యెట్లుభార్యతోను బిడ్డలతోను జెప్పదనాయని కొంతసేపు దుఃఖించి మెల్లగా లేచి కాళ్లు తడఁబడ నడచుచు శ్రోవ పొడు గునను రుక్మిణియొక్క సౌందర్యమును సుగుణసంపదలను దలఁచుకొని కన్నులనీరునించుచు మధ్యాహ్నము రెండుజాముల కేలఁగుననో యింటికి దేహమునుచేర్చి నడవలో చాపమీఁద చలికిలఁబడి యేమో చెప్పఁబోయి మాటరాక పెదవులు నాలుకతో తడుపుకొనుచు నూరకుండిరి. అప్పుడు మాణిక్యాంబ తొందరపడి లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి కంచుచెంబుతో మంచితీర్థము తెచ్చి నోటి కందిచ్చి పయిటచేఱఁగుతో మొగముమీఁది జెమ్మట తుడిచి విననకట్టతో వినచుచు మగని మార్గాయాసమును కొంతవఱకు పోఁగొట్టెను. అంత నతఁడును కొంతదైర్యము నవలంబించి, కన్నుకొలుకులనుండి నీరు కాలువలుకట్ట గడియ కొకమాట చొప్పున దుఃఖమును మ్రింగుకొనుచు రుక్మిణి వార్తను జెప్పెను. అప్పుడందఱును పెద్దపెట్టున గొల్లుమని రోదనము చేయ నారంభించిరి. అది విని సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు చుట్టుపట్ల వారు నచ్చి, వారికి వచ్చిన యాసదను దెలిసి కొని బహువిధముల వారి నూరార్చి భోజనమునకుఁ లేవఁదీసిరి. వారును విస్తళ్ళయొద్ద కూరుచుండి తినఁబోయిన మెతుకులు లోపలికిపోక కొంత సేపు కూరుచుండి విచారముతో విస్తళ్ళను నదలిపెట్టి లేచిరి. అప్పుడు నూతి పెరటిలోనికిఁ బోయి వారు చేతులు కడుగుకొనుచుండగా కేకలు వేయుచు వీధిలోనుండి పరుగులెత్తుచున్న మనుష్యులయొక్క కలకలము వినవచ్చెను. ఆ సందడియేమో చూతమని వీధిలోనికి వచ్చునప్పటికి తూర్పువయపున దూరముగా మంటయును మిన్నుముట్టు పొగయును

కనబడెను. ఇంతలో సత్రపుబ్రాహ్మణుడు వచ్చి కుమ్మరివీధి తగులఁ బడుచున్నది. చూచిన త్తము రమ్మని రాజశేఖరుడుగారిని పిలిచెను. కాని యాతఁ డెంతదయార్ద్రహృదయుం డయినను కొండంత దుఃఖముతో మునిగియున్న వాఁడు గనుక, నిల్లు కడలుటకు మనసు గొలుపక యూర కుండెను. సుబ్రహ్మణ్య మావఱ కెన్నఁడు నాపదల ననుభవించి యెఱుఁ గని పసివాఁడగుటచేత పదుల కాపద వచ్చిన దన్నమాట వినినతోడనే తనయాపద మఱచిపోయి, చేతనయిన యెడల వారికి సాహాయ్యము చేయనలెసను నుద్దేశముతో తానా గ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలుదేటి పోయెను. వారక్కడికిఁబోయి చేరునప్పటికి వేలకొలఁది జనులువచ్చి వేడుక చూచుచుండిరి. కాని, వారిలో నొక్కరయినను ఆర్పుటకు ప్రయత్నపడుచుండలేదు. ఇండ్లకు వేసిన వెదుగుబొంగులు కణుపులయొద్ద పగిలి పెబ్బెటప్పనులతో తుపాకులు మ్రోగిచ్చు మ్రోగుచుండెను. ప్రాత తాటాకులు పయికి లేచి గాలిలో తారాచువ్వలను తలఁపించుచుండెను. ఎండలవేడిమి చేత సమీపముననున్న చెఱు వెండిపోయిననునను ఇంకి పోగా మిగిలిన నూతులలోని నీళ్ళు చేద మునుగుటకయిన వీలులేక పాతాళ లోకమునకు సమీపముగా నున్నందునను, నీళ్ళను తెచ్చుకొ లేక అంటుకొన్న యిండ్లవాండ్లు పెణకలను లాగుటకు ప్రయత్నపడు చుండిరి. ఆ చేరున యిండ్లవారు తమ యింటిమీఁది తాటాకుల నయిన దీసిన మరల వేసికొనుటకయి శ్రమపడవలసినచ్చునని వానిని ముట్టుకొక, కాలుచున్న యిండ్లవారు వేడుకొన్నను ఇయ్యక దాచిపెట్టుకొన్న కడి వెడు నీళ్ళను బట్టుకొని నడికప్పులమీఁది కెక్కి తమ యిల్లంటుకొను వఱకును నుండి నీళ్ళకుండ నక్కడనే దిగవిడిచి రోదనములు చేయుచు దిగుచుండిరి. మఱికొందరు తమ యిండ్లలోని సామానులు కాలి పోవు నను భయముచేత వెలుపలికిఁ దెచ్చి వీధిలోఁ జెట్టుచుండిరి. వారొక వస్తువును దెచ్చి రెండవవస్తువుకొరకు వెళ్లునప్పటికి పరోపకార పారీణ

లయిన మహాత్ములు కొందఱు చూచువారులేక వీధిలో పడియున్న వస్తువులను దీసి తమయింట జాగ్రత్త చేసికొనుచుండిరి.

ఇట్లు కుమ్మరపేట పరశురామప్రీతి యగుచుండఁగా సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు సుబ్రహ్మణ్యమును దూరముగా నున్న యొక చెట్టు నీడకుఁ దీసికొనివచ్చి యిండ్లు కాలుటనుగుఱించి ప్రసంగింప నారంభించెను.

సత్ర — ఈ ప్రకారముగా రెండుజాములవేళ ఇండ్లెందుకు కాలి నవో కారణము మీకుఁ దెలిసినదా ?

సుబ్ర — కుమ్మరరావములు కాల్చునప్పుడు ప్రమాదవశమున నిప్పంటుకొని తాటాకుల యిండ్లుగనుక కాలియుండవచ్చును. లేదా యెవ్వరయినను పోట్లాడి యిండ్లకు నిప్పు పెట్టియుందురు.

సత్ర — మీరు చెప్పిన రెండుకారణములును సరి యయినవి కావు. ఈ గ్రామమున కేదో క్రొత్తగా నొక గ్రహమువచ్చి యీ ప్రకారముగా తగులబెట్టినదికాని వేఱుకాదు.

సుబ్ర — నీవు నాతోనే యిప్పుడిక్కడికి వచ్చితివిగదా ఎవ్వరిని అడిగి తెలిసికోకుండ గ్రహమే యిండ్లు తగులబెట్టినదని నీ వెట్లు రూఢిగా జెప్పఁగలవు ?

సత్ర — మా గ్రామముసంగతి నాకుఁ దెలియదా ? ఈ గ్రామ మేఁటేట వేసవికాలములో నాలుగుసారులు తగులుపడును. ప్రతిపర్యాయమును గ్రహమునకు జాతరచేసి యూరివారు దానిని సాగనంపుచుందురు. ఇదిగ్రహముచేతనే కాకపోయినపక్షమున, వర్ష కాలములో నేల తగులపడకూడదు ?

సుబ్ర — ఇండ్లుకాలుట గ్రహముచేతనే యయినయెడల, ఒకసారి జాతర చేసిబంపిన గ్రహము మరల వచ్చుటకుఁ గారణమేమి ? వర్ష కాలములో ఇండ్లకప్పులు వానతో నానియుండును కనుక —

సత్ర—కారణములు గీరణములను నాకుఁ దెలియవు. నాకెప్పుడు
 యనుపయుక్తులన్నఁ దలనొప్పి; కాబట్టి నేను జెప్పినమాటల క్షణము
 మాడక సత్యమని నమ్ము. ఇప్పుడు సమ్మకపోయినను రేపు జాతరగారు
 మండఁగా కన్నులార చూచినప్పు డయినను నమ్మెదవు. ర

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణ జరుగుచుండఁగా అగ్నిహోత్రుడొక
 తన చెలికాఁడును వానిని దేవుని సాయముచే కుమ్మరిపేటను సంపూర్ణ
 ముగా దహనము చేసి తృప్తిపొంది ప్రశాంతి నొందెను. ఇంట్లో
 కాలినవాడును సొత్తుపోయినవాడును విచారించుచుండఁగా కొందఱు
 మట్టి కాల్చుకొనుటకు కావలసినంత నిప్పు దొరకినదనియు రేపు
 బొగ్గులు చవుకగా దొరికగలవనియు సంశోషించుచుఁ బోయిరి. వారి
 వెనుకనే సుబ్రహ్మణ్యముచు సత్రపుబ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలు
 దేఱి సత్రమును జేరెను ఈ హోమం నెచ్చిపో దుక్కిణి యత్తవారి
 యూరికిఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణు డొకడు సత్రములోనికి భోజనము
 చురు రాఁగా, ఆమె దుర్మరణ కథను జాబు వ్రాసి యుత్తరక్రియలను
 వేగిరము జరిగించుటకయి యా జాబు నతని చేతికిచ్చి రాజశేఖరుఁడు
 గారు విచ్యుంకునకుఁ బంపిరి.

ఆమఱునాఁడు పగలు రెండుజాములవేళ రాజశేఖరుఁడుగారు
 భోజనము చేసి వీధియగుగుమీఁద గూరుచుండియుండఁగా, ఆదారిని
 తోడుములు డప్పులు మ్రోగుచుండఁగా కొందఱు బండిమీఁద కుంభ
 మును బెట్టికొని త్రాగి కేకలువేయుచు నడచుచుండిరి; వారి వెనుకను
 జనసంఘము మూఁకలుకట్టి తమ చేతులలోని కట్టలతో శ్రోవపొడుగు
 నను ఇండ్లమీఁద కొట్టుచుఁబోవుచుండిరి. ఆమూకలలోనుండి సత్రపు
 బ్రాహ్మణుఁడు నడుమునకు బట్టబిగించుకొని చేతిలో పెద్దకట్ట పెట్టుకొని
 దేహ మంతటను జెమ్మట కాలువలు గట్ట వచ్చి సుబ్రహ్మణ్యము చేయి

పట్టుకొని, “నిన్న నేను జెప్పినప్పుడు బద్ధమంటివే, ఇప్పుడు డయిన నామాట నమ్మెదవా?” యని క్రిందికి లాగెను.

సుబ్ర—ఉండు; నేను వచ్చెదను. ఈయత్సవ మెవ్వరిది?

సత్ర—నిన్న చెప్పలేదా? ఇండ్లుకాల్చు గ్రహము గ్రామమునకు వచ్చినప్పుడు ఈ ప్రకారముగా చేయుదురు. ఒకచేతితో వేపమండయు, రెండవచేతితో ప్రేపబెత్తమును పట్టుకొని ముందు నడచుచున్న యత నిసి జూచినావా?

సుబ్ర—పెద్ద కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొన్నతఁడు కాదా? చూచినాను. అతఁడెవరు?

సత్ర—అతఁడే యీ తంతు నడిపించుచున్న మంత్రజ్ఞుఁడు; క్రొత్తగా వచ్చి యిండ్లు కాల్చుచున్న దేవతను కొంచెముసేపటికి వెళ్ళగొట్టును. అతని పేరు వీరదాసు.

సుబ్ర—ఈవఱ కేమితంతు చేసినారు?

సత్ర—ఇంటికొకటికి రెండేసిచేరల బియ్యము చొప్పున ఏడిండ్లలో అడిగి పుచ్చుకొని, క్రొత్తకుండ తెప్పించి గ్రామమునడుమ వీధిలో పొయ్యిపెట్టి ఆకుండలో అడిగిపుచ్చుకొన్న బియ్యము, మునుగ కూర, తెలగపిండి కలిపి జామువరకు వంటచేసి, ఆకుండను దిగువదించి యుంచి నడివీధినలికి యెఱ్ఱముగ్గు, తెల్లముగ్గు, నల్లముగ్గు, పచ్చముగ్గు, ఆకుపసరుముగ్గు తెచ్చి వానితో బేతాళుని స్వరూపమువ్రాసి బేతాళయంత్రము వేసి పూజచేసి ధూపదీపఫల నైవేద్యములు సమర్పించి ఏడేసి రావియాకులతో కుట్టిన యేడు విస్తళ్ళలో వండిన కుంభమును వడ్డించి, నడివీధిలో నొక కొయ్యనుపాతి దానికి బేతాళయంత్రమునకు గ్రహమునువ్రాసిన యాజ్ఞనుగట్టి ఈయన జరిగించవలసినపని యంతయు జరిపినాఁడు. తరువాత మేము కుంభమును బండిలో నెత్తించు

కొని యీకట్టకో గృహములమీఁద కొట్టుచు ఊరేగుచున్నాము. ఇంక గ్రామదేవత గుడిసెద్దకు వెళ్ళినతరువాత చిత్రము జరుగును.

సుబ్ర—అలాగయిన నేనును వచ్చెదను.

అని సుబ్రహ్మణ్యము వారివెంట బయలుదేఱెను. అందఱును గ్రామదేవతకుడి చేరినతరువాత యంత్రజ్ఞుడు బిగ్గరిగా గ్రామదేవతపేర వ్రాసిన యాజ్ఞను ఈ ప్రకారముగాఁ జనివెను.

యంత్రజ్ఞుడైన వీరదాసుగారు పెద్దాపురము గ్రామదేవత అయిన మరిడిమహాలక్ష్మికి చేసినయాజ్ఞ—ఈగ్రామములో ఏదో గ్రహముచేరి యిండ్లు కొల్చుచుండఁగా ఈగ్రామమునకు దేవతవయియుండియు నీవూరికే చూచుచుండుటకు నిమిత్తములేదు. అగ్రహమునకు నీతువున కుంభము కట్టబడి చేయించినాము. ఆకుంభము అగ్రహమున కిచ్చి మాఱుమన్యమయిన కొండలమీఁదికి దానిని పంపివేయవలసినది. అలాగున పంపించినపక్షమున, శ్రీ బేతాళుచేతగాని శ్రీహనుమానుల చేతగాని కఠినమయిన తాళిమను పొందగలవు.

“శ్లో॥ యత్ర రాక్షస దుష్టానాం మూషకా శ్వలభాశ్శుకాః
క్రీమికీట పంతుగానా మాజ్ఞాసిద్ధి ర్విభీషణ॥”

అని చదివిన తరువాత, యంత్రజ్ఞుడు ఏడువిస్తళ్ళను ఏడుచోట్ల వేయించి ఆయేడింటిలోను కుంభము పోయించి, బండి శోలుకొని వచ్చినవాని చేత నల్లకోడి నొకదానిని కొయించి దాని రక్తమును కుంభముమీఁద పోయించి, “ఓగ్రహమా! నీ ఏ కుంభము వుద్బుకొని కొండలమీఁదికి పో” అని మాజ్ఞాపించెను. అక్కడికి వెళ్ళినవారందఱును చెఱువులో స్నానముచేసి యిండ్లకు వెళ్ళిరి. సుబ్రహ్మణ్యమును బ్రాహ్మణునితో సత్రమునకు వచ్చెను.

ఇంటికి వచ్చి సుబ్రహ్మణ్య మా సంగతియంతయుఁ జెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసేపు జనులమూఢత్వమును గుఱించి

యాలోచించి, ఇంతలో రుక్మిణి తలఁపుబాటిన దుఃఖమునచ్చి ధైర్యము తెచ్చుకొనవలెనని యెంతసేపు ప్రయత్నము చేసినను చేతఁగాక ఎక్కడి కయిన వెళ్ళిన దుఃఖము మఱచిపోవచ్చునని తలంచి పట్టణమును జూచుటకు బయలుదేరిరి. ఆతఁడు సత్రమును దాటి నాలుగడుగులు నడచినఁజోడనే యొకయింటివద్ద దంపతులిద్దఱు వాక్కలహమున కారంభించిరి; అంతకంత కాకలహము ముదరి యొకరీతియుద్ధము క్రింద మాఱి నది. భార్య తిట్లెక్కువచేసినకొలఁదని భర్త దెబ్బ లెక్కువ చేయుచుండెను. మగనికేకలును భార్యయేడుపును విని వీధివారందఱును గుంపులు గుంపులుగా చూడవచ్చిరి. అంతమంది వచ్చినను వారిలో నొకరును వారిని వారింపవలెనని తలఁచుకొని వచ్చినవారులేకు గనుక, అందఱును వేడుకచూచుచు మాత్రము నిలుచుండిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగా రాస్థలమును విడిచిపెట్టి ముందుకు సాగిరి. ఆవల మఱి నూలుబారల దూరము వెళ్ళఁగా ఒకచోట వీధియరుగుమీఁద పదిమంది పెద్దమనుష్యులు చేరి సభతీఱి కూరుచుండిరి. వారు నాగరికులు గనుక వారి ప్రసంగ మెంతమనోహరముగా నుండునో వినియానందింపవలెనని తలఁచి రాజశేఖరుఁడుగాను వీధిలోనే నిలువఁబడి వినుచుండిరి. ఆసభికు లందఱును తామైనను పొగడుకొనుచుండిరి; లేదా స్నేహితులు పొగడగా సంజోషమైనను బొందుచుండిరి; వారందఱు నట్లానందించుచుండఁగా రాజశేఖరుఁడుగాను తన్నవరును పొగడువారును పొగడుకొన్న వినువారును గూడ లేనందునఁ జిన్నబోయి యింక నిందు నిలువఁగూడదనుకొని యక్కడనుండి బయలుదేరిరి. అటుపిమ్మట రాతఁడు శ్రోవపొడుగునను నాలుగైదు రమణీయసౌధములను జూచి లోపలికిబోయి వానిని చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గుమ్మమెక్కి తాను పండితుఁడననియు మేడను చూడ వేడుకపడి నచ్చితిననియుఁ జెప్పి చూచెను గాని ఆపట్టణస్థు లందఱును ధనికులమీఁద మాత్రమే ప్రేమగలవారు గనుక ఆయనపాండిత్య

మేమియు పనికిరాక మేడలయొక్క వెలుపలిభాగములను మాత్రము చూచి సూర్యాస్తమయసమయము కావచ్చినందున వెనుకకు మరిలి తిన్నగా సత్రమువద్దకు వచ్చి చేరవలసివచ్చెను.

అప్పుడు సత్రపుబ్రాహ్మణుడు రాత్రి వంటలేదు గనుక తీటు బడిగానచ్చి కూరుచుండి రాజశేఖరుడుగారి^{తో} ముచ్చటలకు మొదలు పెట్టెను.

రాజ—మీపట్టణములో గొప్పపండితులున్నారా?

సత్ర—ఉన్నారు. ఆస్థాన పండితుడయిన హరి పాపయ్య శాస్త్రిలుగారు లేరా? ఆయన యెప్పుడు నెవ్వరితోను బ్రసంగింపఁడు గనుక అందఱికంటెను గొప్పపండితుడని వాడుక. ఆయన యొకసారి యీ సత్రములో జరిగిన సంతర్పణమునకు భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు విశేషముగా మాటాడకపోయినను భుజించినందున, ఆయన గొప్ప పండితుడనియే నేనును నమ్మినాను.

రాజ—ఆయనగాక మఱియెవ్వరయిన నున్నారా?

సత్ర—మాగురువులు భానుమూర్తిగారు వేదాంతశాస్త్రమందు నిరుపమాన మయిన ప్రజ్ఞ గలవాఁడు. నాకు మొన్నరోగము వచ్చి నప్పుడు పుణ్యలోకము వచ్చుటకు తగిన సదుపాయమును చేసి పదిరూపాయలను పట్టుకొని పోయినారు. ఆ మఱునాఁడే దొంగవస్తు వొకటి ఆయన యధీనములో కనబడినందున దుర్మార్గు లయిన రాజభటు లాయనను నిష్కారణముగా తీసికొనిపోయి తాణాలో పెట్టినారు.

రాజ—గురువు 'లెప్పుడును శిష్యులకుఁ దమప్రేమితో స్వర్గమునకు త్రోవ చూపుచుందురు. కాని తాముమాత్రము స్వర్గమార్గము మాట యటుండఁగా దామున్న యీ లోకమునే త్రోవఁగానక' గోతిలో పడుచుందురు. తొర్కికుడును నై యాకరిణుడును నగుట సులభముకాని

యోగ్యుడగుట యంతసులభము కాదు. ఆ మాట యటుండనిచ్చి మీ పట్టణములోని వారి స్థితిగతులను కొంచెము చెప్పుము.

సత్ర—కష్టపడి పనిచేయువారు తాము తెచ్చుకొన్నది అన్న వస్త్రాదులకు చాలక బాధపడుచుందురు; పాటుపడని సోమరిపోతులు పూర్వు లార్జించినమాన్యముల ననుభవించుచు విలువబట్టలను పంచభక్ష్య పరమాన్నములును గలిగి సుఖంపుచుండును. తాతముత్తాతల నాటినుండియు పరువుతో బ్రతికినవారు కొందఱు జీవనము జరగక రాజుగారిని చిరకాలమునుండి యాశ్రయించుచున్నారు; కాని యెంత యనుసరించి నను రాజు నిర్దయుడై చదువురాదనిచెప్పి వారికి కొలువు లియ్య కున్నాడు.

రాజ—అదృష్టవంతులము కావలె నని చేయు ప్రయత్న మొకటి తప్ప వేతెప్రయత్నము లేనివా రెప్పుడును భాగ్యవంతులు కారు. భాగ్య దేవత మాటుపని లేక తనకొఱకే కాచుకొనియున్న వారియొద్దనుండి పాతిపోయి, యింటఁ గూరుచుండి యొడలు వంచి పనిచేయువారినే చేరును. దాని కేమిగాని మిగిలిన వృత్తాంతమును చెప్పుము.

సత్ర—మాపట్టణమున ననేకులు రాత్రులను పురాణకాలక్షేప మును జేయుదురు. ఇక్కడికి దగ్గఱనే యొక పెద్దమనుష్యుఁ డున్నాడు. ఆయన యెప్పుడును చదువక పోయినను తాటాకుల పుస్తకము నొక దానిని విప్పి సర్వదా ముందు పెట్టుకొని కూరుచుండును. మన పోరు గింట కాపురమున్న సముతుదారుగారి తల్లికి పురాణ మన్న నెంతో యపేక్ష; ఆమెకు నిద్రరానపుడెల్లను పురాణము చదువుమనును; పురాణ మారంభించినతరువాత మంచి కథపట్టు రాగానే గోడను చేర గిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోవును.

రాజ—ఇక్కడివర్తకు లెటువంటివారు?

సత్ర—వర్తకులు తమ సరకులనుమాత్రమే కాదు, మాటలను

సహితము విశేషలాభమునకు విక్రయింతురు. అయినను వారి కెంత
లాభము వచ్చినను, ఆ లాభముమాత్రము వారి యాశకుఁ దగియుం
డదు. ఈసంగతి నెఱిగి యిక్కడి పెద్దమనుష్యులు కొందఱు మొదట
వారి వర్తకశాలకుఁ పోయి యొకవస్తువును గొని వారడిగిన నెల నిచ్చి
వేయుదురు, ఆపయిని చిన్నవస్తువు నొకదానిని అరువు తెప్పించి, దాని
నొమ్ముచు మఱువాఁడే పంపివేయుదురు; అటుపిమ్మట క్రమక్రమముగా
పెద్దవస్తువులను దెప్పించి వారివెలలనుగూడ యుక్తసమయముననే యిచ్చి
వేయుదురు; ఈప్రకారముగా నమ్మకము కుదిరినతరువాత పెండ్లి పేరొ
మఱియొక శుభకార్యముపేరొ చెప్పి విలువవస్తువులను విస్తారముగాఁ
దెప్పించి కడపట నొమ్మియక చుపహరింతురు.

రాజ—ధనమునిమిత్తము ఈ ప్రకారముగా నక్రమమున కొడి
గట్టిన కీర్తిపోదా ?

సత్ర—కీర్తికేమి ? దానిని కొనుటకయి ముందుగా ధనము
సంపాదించినయెడల తరువాత నిమిషములో కావలసినంత కీర్తిని కొని
వచ్చును;

రాజ—మీరాజుగా రెంకో ధర్మాత్ములనియు ప్రజలను న్యాయ
మార్గమున నడిపించువా రనియు ఎప్పుడును వినుచుందును. వారి రాజ
ధాన్యమైన యీపట్టణమునందె యిట్టిఘోరకృత్యములు జరుగుచుండగా
రాజుగారు సహించి యూరికున్నారా ?

సత్ర—ఈపట్టణములో నిప్పు జేమియక్రమములు జరుగుచు
న్నవి? మామహారాజుగారి తండ్రిగారి కాలములో పూర్వము జరుగు
చుండెడి ఘోరకృత్యములలో నిప్పుడు గుమ్మడికాయలో నావగింజంత
పాలయించు లేవు. ఆకాలములోనే మీరీపట్టణమునకు వచ్చియుండిన
యెడల మంచిబట్టలు కట్టుకొని పట్టవగలీప్రకారముగా వీధిలో నిర్భయ
ముగా నడవఁగలిగి యుండురా ? మా రాజుగారు సహస్రముఖముల

కనుగొని నిత్యమును దుర్మార్గుల ననేకులను శిక్షించుటచేతనే యిప్పుడు నరహత్యలు మొదలయిన ఘోరపాతకము లేవియుజగుగకున్నవి.

రాజ— ఈసప్తణములో వేదవిహితకర్మానుష్ఠానములు చక్కగా జరుగుచుండునా?

సత్ర — త్రికాలములయందు యధావిధిగా జరుగుచుండును.

రాజ — అట్లయిన, నీవిప్పుడు సంధ్యావందనము చేసినావా?

సత్ర— ఎన్నడో వడుగునాడు నేర్చుకొన్న సంధ్యావందనము మఱచిపోక యిప్పటిదాక జ్ఞాపక ముంచుకొన్నా ననుకొన్నారా?

రాజ— పోనీ; అర్ఘ్యమునయిన విడిచినావా?

సత్ర— ఒక్క అర్ఘ్యమును మాత్రమేకాదు. సంధ్యావందన మంతయు విడిచినాను.

ఈసంభాషణము ముగిసినతరువాత ప్రౌద్ధుర్యమునందున రాజ శేఖరుడుగారు లేచి వెళ్ళి భోజనముచేసి, తరువాత నొక్కఁగును పరుండి యూలోచించుకొని మోసములకెల్లను పుట్టినిల్లయిన యీసప్తణమును సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి; కాబట్టి మఱునాడు ప్రాతఃకాలముననే యొకబండిప కుదుర్చుకొనివచ్చి, కుటుంబసహితముగా దానిమీఁద నెక్కి జాముప్రొద్దెక్కువఱకు భీమన రము చేరిరి. బండిమీఁద నెవ్వరో కొత్తవారు వచ్చినారని యూలో నెల్లవారును జూడవచ్చి వారినివాసస్థలమును గుఱించియు ఆగమనకారణమునుగుఱించియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చిరి; చెప్పినదానినే మరల మరల నడిగినవారికెల్లను జెప్పలేక రాజశేఖరుడుగారు మాశిక్యాంబయు విసిగిపోయిరి. వారందఱు నట్లు పసికట్టుకొనివచ్చి ప్రశ్నలువేయుటకయి ముందడుగిడుచు వచ్చినను, రాజశేఖరుడుగారు తమకు బస కావలె నని యడుగఁబోగానే తిన్నగా విసిపించుకొక లేదని వెనుకంజ వేయ నారంభించిరి. అంతట రాజశేఖరుడుగారు బండిని వీధిలోనిలిపి,

తాము బయలుదేరి బసనిమిత్తమయి యెల్ల వారియింటికిని బోయి రెండు జాములవఱకు నడుగుచుండిరి. గాని వారిలో నొక్కరును ఆపూట వండుకొని తినుటకయినను స్థలమునిచ్చినవారు కారు. క్రొత్తగా వచ్చిన వారు గనుక రాజశేఖరుడుగారు బసనిమిత్తమయి తిరుగునప్పుడు వీధులలో నిలువచేయఁబడియున్న వెంటకుప్పలను జూచి యసహ్యపడుచు వచ్చిరిగాని యెరువున కుపయోగించుటకయి పొరుగుాళ్ళకుసహితము గొనిపోయి యమ్ముకొనెడి యాయూరివారి కవియే కనక మన్న సంగతిని తెలిసికోలేకపోయిరి. అట్లాదుర్గంధమునకు ముక్కుమూసికొని నడచి గ్రామకరణముయొక్క యింటికిఁబోయి వారియింటిపే రడిగి యేదో యొక ప్రాతబంధుత్వమును తెలుపుకొని మొగమోట పెట్టఁగా అతఁ డాపూటకు తమయింట వంటచేసికొనుట కంగీకరించి, పొరుగుననున్న యొక నైదికబ్రాహ్మణుని పిలిపించి రాజశేఖరుడుగారు కాపురముండుటకయి వారిప్రాతయిల్లన్నుని చెప్పెను. అతఁడాయిల్లు బాగుచేయించి సంగాని కాపురమున కక్కఱకురాదనియు, తనభార్య సమ్మతి లేక యియ్య వలనుపడదనియు, పెక్కు ప్రతిబంధములను జెప్పెను; కాని రాజశేఖరుడుగా రాతనిని కూచుండఁజెల్పికొని పరోపకారమును గూర్చి రెండుగడియలసే పుపన్యాసముచేసి యిల్లు బాగుచేయించుట పేరుచెప్పి రెండురూపాయలు చేతిలోఁజెట్టి చెప్పినవాక్యము లన్నిటి కన్నను చేతిలోఁజెట్టిన సామ్రాతనిని నిమిషములో సమాధానపఱచి నది. కాబట్టి రాజశేఖరుడుగారు వెంటనేపోయి బండిని తోలించుకొనివచ్చి యాపూట కరణములోపల వంటచేసికొని భోజనముచేసి దీపములవేళ సకటుంబముగా ఆగ్రామపురోహతులయింటఁ బ్రవేశించిరి. ఆ యిల్లు పల్లపునేలయందుఁ గట్టఁబడియున్నది; గవాక్షములు బొత్తిగా లేనేలేవు; వాస్తుశాస్త్ర ప్రకారముగా దూలములు యజమానునిచేతి కందులగునఁ గట్టఁబడిన యా యింటి గోడలే

పొట్టివి గనుక గుమ్మము లంతకన్నను పొట్టివిగా నుండెను. కాబట్టి యెక్కడను వంగినడవనినారు సహిత మక్కడ వంగి నడుచుచుందురు; లోపలి గోడ లెత్తుగా నుండకపోయినను దొంగలభయముచేతఁ గాఁబోలును గాలివచ్చుటకు వలనుపడకుండ దొడ్డిచుట్టును నున్న గోడలు మాత్రము మిక్కిలి యెత్తుగాఁ బెట్టఁబడినవి! కాని యింటివా రాయిల్లు విడిచిపెట్టి వెళ్ళిన తరువాత చూచువానులేక కూలి యిప్పుడు మొండి గోడలుగా నున్నందున లోపలికి గాలి వచ్చుట కచకాశము కలిగినది. పూర్వ మిల్లుగలవా రందున్నప్పు డెవ్వరో యొకరు సదా రోగబాధితులై యుండుచు వచ్చినందునను, గృహాధిపతియొక్క కూతురు రందు లోనే పోయినందునను ఆయి ల్లచ్చిరా లేదనియు, దానిలో నేదో గ్రహమున్నదనియు నెంచి దానిని విడిచి మఱియొకచోటికిఁ బోవయత్నించుచుండిరి. కూతురు పోయిన నక్షత్రము ధనిష్ఠాపంచకములో నొకపైనందున బ్రాహ్మణుఁ డాటు నెలలవఱకు ఆ యింటిని పాడుపఱిచి తరువాత సహితము పిల్లలతో నందుండుటకు మనసొప్పక వేతొక యిల్లు కట్టుకొని యందు కాపుర ముండెను. రాజశేఖరుఁడుగా రా యింటిలోఁ బ్రవేశించిన తరువాత కొన్నిగవాక్షముల నెత్తించి గాలి వీలు కలిగించుకొనుటయేగాక, తేమ పోవునట్టుగా యిల్లెత్తు చేయించి, వంటకు ప్రత్యేకముగా దూరమున దొడ్డిలో నొకపాక వేయించిరి. ఈ కర్బులక్రిందను భోజనాదికముక్రిందను తెచ్చుకొన్న రూపాయలు వ్యయపడుచుండెను. కాబట్టి రెండుమూడు మాసములలోనే జీననమున కిబ్బంది కలుగునట్లు కనబడుచుండెను.

అది యొకపల్లెగనుక భీమవరములో కొనుటకు పాలుమజ్జిగలు కాని కట్టెలుగాని దొరకవు; పాడిగలవారికి చిట్టును పొట్టును యిచ్చిన యెడల వారిత పలచని మజ్జిగ పోయిచుందురు. రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రతిభానువారమునాడును పెద్దాపురమునకుఁ బోయి సంతలో వారము

నకు సరిపడినచస్తువుల నన్నిటిని కొని తెప్పించుకొనుచుండును. నెలదిసములు గ్రామములో కాపుర ముండునప్పటికి రాజశేఖరుడుగారికి పలువురు పరిచితులుగా నేర్పడిరి; వారాయన స్థితిగతులను దెలిసికొని విచారపడి. రాజబంధువుడు కారాగృహాధికారియైన శోభనాద్రిరాజుగారిని చూడుడని బోధించిరి. భీమనంమును చేరియే శ్యామలకోట యని యొక దుర్గ ముండెను. దానిలో శ్యామలాంబగుడి యుండెను. కాబట్టి దాని కాపరు కలిగియుండెను. అది యాకాలములో పెద్దాపురరాజుగారి యొక్క రాజ్యములో నేరము చేసినవారినుంచు చెఱసాలగా నుపయోగపడుచుండెను. ఇప్పు డాకోట పడిపోయినందున, అది యుండుస్థానమున నొక్క గ్రామము కట్టబడి యున్నది; దానికి చామర్లకోట యని పేరు. ఆ కోట కధికారిగానున్న శోభనాద్రిరాజుగారి కొకగ్రామము కూడ నుండెను.

రాజశేఖరుడుగారా గ్రామములో కాపురమున్న కాలమందు రామరాజప్పడప్పడు రాత్రులువచ్చి చూచి పోవుచుండెను. ధనము క్రమక్రమముగా తరిగిపోవుటకు చింతించి, మాణిక్యాంబ స్రుతిదినమును శోభనాద్రిరాజుగారిని జూచి యుద్యోగము నిమిత్తమయి ప్రయత్నము చేయవలసినదని బలవంత పెట్టుచుండెను. అతడు రెండు మూడుసారులు పోయి సమయ మయినది కాదని మరల వచ్చుచుండెను. కడపటిసారి రాజశేఖరుడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి దర్శనార్థమువెళ్ళి వచ్చినప్పుడు దంపతుల కిరవురకును యీ ప్రకారముగా సంభాషణ జరిగెను.

మాణి—మీకు రాజుగారిదర్శన మయినదా ?

రాజ—అయినది. నేను వీధిగుమ్మములో నిలుచుండి యక్కడ నున్న యొక పరిచారకుని జూచి లోపలికి వెళ్ళవచ్చునా యని యడిగితిని. భాగ్యవంతుడనయిన పక్షమునఁ దిన్నఁగా లోపలికి వెళ్ళవచ్చుననియు, బీదవాడ నైనయెడల నిక్కడనే నిలుచుండవలసిన దనియు

వాడు చెప్పెను. నేను గొంచముసే పాలోచించి చొరవచేసి రాజుగా కున్న చోటికిఁ బోయి నిలువఁబడితిని.

మాణి—రాజుగారితో మాటాడి మీసంగతులన్నియు చక్కగా మనవి చేసినారా?

రాజు — నేను గదిలోనికివెళ్ళి నాస్థితిగతులను జెప్పుకొన్నాను. ఎవరితో నందువేమో; రాజుగారితోఁ గాదు—ఎందుచేతనన్న నేనెంత సేపు చెప్పుకొన్నను రాజు నోటినుండి యొకమాటయు బదులురాలేదు. నేను మాటాడ మొదలుపెట్టినతోడనే మంచము దగ్గఱనున్న కుక్క యొకటి మొఱగ నారంభించినది. కాబట్టి దానితోనే నేను మాటాడినా ననుకొన్నాను. కాని యది యేమి చెప్పినదో దానిభాష నాకు రానందున గ్రహింపలేక పోయినాను. ఇట్లు దాని యభిప్రాయము తెలియక యనుమానించుచు నిలుచుండ, రాజు తన సేవకుని నొక్కని బిలిచి నాకుఁ దెలిసినభాషతో ఈ బ్రాహ్మణు నానలికిఁబంపివేయుమని యాజ్ఞాపించెను. జరుగఁబోవుసంగతిని గ్రహించి వాడు రాకముందు మృదువుగా నేనే నెనుకకు మరలి తిన్నగా యింటికి వచ్చితిని.

అంతటిసన్మానము జరిపించిన రాజుగారిని మరలవెళ్ళి యాశ్రయింప బుద్ధి పుట్టక రాజశేఖరుఁడుగారు ముందు జీవనోపాధి యెట్లు కలుగునా యని యాలోచించి సుబ్రహ్మణ్యము నెక్కడికైనను బంపవలెనని తలఁచి మాణిక్యాంబతోఁ జెప్పి యామె యనుమతిని కుమారునితో నాసంగతిని జెప్పిరి. ఆతఁడును పరమసంతోషముతో నొప్పుకొన్నందున, అందఱును నాలోచించుకొని చివర కతనిని పితాపురమునకుఁ బంప నిశ్చయించుకొనిరి. ప్రయాణము నిశ్చయించిన దినమున రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని బిలిచి యనేకవిధముల నీతులు బోధించి బుద్ధులు చెప్పి, న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తింప వలసినదని పలుమారులు

జెప్పి, నమస్కరించిన కుమారుని నాశీర్వదించి అయిదురూపాయలకు
 ఖర్చునిమిత్త మిచ్చిరి; మాణిక్యాంబయు దగ్గరనున్నదానితో నేమియు
 గోపముచేయక కానలసినిన్ని దీవనలిచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును వారి
 నెడఁబాయనలసి వచ్చినదిగదా యని కంటఁ దడిపెట్టుకొని చెల్లెలిని
 ముద్దాడి తనకిచ్చిన రూపాయలలో నొకదానిని చేతిలోఁబెట్టి వారివద్ద
 సెలవు పుచ్చుకొని నెనకతిరిగి చూచుచు దారిసాగి నడచెను.

~*~

ప ద వ ప్ర క రణ ము

శోభనాద్రిరాజుతో మైత్రి—సీత వివాహ ప్రయత్నము—రామమూర్తిగారి
మరణవార్త—రామరాజుతో విరోధము—రాజశేఖరుడుగారిని చెఱసాలలోఁ
బెట్టుట—సీత నెత్తుకొనిపోవుట.

ఒక యాదివారమునాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కిన తరు
వాత రాజశేఖరుడుగాదు పెద్దాపురమునకుఁబోవుచుండఁగా, శోభ
నాద్రిరాజు వీధియరుగుమీఁదనున్న యున్నతాసనముపైని కూర్చుండి
చూచి లంపతావాని నొక్కని బిలిచి “ఆ మార్గమునఁ బోవుచున్న
బ్రాహ్మణుని దీసికొని రమ్మ”ని చెప్పెను. వాఁడును మహావేగముగాఁ
బోయి “రాజుగారి సెలవయినది రమ్మ”ని పిలిచెను. రాజశేఖరుడుగా
రెట్లయిన నాతనియనుగ్రహము సంపాదించుకొవలెననియే కోరుచున్న
వాడు గనుక పిలిచినదే చాలునని వెళ్ళి, అతఁడుచూపిన బల్లమీద
కూర్చుండిరి.

శోభ—ఈనడుమ భీమవరమువచ్చి సోమభట్లుగారిలోపల కాపుర
మున్న వారు మీరే కాదా?

రాజ—అవును. వెనుక నేనొక పర్యాయము తమ దర్శనము
చేసినాను.

శోభ—జ్ఞాపక మున్నది. మేమప్పుడు మిక్కిలి తొందరపనిలో
నుండి మీమీఁద కోపపడినాము. అంతేకాకుండ ఆవచ్చినవారు మీరని
మాకప్పుడు తెలియలేదు. మీ పోష్యవర్గములో చేరినవారెంతమంది
యున్నారు? పెండ్లి కెదిగిన కొమార్తెకూడ ఉన్నదట కాదా?

రాజ—ఇప్పుడున్నది వివాహము కావలసిన యాకూతు
రొక్కతయే. నా పెద్దకుమార్తె మొన్నశ్రోవలో దొంగలు కొట్టినప్పుడు

చనిపోయినది. ఏదయిననొక యుద్వోగమును సంపాదించుటకయి నా కుమారుని ఇక్కడకువచ్చిన తగువాతనే పిరాపురము పంపినాను.

ఈప్రకారము సంభాషణ జరుగుచుండఁగా కొంతమంది పెద్ద మనుష్యులు వచ్చి అరుగుమీఁదనున్న బల్లమీఁద కూచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు వారితో తాము చేసిన యద్భుతచర్యలను గురించి బహువిధముల ప్రశంసచేసిరి. చెప్పినమాటలలో నేమియు చమత్కారము లేకపోయినను, అక్కడ నున్నవా రా లోపమును లోనవ్వ్యో మాత్రము పూర్తిచేసిరి; వారిందఱు నవ్వినపుడు తామొక్కరు నూర కున్న బాగుండదని నిజముగా నవ్వరాకపోయినను తెచ్చుకొని వారు నవ్వి నప్పుడెల్లను రాజశేఖరుఁడుగారు నవ్వుచు వచ్చిరి. ఆ రాజు తన్ను రాజశేఖరుఁడుగారు తేలిసినవాఁ డనుకొనుటకయి ప్రతివిషయము లోను గొంచెము గొంచెముగా మాటాడి యన్నియు దెలిసిన వానివలె నటించసాగెను; తన కేమియుఁ జెప్పటకు తోచనప్పుడు అక్కడనున్న వారి మొగములవంకఁ జూచి నవ్వుచువచ్చెను. అప్పు డాయన పాండి త్యమును సభవారందఱు నూరిక పొగడుచుండిరి. ఇంతలోఁ గొందఱు గాయకులువచ్చి సంగీతముపాడుట కారంభింపనియెడల, వారి పొగడ్తలు సభ చాలించువరకు నుండుననుటకు సందేహములేదు. వారు పాట నారంభింపఁగానే యెల్ల వారికిని ఇండ్ల మీఁద ధ్యానము పాఠ నారంభించి నది. అయినను రాజుగా రేమనుకొందురోయని యందఱును కొంతసేపు శ్రమచేసి మాటలు చెప్పుకొనుచు నచటనే కూచుండిరి. ఆ పాట విని విసి తాళలేక కడవట నొక పెద్దమనుష్యుడు చొరవచేసి, “వారు మంచి వారని యదేవనిగా శ్రమయిచ్చుట న్యాయముకాదు. కాఁబట్టి, యీ పాటికి పాట చాలింప ననుజ్ఞయియ్యవచ్చు” నని చెప్పెను. సభవారందఱును అది యుక్తమని యేకవాక్యముగాఁ బలికిరి. అంతట సభచాలించి యందఱును సెలవుపుచ్చుకొని వెళ్ళఁబోవునపుడు రాజుగారు రాజశేఖ

రుడుగారిని 'అప్పుడప్పుడు వచ్చి దర్శనమిచ్చుచుండెదరు కాదా?' యని యడిగిరి. 'ముఖ్యముగా వచ్చి దర్శనము చేసికొనుచుండెద' నని చెప్పి, ఆయన నాటికి పెద్దాపురము ప్రయాణము మానుకొని పది గడియల ప్రొద్దెక్కువఱ కిల్లుచేరిరి.

నాడు మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుడుగారు ప్రాతః కాలమునను సాయంకాలమునను గూడఁ బోయి శోభనాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేయుచుండిరి. ఆ రాజుగారును మిక్కిలి దయతోనాతని నాదరించి మంచిమాటలతో సంతోష పెట్టుచుండిరి. ఆయన రాజకార్య విషయమైన పని జూచుచుండునపుడు సహితము రాజశేఖరుడుగారి వద్దనే యుండి సంగతి కనుగొనుచుందురు; గ్రామాదులలోని ప్రజలు వ్రాసికొన్న విజ్ఞాపనపత్రికలను కొలువుకాండ్రు చదువునపుడు వ్రాసికొన్న మనవి కడపట రెండుమూడు పంక్తులతో మాత్రమే యున్నను బిరుదావళిమాత్రము మొదటి రెండుపత్రముల లోను పూర్ణముగా నిండి యుండుట తెలిసికొని రాజుగారికి గ్రామములోని కాపులకన్న బిరుదు పేళ్ళే విశేషముగా నుండుట కానందించుచువచ్చిరి. రాజకార్యపుఁబని యైనతోడనే రాజుగారు సభవారితో ముచ్చట కారంభింతురు. ఆతఁడెంతసేపు చెప్పినను తన ప్రతాపమునే చెప్పుచుండును; ఆ కథలన్నియు నావఱకు పదిసారులు విన్నవే అయినను మొదటిసారి వచ్చినట్టే ప్రతి పర్యాయమును సభలోనివారందఱును నవ్వుచుందురు; అందులోఁ గొందఱు స్తోత్రపాఠములను జదివి రాజుగారిమనస్సును సంతోషపెట్టుచుందురు. అందఱును ముఖస్తుతులు చేయుచుండఁగా తా మొక్కరు మాత్ర మూరకుండుట న్యాయము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుడుగారు స్తుతివిద్యయందు పాండిత్యము చాలనివారు గావున నసత్యమునకు భయపడి యాతఁడు మఱి యేవిషయమునందును స్తోత్రార్హుఁడు కానందున మంచిబట్టలను కట్టుకొనుటను కొంతశ్లాఘించిరి. ఇట్లు తఱుచుగా రాజ

శేఖరుడుగాను రాజాస్థానమునందు మెల్లంగుచు వచ్చుటచేత వేలులాభమును పొందకపోయినను సభలో పదిమందిని నవ్వించుమార్గమును మాత్రము నేర్చుకొనిరి; కాబట్టి యప్పటినుండియుఁ దా మొకమాటను చెప్పుచు ముందుగాఁ దామే నవ్వుచు వచ్చిరి. అదిచూచి అందఱును నవ్వుచుండిరి. రాజుగారిప్పుడప్పుడు ధర్మోపన్యాసములసహితము చేయుచుందురు. లోకములో నెవ్వరెన్ని పాట్లుపడినను భోజనమునిమిత్తమే కాబట్టి, ఆవిషయమున నేమిచేసినను దోషములేదని వాదించుచుండిరి. సిద్ధాంతము మనస్సుననాటి యుండుట చేతనేకాబోలును రాజుగాను ప్రతిదినమును లేచినదిమొదలుకొని పదిగడియలవఱకు ప్రాతర్భోజనమునకు వలయుసంభారముల నిమిత్తమే ప్రయత్నము చేయుచుందురు; భోజన మయినదిమొదలుకొని మధ్యాహ్నము ఫలాహార మేమిదొరకునా యని చింతించుచుందురు; ఫలాహార మయినప్పటినుండియు రాత్రి భోజనమునకు న్యంజనములేవి కలనని యాలోచించుచుందురు.

ఈరాకపోకలచేత రాజశేఖరుడుగారికి రాజుగారినద్ద మిక్కిలి చనువు గలిగెను. ఆసంగతి నెఱిగి బ్రాహ్మణులు రాజశేఖరుడుగారి యింటికిఁ బోయి పలువిషయములు ముచ్చటించుచు, వారిలోఁ గొందఱు సీత నెవ్వరికిచ్చి వివాహము చేయఁదలఁచినా రని మాటవెంబడి నడుగుచుందురు; ఇప్పుడు చేతిలో డబ్బులేనందున, ఎవరికిచ్చి వివాహము చేయుటకు తలపెట్టుకోలేదని యాయన బదులుచెప్పుచుండును. ఒకనాఁడు రాజశేఖరుడుగాను భోజనముచేసి కూరుచుండియుండఁగా బొమ్మగంటి సుబ్బారాయఁ డను సిద్ధాంతి వచ్చి జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందలి తన యఖండపాండిత్యమును దానివలనఁ దనకుఁ గలిగినగౌరవమును పొగడుకొని ఆంధ్రదేశమునందలి గొప్పవారందఱును జాతకములను తనకుఁ బంపి ఫలములను దెలిసికొనుచుండురని చెప్పి దానికి నిదర్శనముగాఁ బెక్కు జాతకచక్రములను విజయనగరాది దూరదేశములనుండి

ప్రభువులు వ్రాసినట్లున్న జాబులను జూపి ఫలముజెప్పుట కయి ఆయన యొక్క జన్మసక్షత్రమునుకూడ తెమ్మని యడిగెను.

రాజ—నా కిప్పుడు జ్యోతిషశాస్త్రమునందలి నమ్మకము చోయి నది; నావద్ద కొల్లగా ధనము పుచ్చుకొని వ్రాసిన మానాండ్ర జన్మ పత్రికలలో ఫలము లేవియు నిజమయినవి కావు; మేము కాశీయాత్రకు బయలుదేరునపుడు మంచిముహూర్తము పెట్టుకొని యిల్లు బయలుదేరినను శ్రోవలో గొప్పయాపదలు వచ్చినవి; అందుచేత జ్యోతిషము మీఁది నమ్మకము చెడినది. కాబట్టియే మొన్న పెద్దాపురమునుండి యిక్కడికి వచ్చునపుడు ముహూర్తము చూచుకొనకయే బయలుదేరినాను.

సుబ్బ—వాది అందఱిజ్యోతిషములవంటిదికాదు; నేను చెప్పిన ప్రశ్న కాని పెట్టినముహూర్తముకాని యీవర కెన్నడును తప్పిపోలేదు; నేను జాతకములో నెన్నియక్షరములు వ్రాయుచునో యన్నియక్షరములును జరిగితీరవలెను.

రాజ—మీరు చెప్పెడుఫలము నిజమైనను నాకక్కరలేదు. నాకు ముందు మేలు కలుగుననెడి పక్షమున, వచ్చెడు ననుకొన్నది రాక పోయేనేని మిక్కిలి వ్యసనముగా నుండును; నిజముగా వచ్చెనేని, ఆవ అకే దాని నెదురు చూచియుండుటంజేసి వచ్చినప్పు డధికసంశోషము కలుగదు. కీడుగలుగునని చెప్పెడుపక్షమున నిజముగా వచ్చినప్పుడు దుఃఖపడుట యటుండఁగా ఇప్పటినుండియు విచారపడవలసి వచ్చును; ఒకవేళ రాకపోయెడుపక్షమున వ్యర్థముగా లేనిపోని చింతపడవలసి వచ్చును; అట్టివిచారముచేతనే కీడు గలిగినను గలుగవచ్చునుగాని, సంశోషపడుటచేత మేలుమాత్రము కలుగనేరదు.

సుబ్బ—పండితులై యుండియు మీ రాలాగున సెల్లవిచ్చుట భాష్యముకాదు. పెద్దలు చెప్పిన శాస్త్రములయందు మన మెప్పుడు

గుఱియుంచవలెను. ఆమాట పోనిండి; మీకుమార్తెకు పెండ్లియీడు వచ్చినట్టున్నది; ఇంకను వివాహప్రయత్నము చేయక యశ్రద్ధగా నున్నారేమి?

రాజ—ఆవిషయమైయే నేనును విచారించుచున్నాను. అనుకూలమయిన సంబంధము కనబడలేదు; చేతిలో సొమ్ముసహితము కనబడదు. మీఎఱుక నెక్కడనైనను మంచిసంబంధము లేదుగదా?

సుబ్బ—సంబంధమా? ఉన్నదికాని, వారు గొప్పవాడు; మీ సంబంధము చేసికొందురో లేదో, అది మీకు సమకూడినయెడల మీకు సర్వవిధముల ననుకూలముగా నుండును.

రాజ—వారిదేయూరు? మన మేమిప్రయత్నముచేసిన ఆసంబంధము లభ్యమగును?

సుబ్బ—వారిది పెద్దాపురము. వారియింటిపేరు మంచిరాజు వారు; వారికి సంవత్సరమునకు రెండువేలరూపాయలు వచ్చుమాస్యము లున్నవి; ఇవిగాక వారియొద్ద రొక్కముగూడ విస్తారముగా నున్నదని వాడుక. చిన్నవాఁడు ప్రథమవరుఁడు; స్ఫురద్రూపి; అతనికొక్క యన్న గారున్నారగాని, ఆయనకు సంతానములేదు. ముందు సమస్తమునకును ఈచిన్నవాఁడే కర్తయగును. పెండ్లికొమారునిపేరు పద్మరాజుగారు. ఆసంబంధము మనశోభనాద్రాజుగారు ప్రయత్నముచేసినపక్షమున మీయదృష్టబలమువలన రావలెనుగాని మఱియొకవిధముగా మీకు లభింపదు.

రాజ—అలాగయినపక్షమున, ఈసంగతిని ముందుగా మీరొక సారి రాజుగారితో ప్రసంగించి వారియభిప్రాయము తెలిసికొనెదరా?

సుబ్బ—నేను ముందు వెళ్ళికూర్చుండెదను. తరువాత మీరు కూడ రండి. మీరుండగానే మాటప్రస్తావనమున మీ కొమార్తె వివా

హపుసంగతిని తేచ్చిచూచెదను. దానిమీఁద మీ రందుకొని రాజు గారితో నొక్క మనవిచేయవలెను.

అనిచెప్పి సుబ్బరాయఁడుసిద్ధాంతి బయలుదేటి తిన్నగా శోభ నాద్రెరాజుగారియింటికిఁబోయి కూచుండెను. తరువాత మఱినాలుగు నిమిషములకు రాజశేఖరుఁడుగారును వెళ్ళిచేరిరి. అప్పుడు కొంతసేపు పలువిధముల ప్రసంగములు జరిగినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారి కొమార్తె సంగతి సిద్ధాంతి మెల్లఁగాఁ దెచ్చెను.

సుబ్బ—రాజశేఖరుడుగారికి పెండ్లి కావలసినకొమార్తెయున్న సంగతి దేవరవా రెఱుఁగుదురా ?

శోభ—ఎఱుఁగుదుము; ఈమధ్య విన్నాము. ఆచిన్నదానికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదా ?

సుబ్బ—ఈ మధ్యాహ్నమే నేను చూచినాను. ఇక చిన్న దానిని నిలిపియుంచరాదు; మొన్న మాబంధువుల గ్రామములో నింత కంటె చిన్నపిల్ల సమర్తాడినది.

శోభ—ఎక్కడనైన సంబంధము విచారించినారా ?

సుబ్బ—పెద్దాపురములో మంచిరాజు పద్మరాజుగా కున్నారు. తమకు ప్రయత్నము చేసెడిపక్షమున, ఆ సంబంధ మనుకూల పడ వచ్చును.

శోభ—అవును. అది దివ్యమయిన సంబంధమే కాని, వా రీచిన్న దానిని చేసికొనుట కంగీకరింతురా ?

రాజ—తమ రేలాగునైనను ప్రయత్నముచేసి మాకీమేలు చేయక తప్పదు. తమరు సెలవిచ్చినతరువాత వారు మఱియొక విధ ముగాఁ దలఁచుకొరు.

శోభ—ఈపూట పద్మరాజుగా రిక్కడకే వచ్చినారు. మీయెదుటనే వారితో చెప్పెదము. ఓరీ ! స్వామిగా ! మనబావగారితో మంచి

రాజు పద్మరాజుగారు వచ్చి మాటాడుచున్నట్టున్నారు. వెళ్ళబోవునప్పుడు దొక్కసారి యచశ్యముగా దున్నమిచ్చి మఱి వెళ్ళమన్నానని మనవి చేసి రా.

లంపతావాఁడు నెళ్ళిన కొంతసేపటికి ముప్పదియేండ్ల యీడుగల నల్లని పెద్దచుచుఁబ్బడు చలువచేసిన తెల్లబట్టలు కట్టుకొని పదివేళ్ళను డింగరములు, చేతులను మురుగులును, మొలను బంగారపు మొలత్రాడును పెట్టుకొని వచ్చెను. శోభనాద్రిరాజుగారు దయచేయుఁడని మర్యాదచేసి యాయనను తమ దాసుఁడగుచుండబెట్టుకొనిరి.

పద్మ—తమ సెలవయినదని సామిగాడు వర్తమానము చెప్పినందున, వెళ్ళుచున్నవాడను మరలి వచ్చినాను. నాకో నేమయిన సెలవియ్యవలసినది యున్నదా?

శోభ —వీరు కొంతకాలమునుండి మనగ్రామములో నివసించి యున్నారు. మిక్కిలి దొడ్డవాడు. వీరిపేరు రాజశేఖరుఁడుగారు. మీరు సంబంధముకొరకు విచారించుచున్నారని తెలిసివడి. వీరి కొనూర్తె యున్నది చేసికోరాదా? పిల్ల మిక్కిలి లక్షణవతి; వీరిది మొసటినుండియు మంచి సంప్రదాయస్థమైన వంశము.

పద్మ—పూవులు పిల్లనిచ్చెనమని తిరుగుచున్నారు. నాకీవజ్రకును వివాహము చేసికోవలెనని యిచ్చ లేకపోయినది; ఆలస్యముగా కాని యెడల. నాకు చిన్నతనములోనే వివాహము యీపాటికి సంతాన యోగముకూడ కలుగదా? మీవంటివా రందరును మెడలు విడుచుట చేతి విధిలేక యొప్పుకొనవలసి వచ్చినది. అయినను తమరీలాగున సెలవించినది విచ్చినారిని మానాన్ని గాఁగితో మనవిచేసి యెమాటయు రేపు వినద పడిచెడిను.

శోభ—ఈనాటి నామాట వినకపోయినయెడల, మీన్నేహము

నకును మాస్నేహమునకును ఇదే యనసానమని మీనాన్నగారితో నేను మనవిచేయుచున్నానని ముఖ్యముగా చెప్పినతెను.

పద్మ—చిత్తము, ఆయన మీ యాజ్ఞనుమీఱితే నడువరు. సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

పద్మరాజు వెళ్ళిపోయినతరువాత సంబంధమును గురించి గట్టి ప్రయత్నము చేయవలయునని రాజశేఖరుడుగారు శోభనాద్రాజు గారిని బహువిధములఁ బ్రార్థించిరి. ఆతఁడెచు తన యానచ్ఛక్తిని విని యోగించి యీ సంబంధమును సమకూర్చెదనని వాగ్దానము చేయుటయే గాక, ఆసంబంధము దొరికినయెడల రాజశేఖరుడుగారికి మురుపటికం టెను విశేషగౌరవమును బ్రసిద్ధియు గలుగఁగలదని వృథముగాఁ జెప్పెను. అంతట ప్రొద్దుక్రుంకినందున రాజుగారు భోజనము నిమిత్తము లేచిరి. తక్కినవారిందఱును సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు పోయిరి;

మఱునాఁడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కిన తరువాత రాజ శేఖరుడుగారు వెళ్ళినశోడనే, శోభనాద్రాజుగారు చిఱువర్పు నవ్వుదు లోపలినుండి వచ్చి “నిన్న మనము పెంపిన వర్తమానమునకు రాత్రియే ప్రత్యుత్తరము వచ్చినదినుండి” యని చెప్పెను. “ఏమని వచ్చినది? ఏమని వచ్చినది?” అని రాజశేఖరుడుగా రత్యాత్మసతతో నడిగిరి. “నే నంతఖండితముగా వర్తమానము పెంపిన తరువాత వారు మతియొక లాగునఁ జెప్పెదరా? చేసికొనియెద మని జూబు వ్రాసి పంపినారు” అని యొక తాటాకుచుట్టను చేతికచ్చెను. గానిని చదువుకొని రాజశేఖరుడు గారు పరమానందభరితు లయిరి. అప్పుడే రాజుగారు సుబ్బారాయుడు సిద్ధాంతిని పిలిపించి వివాహమునకు ముహూర్తము పెట్టుడని నయమిం చిరి. ఆతఁడు పంచాంగమును జూచి యాలోచించి వైశాఖబహుళ సప్తమి గురువారము రాత్రి 24 ఘటికల 13 విఘటికల మీఁదట పుర

ర్వసు నక్షత్ర మేషలగ్నమందు ముహూర్తము నుంచెను. వెంటనే పెండ్లిపనులు చేయుట కారంభింపవలసినదని చెప్పి మీకు ఖర్చున కిబ్బందిగా నున్నయెడల ప్రస్తుత మీ నూగురూపాయలను పుచ్చుకొని మీ చేతిలో నున్నప్పుడు నెమ్మదిగా తీర్చినచ్చునని శోభనాద్రాజుగారు పెట్టెతీసి రూపాయలను రాజశేఖరుడుగారి చేతిలోఁ బెట్టి 'సామిగా' అని సేవకునొక్కని బిలిచి 'నీ వీ వారముదినములును పంతులుగారిశోకూడ నుండి వా రేపని చెప్పినను చేయుచుండుము.' అని చెప్పి యొప్పగించెను. రాజశేఖరుడుగారు వానిని తీసికొని యింటికిఁబోయిరి.

ఆదిసము మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుడుగారు పెద్దాపురమునకు వెళ్లుచు కందులు మొదలుగాఁ గల వాని నెల్ల కొని తెచ్చి ఆదివారపుసంతలో కూరగాయలను దెప్పించిరి. ఈ విధముగా పెండ్లిపనులను సాగించుచు పంచమినాఁడు సీతను పెండ్లికూతురుగా జేసిరి. ఇఁక రేపురాత్రి పెండ్లియనగా షష్ఠినాఁడు రాత్రి చేతిలోకట్ట పట్టుకొని గొంగళి ముసుగుపెట్టుకొని యొక కూలివాడు చీకటిలోవచ్చి రాజమహేంద్రవరమునుండి యుత్తరము తెచ్చినానని యొక తాటాకు చుట్టను సీత చేతికిచ్చెను. ఇంతలో మాణిక్యంబ లోపలినుండి వచ్చి సీత చేతిలోని యుత్తరమును పుచ్చుకొని రాజశేఖరుడుగారు పెద్దాపురము వెళ్ళి రాలేదనియు వచ్చెడిసమయమైనది గనుక వచ్చినదాఁక వీధిలో నిలుచుండవలసిన దనియుఁ జెప్పి లోపలికి బోయెను. రాజశేఖరుడుగారు వేగిరము రాఁకపోగా కూలివాడు తొందరపడుచుండుటను జూచి మాణిక్యంబ వానికి తవ్వెడు బియ్యమును డబ్బును ఇచ్చివేసెను. ఆవెనుక సీత 'నాన్నగారు వచ్చుచున్నారేమో చూచివచ్చెద' నని వీధిగుమ్మములోనిక వెళ్ళి ఇప్పుడు వచ్చిన కూలివాడు కట్ట దిగఁబెట్టి పోయినాఁడని యొక చేతికట్టను దెచ్చి వాడు మరల వచ్చి యడిగినప్పు డియ్యవచ్చునని పడకగదిలో మూలను బెట్టెను.

కొంతసేపటికి రాజశేఖరుడుగారు వచ్చి, భార్య రాజమహేంద్ర వరమునుండి యుత్తరము వచ్చినదని చెప్పి చేతి కియ్యగానే దీపము వెలుతురునకుఁ బోయి సగము చదివి చేతులు వడఁకఁగా జూబును క్రింద పడవయిచి కన్నులనీకు పెట్టుకొన నారంభించిరి. జూబులో నేమి విషయము లున్ననో విననలెనని చేరువను నిలువఁబడియున్న మాణిక్యాంబ మగనిచేష్టలు చూచి కొందరపడి యేమియు శోచక భేదపడియెను. ఆతఁడు గద్గదస్వరముతో మన రామమూర్తి విశూచి జాడ్యముచేత నిన్న మధ్యాహ్నము కాలముచేసినాఁడని చెప్పెను. అంత వారిద్దఱును గొంతసేపు విచారమును పొందిరి.

ఆ మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే రాజశేఖరుడుగారు బయలుదేరి శోభనాద్రావిరాజుగారి యింటికిఁబోయి తన పినతండ్రి కొమారుడయిన రామమూర్తిగారి మరణమువలన సంభవించిన దురవస్థను జెప్పి ముహూర్త మశుచిదినములలో నచ్చుటచేత వివాహకార్యమునకు సంభవించిన యాలస్యమునకును నష్టమునకును కొంత చింతపడి పెండ్లికుమారునివారు తరలి రాకుండ వెంటనే వర్తమానము చేయుఁడని కోరిరి. శోభనాద్రావిరాజుగారును ఆయనను గొంచెమూర్చి తక్షణమే పెద్దాపురమునకు మనుష్యునిఁ బంపిరి. పిమ్మట రాజశేఖరుడుగారింటికిఁ బోయిరి.

తరువాత వచ్చిన యాదివారమునాఁడు రాజశేఖరుడుగారు భోజనము చేసి కూరల కావళ్ళను కూలివాండ్రచేత మోపించుకొని వానిని విక్రయించివేయుటకయి పెద్దాపురము సంతకుఁ బోయి యొక యంగడివానికి బేరమిచ్చి నిలువఁబడిరి. ఆ సమయమున నొక గృహస్థు తలగుడ్డ చుట్టుకొని నిలువుటంగీ తొడుగుకొని చేరవచ్చి “అన్నయ్యా! యీ మయిలబొట్టెక్కడిది?” అని యడిగెను. రాజశేఖరుడుగా రాయన మొగమువంకఁజూచి టిచ్చపడి మాటశోచక యూరకుండిరి. మరల

నా పెద్దమనుష్యుడు “గంధపుచుక్క పెట్టినాను. మనకు మైల యెక్కడి నుండి వచ్చినది?” అని యడిగెను.

రాజ — మనుక్కిణి పోయిన నర్తమానము నీకు తెలియజేసి నానుగదా? మొన్ని గురువారమునాడు సీతకు వివాహము నిశ్చయించు కొని పెండ్లిపనులన్నియు దీర్చి సిద్ధముగా నుండఁగా బుధవారమునాడు రాత్రి యెవ్వఁడో మర్తాంధ్రు డొకడు నేను లేనిసమయమునవచ్చి నీవు పోయిన్ట్టు వ్రాసియున్నజాబు నొకదానిని మీ వదిన చేతికిచ్చి పోయినాడు.

రామ — ఎవ్వఁడో పెండ్లికార్యమునకు విఘ్నము కలిగింపవలెనని యీ దుస్తంత్రమును చేసియుండెను.

రాజ — గిట్టనివాఁ డెవ్వఁడో యీ పన్నుగడ పన్నినాడు. ఇంటికి వచ్చి నీ వదినెగారిని సీతను చూచినత్తువుకాని రా.

రామ — నా కిప్పుడే రాజుగారిగో మాటాడి మరల నిమిషముల మీఁద రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళవలసిన రాజకార్యమున్నది. నెలదినములలో మరలవచ్చి మిమ్మందఱను జూచి రెండుదినములుండి సోయెదను.

అని చెప్పి రామమూర్తిగాను తన పనిమీఁద రాజసభకు వెళ్ళి పోయిరి. రాజశేఖరుడుగాను తిన్నిఁగా భీమవరమునకు వచ్చి భార్యగో రామమూర్తిగారి వార్తను జెప్పి వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగించిన మర్తాంధ్రు బహువిధముల దూషింపజొచ్చిరి. అప్పుడు కూలి వాఁడు దిగఁబెట్టిపోయిన కట్టను తినుకొని వచ్చి సీత తండ్రికిఁ జూపెను. దాని నాతఁ డానవాలుపట్టి, చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నాడు రామరాజు చూపిన కత్తికట్ట యిదియేయని భార్యగోఁ జెప్పెను. వారిదువురును ఆగోచించుకొని నిశ్చయముగా నీ యుత్తమును తెచ్చినవాఁడు రామ రాజేకాని మఱియొకఁడు కాఁడని దృఢపఱుచుకొనిరి.

రాజ—రామరాజు మనవలన నుపకారమును పొందినవాడే ?
యిట్లెల చేసెనో ?

మాణి—నాటిరాత్రి మన యందరిప్రాణములను గాపాడి మన
కెంకో ప్రత్యుపకారమును చూపినాడు. ఆతఁడీ యపకారము తలచు
కొనుటకు నాకేమియు కారణము నూహించుటకు లోచకున్నది.

రాజ—మనశత్రువులవద్ద ధనము పుచ్చుకొని యీమర్థార్థమున
కొడికట్టి యుండనచ్చును. సొమ్ము ప్రాణమునంటి మిత్రులనయినను
పగవారినిగాఁ జేయునుగదా ?

మాణి—నేటికాలమునకు ధనాశ యాతని కీ దుర్బుద్ధిని పుట్టిం
చెను గాఁబోలును. అదిగో రామరాజు వచ్చుచున్నాడు. ఆతని నడిగిన
సమస్తమును తేటపడును.

రాజ—ఏమయ్యా ! రామరాజుగారూ ! మావలన మహోప
కారమును పొందియు మాకార్యవిఘాతము చేయుట మీకు ధర్మమా ?

రామ—మీకు నే నేమి కార్యవిఘాతము చేసినాను ?

రాజ—రామమూర్తి పోయినట్టు జాబు సృష్టించి నే నింట
లేనప్పుడు మావాండ కిచ్చిపోలేదా ?

రామ—నేను మీయింటి మొగమయినను చూడలేదు. ఇటు
వంటి లేనిదోషముల నామీఁదనారోపించిన, మీకును నాకును తిన్నగా
జరుగదునుండీ.

రాజ—మీకు మాయింటి మొగమే యెఱుంగనియెడల, మీచేతి
కట్ట యిది యిక్కడ కేలాగు వచ్చినది ?

రామ—అయిదారు దినములనుండి నాచేతికట్టను గానక దాని
నిమిత్తమే సకలప్రయత్నములును జేయుచున్నాను. సరిసరిఁ జెలిసినది.
మీ రాకట్ట యెత్తుకొనివచ్చి దానిని తప్పించుకొనుటకయి యెదురు

నామీదను దోషారోపణము చేయుచున్నారా? మీరేమో యింత వరకును యోగ్యులనుకొనుచున్నాను.

రాజ—నావద్ద నీ వేమి యయోగ్యతను కనిపెట్టినావు? ఇక ముందు నీవెప్పుడును మాయిల్లు తొక్కి చూడవద్దు.

రామ—నీవు నీ వనబోకు. నీ యింటిజోలి యెవరికీ గావలెను?

అని చివాలున లేచి రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. అతనివెనుకనే బయలుదేరి రాజశేఖరుడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి యింటికిఁ బోయి, జరిగిన యాచన్వృత్తాంతమును వినిపించి, మరల ముహూర్తము పెట్టుట కయి సిద్ధాంతిని పిలిపించవలెనని చెప్పిరి.

శోభ—మీలోపల ముహూర్తము పెట్టిననాటి రాత్రియే సిద్ధాంతికి జ్వరము తగిలి, వ్యాధి ప్రబలమయి జీవితాశపోయినందున మంగళవారమునాఁడు మధ్యాహ్నమున ఆయనను భూశయనము చేసినారు. అప్పుడాయన బంధువు లందఱును జేరి చదువుకొన్న బ్రాహ్మణున కీటునంటిచావు యోగ్యమయినదికా దని యాతురసన్యాస మిప్పించినారు. ఆరాత్రి నుండియు రోగము తిరిగి యిప్పుడు కొంతవ్యాధి కుదిరియే యున్నాఁడట. మీరిప్పుడే పోయి యీమాసములో వివాహముహూర్త మెప్పుడున్నదో విచారించి రండి.

రాజ—చిత్తము సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

అనిలేచి తిన్నగా సుబ్బరాయుడు సిద్ధాంతిగారి యింటికిఁబోయి చావడిలో పీటలమీదగోడకుఁ జేరగిలఁబడికూచుచుండియున్న యాయనకు నమస్కరించి. దేహము స్వస్థముగా నున్నదాయని రాజశేఖరుడు గారు కుశలప్రశ్నము చేసిరి.

సుబ్బ—కొంతవఱకు నెమ్మదిగా నున్నది. నారోగము ప్రబలముగానుండి నేను తెలివితప్పి యున్నయప్పుడు, నాసాత్తు నపహరింపవలెనని నాజ్ఞాతులందఱును జేరి నాకు సన్యాస మిప్పించినారు. నారెండవ

పెండ్లిభార్య కాపురమునకువచ్చి యాటునెల లయినది. దానితో వట్టు మని యొకసంవత్సరమైన సౌఖ్య మనుభవింపలేదు. నా దేహము బల పడఁగానే యింటసహిత ముండనీయక నన్ను తఱిమివేయుదురు.

రాజ—జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలమేమి? మీరిక సంసారసుఖములను మఱచి, మీరున్నయాశ్రమమునకు ముఖ్యముగా గావలసిన ప్రణవమును జపించుకొనుచు ముక్తిమార్గమును జూచుకొండి.

సుబ్బ—నేనిష్ఠుడు సర్వసంగములను విడిచియున్నాను. నేను మీకుఁ జేసిన యపకారమును మఱచి నన్ను మన్నింపవలెను.

రాజ—మీరు నాకేమి యపకారము చేసినారు?

సుబ్బ—చేసిన పాపము చెప్పినబోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. మీరు మొన్న సీతనిచ్చి వివాహము చేసినతఁడ ధనవంతుఁడు కాఁడు. ఆతఁడు శోభనాద్రాజుగారికి ముండలను తాచ్చువాఁడు. అతఁడు ధరించిన వస్త్రములు మురుగులు, మొదలయినవి రాజుగారివే. రాజుగా రీయంత్రమునుపన్ని నన్ను మీదగ్గరకుఁ బంపిన నేను వచ్చి కార్యసంఘటనము చేసినాను. ఇంతకును దైవసంకల్ప మట్లున్నది కాఁబట్టి కార్యము జరిగిపోయినది. మీరన్నట్లు జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలము లేదు.

రాజ—శోభనాద్రా జంతటి దుర్మార్గుఁడా? ఆతని సంగతి నేను మొదట దర్శనమునకు వెళ్ళినప్పుడే తెలిసినది. ఈ కపటము తెలియక రూపాయలు చేతిలోఁ బెట్టినప్పుడు నామీఁదియనుగ్రహముచేతనే యిచ్చుచున్నాఁ డనుకొన్నాను. రామరాజు ధర్మమా యని వివాహము కాకపోఁబట్టి సరిపోయినది కాని, లేకపోయినయెడల నిష్కారణముగా పిల్ల దానిగొంతుక కోసినవార మగుదుమే.

సుబ్బ—వివాహము కాలేదని మేలువార్త విన్నాను. నిశ్చయమైనకార్య మెట్లు తప్పిపోయినది.

రాజ—మాజ్ఞాతి యొక్కఁడు కాలముచేసిన్బట్ట మయిలవర్తమా
నము నచ్చిసందున మీరుపెట్టిన లగ్నమున శుభకార్యము కాలేదు.
మరల క్రొత్తముహూర్తమును పెట్టించుకొని రమ్మనియే నూదుర్మాఘుఁ
డిప్పుడు నన్ను మీవద్దకుఁ బంపినాఁడు.

సుబ్బ — ఆపాపకర్మనిమాట యింక నాఁతో జెప్పకుండు. ఆపాపా
కర్మనిప్రేరణమువలన మీయింట ముహూర్తము పెట్టిననాఁడే నాకు
రోగ మారంభమైనది. కాబట్టి మీయెడలచేసిన మోసమునకు శిక్షగా
భగవంతుఁడు నాకీయాపదను దెచ్చిపెట్టినాఁ డనుకొని వివాహము కాక
మునుపు రోగము కుదిరెనా మీఁతో నిజముచెప్పివేసి పాపపరిహారము
పొందవలెనని కొటివేల్పులకు మ్రొక్కుకొన్నాను. ఆలాగునను కుదిరినది
కాదు. అటుతరువాత “వారిజాక్షులందు | వై వాహికములందుఁ | బ్రాణ
నిత్యమానభంగమందుఁ | జకితగోక్షలాగ్రజన్మ రక్షణమందు | బొంక
నచ్చు నభుము పొంద దధిప||” అను శుక్రనీతిని దలచుకొని వివాహ
కార్యమునకై కల్లలాడితినిగదాయని కొంతమనస్సమాధానము చేసి
కొన్నాను. ఈ నీతినిబట్టియే యెవ్వరును మీఁతో బద్ధరాజువిషయమై
ప్రస్తావించినవారు కారు.

రాజ—ఇప్పుడేపోయి యీసంగతి శోభనాద్రిరాజు నడిగి యన
వలసిన నాలుగుమాటలును మొగముమీఁదనే యనివేసి వచ్చెదను.

అని వెంటనే పోయి శోభనాద్రిరాజు వీధిగుమ్మములో నిలు
చుండియుండఁగా జూచి “మీరేమో గొప్పవా రనుకొని మీమాటల
నమ్మి మోసపోయినాను. మీఁతో నింతకాలము స్నేహముచేసి
సందుకు, నాకొమార్తెను సర్భాగ్యునకిచ్చి వివాహముచేయించుకొఱకా
ప్రయత్నము చేసినారు?” అని నిర్భయముగాఁ బలికి రాజశేఖరుఁడు
గారు వెనుకకు మరలిరి. శోభనాద్రిరాజు మరలఁ బిలిచి “మృవద్దఁ
బుచ్చుకొన్న రూపాయలనిచ్చి మఱిపొమ్ము” అని నిలువఁ బెట్టెను

మీరిచ్చిన రూపాయలును నాయొద్దనున్న రూపాయలును కూడఁ గలిపి వానితో వివాహమునకు వలయు నస్తువుల నెల్ల కొన్నాను. ఇప్పుడు నా యొద్ద రొక్కములేదు; చేతిలో నున్నప్పడిచ్చెదను. అని వెళ్లిపోవుచుండగా, శోభనాద్రాజు తనభక్తులచేత రాజశేఖరుఁడుగారిని పట్టి తెప్పించి చెఱసాలలోఁ బెట్టించెను. ఆ సంగతి మాణిక్యంబకు దెలిసినది మొదలుకొని పెనిమిటికి సంభవించిన యాపదను గలఁచుకొని నిద్రాహారములు మాని సదా యీశ్వరధ్యానము చేయుచు లోలోపల దుఃఖించి కృశించుచుండెను.

ఈ సంగతి జరిగిన మూడవనాఁడు సూర్యోదయమయిన తరువాత సీత వీధిగుమ్మములో నిలుచుండగా నెవ్వరో యిద్దరు మనుష్యులు వచ్చి “మీయన్నగారు పితాపురమునుండి వచ్చి యావలివీధిని కరణముగారి యింటిలోఁ గూరుచుండి నిన్నక్కడకు దీసికొని రమ్మన్నాఁడు.” అని చెప్పి సీతను దీసికొనిపోయి యూరెబయటనుండి యెత్తుకొని పాటి పోయిరి. ఈ దుఃఖవార్త మాణిక్యంబకుఁ దెలిసినతోడనే యామె భూమిమీఁద పడి మూర్ఛపోయి కొంతసేపటికి దెలిసి పెనిమిటియొక్క వియోగమునకుఁ బుత్రికాశోకముతోడపడ నెవ్వరెన్నివిధములఁ జెప్పినను మానక కన్నీరు కాలువగట్ట విలపించుచుండెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పిరాపురము ప్రవేశించుట — ఒక మిత్రుడు కనబడి యింటకిఁ గొనిపోయి యాపరింపబడుట — నీలాద్రిరాజుచ్యుత — రాజుగారి ధనము పోవుట — అంజనము వేయుట — పోయిన ధనము నీలాద్రిరాజు దొడ్డిలో మచికొంట సొమ్ముతోఁ గూడ వ్రాసుట.

తలిదండ్రులను వీడ్కొని బయలుదేరిననాఁడు సుబ్రహ్మణ్యము శ్రోవదప్పి యెచ్చటకోపోయి తుద కసలసంజవేళ పిరాపురము చేరెను. అప్పుడు కొండలు ముష్టాత్మలొకచోట గూరుచుండి యాతని వాలకమును జూచి తమలోఁ దా మాలోచించుకొని “యీతఁడు పల్లెటూరి వాఁడుగాఁ గనబడుచున్నాఁడు. ఈతని బెదరించి మన మేమయిన పుచ్చు కొండము” అని నిశ్చయము చేసికొనిరి. వెంటనే యాగుంపులోనుండి రాజభటుఁడొకఁడు పైకివచ్చి ముందుకు నడిచి సుబ్రహ్మణ్యమువచ్చు మార్గమున కడ్డముగా నిలిచి గంభీరధ్వనితో “ఆ వచ్చెడువా రెవరు?” అని అడిగెను.

సుబ్ర — నేను బ్రాహ్మణుఁడను; భీమవరమునుండి వచ్చుచున్నాను.

భటు — ఇంత చీకటి పడినతరువాత వచ్చుటకు కారణమేమి?

సుబ్ర — తిన్నఁగా బయలుదేరినది మొదలుకొని నడచివచ్చిన యెడల ప్రౌఢుండగానే యూరు చేరియుందునుగాని, దారితప్పి పెడ దారిని పడి వచ్చినందున నింత యాలస్య మయినది.

భటు — ఈ గ్రామములో నీకు బంధువులెవరున్నారు?

సుబ్ర — ఎవ్వరును బంధువులు లేరు. రాజుగారి నాశ్రయించి పని సంపాదించుకోవలె నని వచ్చినాను.

భటు—నీ భుజము మీఁది మూట యెవరిది ?

సుబ్ర—నాదే. మఱియొకరిమూట నాయొద్దకెందుకు వచ్చును ?

భటు—నీది కాదు. నీ వనుమానపుమనుష్యుడవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు. నిన్ను నే నిప్పుడు ఎదలిపెట్టను. తిన్నగా తాణాకు నడువు.

సుబ్ర—నేను దొంగను కాను. చిన్నప్పటినుండియు సంతప్రతిష్ఠతో బ్రతికినవాడను, నన్ను విడిచి పెట్టు.

భటు—చీకటి పడ్డతరువాత గ్రామమునకు వచ్చిన వారిని విడిచి పెట్టఁగూడదని మారాజుగారియాజ్ఞ. విడిచిపెట్టెడు పక్షమున నా కేమి చెప్పదవు ?

సుబ్ర—నాలు గణా లిచ్చెడను నన్ను విడిచిపెట్టు.

భటు—నాలుగురూపాయలకు తక్కువ వల్ల పడదు. నీవుచూడఁబోయిన దొంగవుగాఁ గనఁ బడుచున్నావు. మూట నక్కడపెట్టు ; పెట్టకపోయిన నిన్నేమి చేసెదనో చూడు.

ఆవరకు బాహ్యభూమికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచున్న యొకపురుషుడింతలో నామార్గముననే యింటికి బోవుచు, ఆ సందడివిని యచట నిలుచుండి “ఏమా మనుష్యుని నట్లు తొందర పెట్టుచున్నాడు?” అని యడిగెను.

సుబ్ర—చూచినారా, యీమనుష్యుడు నాలుగురూపాయ లిచ్చినం గాని నిన్ను పోనియ్య నని నిర్బంధపెట్టుచున్నాడు.

పురు—సుబ్రహ్మణ్యమా ? నీవా ! కంఠస్వరమునుబట్టి యీనవాటు పెట్టినాను. ఇక్కడి కొక్కడవును రాత్రివేళ నెందుకు వచ్చినావు ? ఇంటికడనుండి చెప్పకుండ పాటిపోయి రాలేదు గదా ? ఇంటికిరా పోదము ?

సుబ్ర—ఉమాపతిగారా ? మీ రిక్కడ నున్నారేమి ? మీరింకొక నిమిషము రాకపోయినయెడల, వాడు బెదరించి నాయొద్ద నేమైనగాఁ జేయునుజుండీ.

ఉమా—ఏడి; నన్ను తొందఱఁ జీచినవాఁ డెవ్వఁడు ?

సుబ్ర—మనము మాటలాడుచుండుట చూచి మెల్లమెల్లగా జాతి దూరముచుండి పారి పోవుచున్నాఁడు.

ఉమా—పోనీ, వానిసంగతి రేపు విచారించి కనుగొందము.

అని మాటలాడుకొనుచు వారిద్దఱును గలిసి యింటివంక నడచిరి. ఇల్లు చేరుకోవల సుబ్రహ్మణ్యము తనతండ్రికిని ముంబమునకును నాఁటివఱకు సంభవించిన విషత్తులును ప్రస్తుతపుస్థితియు తానక్కడికి వచ్చిన కారణము చెప్పెను. అది విని యుమాపతిగాను మిక్కిలి వ్యసనపడి తాను చిన్ననాఁడముగో రాజశేఖరుఁడుగారివద్దఁ జదువుకొన్నప్పుడున్న యైశ్వర్యమంతయు బోయి యింతలో నింత బీదతనము సంభవించినందున కాశ్చర్యపడి తనకు విద్యాదానము చేసిన గురువువిషయమై శక్తినంచన లేక ప్రయత్నముచేసి చేతనయిన యుపకారమును జేయవలెనని మనసులో నిశ్చయించుకొనెను. కాబట్టి, సుబ్రహ్మణ్యమును పలు విధముల నాదరించి, తాను పితాపురపురాజుగారియొద్ద నిరువదిరూపాయల యుద్యోగములోనున్న సంగతిని జెప్పి, అతనికింత యనుకూలమైన పని చేయించుటకై రాజుగారియొద్దఁ బ్రయత్నముచేసెద ననియు, పని యైనదాక తనయింటనే యుండవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. ఆ ప్రకారముగా ప్రతిదినమును సుబ్రహ్మణ్యము భోజనముచేసి యుమాపతిగారి ఘోడఁ గూడ రాజసభకుఁ బోవుచుండెను. పీఠికాపురాధీశ్వరుఁడయిన విజయరామరాజుగా రొకనాఁ డాతని జూచి, యీయన యెవ్వరని యుమాపతిగారి నడుగఁగా, ఆయన వారి స్థితిగతులను మొదటనుండియుఁ జెప్పి 'తమ యాస్థానములో నేదియయిన నొకయుద్యోగ మీతని కిప్పింపవలయు' నని మనవి చేసెను.

ఉమాపతిగారి యింటినుండి రాజుగారికోటకుఁ బోవుమార్గములో నొకగొప్ప మేడయుండెను. ఆమేడ నద్దెకుఁ బుచ్చుకొని నెలదినముల

నుండి యందులో నొకరాజుగారు తనసేవకులతోఁ గూడ కాపురముండి రెండుమూడు దినముల క్రిందట బ్రాహ్మణ సంతర్పణ మొకటి చేసెను. సొమ్ము లేకుండ వచ్చినప్పుడు పుష్కలముగా భుజించుట యెల్లవారికిని సహజగుణమేకాబట్టి, ఆయూరిబ్రాహ్మణోత్తములును నిత్యము నింటి వద్ద ఘృతము నభిఘరించుకొనువారే యయ్యును నాఁడుమాత్రము చేరలకొలఁది నేయిత్రాగిరి. ఆ సంతర్పణమువలన రాజుగారికీర్తి గ్రామ మంతటను వ్యాపించెను; కాబట్టి ప్రతిదినమును పలువురువచ్చి యాయ నను నాశ్రయించి పోవుచుండిరి. ఆయన పేరు నీలాద్రిరాజుగారు, ఒక నాఁడు నీలాద్రిరాజుగారు భోజనము చేసి వీధి యరుగుమీఁద పచారు చేయుచు నిలువబడి, ఆత్రోవను రాజసభకుఁ బోవుచున్న సుబ్రహ్మణ్యమును దూరమునుండి చూచి 'మాట' యని చేసెఁగజేసి పిలిచెను.

నీలా— పూర్వము మిమ్మొక్కడనో చూచినట్లున్నది, మీ కాపురపుగ్రామ మేది?

సుబ్ర—నాజన్మభూమి ధవళేశ్వరము. మాయింటిపేరు గోటేటి వారు; నాపేరు సుబ్రహ్మణ్యము.

నీలా—అవును జ్ఞప్తికి వచ్చినది. మీరు రాజశేఖరుఁడుగారి కొమాళ్ళు కారా? ఇప్పుడాయన యొక్కడ నున్నారు?

సుబ్ర—ఇక్కడనే భీమవరములో నున్నారు. మీ రాయన నెక్కడ నెఱుఁగుదురు?

నీలా—ధవళేశ్వరములోనే చూచినాము. మేము సంవత్సరము క్రిందట యాత్రార్థమై బయలుదేరి పదిదినములు ధవళేశ్వరములోనుండి గౌతమీస్నానమును చేసికొని, కోటిఫలి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములను సేవించుకొని, మాసముక్రిందట పాదగయను దర్శించుటకయి వచ్చి యప్పటినుండియు నిక్కడనే యున్నాము. మీతండ్రిగారికి మాయెడల

గురుభావము. మేమక్కడనున్న దినములలో మీతండ్రిగా రెప్పుడను
మాయొద్దనే యుండెడివాడు.

సుబ్ర—సంవత్సరము క్రిందట మిమ్ముఁ జూచినట్లు నాకు జ్ఞాప
కములేదు. మీరెక్కడ బసచేసినారు?

నీలా—మీకు జ్ఞాపకము లేదుగాని మాకు చక్కఁగా జ్ఞాపక
మున్నది. మీ కిద్దఱు చెల్లెండుండవలెను; వారు బాగున్నారా?

సుబ్ర—పెద్దచెల్లెలు రుక్మిణి చనిపోయినది. చిన్నచెల్లెలు
బాగున్నది.

నీలా—మీరు నాసంగతి బాగుగ నెఱుఁగరు. విజయనగరపు
రాజుగారు మామేనమామకొమాళ్ళు. మొగలితుఱురాజుగారి కిచ్చి
నది మా సవతిమేనకోడలు.

సుబ్ర—నేనిప్పుడు సభకుఁ బోవుచున్నాను. మఱియొకప్పుడు
సావకాశముగా దర్శనము చేసికొని మాటాడెదను. ఇప్పటికి సెల
విచ్చెదరా?

అని సెలవుపుచ్చుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి కొలువుకూట
మునకుఁ బోయెను. అతఁడు ప్రతిదినమును తప్పక సభకుఁ బోవుచు,
ఉద్యోగస్థులతో నెల్ల స్నేహముచేసి, అన్నివిధముల పనులను నేర్చు
కొనెను. అక్కడి కొలువుకాండుండఱును ఏకాగితము వ్రాయవలసి
పచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యమునే పిలిచి వ్రాయించుచుండును. ఏలెక్క కట్ట
వలసివచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యముచేతనే కట్టించు చుండును. అందుచేత
వతనికి జీతమేమియు లేకపోయినను జీతగాండ్రకంటె పసిమాత్ర మెక్కువ
గలిగి యుండెను. ఈప్రకారముగా నందఱికిని దయవచ్చునట్లుగా నెవ్వరే
పని చెప్పినను జేయుచు వచ్చినందున వారందఱును గలసి 'యీచిన్న
వాఁడు బహుకాలమునుండి యాశ్రయించి సంస్థానము కనిపెట్టియు
న్నాఁడ'ని రాజుగారితో మనవిచేసిరి. దానిమీఁద రాజుగారు సమ

యము వచ్చినప్పు డుద్యోగముచు జెప్పించెద మనియు, అందాక దీవాణమును కనిపెట్టుకొని యుండవలసినదనియు సెలవిచ్చిరి. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్య మొకనాఁడువెళ్ళి మరల నీలాద్రిరాజుగారిదర్శనము చేసెను.

నీలా—ఏమయ్యా ? సుబ్రహ్మణ్యముగారూ ! గ్రామములో విశేషము లేమి ?

సుబ్ర—వింతలేమియు లేవు. ఉద్యోగమున కయి రాజుగారి ననుసరించు చున్నాను. ఇంకను పని కలిసి రాలేదు.

నీలా — మీకింత యనుసరించుట యెందుకు ? దూర దేశమునకు వెళ్ళగలరా ? నిమిషములో విజయనగరపు మహారాజుగారినద్ద గొప్ప పని చెప్పించెదము. ఆయన మాకుఁ బనితల్లి కొమారుఁడు.

ఈకడపటివాక్యము పూర్వము మేనమామ కొమారుఁడని చెప్పిన దానికి విరుద్ధముగా నున్నందున, అతఁ డబద్ధమాడుచున్నాఁడని మనసులో ననుకొనియు చెప్పినమాట మంచిదిగనుక కొంచెముసంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యము మారుపలుక కూరకుండెను.

నీలా — అనుమానించుచున్నా రేమి ? మీతోడు. మీకు తప్పక గొప్పయద్యోగము నిప్పించెదము. కాశహస్తి రాజుగారయిన రామ వర్మగారికిని మాకును సత్యంతమైత్రి; చిన్నప్పుడు వాడును మేమును నొక్కబండ్రిలో నెక్కినాము. ఈసంగతి పరమరహస్యము. ఎవ్వరితోను జెప్పవద్దు.

సుబ్ర—చిత్తము. ఇక్కడ పని కలిసిరానియెడల నవశ్యముగా వెళ్ళెదను.

నీలా— మీకింకొక రహస్యము చెప్పెదను. బాల్యములో మేమును గాశహస్తి రాజుగారునుకలిసి జూదమాడెడివారిము. ఆయన సంగతి మనకెందుకుఁగాని, అప్పుడాయన బోగముదానినుంచుకొన్నాడు సుమ్మా.

సుబ్ర—తమరు ప్రోద్దాననే యక్షతలు ధరించినారు. పార్థివము చేయుచున్నారా?

నీలా—పూర్వము పార్థివము చేయుచుంటిమి కాని యిప్పుడు శివపూజమాత్రము చేయుచున్నాము. మీరాజుగారుకూడ శివపూజా ధురంధరులఁట కాదా? అందుచేతనే వారికి విశ్వేశ్వర్యము కలిగి యున్నదని విన్నాము.

సుబ్ర—అవును. వారు శ్రీమంతులనియే నేను విన్నాను.

నీలా—మీరాజుగారివద్ద రొక్క మేమాత్ర మున్నదని చెప్పు కొనుచున్నాను.

సుబ్ర—పదిలక్షలకు తక్కువ లేదని వాడుక.

నీలా—అది యంతయుఁ గోటలోనేగదా యుండును?

సుబ్ర—గోటలోనే యుండును. అక్కడ జిరకాలమునుండి నమ్మకముగాఁ బనిచేయుచున్న ముసలిబం్లు కావలియుందురు.

నీలా—విజయనగరపుమహారాజుగారు క్రొత్తగా నొకగోటను గట్టఁదలఁచి, మేము చూచినపట్టణములలోనున్న గోటలపటములను వ్రాసియించి తీసికొని రండని మఱిమఱి చెప్పినారు. మొన్ననే పెద్దా పురపుగోటపటమును దెప్పించినాము. మీరీ గోటపటమునుకూడా వ్రాసి యియ్యగలరా?

సుబ్ర—చిత్తము. కాగితము కలమును దెప్పింపుఁడు; ఇప్పుడే వ్రాసి యిచ్చెదను.

అని, కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తెప్పించినమీఁదట తాను జూచినదంతయు జ్ఞాపకమునుబట్టి పటమును వ్రాసి నీలాదిరాజు గారి చేతికిచ్చెను. ఆయన దానిని జూచుకొని యా యా స్థలముల యుప యోగములను గుఱించియు పనియొక్క గట్టితనమునుగూర్చియు ప్రశ్నలు

వేయజొచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును దనకుఁ దెలిసినంతవఱకు నదు త్తరము లను జెప్పచు వచ్చెను.

నీలా—ఉత్తరపునైపున వీధిప్రక్క నున్న దేకాదా ధనాగారము ?

సుబ్ర—అవును.

నీలా — అంతయు బాగుగనున్నది; కాని కొటగోడ యెత్తైంత పెట్టినారు ?

సుబ్ర—సుమారు పండ్రెండడుగు లుండవచ్చును.

నీలా— మన మీ కొటపటము వ్రాసికొన్న సంగతి యెవ్వరికిని దెలియనీయక రహస్యముగా నుంచవలెను. రాజులకు తమ కొటవంటిది మఱియొకటి యుండుట కిష్టముండదు.

అని చెప్పి, లోపలనుండి తమలపాకులును పోక చెక్కలును పల్లెముతోఁ దెప్పించి తాంబూల మిచ్చి, కొటకట్టించునప్పు డీపటము వ్రాసియిచ్చినది మీరే యని రాజుగారితోఁ జెప్పెదము నుండి యని పంపివేసెను. సుబ్రహ్మణ్య మా మాటలకు సంతోషించి సెలవు పుచ్చు కొని, తనకొక వేళ గొప్పయుద్యోగ మగునేమోయను నాశతో పరిపరి విధముల నాలోచించుకొనుచు మెల్లగా నింటికివచ్చెను.

తరువాత నాలుగుదినముల కొకనాఁడు ప్రభాతసమయముననే రాజుగారియింట దొంగలుపడి ధనాలయములోని నగలును రొక్క మును దోచుకొనిపోయినారని యూరనొక కింవదంతి కలిగెను. పిమ్మట గొంతసేపటికి రాజభటులు సందడి చేయుచు నూర నలుప్రక్కలను దిరిగి, తమకు విరోధముగా నున్నవారి నందఱిని పట్టుకొని తాణాకీడ్చు కొనిపోవ మొదలు పెట్టిరి. అక్కడ నున్నవారు వాండ్రను కొట్లతోఁ బెట్టి నేరము నొప్పుకొండని పలువిధములఁ గొట్టి బాధింపఁ జొచ్చిరి. కాని వారు నిరపరాధుల నందఱిని పట్టుకొని బాధపెట్టినను నిజమయిన దొంగలను మాత్రము కనిపెట్టలేకపోయిరి. ఉత్తరపు దిక్కున కొట

గోడకు నిచ్చెనవేసికొని దొంగలు లోపల ప్రవేశించినట్లు అడుగులజాడ కనబడుచుండెను. గచ్చులో కట్టిన ధనమున్నగదియొక్క రాతిగోడలో చిన్నతలుపెత్తుటకు తగినంత పాణిద్వార మొకటి కొట్టబడియుండెను. ఆ ద్వారమును త్రవ్వుటకు బలమయిన ఎనివాండ్రు ముగ్గురు పూను కొన్నచో నధమపక్షము కెండుజాముల సేపయినను పట్టును. రాత్రి యంతసేపు మేలుకొని పనిచేయుటకు దొంగలంద్ర యేమయిపోయినదా యని విచారించవలసిన యక్కఱలేదు. వారినిద్ర యంతయు ద్విగుణ ముగా వచ్చి కావలివాండ్ర నాశ్రయించినది. కొట్టులోపల రూపాయల సంచులు చప్పుడైనప్పుడు ధనలక్ష్మి మూలుగుచున్నదని జడిసికొని కావలియున్నవారు భద్రమైన గదిలో దూతి తలుపువేసికొని ప్రాణములను కాపాడుకొనిరినియు, గ్రామములో నొక ప్రవాదము పుట్టినది. ఇదెంత విజమో యీశ్వరునకుఁ దెలియును! ఏది యెట్లయినను ధన లక్ష్మిమాత్ర మా రాత్రి నరవాహనారూఢురాలయి నూతనద్వారమున కోటవిడిచి వెళ్ళిపోయిన మాటమాత్రము వాస్తవము. ఎన్నివిధముల ప్రయత్నము చేసినను రాజకీయభటులకు దొంగలజాడ యెక్కడను గాన రానందున, విసిగి తుదకు వారు తమనాయకునికడకు వచ్చి తాము పడ్డ ప్రయాసమంతయుఁ జెప్పకొనిరి. అందుమీఁద నాతఁడు చేయవలసినపని యేమియు శోచక కొంతసే పాలోచించి, దొంగలు పట్టుకొనిపోయిన సొమ్ము తెప్పించలేకపోయిన యెడల రాజుగారివలన మాటవచ్చును. గాబట్టి రాజకీయసయోగులలో నొకరిమీఁద పెట్టనిశ్చయించి, వారి నందఱిని వేటువేఱు పేర్కొని యెవరి మీఁద బెట్టిన నెవరిక కొపము వచ్చునో యని జడిసి, వారిలో లోకువయైన వారిమీఁదికి శ్రోయ నెంచి; యూపని తాను చేయుట యుచితముకాదని యింటికిపోయి మాటాడి యంజనము వేయువాని నొకనిని పిలుచుకొని జాములోపల మరల వచ్చెను.

నాయ—ఏమోయి భీమన్నా ! రాత్రి రాజుగారియింట ధనము పోయినది. నీ వా ధన మపహరించినవానిని చెప్పగలిగినయెడల, నీకు గొప్ప బహుమతి దొరకగలదు.

భీమ—అదెంతసేపు ? సొమ్ము తెప్పించుకోగలిగినయెడల అంజనము వేసి నిమిషములో పేరు చెప్పించెదను.

నాయ—అంజన మిప్పుడు నీ యొద్ద సిద్ధముగా నున్నదా ?

భీమ — ఉన్నది. అది పిల్లికన్నులవానికేగాని పాపదు. అటు వంటివాని నెవ్వని నైసను పిలిపించవలెను.

నాయకుఁ డామాటలు విని యొకభటుని బిలిచి, “నీవు పోయి చాకలి సామిగానిని తీసికొనిరా. వానివి పిల్లికన్నులు” అని నియమించెను. వాఁడు వెంటనేపోయి రెండుగడియలసేపునకు సామిగానిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను. ఈ లోపల నంజనము వేయువాఁడు దాసి దానిచేత గది నొకదానిని నలికించి, అందొకమూలను నూనెతో గొప్ప దీపమును వెలిగించి తాను స్నానముచేసి వచ్చి దీపము ముందట పిండి ముగ్గుతో నొకపట్టు పట్టి అందాంజనేయ విగ్రహమును కాటుకకరాటమును ఉంచి పూజ చేయుచుండెను. చాకలివాఁడు వచ్చినతోడనే యాతఁడు తనపూజను చాలించి, పట్టులో వానిని గూరుచుండఁబెట్టి బరిణిలోని కాటుకను వాని కుడిచేతిలో రాచి దానిని నిదాసించిచూచి దానిలో నేమి కనఁబడునో దాని నెల్ల తనకుఁ జెప్పుచుండుమని యుత్తరువు చేసెను.

భీమ — చేయి దీపము దగ్గరగాఁ బెట్టి దానివైపు తెప్పవాల్చుక చూడు. నీ కిప్పు డేమయినఁ గనఁబడుచున్నదా ?

సామి—లేదు. కాటుకమాత్రము కనఁబడుచున్నది.

భీమ — చూపు చెదరనీయకు. ఇప్పు డేమయినఁ గనఁబడుచున్నదా ?

సామి—కనబగుచున్నది. పెద్దబంగారపు రేకువలె నున్నది.

భీమ—ఆ రేకు నడుమ వేమయిన నున్నదా?

సామి—అవిసి చెట్టున్నది.

భీమ—అవిసి చెట్టుకా దళోకవృక్షము. ఆ వృక్షము కొమ్మలలో నెవరున్నారో చూడు.

సామి—పెద్ద కోతియున్నది.

భీమ—కోతి యచటోకు. ఆంజనేయులవారను. నీ మనసులో నమస్కారము చేసి యేమిచెప్పనో తెలిసికో.

సామి—ఏమో పెదవులు కదల్చుచున్నాడు. ఆ మాటలు నాకు జెలియవు.

భీమ—రాజగారి సొమ్మెవ్వ రెత్తుకొనిపోయినారో యడుగు.

సామి — రాజగారివద్ద కొలువున్న వారిలోనే యొకరు తీసినా రనుచున్నాడు.

భీమ—వారింటిపే రడుగు.

సామి—గోతేటివారు.

భీమ—పేరుకూడ చెప్పమను.

సామి—సుబ్బమ్మ.

భీమ—సుబ్రహ్మణ్యమా? గోతేటి సుబ్రహ్మణ్యము.

సామి—ఇందాక నీ వాలాగునఁ జెప్పలేదు.

భీమ—నీ వాంజనేయులవారితోనా మాటాడుచున్నావు? ఆంజనేయు లిందాక నాలాగునఁ జెప్పలేదనుచున్నావా? ఆయన యాలాగుననే చెప్పినాడు. నీవే పేరు నోటఁబట్టలేక తప్పుపలికినావు. చాలు ఈషాటికిలే. ఇంక మాటాడకు.

అని యాతఁడు సామిగానిని తనవెనుకకుఁ దీసికొని, సొమ్ము తీసినవాని పేరు బయలఁబడ్డదని కేకలు వేసి చెప్ప నారంభించెను. భటుల

నాయకుఁడును 'ఈదొంగతనము మఱియొకరివలన జరిగినది కా' దని యీప్రక్కనుండి యీప్రక్కకుఁ దిరుగసాగెను. సభలోని యుద్యోగస్థులందఱును వీం డ్రిద్దఱును గలిసి యామాట చాకలివానికి నేర్పి పెట్టిరి కాని యిందు సత్యమేమియు లేదని తలఁచిరి. సాధారణజను లందఱును నిజముగా దొంగతన మాతఁడు చేయకపోయినయెడల చాకలివాని కా పే రెట్లు తెలిసినదనియు, గట్టిగా సుబ్రహ్మణ్య మాపని చేసెననియుఁ జెప్పకొనుచుండిరి. ఊర నెక్కడఁ జూచినను సుబ్రహ్మణ్యము నొమ్మును తస్కరించినట్లు అంజనము వేయఁగా బయలపడ్డ దని మూఁకలు గట్టి మాటాడుకొనఁ జొచ్చిరి; రాజుగా రామాటల సంతమాత్రము విశ్వ సింఛలేదు.

అప్పుడు సభామందిరమునుండి యింటికిఁ బోవుచపుడు శ్రోవ పొడుగునను ప్రజలెల్ల 'ఈతఁడే కన్నము వేయించినవాఁడు' అని సుబ్రహ్మణ్యమును వ్రేలుపెట్టి చూపనారంభించిరి. అందుచేత నాతఁడు వట్టి నీలాపనింద వచ్చెగదాయని సిగ్గుపడి రాత్రిభోజన మయినతరువాత నొక్కఁడును బరుండి తనలోఁ దానిట్లు చింతింప మొనలుపెట్టెను. ఆగోడకు కన్నమువేసినవాఁ డెవ్వడయియుండును? ఒకడంత సాహసపుఁ బనిని చేయఁజాలడు. అటువంటి బలమయిన రాతిగోడకు కన్నము వేసిన వా రిద్దఱు ముగ్గురుండక తప్పను. ఆముగ్గురు నెవ్వరై యుందురు? కొట సంగతి గుర్తెఱిగినవారే కాని మఱియొకరు కాదు. నాలుగుదినముల క్రిందట నీలాద్రిరాజు నాచేత కొటపటమును వ్రాయించుకొన్నప్పుడు ధనాగారమును గూర్చి రెండుమూడుసారు లడిగెను. అత డట్లడుగుటకుఁ గారణమేమి? ఈదొంగతనములో నతని కేదో సంబంధము గలిగియుండ వలెను. అతఁడు గోడయెత్తుకూడ నడిగెను. దొంగతనములో సంబంధమే లేనియెడల గోడయెత్తుతో నతని కేమి ప్రయోజనము? అంతియ కాక యీసంగతి గ్రామములో పొక్క కమునుపే వేరువజామున బహి

రూఢిమికి వెళ్ళుచుండగా నన్నుఁ బిలిచి యతఁడు రాజుగారిలోపల దొంగలు పట్టారట యని యడిగినాఁడు; అతఁడు దొంగలలోఁ జేరియుండచివ్వుమున. అంత పెండ్లికడ నాతని కానంగతి యెల్లు తెలియును? నేను నాయంకాల నింటికి నచ్చునప్పుడు వీసెలో నిలుచుండఁగా నాతని జూచినాను. అప్పుడాతని చర్య వింతగా నున్నది. ఈ యన్ని హేతువుల చేతను విచారించుకూడఁగా అతఁడు దొంగలగురు ననుటకు సంపేహము లేదు. కేవు రాజుగారి నడిగి గొండలు రాజభటులను బుచ్చుకొని యెవ్వరికిని తెలియకుండ నాతని యింటిమీఁద పడి పెట్టెలు మొదలగు నవి పరీక్షించెదను. అప్పుడు కొంతసామ్యమున దొంగగలదు. అందు మీఁద నామీఁది నిందయైననుపోవును. అని యాలోచించి యారాత్రి యెట్లో వేగించి తెల్లవారినతోడనే రాజుగారిదర్శనముచేసి తనయందు దోషము లేశమయినను లేదని చెప్పుకొని తనవశమునఁ గొండలు భటులనిచ్చి తనయాజ్ఞాప్రకారముచేయ నుత్తరువిచ్చినచో దొంగలను నొత్తుతోఁ గూడఁ పట్టుకొనెదనని దృఢముగాఁ జెప్పెను. రాజుగా రాతనిమాటయందు గౌరవముంచి, తక్షణమే పదుగురుభటులనురప్పించి, 'మీరందఱు నీయన చెప్పినట్లేల్లచేసి పర్యవసానము మాతో మనవి చేయవలసిన' దని గట్టియుత్తరువు చేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము వారిని దీసి కొని తిన్నగా నీలాద్రిరాజున్నయింటికిఁ బోయి వీధితలుపు వేసియుండఁగా వారినందఱిని ఇంటిచుట్టును కావలిపెట్టి యిద్దఱిని వెంటదీసికొని పాణి ద్వారముల దొడ్డిలో ప్రవేశించెను. అప్పుడు నీలాద్రిరాజు పెరటిలో నిలుచుండి క్రొత్తమనుష్యులు వచ్చుటచూచి తత్తరపడసాగెను.

సీలా—సుబ్రహ్మణ్యముగారా? ప్రొద్దుననే మీరిక్కడకు వచ్చి నారేమి?

సుబ్ర—తమదర్శనము నిమిత్తమే. దొడ్డిలో నేమిచేయించు చున్నారు?

నీలా— విత్తనములు చల్లించుటకయి దొడ్డి త్రవ్వించినాను. ఏమిగింజలు చల్లించునా యని యాలోచించుచున్నాను.

అని యాతొందరలో తనవిషయమయిన బహువచనప్రయోగమును మఱచిపోయి తన నిజమయిన స్థితి కనుగుణముగా మాటాడెను. సుబ్రహ్మణ్యము మాటుమాటాడక భటులతో లోపలయొరబడి పెట్టెలన్నియుఁ దీయించి పరీక్షింపఁగా వానిలో మున్ను తమ లోపల బైరాగి యెత్తుకొనిపోయిన వస్తువులును మఱికొన్ని వస్తువులును గానఁబడెను గాని రాజుగారి సొత్తేమియుఁ గనఁబడలేదు. తనసొమ్ము దొరకుటంబట్టి నీలాద్రిరాజే దొంగయని నిశ్చయముచేసి వస్తువులు భూమిలో పాతిపెట్టి త్రవ్విన యానవాలు తేలియకుండ, మఱుగుపఱుచుటకయి దొడ్డియంతయుఁ ద్రవ్వించి విత్తనములు చల్లుటకని మిషపెట్టి బొంకుచున్నాడని యూహచేసి యతఁడు భటులచేత దొడ్డియంతయు త్రవ్వించెను; అందొకచోట రాజుగారిలోపలఁ బోయినసొత్తంతయు గవ్వయిననంబోకుండ మొలలోతుభూమిలో గానఁబడెను. వెంటనే కూలివాండ్రచేత సొమ్మును మోయించుకొని నీలాద్రిరాజును నాతనిభృత్యులను బట్టుకొని తీసికొని వచ్చుటకయి భటుల నియోగించి సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి యింటికివెళ్ళి నడచిన సర్వవృత్తాంతమును నివేదించి, కావళ్ళతో సొమ్మును ముందుబెట్టి దొంగల నొప్పగించెను. నీలాద్రిరాజును సేవకులును తమనేరమున కొప్పుకొని క్షమింపవేడుకొనిరి. అంతట రాజుగారు మిక్కిలి సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యమునకు గొప్పబహుమానము చేసి, తాను పెద్దాపురము రాజునకుఁ గప్పముగట్టెడి సామంతరాజు గనుక వారిని విమర్శింపఁ దన కధికారములే దని దొంగలను రాజభటులవశమున నొప్పగించి వారికందఱకు సుబ్రహ్మణ్యమును నాయకునిగాఁ జేసి విచారణ కయి పెద్దాపురము కృష్ణజగపతి మహారాజుగారికడకుఁ బంపెను. సుబ్రహ్మణ్యమును ఉమాపతిగారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పెద్దాపురము

నకు ప్రయాణమయి బయలుదేరి వీధిగుమ్మమువద్దకు వచ్చునప్పటికి
పైనుండి మాబబల్లి యొకటి మీఁద పడెను. అప్పుడు ప్రయాణమాజ్ఞి
గొలిపాలుయొక్క శలము కనుగొనుటకు పురోహితునకు వర్తమానము
పంపగా నతఁడు తాటాగులపంచాంగమును పట్టుకొనిచచ్చి శిరిస్సు
మీఁద పడలేదు గనుక మరణభయము లేదనియు, స్నానముజేసి దీపము
పెట్టుకొని బ్రాహ్మణునకు కొంచెము సువర్ణదానము చేసిపక్షమున
బల్లిపాలుయొక్కదోషము పొవుననియు జెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యము
వెంటనే శిరిస్సానము చేసినచ్చి రాగిలో సువర్ణ ముండునుగనుక
నాలుగుడుబ్బు లాబ్రాహ్మణుని చేతిలోనేపెట్టి గాయత్రి చేసికొని తన
వాత నెంకో యెండ యెక్కినను ఆపూటనే పెద్దాపురమునకు వెళ్ళు
బయలుదేరినను.

పండ్రిండవ ప్రకరణము

రామరాజు సాయమున సుబ్బరాయఁడు సీతను చెంబచెట్టుకొని వచ్చుట —
 రామరాజు చెఱసాలలో రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుట — రాజశేఖరుఁడుగారి
 కారాబంధవిమోచనము—శోచనాన్వితరాజును డిక్షింపుట — సుబ్బరాయఁడు
 రుక్మిణియు తనవృత్తాంతమును చెప్పుట

పెద్దాపురమునకు అయిదుక్రొసుల నూరముతో జగ్గమపేటయను
 గ్రామ మొకటిగలదు. సీత నెత్తుకొనిపోయిన నాఁడు మధ్యాహ్నము
 రెండుజాములవేళ గ్రామకరణముయొక్క యింటివద్ద కెవ్వరో వచ్చి
 తలుపు తీయుమని కేకలు వేసిరి. అప్పుడు పదునాలుగు సంవత్సరముల
 ప్రాయముగలిగి మిక్కిలి యందగాఁడై యేహేతుప్రచేతనో తలపెంచు
 కొనియున్న చిన్నవాఁడొకఁడు లోపలినుండి వచ్చి తలుపుతీసి యెండుకు
 వచ్చినారని యడిగెను. అక్కడ నిలుచుండియున్న యిద్దఱు మనుష్యు
 లలో నొకఁడు “బ్రాహ్మణకన్యకకు డబ్బుపుచ్చుకొని యన్నము పెట్టె
 దరా?” యని యడిగెను. ఆ చిన్నవాఁడు వెలుపలికి వచ్చి చూచు
 నప్పటికి, ఎనిమిదేండ్ల యీడు గల యొక చిన్నది యరుగుమీదఁ
 గూరుచుండి క్రిందుచూచుచు వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఆ మను
 ష్యులలో నొకఁడు చేరువ నిలుచుండి యూరకుండుమని యదలించు
 చుండెను. ఆ చిన్నవాఁడట్లు వెలుపలికి వచ్చి తమ మొగము వంకఁ దేటి
 పాఱ చూచుచుండుటఁ గని ఆ మనుష్యు లిద్దఱును మీపే రేమని
 యడిగిరి. ఆతఁడు సుబ్బరాయఁడని చెప్పి, యా చిన్నదాని మొగమును
 నిదానించి కొంచెముసేపు చూచి యిట్లనియెను.

సుబ్బ—ఈ చిన్నది యెవరు? మీ రెక్కడనుండి తీసుకొని వచ్చి
 నారు? ఎక్కడకు తీసికొని పోయెదరు?

మను — మాది కాకినాడ. ఈ చిన్నది మా గ్రామ కరణము కూతురు. పేరు సీతమ్మ. అప్పగారియింటిలో పెద్దాపురమున నుండగా తండ్రియింటికే దీసికొనిపోవుచున్నాము. అక్కడికి వచ్చుట కిష్టములేక రాగములు పెట్టచున్నది.

సీత — కాదు కాదు. నన్ను వీండ్రెత్తుకొని పోవుచున్నారు.

సుబ్బ — పెద్దాపురమునుండి కాకినాడ కీయూరు త్రోవగాదే. ఆ చిన్నది చెప్పినవగాటే నిజమని పోచుచున్నది.

ఈ ప్రకారముగా ప్రశ్నితరములు జరుగుచుండగా, వెనుక నుండి యెవ్వరో యేమటుపాటున వచ్చి సీతయొద్ద నిలుచున్న వానిని జ్ఞాపింపకొని వంగదీసి వీపుమీఁద వీసెగుద్దులను మణుగుగుద్దులను దబదబ వర్షములాగున కురిపించెను. అది చూచి రెండవవాఁడు సీతను తనమిత్రుని విడిచిపెట్టి పరుగెత్తుటలోఁ దనకు గల సామర్థ్యము నంతను జూపెను. ఆ క్రొత్తగా వచ్చిన నాతడును “పోనీకు పోనీకు” మని చేతి లోని వానిని వదలివేసి పరుగెత్తుచున్న వానివెంటఁబడెను. అదే సమయ మని రెండవవాఁడు గూడ రెండవవైపునకుఁ బరుగెత్తి పరుగులో మొదటి వాని కంటే దిట్టమయిన వాడని పేరు పొందెను. ఆ మనుష్యుని కొంత దూరము వఱకుఁ దఱిమి, క్రొత్తమనుష్యుఁడు మరల సీతయున్న చోటికి వచ్చెను.

సీత — రామరాజుగారూ! నన్నాదొంగలనుండి విడిపించినారు గదా! ఇక మా అమ్మయొద్దకు తీసికొనిపోయి యొప్పగించరా?

రామ — అమ్మాయీ! ఏడ్వబోకు. నేను సాయంకాలములోగా నిన్ను దీసికొనిపోయి మీ యింటికడ నొప్పగించెదను.

సుబ్బ — రాజగారూ! ఈ చిన్నదాని తల్లిదండ్రు లెక్కడ నున్నారు? వారు చిరకాలము నన్ను కన్నబిడ్డలవలె జూచినారు.

రామ — అట్లయిన మీరీచిన్నదాని నెఱుఁగుదురా?

సుబ్బ — ఎఱుఁగుదును. ఈచిన్నది రాజశేఖరఁడుగారి పెండ్లికొమార్తె. ఈచిన్నదియు నేనును నీమెయన్నగారును నన్యోన్యమును సోదరభావమున నుండెడివారము; అందులో ముఖ్యముగా నీచిన్నదాని యప్పగారును నేనును తానే నేనట్లు భేదములేక నుండెడి వారిము. ఈచిన్నది నన్ను మఱచిపోయిచచ్చుచున్నది.

రామ — ఈచిన్నదాని తల్లిదండ్రు లిచ్చును భీమవరములో నున్నారు. వారివలన మీరంత యుపకారమును పొందియున్నయెడల, ఈచిన్నదానిని గొనిపోయి జననీజనకులకడఁ జేర్చినత్తము, దారిలోఁడుగా వచ్చెదరా ?

సుబ్బ — అవశ్యముగా వచ్చెదను. నేనులోపలికిఁబోయి యీసంగతిని మావాండ్రతోఁ జెప్పివచ్చువఱకును సిమిష మిక్కడ నిలుపుండి;

అని సుబ్బారాయఁడు లోపలికిఁబోయి యింటివారితో సంగతి యంతయుఁ జెప్పి యీచిన్నదానిని భీమవరములో దిగఁజెట్టి సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే తిరిగివచ్చెదనని చెప్పెను. వారు వలదని యనేకవిధములఁ జెప్పినను విననందున వారందఱును వీధిగుమ్మమువరకును వచ్చి 'నాయనా! వేగిరము రావలెనుసుమీ' యని మఱిమఱి చెప్పిరి. రామరాజా చిన్నవానిసౌందర్యమున కాశ్చర్యపడుచు, ఇంతటి చక్కఁదనము స్త్రీలయందుండిన సంత రాణించునని తనలోఁ దానుతలపోయుచుండెను. అతఁడు వచ్చినతోడనే రామరాజా చిన్నదానిని బుజముమీఁద నెక్తుకొని సుబ్బారాయనితో మాటాడుచు భీమవరముమార్గముపట్టి నడవ నారంభించెను.

రామ — మీరు బ్రాహ్మణు లయ్యును, ఆప్రకారముగా తల పెంచుకొన్నారేమి ?

సుబ్బ — వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కున్నది. ఆ మ్రొక్కునుబట్టియే తొడుగుకొన్న యంగీమొదలగు వస్త్రములను భోజనము చేయునప్పుడు

సహితము తీయకుండును; బట్టలు మాసినప్పుడు సహితము రెండవవా రెఱుంగకుండ మహారహస్యముగా నొక గదిలో నుతికిన బట్టలను కట్టుకొనుచుండును. ఈ వ్రతము నేటివఱకు దైవానుగ్రహమువలన సాగి వచ్చుచున్నది.

రామ—ఈ వ్రతము మిక్కిలి చిత్రముగానున్నది. ఇటునంటి వ్రతము నే నీవఱకు వినియు కనియు నెఱుంగను.

ఈవిధముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు దీపములు పెట్టిన నాలుగు గడియలకు భీమవరమునకు సమీపమున నున్న యొక చిన్న పల్లెను జేరిరి; అక్కడినుండి శ్రోవ మంచిది కాక పోవుటచేతను, రెండు దినముల క్రిందట నాయూరిబయటనే పెద్దపులి యొకమనుష్యుని నెత్తుకొనిపోయిన దని వినుటచేతను, చీకటిలో వారిని నడిపించుకొనిపోవుట యుక్తము గాదని రామరాజు వారి నాగ్రామములో నొక కాపువాని యింటఁ బరుండఁ బెట్టెను. ఆ పల్లెలో బ్రాహ్మణులు లేరు. గనుక వారారాత్రి భోజనము చేయకపోయినను రామరాజు కోమటి యింటికి వెళ్ళి యటుకులనుదెచ్చి పరున్న యింటివాండ్రకు పాడియకాటచేత చెంబెడు చిక్కనిమిఝిగ యడిగి పుచ్చుకొని వారి కిద్దఱికిని బెట్టెను. వానితో డుత్తునివారిణమైనందున వారును బసవాండ్రుచ్చిన తుంగచాప మీఁద పడుకొని హాయిగా నిద్రపోయిరి. రామరాజు జామురాత్రియుండగానే వారిని లేప తనతోఁగూడ దీసికొని బయలుదేటి రెండుగడియలలో భీమవరముచేర్చి, యూరిబయటకు రాగానే తా నావరకు మఱచి పోయిన గొప్పసంగతి యేదో తనకప్పుడకస్మాత్తుగా జ్ఞప్తికివచ్చినట్లు నటించి తొందరిపడి తనకు వెంటనే వెళ్ళకతీరసివనియున్న దనిచెప్పి వారికి శ్రోవచూపి తాను ప్రక్కదారిని పోయెను. వారిద్దఱును దారి యడిగి తెలిసికొనుచు కొంతదూరము కలసి వచ్చిరి. సీత తా నెఱిగి యున్న వీధికి రాగానే సుబ్బరాయని వెనుక దిగవిడిచి పరుగెత్తుకొని

పోయి యొకసందులో నుండి మరలి తిన్నగా సింటికీబోయి చేరెను. సుబ్బరాయుడు చీకటిలో సీతపోయిన సందును కనిపెట్టలేక తిన్నగా వీధి చివరదాక సడచి యిల్లుకనుగొన లేక గ్రామములో తిరుగుచుండెను. సీత వెళ్ళి వీధిగుమ్మమువద్ద పిలువగనే మంచముమీద పడుండి నిద్ర పట్టక విచారించుచున్న మాణిక్యాంబ త్రుళ్ళిపడిలేచి పరులెత్తుకొని వచ్చి తలుపుతీసెను. తలుపు తీసినతోడనే సీత తల్లిని కౌగిలించుకొని పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను. మాణిక్యాంబయు దుఃఖముపట్టజాలక కొంతసేపు తానుకూడ నేడిచి తనపైటఁజేఱుకొని కొమార్తెకన్నుల నీళ్లు తుడిచి నిన్నటినుండియు నెక్కడికీ బోయితినినియు' నింతచీకటిలో నొక్క తెవు నెట్లురాగలిగితి వనియు సీతనడిగెను. ఆ క్రిందటిదినము ప్రొద్దుననే తన్నద్దఱు దొంగ లెత్తుకొని పోవుటయు. రామరాజును మఱియొక చిన్నవాడును తన్ను విడిపించి తీసికొని వచ్చుటయు, రామరా జేదో పనియున్నదని యూరి వెలుపలిదాక వచ్చి వెళ్ళిపోవుటయు, సీత చెప్పెను. అప్పుడా రెండవచిన్నవాఁ డేమయినాడని తల్లి యత్యా దరముతో నడిగెను. తనతోఁ గూడ పయివీధినటకును వచ్చినాడనియు, అతఁడు పూర్వము తమ్మందఱి నెఱిగినవాడే యనియు, కొంచెము సేపటికెల్ల నచ్చటికివచ్చు ననియు కూతురు బదులు చెప్పెను. ఈప్రకారముగా మాణిక్యాంబ సీతను తొడమీద గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మాటాడుచుండఁగానే సూర్యోదయ మాయెను. అప్పుడు వీధిగుమ్మములో నెవ్వరో 'రాజశేఖరుడుగారి బస యెక్కడ?' నని యడిగిరి. ఆమాటవిని యది కుక్కిరికంతమువలె నున్నదని యొడిలోనుండి సీతను దింపి మాణిక్యాంబ వీధిగుమ్మములోని కొక్కయంజెవేసి యెవరువా రని కేకవేసెను. అప్పుడు సుబ్బరాయుడు మాణిక్యాంబను జూచి 'అమ్మా!' యని కౌగిలించుకొని బోరున నేడున మొదలుపెట్టెను. అంతట వారందఱును గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి.

చెఱసాలలో బెట్టబడిని దినముననే రాజశేఖరుడుగారు న్యసన
పడుచు నొకచోటఁ గూరుచుండి యుండఁగా ఏబదినంవత్సములు
దాటిన కారాబద్ధుఁ డొకఁ డా మార్గమున కాళ్ళసంకెళ్ళతోఁ బోవుచు
రాజశేఖరుడుగారి మొగమునంక గొంతితడిపు చూచి యాయన సమీ
పమునకు వచ్చి కూరుచుండెను.

రాజ—నీపే రెవరు ?

కారా—నాపేరు పాపయ్య; మాయింటిపేరు మంచిరాజువారు;
న న్నెక్కడనైన జూచినట్టు డ్డ ప్రియున్నదా ?

రాజ—మీమొగ మెక్కడనో చూచినట్టే యున్నది కాని
యెప్పుడు చూచినానో మాత్రము స్మరణకు రాలేదు. మంచిరాజు పద్మ
రాజు మీ కేమగును ?

పాప—నన్ను మీరు నల్ల చెఱువువద్ద జువ్విచెట్టుక్రిందఁ జూచి
నారు. నే నప్పుడు బైరాగివేషముతో నున్నందున, న న్నానవాలు పట్ట
లేకపోయినారు. పద్మరాజు నాకొమాగుడు.

రాజ—మునుపటియవస్థ పోయి మీకింతలో నిప్పటి యీ దశ
యెట్లు వచ్చినది ?

పాప—నే నీశోభనాద్రిరాజుతో స్నేహము చేసిన దోషముచేత,
నాకీతినిమాట వినవలసినవచ్చినది. ఈ రాజు దారులు కొట్టుటకై నలుగు
రిని శోడితెచ్చి నన్ను వారికి నాధునిగాఁ జేసి నల్ల చెఱువునకు పంపెను.
వెనుక కొయ రామిరెడ్డియు వానిమనుష్యులును పట్టుకొంటి రాజుగారిచే
చెట్లకొమ్మలకు ఉరితీయఁబడిన తరువాత మేమే వ్రబలులముగా నుండి
రెండుమాసములు శ్రోవలుకొట్టుటలోఁ బ్రసిద్ధిగాంచితిమి. దోచుకొని
జెచ్చినసొమ్ములో సగము శోభనాద్రిరాజు పుచ్చుకొనుచుండెను. మిగి
లిన సగములోను సగము నావంతునకు వచ్చుచుండెను. మెట్టసొమ్ములో

నాలవపాలును తక్కినవారు నలుపురును సమభాగములుగా బంచుకొనుచుండిరి. నేను యోగివలె నటించుచును; నాశోడ నున్నవారు దూముగా నడవిలోఁ బగలెల్ల నుండి రాత్రులువచ్చి మాటాడి పోవుచుందురు; పగలు వారి కేమయిన వర్తమానము చేయవలసినచ్చినప్పుడు, గుడిసెలో గాపురమున్న కోయవానిని బంపుచుందును; వానికిఁ బ్రత్యేకముగా నేనే జీతమిచ్చెడివాడను.

రాజ—అప్పుడు విల్లును అమ్ములును బుచ్చుకొని మాతో వచ్చినవాడు వాడేకాడా ?

పాప—అవు నా బానపొట్టవాడే. మీ నిమిత్తమే సంపిననాటి రాత్రియే యానలుగురిలో నొకఁడు చంపఁబడినాడు. రాజుగారి కేలాగునఁ దెలిసెనోకాని మఱునాడు తెల్లవారకమునుపే రాజభటులు కోయవానిని కొట్టినందున వాడు తక్కినవారుండుస్థలములను జూపఁగా వారినిసహితము పట్టుకొని మమ్మందఱును రాజుగారియొద్దకు తీసికొనివచ్చిరి. ఆయన మమ్మందఱును చెఱసాలయందుఁ బెట్టించెను; మాకందఱకు శిక్షకలిగినను మేమీరాజుపేరు చెప్పినవారముకాము; కాబట్టి మమ్మితఁడు చెఱసాలలో స్వేచ్ఛగా తిరుగుట కంగీకరించి మిక్కిలి ప్రేమతో జూచుచున్నాడు.

రాజ—అట్లయిన శోభనాద్రిరాజు మీకెంతో యుపకారమే చేయుచున్నాడు.

పాప—ఏమి యుపకారము ? ఈదుర్గార్హనిమూలమున చెఱసాలలోఁ బడి బాధపడుచున్నాను. రాజుగా రెప్పుడో యీతని దుర్మార్గతను దెలిసికొని యీతనినికూడ మాకు సహాయునిగా నిందేయుంతురు. అటుపిమ్మట మఱియొక కారాగృహాధికారి వచ్చినప్పుడు మాపాట్లు దైవమునకుఁ దెలియఁగలవు.

రాజ—మీకోమారునకు పిల్లనియ్యనందునకే నుమీ నన్నితఁ
డిందు బెట్టించినాఁడు.

పాప — అప్రమేయ నే నెఱుఁగుచును. మీరు రాజుదగ్గఱ నుండఁగా
పద్మరాజును పోషించినప్పుడు వాఁడు నావద్దనే యున్నాఁడు. అదియం
తయు నేనును మావాఁడును రాజును సిద్ధాంతియుఁ గలిసి చేసి యాలో
చనయే. అయినను మీ దనములు బాగుండి మా యాలోచన కొని
నాగించికాదు. శోభనాద్రిరా జెక్కడికోగాని నాకోఁ గూడ నల్ల
చెఱువునద్దనుండిన వాండ్రు సద్దఱిసి, సంకల్పాడదీయించి పంప దలఁచు
కొన్నాఁడు.

రాజ—ఎక్కడకో మీకుఁ దెలియలేదా ?

పాప—తెలియలేదు. ప్రొద్దున నాకో నేమో యాలోచించు
టకు వచ్చినప్పుడు రాజుగారితమ్ముడిక్కడకు వచ్చినందున రాత్రి నెప్పె
దనని వెళ్ళిపోయినాఁడు. నేను మీకు పూర్వము గొప్ప యపకారము
చేసితిని; దానికి మాఱుగా నిప్పు డుపకారము నొకదానిని జేసెదను.
పెద్దాపురపురాజుగారు బహుయోగ్యులు; శోభనాద్రిరాజు మిమ్ము
నిర్బంధబెట్టుచున్న సంగతి మనవి వ్రాసికొన్నయెడల మిమ్ము తక్షణమే
విడుదల చేయుదురు. కాగితము మొదలయినవి నేను తెప్పించి ఇచ్చెదను.

అని పాపయ్య కాగితమును కలమును తెప్పించి యిచ్చెను.
పోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు విజ్ఞాపనపత్రిక నొకదానిని వ్రాసి మడఁచి
జిగురంటించి పయిని చిగునామా వ్రాసి యియ్యఁగా పాపయ్య యొక
మనుష్యునిచేత దానిని రాజుగారి కంపెను. కాని, యాయనయొద్దనుండి
యొకయుత్తరువుగాని, విమర్శిచేసి న్యాయము దయచేయు సూచనలు
గాని రెండుమూడుదినములు కడచినను రాలేదు. రాజబంధువుమీఁద
జేసిన విన్నపము గనుక బదులు రాదని రాజశేఖరుఁడుగా రూరకుండిరి.

నీత నెత్తుకొనిపోయిన మఱువాఁడు ప్రొద్దుననే రాజుగాకు చెఱ సాలను జూచుటకు నత్తురని యచట నొకనదంతి కలిగెను. తరువాత గొంచెముసేపటికి రామరాజు రాజశేఖరుఁడుగాకున్న తావునకు వచ్చెను.

రాజు— రామరాజుగారూ ! నా తప్పును క్షమింపవలెను. మీ రా రాత్రి జూబును తెచ్చియిచ్చుటయే నాకు మహోపకారమయినది. నేను సంగతిని తెలిసికోలేక మిమ్ము సమ్కారణముగా కానిమాట లాడి నాఁడను.

రామ— మీకు నేను జేసియున్న యుపకారమునకు నన్నటు నంటిమాట లనవలసినదే. ఇక నెప్పుడును మేలుచేయకుండ మంచిబుద్ధి చెప్పినారు.

రాజు — నా యందు కరుణించి మీ రా సంగతిని మఱచిపో వలెను. మంచి సంబంధము వెడిపోయెఁగదా యని యా సమయములో నొడలు తెలియక యేమో యర్చాను. నన్ను క్షమింపుఁడు.

రామ — రాజుగాకు చెఱసాలనుజూడ బయలుదేరినా రట. నేను వేగిరము పోవలెను.

అని రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. తరువాత రెండుగడియలకు వెండిబిళ్ళ బంటాకఁడు నచ్చి రాజుగాకు కొలుపుతీర్చి కూరుచుండి, రాజశేఖరుఁడుగా రేమో విన్నపము వ్రాసినందునకయి పిలుచుకొని రమ్మన్నారని చెప్పి, ఆయనను వెంటబెట్టుకొని పోయెను. ఆయన వెళ్ళు నప్పటికి సమస్తాభరణ భూషితులయి రాజుగాకు రత్నసింహాసనము మీఁద కూరుచుండియుండఁగా, వేత్రహస్తులు పసిఁడిబెత్తములను చేతఁ బూని ముందునిలుచుండిరి. చామరధకు లిద్దఱు ప్రక్కల నిలుచుండి వింజామరలు వీచుచుండిరి. ఒకప్రక్కను శోభనాద్రిరాజు చేతులు జోడించుకొని నిలుచుండెను. రెండవప్రక్కను మఱియిద్దఱు మనుష్యులు

చేతులు కట్టుకొని నిలువబడియుండిరి; రాజశేఖరుడుగూడ గారు వచ్చి యెదుట నిలువబడగానే కృష్ణగజపతిమహారాజుగారు 'మీరీ శోభనాద్రి రాజుగారిమీఁద నేమైన మా పేర మనవి చేసికొన్నారా?' అని యడిగిరి. రాజశేఖరుడుగారు తనమీఁది కేమినచ్చునో యని భయపడి పరు, శరీర మంతయు కంపమునొంద నోరు మెదల్చక యూరకుండిరి.

కృష్ణ — శోభనాద్రిరాజా! నీవీ రాజశేఖరుడుగారి విషయమయి చేసిన యక్రమపు పనులన్నియు మాకు దెలియనచ్చినవి. నీకు చనివరిగానున్న తుచ్చునకు తనకొమార్తె నియ్యనన్న మాత్రమున, నీ వాయనను పట్టి చెఱసాలయందూఁ బెట్టుటయేగాక చెఱసాలలోనున్న వాండ్ర నిద్దఱను విడిచిపుచ్చి యా చిన్నదాని నెత్తుకొనిపోవునట్లు ప్రేరేపించితివి.

శోభ — ఆ చిన్నదాని నెన్నరెత్తుకొనిపోయినారో నా కేమియుఁ దెలియదు.

కృష్ణ — నీకుఁ దెలియకపోయినయెడల చెఱసాలలో నున్న వీండ్రిద్దఱును నెట్లు వెలువలికి వెళ్ళగలిగిరి.

శోభ — వీండ్రిద్దఱును నిన్నటియుదయకాలమున గోటదాటి పాటిపోయినారు. నే నప్పటినుండియు వీండ్రిను బట్టుకొనుటకు భటులను బంపి వెదకించుచున్నాను.

కృష్ణ — ఏమిరా? గుఱవా! మిమ్మియన యెక్కడికయిన పంపినాఁడా? లేక మీరే గోడదూకి పాటిపోయినారా?

గుర — మహాప్రభూ! నిన్న ప్రాద్దున్న మమ్మిద్దఱును పిలిచి యీ రాజుగారు చిన్నదానిని రవణక్కపేట కెత్తుకొనిపోయి, యక్కడ పద్మరాజున కొప్పగించవలసిన దని యాజ్ఞాపించినారు. చిన్నది రాగానే

దొంగతనముగా పెండ్లియాడుటకై పద్మరాజు ముందుగానే పోయి యక్కడ నున్నాఁడు.

శోభ — కాదు కాదు. ఈదొంగలంజకొడుకులు పాటిపోయి, తప్పించుకొనుటకయి యీలాగున బొంకుచున్నారు.

గుర — ఈరాజు దొంగలగురువు. మునుపు మాచేత దారులు కొట్టించి తిన్నగా మాసొమ్ము మాకీయ్యక సకలమయినచిక్కులు పెట్టి నాఁడు. ఈబ్రాహ్మణుని దోచుకొనుటకు నచ్చి మే మారాత్రి యాయన మూలముగా పడ్డపాస్లు తలచుకొన్న నిప్పటికి మాకు ముఖము వచ్చు చున్నది.

కృష్ణ—వెనుక నీ ప్రకారముగా దారులు దోపించినావా ?

శోభ—లేదులేదు. ఈవిధవకొడుకు లబద్ధ మాడుచున్నారు.

గుర — మా మాట లబద్ధమేమో పాపయ్యగారిని పిలిపించి విచారింపవచ్చును. ఇప్పు డాయన యీచెఱసాలలోనే యున్నాఁడు.

కృష్ణ—ఓరీ ! పాపయ్యను పిలుచుకొనిరా.

కొంతసేపటికి పాపయ్యవచ్చి రాజుగారు నిజము చెప్పిన యెడల శిక్ష తగ్గించెద మని వాగ్దానము చేసినందున మొదటినుండియు నాతని చర్యయంతయు నేకరువుపెట్టెను. అందుమీద శోభనాదీరాజు మాఱు పలుక నోరురాక క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండెను. రాజుగారి మొగము పోలికయు కంతస్వరమును రామరాజుగారివలె నున్నందున, రాజశేఖ రుఁడుగారు దేహమంతయుఁ జెమర్చ దిగ్భ్రమమునొంది యూరక తెల్ల పోయి చూచుచుండెను. అప్పుడు రాజుగా రాయన వెలవెలపాటును తత్తరమును గనిపెట్టి సింహాసనమునుండి దిగివచ్చి చేయిప్పుకొని. వెనుక రామరాజునుపేరునఁ బలుమాఱువచ్చి యోగక్షేమంబుల నార యుచు వచ్చినది తామే యనియు, వెంటనే సహాయము చేయుటకు

శక్తిగలిగి యుండియుఁ బ్రసర్తనమును బరీక్షించుటకయి యింత కాలముపేక్ష చేసితి మనయు చెప్పి, వెంటనే కారాబంధవిమోచనము చేయించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసే పేమిపలుకుటకును శోచక కొంతభయము తీజినవెనుక మెల్లగా వెలుగుతెచ్చుకొని, గద్గద స్వరముతో “దేవరవార్ధికి తెలియక నామాన్యమానవునిగా నెంచి యగౌరవముతోఁ జూచినందునకును, నీతి వివాహకార్యమునకు భంగముకలిగె నన్నకోపమున దూషణవాక్యములు పలికినందులకును క్షమించి రక్షింపవలయు” నని బహుదీపత్వముతో వేడుకొనిరి. ఆవిషయమునఁ దమ కెప్పుడును మనసులో మఱియొకలాగున లేదని చెప్పి, రేపు పెద్దాపురమునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూడవలసినదని సెలవిచ్చి రాజుగా రాయన నింటికిఁబంపిరి.

ఆయన వెళ్ళినతరువాత రాజుగారు శోభనాద్రాజును బిలిచి యాతఁడు చేసిన నేరమున కెంతగొప్పదండనమునో విధింపవలసియున్నను దయారసము పెంపున నెలదినములుమాత్రము చెఱసాలలో నుండ శిక్ష విధించి భటులవశమున నొప్పగించిరి. అంతేకాక నీతి నెత్తుకొనిపోయిన వారిక తాను పట్టికెచ్చించినప్పుడు నిజముచెప్పినయెడల శిక్షలో గొంత భాగము తగ్గింపఁబడునని వాగ్దానముచేసి యుండుటంబట్టి వాండ్రశిక్షలో సగము తగ్గించుటయేకాక మంచిరాజు పాపయ్యకుసహితము సగముశిక్ష తక్కువచేసిరి. ఈకార్యముల నన్నిటిని జక్కఁబెట్టుకొని శ్రీకృష్ణజగవతి మహారాజులవారు భద్రగజారూఢులయి, వందిమాగధులు బిరుదువద్యములు చదివి కొనియాడ, భేరీమృదంగాది వాద్యములు బోరుకలుగ, చతురంగబలసమేతులయి తమ రాజధానికి విజయంచేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారింటికి వెళ్ళునప్పటికి మాణిక్యాంబ పడమటెంటిగోడకుఁ జేరగిలఁబడి గూరుచుండి తలవంచుకొని సుబ్బారాయ

నితో నేమో చెప్పుచుండెను. రాజశేఖరుడుగారు గుమ్మమునద్దకు వెళ్ళి, ఆ చిన్నదాని ముఖలక్షణములును, బలుకుబడియు రుక్మిణినిపోలి యున్నందున నాశ్చర్యపడి చూచి పురుషుడయి యున్నందున నేమని నిశ్చయించుటకును శోచక విభ్రాంతితో నాతని మొగమువంకనే తెప్ప వేయక చూచుచు లోపలికి రాక యచ్చటనే నిలుచుండిరి. ఇంతలో సీత గుమ్మములోనుండి శోగించూచి, “అమ్మా! నాన్నగారు నచ్చినా” రని కేకవేసి వెళ్ళి తండ్రిని కౌగలించుకొనెను.

అంతట మాణిక్యాంబ పరమానంద భరితురై లయి వెంటనే లేచి వెళ్ళి, కాళ్ళు కడుగుకొన నీళ్ళు తెచ్చియిచ్చి పాదములతడి తన పయిటచెఱుగుతో నొత్తి కూరుచుండుటకయి గోడదరిని పీట వేసెను. రాజశేఖరుడుగారు పీటమీదఁ గూరుచుండి, సీతను ముద్దాడి తొడ మీద కూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. అప్పుడు మాణిక్యాంబ సీతను చొంగ లెత్తుకొని పోవుటయు, రామరాజు, మఱియొకరును నదలించి తెచ్చుటయుఁ జెప్పెను. రాజశేఖరుడుగారు రామరాజు పెద్దాపురాధినాథులయిన కృష్ణజగపతి మహారాజులనియు, ఆయన ప్రజల క్షేమము కనుఁగొనుటకయి యట్టి మాటువేషముతో సంచరించుచుందురనియు, రామరాజును పేరునవచ్చి మనకు బహుపకారములను జేసి తుదకు కారాబంధ విమోచనము జేయించిరనియుఁ జెప్పి, తన్ను విడిపించిన క్రమమును వివరించి కొంతసేపు నృపునిసద్గుణవర్ణనమును జేసెను. మాణిక్యాంబ రామరాజు దేశాధీశుడని విని యాశ్చర్యపడి, ఆయనయొక్క గర్వరాహిత్యమును, పరోపకార శీలతను బహుభంగుల మెచ్చుకొనెను.

ఇట్లు మాటాడుచుండగానే సుబ్బరాయుడు వచ్చి రాజశేఖరుడగారి కాళ్ళమీదపడి “నేను రుక్మిణి” నని చెప్పెను. ఆయన సంకోషము చేత కొంతసేపు నూటాడలేక, తుదకు హృదయము పదిల పఱచుకొని

లేచి పెద్దకుమార్తె నాలింగనము చేసికొనెను. అప్పుడు చచ్చిపోయిన దనుకొనుచున్న కూతురు లేచి వచ్చుటచేత నాదంపతుల కిరువురును గలిగిన సంకోష మింతింతయని చెప్ప శిశ్యముకాదు; ఆ సమయమున నీతికుఁ గల్గిన సంకోషముచు పట్ట శిశ్యముకాక పోయెను. ఆ యుక్తదే కము కొంత నిమ్మల పడినమీఁదట. ఆ వధూనరులు తమ్మెడఁబాసినది మొదలుకొని నేటి వఱకును జరిగిన వృత్తాంతమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పు మని రుక్మిణి నడిగిరి. రుక్మిణి యీ ప్రకారముగా వినిపింప వారం బించెను.

మనలను దొంగలు కొట్టిననాటిరాత్రి పిండి యారఁబోసినట్లు తెల్లగా నెన్నెల కాయుచుండఁగా నాకు మెలఁకువ వచ్చి చూతును గదా కటికినేలను మహారణ్యమధ్యమునఁ బడియుంటిని; నలుదిక్కుల నెంతవఱకుఁ జూచిన నెందు నెవ్వరును గనఁబడలేదు; ఎక్కడను మనుష్యసంచారము కనఁబడలేదు గాని మృగములయొక్క కూతలు మాత్రము చెవిలో వినఁబడసాగెను. ఇంతలో నొకవ్యాఘ్రము నా దగ్గఱనుండియే పోయినది కాని నన్నుఁ జూడక చేరువనున్న యొక మనుష్యుని మొండెము నీడ్చుకొని తొలఁగిపోయెను. దానిని చూచిన తోడినే నా దేహము నాకు స్వాధీనము కాలేదు. కొంత తెలివి వచ్చిన తరువాత మీ రెవ్వరును లేకపోవుట చూచి బ్రతికియున్నయెడల మీరు గన్నొంటిగా దిగవిడిచి పోరను నమ్మకమున మీరందఱును దొంగలచేత మరణము నొంది యుందొరినియు ఖూతుకమృగము లేవియో మీ దేహ ముల నీడ్చుకొనిపోయి యుండవచ్చుననియుఁ దలపోసి, చూడఁ జూట్ట మును మ్రొక్క దైవమును గానక చావ నిశ్చయించుకొని, మరల నింతలో నాత్మహత్య దోషమనుబుద్ధి యొకటి పుట్టుటచే కొంత జంకి మీలో నెవరియినను బ్రతికియుండవచ్చు ననియు నొకవేళ మిమ్మంద

అను మరల జూచుభాగ్యము కలిగినను కలుగవచ్చుననియు నూహచేసి
 మరణప్రయత్నమును మానుకొని, లేచి నాలుగడుగులు నడచితిని.
 అక్కడ నెత్తుట దోఁగియున్న శిరస్సొకటియుఁ దానిప్రక్కను బట్టలు
 మూటయుఁ గనఁబడఁగా, అంతటి యాపదలో సహితము దుర్వార
 మమున త్సుద్బాధకు సహింపలేక తినుట కందులో నేమయిన దొరక
 నచ్చునని యా మూటను విప్పి చూచితిని. అందు పురుషులు ధరించు
 కొఁదగిన వస్త్రాదులు మాత్ర మున్నవి. వానిని చూచినతోడనే చక్కని
 స్త్రీలు నిజవేషములతో నొంటరిగాఁ దిరుగుట క్షేమకరము కాదు
 కాఁబట్టి పురుషవేషము వేసికొని యేదో యొక్క గ్రామము చేరవలెనను
 యాలోచనతోఁచి యా వస్త్రములను గట్టుకొని యంగీని తొడిగికొని
 పురుషవేషమును ధరించి, నా పూర్వపుబట్టలను మిగిలినబట్టలతోఁ జేర్చి
 మూటగట్టి నా శరీరముననున్న నగలను తీసి చెంగున ముడివైచుకొని
 బయలుదేఱి, యొక కాలిమార్గమున నడచి తెల్లవాలు వఱ కొక
 గ్రామమును జేరితిని; ఆ గ్రామములో ఆ పూట కుండి, నగలనమ్మివేసి
 రొక్కమును జేర్చుకొని తలమీఁది దెబ్బచేత బాధపడుచునే చేరువ
 గ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడ కొన్ని దినములుండి వైద్యము చేయించు
 కొని నిమ్మళించినతరువాత బయలుదేఱి చుట్టుపట్ల గ్రామములలోఁ దిరు
 గుచు పూటకూటియిండ్లలో భోజనముచేయుచు పదియేనుదినముల
 క్రిందట జగ్గంపేటఁ జేరితిని. ఆ గ్రామ కరణము ముసలివాఁడును పుత్ర
 సంతానము లేనివాఁడును గనుక నన్నుఁ జూచి ముచ్చటపడి తనపనికి
 నేను సాయముగా నుండునని యంచి నన్నుఁ దనయొద్దనే యుంచుకొని
 యాదరించుచు నా ప్రవర్తనమునకు మిక్కిలి సంకోషించి తనకున్న
 యొక్క కుమార్తెను నా కిచ్చి వివాహముచేసి యిల్లరిక ముంచుకోవలె
 నను నుద్దేశముతో నాకులగోత్ర నామముల నడిగి జెలిసికొనెను.

నేనక్కడ సుబ్బరాయఁ డనుపేరున మిక్కిలి నమ్మకముగా నుండి, మీరు విద్య చెప్పించిన మహిమచేత లెక్కలు మొదలైనవి వ్రాయుటలో తోడుపడుచుండి, నాకు వెంకటేశ్వరుల మ్రొక్కచేత మా వారు తల పెంచుకొనుచు చీసినారనియు, ఈ వ్రతసమాప్తి యగు వఱకును తలయంటుకోఁగూడదనియు, చెప్పి యా వ్రతమునకు భంగము కలుగకుండ గాపాడెద మని వారితో ననిపించుకొని పురుషవేషము బయలఁ బడఁగఁగఁ గడుపుకొనుచు వచ్చితిని. అట్లుండఁగా నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము సీతనెత్తుకొనివచ్చి యెవ్వరో గుద్దలు మనుష్యులు భోజనము పెట్టించుటకై నేనున్న యింటికిఁ దీసికొని వచ్చిరి. అప్పుడు మనము దాహముతీర్చి బ్రతికెంచిన రాజు వచ్చి వాండ్రను కొట్టి సాగనంపెను. అంతట నా యింటివారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని నేనును రాజుగారును సీతను దీసికొని వచ్చితిమి. మీయంతట మీరందఱును నన్నానవాలు పట్టి కనుఁగొను వఱకును నేను రుక్మిణిని మీతో నెవ్వరితోను జెప్పకుండ నుండవలె నని మార్గము పొదుగునను తలంచుకొని వచ్చితినిగాని, అమ్మను జూచినతోడనే మనస్సు పట్టలేక లోపలినుండి దుఃఖము పొంగి వచ్చి కౌఁగలించుకొని నా సంగతి జెప్పివేసితిని.

అని రుక్మిణి చెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొమార్తె యొక్క బుద్ధికిని సాహసకార్యమునకును సంకోషించి యామెను కౌఁగలించుకొని మిక్కిలి గారవించెను. రుక్మిణియొక్క యీ చరిత్రమును విన్నవారెవ్వరైనను, ఉన్నయూరిలో సహితము గడపదాఁటి పొరుగువీధి కైన నెప్పుడును పదచలనముచేసి యెఱుంగనంత సుకుమారిగాఁ బెరిగిన పదునాలుగేండ్ల ప్రాయముగల ఒక ముగ్ధబాలిక అంతటిధైర్యమును పూని సమయోచితబుద్ధితో మంచియుపాయము నూహించి పరుల కెవ్వరికిని భేద్యముకాని మాటువేషమును ధరించి లోకానుభవమువలన

నాటితేటిస ప్రాణాంగనలకు సయితము కష్టసాధ్య మయినరీతి ప్రచ్ఛన్నముగా నుండఁగలిగిన దన్నవార్త నమ్మశక్యము కాకున్న దనవచ్చును. ఎవరు సమ్మిసను ఎవరు సమ్మక పోయినను వాస్తవమును మఱుఁగు పఱచక చెప్పుట చరిత్రకారునికి విధాయకకృత్యము; గనుక, జరిగిన సంగతినేమో జరిగినట్లు చెప్పుచున్నాను. పురాణగాథలయందుసతే మనుష్యులు లేడిరూపమును ధరించినారని కాని, పురుషులు కేవల స్త్రీలుగానే మాతినారని కాని అసాధ్యమయిన సంగతి యిందేదియుఁ తెలుపఁబడలేదు. ఆమె కిట్టి యద్భుతవిధమున బ్రవర్తింపనేర్చినది యామె నాశ్రయించియున్న సరస్వతియే కాని స్వశక్తికాదు. విద్యాప్రభావము నెఱిగినవా రెవ్వ రిట్టిదొక ఘనకార్యమని యాశ్చర్యపడుదురు?

ప ద మూ డ వ ప్ర క రణ ము

శంకరయ్య కాసులపేరుతో పెచ్చుట—అతఁడు తన తండ్రి వృత్తాంతమును
వినిపించుట — పైష్టవగురువుల యూరేగింపు — నృసింహస్వామియొక్క
రాక—అతఁడు తన కథను జెప్పుట

పై ని చెప్పినరీతిగా రుక్మిణియు తల్లిదండ్రులును మాటాడుకొను
చుండఁగానే, పదునాఱుసంవత్సరముల యీడుగల యొక చిన్నవాఁడు
వచ్చి బుజముమీఁదిమూటను క్రిందఁ బడనైచి రాజశేఖరుఁడుగారి
కాళ్ళమీఁదఁబడి 'అయ్యో, మామయ్యా' యని యేడువ నారంభించెను.

రాజ—ఏమి శంకరయ్యా! ఆఁడుదానివలె నాలాగున నేడ్చు
చున్నావు? ఊరుకొ.

శంక—మానాయన పదియేను దినములక్రిందట కాలము చేసి
నాఁడు. నే నప్పుడు గ్రామములోకూడ లేకపోయినాను.

రాజ—ఏమి రోగముచేత పోయినాఁడు? నీవప్పుడు గ్రామ
ములో లేక యెక్కడకు వెళ్ళినావు?

శంక—ఆతఁ డాత్మరోగముచేత పోలేడు; ఇల్లు కాలి పోయి
నాఁడు. నేనావరకు పదిదినములక్రిందటనే నా సవతితల్లిని తీసికొని
యేలూరు వెళ్ళియుంటిని. నే నక్కడ నుండఁగా నాకీ వర్తమానము
తెలిసినది.

రాజ—ఇల్లెందుచేత కాలిపోయెనో యాతఁ డేల బయటికి
రాకుండెనో నాకాసంగతి వివరముగాఁ జెప్పు.

శంక—మీరు గ్రామములో నుండఁగానే మానాయన భూత
వైద్యమునందు ప్రబలఁడుగా నున్నాఁడుగదా? అటుతరువాత చుట్టు

ప్రక్కల గ్రామములయందుఁగూడ అతనిప్రసిద్ధి వ్యాపించినది. ఎవ్వరి యింట నెవ్వరికి కొంచెము జ్వరము వచ్చినను మానాయనను పిలిచి తీర్థ మిప్పించుచుండిరి; ఎవ్వరికి కాలు కాసంత నొచ్చినను మానాయన చేతనే రక్త రేకు కట్టించుకొనుచుండిరి; ఎవ్వరికి కొంచెము గాలి నోకిన దన్నను మా నాయననే పిలుచుకొని పోవుచుండిరి. ఎవ్వరు కొంచెము జడిసికొన్నను, మా నాయనచేతనే విభూతి పెట్టించుచుండిరి. వేయేల! చుట్టుపట్ల నే గ్రామములో నెవరికేజబ్బు వచ్చినను మా నాయనను పిలువని స్థలము లేదు. ఈ ప్రకారముగా జరుగుచుండుటచేత నెల్ల వారును సమస్త వస్తువులను మా యింటికిఁ దెచ్చి భక్తి పూర్వకముగా సమర్పించుచుండిరి. ఎవ్వరియింట నే శుభకార్యము జరిగినను ముందు కట్నము మా నాయనదిగానే యుండెను.

ఈ విధముగాఁ గొంతకాలము జరిగినపిమ్మట నొకనాఁడు ప్రాతః కాలమున మా నాయన వీధిలో నడచుచు, ఒక యీడిగవాని వాకిట కాయలగెలలతో నిండియున్న యొక కొబ్బరిచ్చెరు జూచి ఆ యింటి వానిని పిలిచి తనకు నాలుగు లేతబొండుములు పంపుమని యడిగెను. వాఁడు కొంచెము పొగరుబోతుగనుక సొమ్ము తెచ్చుకొన్నచో కాయల నిచ్చెదనని మాటపలికెను. అందుమీఁద మా నాయన కోప దృష్టితో వానివంక నెఱ్ఱపాటీ చూచి కాయల నియ్యవా యని గద్దించెను. నేనియ్యను న నెఱ్ఱపాటీచూచి యేమిచేసెదవో చూతమని వాఁడును వెనుకతీయక గట్టిగాఁ జెప్పెను. టేసీపాటికి నీ చెట్టేమగునో చూచుకొమ్మని తల యూచుచు మా తండ్రి యింటికిఁ బోయెను. దయ్యాలు పెట్టి చంపినప్పటిమాట చూచుకొందమని వాఁడును లోపలికి నడచెను.

ఆ రాత్రి రెండుజాములవేళ మా తండ్రి గాఢనిద్రలోనున్న నన్ను లేపి నాయుత్తరీయపుకొంగున గిద్దెనుబియ్యము మూటగట్టి కడుగుచెంబు చేతికిచ్చి తనకోగూడ రమ్మని చీకటిలో నన్నుఁ దీసికొనిపోయెను. నేనును కన్ను కనఁబడని గాఢాంధకారములో నిశాసమయమున దారి తడవుకొనుదు మా తండ్రితో నీడిగవాని యింటికడకుఁ జేరి నిలిచితిని. అప్పుడు నన్నక్కడ నిలువఁబెట్టి మా నాయన కాలికి బందమువేసుకొని కొబ్బరిచెట్టున కెగ్రెబాకి, యొక కఱ్ఱతో దానిమొవ్వును చితుకఁబొడిచి యందు నేను దెచ్చిన బియ్యమును కడుగును బోసి చెట్టు దిగివచ్చి యాయథరాత్ర మప్పుడు మరల నన్నుఁ దీసికొని యింటికి వచ్చి యారాత్రి సుఖనిద్ర చేసెను. మఱునాఁడతఁడు తన్నుఁ జూడవచ్చినవారితో నెల్ల 'యాడిగవాఁడు కొబ్బరికాయ లియ్యకపోయినందున వానిచెట్టునకుఁ బ్రయోగము చేసితి' నని చాట మొదలుపెట్టెను. అందుకు దృష్టాంతముగా నాఁడు మొదలుకొని మొవ్వువాడి క్రమక్రమముగా ఆకు లెండి పోయి నాలుగైదు దినములలో చెట్టు చచ్చెను. "తమకు కొబ్బరికాయ లియ్యనన్న కోపముచేత బాపనవాఁడు నిష్కారణముగా నా కొబ్బర చెట్టును వయ్యలు పెట్టి చంపినా"డని యూర నెల్లవారితోను జెప్పుకొని యాడిగవాఁడేడువ నారంభించెను. ఆ వార్త శ్రీఘ్రకాలములోనే చేరువ గ్రామములకును ప్రాకెను. అందుమీఁద నెల్లవారికిని మా నాయనమీఁద నొకవిధమయిన యనూయ కలిగెను.

ఆ పిమ్మట గ్రామములో నొకరికి రోగము వచ్చినప్పుడు మా నాయన ప్రయోగము చేసినాఁడేమో యని కొందఱి కనుమానము కలిగెను. అందుచేత గ్రామములోనివారు తమయింట రోగాదికము వచ్చినప్పుడు మునుపటంత తరుచుగా మా నాయనను పిలుచుకొని పోవ మానివేసినారు; కాని యాతనిని పిలువకపోయిన నేమిచేసి

పోవునో యని మనస్సులలో భయపడుచుండిరి. ఈరీతి నుండఁగా నొక కోమటివాని పిల్లవానికి రోగము వచ్చినప్పుడు, వానితల్లియు ముత్తనయు వెళ్ళి సోదెయడుగఁగా పేరంటాలు గుడియొద్దనున్న మాలది యా చిన్నవానికి గ్రామములోనివారే యొకగు ప్రయోగము చేసినారని చెప్పెను. అందుమీఁద వారిద్దఱు నేడ్చుచు నింటికివచ్చి యావత్సమాచారమును మగవాండ్రకు వినిపింపఁగా వాండ్రాప్రయోగము చేసినవాఁడు మా తండ్రియేయని నిశ్చయించి భూతవైద్యులను పిలిపించి పలువిధముల పాట్లుపడిరికాని వచ్చిన రోగమునకు చికిత్సచేయించక పోయినందునను, జ్వరబాధితుడయి యుండఁగా భూతవైద్యులారనిని పలుమాఱు స్నానములు చేయించుచు వచ్చినందునను వాయువుచేసి యా పిల్లవాఁడు కాలధర్మము నొందెను. అది మొదలు కొని మా తండ్రి ప్రయోగములుచేసి యందఱను జంపుచున్నాడన్న నమ్మక మొకటి యూర నందఱికిని గలిగెను. ఆ నమ్మకమునకుదోడు మునుపెప్పుడో గ్రామమున చచ్చినవారు తాము ప్రయోగముచేతనే చచ్చినామనియు, మీరు నిజమును కనుగొనలేక రోగమని భ్రమపడి తమ్ముఁ బోఁగొట్టుకొన్నారనియు చెప్పకొని యేడ్చుచున్నట్లు గ్రామములోని ముసలిముండ లిద్దఱు ముగ్గురు రోదనముల నారంభించిరి. ఆ కాలములో కామేశ్వరి మొదలైన యిలవేల్పులు గృహముఁగోని విధవల కావేశమై యెవరికైన రోగము వచ్చినప్పుడు ప్రయోగ మని యొకటి రెండుచోట్ల పలుకుచు వచ్చెను. ఈ యన్ని కారణములచేతను గ్రామములో నెవ్వరి కేవిధమయినజబ్బు కలిగినను, అది యంతయుఁ మా నాయన చేసిన ప్రయోగముచేతనే కలిగినదని జనులు భ్రమపడుచుండిరి. తా నేదోషము నెఱుంగనని మా నాయన యెన్నివిధముల ప్రమాణములుచేసి చెప్పినను, ఎవ్వరు నాతనిమాటలను విశ్వసించిన

వారుకారు. జనులపిచ్చి యేమందును? గ్రామములో మరణము నొందిన వారందఱు మా నాయనచేసిన ప్రయోగముచేతనే పోయిరని దృఢముగా నమ్మిరి. వ్యాధిగ్రస్తులైన వారందఱును మా నాయన యొక్క మంత్రశక్తిచేతనే బాధపడుచున్నారని తలచిరి. కాబట్టి యెల్లవారును కొంతకాలమునకు మా నాయనను గ్రామమునకొక మృత్యుదేవతనుగాఁ జూచుకొనుచుండిరి. మా నాయన పొడ గనఁబడినప్పు డెల్లను గ్రామములోని యాఁడువారు నెటికలు విడిచి తిట్టజొచ్చిరి. మగవాండ్లు కొఱకొఱలాడుచు మునుపటివలె మాటాడక యాతఁడు కనఁబడినపు డెల్లను తప్పించుకొని పెడదారిని తొలఁగిపోవుచుండిరి. ఇరుగు పొరుగున నున్నవారు నిప్పు సహితము పెట్ట మానివేసిరి. ఏవస్తువు బదులునిమిత్తము వెళ్ళినను లేదనుచుండిరి. పొరుగువారు తమనూతిలో నీళ్లు తోడుకొన వలనుపడదనిరి. అంచుచేత నీ ప్రకారముగా శత్రుమధ్యమున కాపురము చేయుట మా నాయన కెంతో భారముగానుండి, ఇదియంతయుఁ దాను భూతవైద్యుఁడనని వేషము వేసికొనుటవలన గలిగిన పాపఫలముగదా యని తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపపడిన కార్యము లేక స్వయంకృతాపరాధమునకు నోరెత్తక యనుభవించు చుండెను. ఇట్లున్న సమయములో నొకసారి సవతితల్లికి దేహములో రుగ్మతవచ్చినది; అప్పుడెందఱిని గాళ్ళుగడుపులు పట్టుకొన్నను ఒక్కరైనను పథ్యపావములుచేసి పెట్టుటకుఁ గాని నిద్రరాకుండ దగ్దఱనుండి మాటలు చెప్పుటకుఁగాని వచ్చినవారుకారు; గ్రామములోని వారెవ్వరును పథ్యపావములకయి తమనూతిలోనుండి నీళ్లుసహితము తెచ్చుకొనిచ్చినవారుకారు. మీరు గ్రామమునుండి లేచివచ్చిన నాలవనాఁడే మన గ్రామములో వైద్యుఁడుగా నుండిన నంబివరదాచార్యులు పోయినాఁడు. నేతి రామయ్య మనయింట నంటబ్రాహ్మణుఁడుగా నుండి కంచుచెంబులజో

డెత్తుకొనిపోయి ముండకిచ్చినందునకయి మీరు పని తీసివేసిన తరువాత
వాడు మఱియొందునకును పనికిరాని వాడౌటచేత చదువులబడి పెట్టు
కొని జీవనము చేయుచుండెనుగదా ! వరదాచాక్యులు హఠానే వైద్యము
కూడ నారంభించి వాడిప్పుడు గ్రామములో ఘన వైద్యుడయి
యున్నాడు. మొదట వైద్యమారంభించినప్పుడు క్రొత్తగనుక లోగముల
నామములను ఔషధనామములను మా నాయనచేతనే వ్రాయించుకొని,
యెఱ్ఱనివియు నల్లనివియు నయిన కుప్పెలుచేసి తీసికొనివచ్చి యేమం
దేరంగుగలదిగా నుండునో మా నాయనవలనే తెసిలికొని వానిమీద
“పూర్ణ చంద్రోదయము” “వాతరాక్షసము” మొదలయిన పేర్లను వ్రాసి
యంటించినాడు. జీలకఱ్ఱ, మిరియములు మొదలయిన వస్తువులలో
సిందూరము వేసి నిమ్మకాయలరసముతో నూరి మా యింటనే మాత్రలు
చేసి తీసికొని వెళ్లుచుండెను. అతఁ డే యాషధమునడిగినను తనయొద్ద
లేదనక తులమునకు రూపాయ మొదలుకొని యిరువదిరూపాయల వఱ
కుకు వెలగట్టి యిచ్చుచుండెను. ఆరంభదశయందు వచ్చినసొమ్ములో మా
నాయనకుఁ గూడ భాగమిచ్చెడివాడుగాని, తాను పెద్దవైద్యుడని పేరు
పొందిన తరువాతను, మా నాయనకు గ్రామములోనివారితో విరోధము
వచ్చిన తరువాతను భాగమిచ్చుట మానివేసినాడు. అట్టివాడు మా
నాయన స్వయముగా వెళ్ళి తన భార్యకు జబ్బుగా నున్నదని బతిమాలి
పిలిచినను ప్రజలకు వెఱచి యొక్కసారి చేయియయినను చూచి
పోయినవాడుకాదు. వేయేల ? ఊరివారు పెట్టవలసిన నిర్బంధముల
నన్నిటిని బెట్టిరి; చీకటిపడినమీఁద ఇంటిమీఁద బెడ్డలు వేయ నారం
భించిరి. నన్ను భార్యకుఁ గావలిపెట్టి మా నాయనయే చెఱువుకుఁబోయి
స్నానముచేసి నీళ్లు తెచ్చుకొని వంటచేసి పగలు రెండుజాములకు
పథ్యముపెట్టుచు, మీరయిన గ్రామములోనున్నఁ దనకింత యిబ్బంది

రాదుగదాయని మీనుచేసిన యుపకారములను దలచుకొనుచు బహు విధముల విచారించెను. బహు ప్రయాసముమీఁద కొన్నిదినములకు మా తల్లికి వ్యాధి నివృత్తించినదిగాని దేహములో బలముమాత్రము చేరినదికాదు. గ్రామములో విరోధమంతకంతకు ప్రబలినది. తెల్లవారి లేచి చూచుచుఁట మా పీఠగుహ్యమునిండ నశుద్ధ పదార్థములును మనుష్యుల పుణ్ణెలును పడియండుచు నచ్చెను. మాతండ్రి వానినన్నిటిని దీసివేసి నిత్యమును రెండుమూడు స్నానములు చేయుచు భార్య కుపచారము తిన్నగా జరిగెందున నన్నామె వెంటనిచ్చి సవారిమీఁద పుట్టినింటికి హేలాపురము పంపి, తానొక్కఁడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండెను.

బయలుదేరిన మఱునాఁడురాత్రి నాలుగు గడియల ప్రాద్దు పోయిన తరువాత మేము సుఖముగాపోయి యేలూరు చేరితిమి. అక్కడఁ గొన్నాళ్లున్నమీదట పథ్యము ఒంటబట్టుట చేతను, తల్లిదండ్రుల యాదరణచేతను నా సవతితల్లి దేహము స్వస్థపడినది. ఒకనాఁడు నేనును నా సవతిమేనమామయు నుదయకాలమున దంతధాననము చేసికొని వీధిలో రావిచెట్టుచుట్టును గుండ్రముగా రెండడుగులయెత్తుగా వేయఁ బడియున్న యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి యుంటిమి. నా సవతితల్లి తండ్రి రావిచెట్టునకును వేపచెట్టునకును పెండ్లిచేయించి వానిచుట్టును విశాలమయిన యా యరుగు వేయించినాఁడు. ఆ యరుగుమీఁద చెట్టు నీడను గూరుచుండి గ్రామకరణ మెప్పుడును పనిచూచుకొనుచుండును. అప్పుడు ముప్పదిసంవత్సరముల యీడుగల యొక నల్లని శూద్రుఁడు తెల్లబట్టలు కట్టుకొని చంక మూటను దగిలించుకొని వచ్చి 'మీరే మయిన కాసులపేరు గొనియెదరా?' యని యడిగెను. మా సవతిమేన మామ 'ఏదీచూపు' మని యడిగెను. ఆ శూద్రుఁ డరుగుమీఁద గూరు చుండి మూటనువిప్పి కాసులుపేరుతీసి యాతనిచేతికిచ్చెను. ఆతఁడు

చూచి వెలయడిగి నా చేతికిచ్చి బాగున్న దేమో చూడుమని చెప్పెను. నేను దానిని చేతబట్టుకొని నిదానించి చూచి, కొలికిపూసను బట్టి యానవాలుపట్టి కుక్కిరించుచు వెలుసుకొని 'నీ కీ కాసులపే చెక్కడిచుండి నచ్చె' నని వానిని బ్రశ్నలువేసితిని. వాడు 'నేను వర్తకుడను కాబట్టి మా యూరిలో నొకనిచేత పట్టుకో కట్టించిచా' నని చెప్పెను. అందు మీఁద నేనాపేరు మా బంధువులదని చెప్పి, 'యీ దొంగపొత్తు నీయొద్ద గనబడినది కాబట్టి నిన్ను రాజభటుల కొప్పగించెద' నని బెదిరించితిని. వాడును జడియక కాసులపేరు మా యొద్దనే విగవిడిచి, తానాకుఁబోయి మీకు చేసిన యక్రమమును జెప్పి మిమ్ములను బట్టుకొని శిక్షించుటకు బంఢ్రులను దీసికొనివచ్చెద నని కేకలు వేయుచుఁబోయి, నే నచట రెండుదినములున్నను మరల రానేలేదు.

మూడవనాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొక కూలివాఁడు ధనశేష్ఠ రమునుండి వచ్చి నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన జాబు నొకదానిని నా చేతికిచ్చెను. నేను దానిని పుచ్చుకొని విప్పి, చూచుకొను నప్పటికి "మీ నాయన నేడే గృహము తగులపడి కాలముచేసినాఁడు. కాబట్టి తత్క్షణము బయలుదేటి రావలసినది" అని యందు వ్రాసి యుండెను. పిడుగువంటి యా వార్త చూడఁగానే గుండెలు బద్దలయి లోపలికిఁ బోయి యేడ్చుచు నా సవతితల్లి కాదుర్వార్తను వినిపించితిని. ఆ మాట విన్నతోడనే యామె నేలబడి కొప్పువిడిపోవ దొర్లుచు, తొమ్ముచటచు కొనుచు నిల్లెగిరిపోవునట్లు రోదనముచేయ నారంభించెను. ఆ యేడుపు లును పెడబొబ్బలును కొంచెము చల్లాటినతరువాత నామెకు ధైర్యము చెప్పి, ఆ కూలివానివెంట నా పూటనే బయదేటి కాళ్ళుపోక్కు లెక్కు నట్లుగా, తెల్ల వారినఁదాక నడచి మఱునాఁడు పగలు రెండుజాముల వేళకు మా యిల్లుచేరితిని. అప్పుడా యింటికి గోడలుతప్ప మఱియేమియు

లేవు. చుట్టుపట్ల నొక యిల్లయిన కాలక వింతగా మా యొక్క యిల్లు మాత్రము పరశురాసుప్రీతి యయినది. నే నక్కడ విలపించుచుండఁగా నిరుగుపొరుగువారు వచ్చి నన్నోదార్చి నాలుగుదినముల క్రింది రాత్రి యాకస్మికముగా గృహమునకు నిష్పంబుకొని సాయము వచ్చులోపల నె కాలిపోయినదని చెప్పిరి. నే నంతట నారాయణమూర్తిగారి యింటికిఁ బోయితిని. అతఁ డావఱకే మా తండ్రికి దహనసంస్కారములు చేయిం చెను. మీ రా గ్రామమునుండి వచ్చినప్పటినుండియు మా నాయనయు నారాయణమూర్తిగారును ప్రాణస్నేహము కలవారుగా నుండిరి. మీరు ధవళేశ్వరము విడిచిపెట్టిన నెలదినములకు నారాయణమూర్తిగారి లోపల దొంగలుపడి యొకరాత్రి సర్వస్వము దోచుకొనిపోయిరి. అందుచే నతఁడు మరల బీదవాఁడై మా తండ్రి ననుసరింపఁగా, భూతవైద్యములో తనకు సహాయునిగా నాతనిని త్రిప్పుచు భోజనమున కేమయిన నిచ్చు చుండెను. మా నాయనకు గ్రామములో నందఱును శత్రువులుగా నేర్పడి నప్పుడు నారాయణమూర్తిగా రొక్కరే పరమమిత్రుఁడుగా నున్నాఁడు. మీ బాపమఱిదిగి గ్రామములోనివారు తనసొత్తును దోచుకొని పోవుదు రని భయము తోచినప్పుడు, ఒకనాటిరాత్రి రహస్యముగా నన్ను తోడు పట్టుమని నగలును రొక్కము నున్న పెట్టెను నారాయణమూర్తిగారి యింటికిఁ గొనిపోయి అతని పడకగదిలోఁ బెట్టి లక్కతో ముద్రవేసి పైన కప్పతాళమువేసి తాళపుచెవిని తనదగ్గఱనే యుంచుకొనెను. నారాయణమూర్తి నన్నుఁజూచి మా నాయనను తలఁచుకొని యేడ్చు నప్పుడు, 'నా యొద్ద దాచుకొన్న నగలపెట్టెను గూడ మరణకాలము నకుఁ దీసికొని పోతివా' యని యేడ్చెను. నేను పడకగదిలోనికి వెళ్ళి నప్పుడు పెట్టె యచటలేదు. ఆ యింట మఱియొకచోటను గనఁబడలేదు. తరువాత మా తండ్రి చావునుగురించి యడుగఁగా, నేను హేలాపురము

నకు వెళ్ళినది మొదలుకొని వీధిలోనికి వచ్చిన నెవ్వరేమి చేసెదరోయను భీతిచేత మీ బావమఱఁది లోపల తలుపువేసికొని కూరుచుండుచు వచ్చె ననియు, అట్లు రెండుమూడు దినములు జరిగిన పిమ్మట దామోదరయ్య లోపల తలుపువేసికొని కూరుచుండి యేమో పాతాళహోమము చేయు చున్నాఁడని గ్రామములో నొక వదంతి కలిగినదనియు, ఆవల గ్రామము లోని వారందఱును నాలోచించి యందఱకును కీడు గలుగుటకై యేదో మహామంత్రమును పునశ్చరణ చేయుచున్నాఁడుకాని వేఱు కాదని నిశ్చ యించి దానికి విఘ్నము కలిగించినఁగాని తమకు బ్రతుకు లేదని గోదా వరి యొడ్డున సభచేసినా రనియు, ఆ రాత్రియే యిల్లు కాలుట మొదలు గాఁగల పని యంతయు జరిగినదనియు, అతఁడు చెప్పెను. నేనును పది దినములకర్మయు జరిగినదాఁక వారియింటనే యుండి, పదమూడవనాడు బయలుదేఱరాదు గనుక పదునాలవనాఁడు కాసులపేరుతో మీ గున్న గ్రామమునకు రావలెనని వచ్చుచుండగా, త్రోవలో సిద్ధాంతి యగపడి రహస్యమని నన్ను దూరముగాఁ దీసికొనిపోయి మా నగలపెట్టెను నారాయణమూర్తి తమయింట దాఁచుట చెప్పి తనకు నూఱురూపాయ లిచ్చెడుపక్షమున పెట్టె నాతని కియ్యక నిలిపి యుంచెదననియు, మీ మామగారిని చూచి వచ్చినతోడనే తగవుపెట్టవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. నేనును మంచిదని చెప్పి మీ కొఱకు వెదకుకొనుచు వచ్చితిని.

అని శంకరయ్య తనతండ్రిసంగతి యంతయుఁజెప్పి మూటనువిప్పి కాసులపేరును దీసి రాజశేఖరుఁడుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని పుచ్చుకొని మేనల్లుని కౌఁగలించుకొని యూరార్చుచు, దామోదరయ్య పోయినందుకుఁ గొంతతడవు విచారించెను. అప్పు డింటనున్న వారంద ఱును దామోదరయ్యనిమిత్త మొకసారి రోదనముచేసి భోజనములు చేసిరి. ఆమధ్యాహ్న మంతయు లోకవార్తలతో ప్రొద్దు జరిగినది.

దీపములు పెట్టిన కొంతసేపటికి. వాద్యములచప్పుడు వినబడినందున రాజశేఖరుడుగారు మొదలగువారందఱును వీధిలోనికిచూడవచ్చిరి. బలముగా ద్వాదశోక్త్యపుండ్రములను ధరించి యొకవైష్ణవస్వామి పల్లకిలోఁ గూరుచుండి యిరుప్రక్కల నిద్దఱు వింజామకులు వీచుచుండ కరదీపిక లనేకములు వెలుగ నూ రేగు చుండెను. ఆవెనుక కొండఱు తెలగాణ్యులను నొకవైష్ణవుఁడును గంధములు పూసుకొని తాళవృంతములతో విసలుకొనుచు నడుచుచుండిరి. ఆవైష్ణవుని రాజశేఖరుడుగా రెఱుంగుదురు గనుక దగ్గఱకు పిలిచి యీప్రకారముగా ముచ్చటింప నాంభించిరి.

రాజ—మీరు ధవళేశ్వరములో నున్న గూడూరువారికి గురువులు కారా?

వైష్ణ—అవును. ఆపల్లకిలోఁ గూరుచున్నవారి కీగ్రామములో నవసరాలవారు శిష్యులు.

రాజ—వెనుక నేను చూచినప్పుడు మీరు గురువులుగాను, మీ కాయన శిష్యుఁడుగాను ఉండెడివారు కారా?

వైష్ణ—మాలో మాకటువంటిభేదము లేదు. నాకు శిష్యులున్న గ్రామములో నతఁడు శిష్యుఁడుగాను, అతనికి శిష్యులున్న గ్రామములో నేను శిష్యుఁడనుగాను మాఱుచుండుము. ఆయన తాతయు, మా తాతయు సహోదరులు; వారితండ్రి ప్రతివాదిభయంకరము గండభేరుండాచార్యులవారు, జగదేకపండితులు. వారు పరమపదమునకు వేంచేసిన తరువాత వారుసంపాదించిన శిష్యులను మాతాతలును తండ్రులును పాళ్లు వేసికొని పంచుకొన్నారు. ఈగ్రామములోనివారు మావాని వంతునకును ధవళేశ్వరములోనివారు నావంతునకును వచ్చినారు. మా కాపు

రపుగ్రామమైన శ్రీకూర్మము విడిచి యీ ప్రకారముగా సంవత్సరమున కొకసారి శిష్యసంచారము చేయుదుము.

రాజ—వెనుక మీ రాయనకు చదువు రాదని చెప్పినారే, ఆయన శిష్యుల కేమి యుపదేశము చేయును ?

వైష్ణ—ఆయన కెంతచదువు వచ్చునో నాకు సంతేనచ్చును. శిష్యుల కుపదేశించుట కేమి చదువు రావలెను? శిష్యుల కష్టాక్షరి చెవిగో నుపదేశించి నిత్యమును నష్టోత్తరశతము జపము చేసికొమ్మని చెప్పి, గురువే దైవమని నమ్మి కొలిచిన వైకుంఠము కరస్థమని పలికి, భుజములమీఁద తప్తముద్రధారణము చేసి, మాగురుదక్షిణపుచ్చుకొని మాదారిని మేము పోదుము. మే మెవ్వరితోను ప్రసంగించము గనుక మమ్మందఱును పండితులే యనుకొందురు.

రాజ—మీరీగ్రామములో పదిదినము లుందురా ?

వైష్ణ—ఉండదు, రేపే వెళ్ళిపోయెదము. తరువాత సావకాశముగా దర్శనముచేసి మాటాడెదను.

అని యాతఁడు పల్లకితోఁ గలిసికొనుట కయి పరుగెత్తెను.

వారు వెళ్ళినతరువాత వీధితులు పు వేసివచ్చి మగవారు రాత్రి భోజనమునకుఁ గూగుచున్నతోడనే యెవరోవచ్చి వీధితులుపుకడ “రాజ శేఖరుఁడుమామగారూ” అని పిలువఁజొచ్చిరి. మాణిక్యాంబ నడవలోనికి వెళ్ళి ‘యెవరువా’ రని యడుగఁగా ‘నేను నృసింహస్వామి’ నని వెలుపలినుండి యొకరు పలికిరి. ఆమాటయొక్క ధ్వనియు పేరును విన్నతోడనే మాణిక్యాంబ భయపడి తటాలున లోపలికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి యాసంగతి భర్తతోఁజెప్పి, ‘నృసింహస్వామి పోయి అన్నాళ్ళయినది; ఎప్పుడును నాకీవఱకు స్వప్నములో నైనను గనఁబడలేదు. ఇప్పుడివిరుద్ధమే’ మని యాశ్చర్యపడఁ జొచ్చెను. ఇంతలో వీధితులుపువద్ద మరల

గేకలు వినఁబడెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసి దీపము వెలిగించుకొని పోయి తలుపుతీసిరి. తీయఁగా నిజముగా నృసింహస్వామియే 'మామా' యని పలుకరించి, ఆయన చేయి పట్టుకొనెను. ఆయన యల్లునిఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినను నమ్మక మరల మరల దేహమును పట్టి చూచి, పాదములు వెనుకవైపునకు తిరిగియుండక తిన్నగానే యుండుటవలన మాయకాదని నిశ్చయించి యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి భార్యతో మననృసింహస్వామియే వచ్చినాఁడని చెప్పి కాళ్ళు కడుగుకొని నీళ్ళిమ్మని తొందరపెట్టెను. ఆమెయు దీపము దగ్గరగాఁ దీసికొనివచ్చి మొగము పాఱఁజూచి 'నాయనా' యని కౌగలించుకొని కన్నీరు నిండెను. ఆమెను జూచి యల్లుడును కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను. ఆయుద్రదేవమంతయు నడఁగిన మీఁదట, నృసింహస్వామి లేచి కాళ్ళు కడుగుకొని భోజనము చేయుచు తాను కాశీయాత్ర వెళ్ళుటయు చారిలో తనమిత్రుఁడు తన్ను విడిచి వచ్చుటయు మొదలుగాఁగల సంగతి నీప్రకారముగాఁ జెప్ప నారంభించెను.

“నాకు చిరకాలమునుండి కాశీయాత్ర చేసిరావలెనని మనసులో కోరిక యుండెను గాని తగినతోడు లేకపోవుటచేత నా కది దుర్లభమని యాతలఁపు విడిచిపెట్టితిని. ఇట్లుండగా నొకనాఁడు చామర్తి వారి చిన్నవాడు శేషాచలము నాయొద్దకువచ్చి యెవ్వరితోను జెప్పనని నా చేతఁ దనచేతిలో చేయి వేయించుకొని రహస్యముగాఁ దనకు హిమవత్పర్వతముదగ్గఱ తపస్సుచేసి స్వర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనని కోరిక గలదనియు, నేనుకూడ వచ్చినపక్షమున తనతో దీసికొనివెళ్ళి యావిద్య నుపదేశించెదననియు, మన మిద్దఱుమును బంగారము చేయు యోగము గ్రహించిన మీఁదట మరల నింటికివచ్చి కావలసినంత బంగారమును జేసికొని కోటిశ్శకులము కావచ్చుననియు చెప్పెను. ఆమాటలమీఁద మనస్సుతో

నాకును మిక్కిలి యాశపుట్టి, తప్పక బయలుదేటి సాధ్యమయినయెడల కాశీయాత్రకూడఁ చేసికొని రావలెనని నిశ్చయించితిని. తరువాత మే మిద్దరమును బాఠశాలలో రహస్యముగాఁ బ్రయాణము సంగతినె మాటాడుకొనుచు, బయలుదేఱవలసిన దినము నిర్ణయము చేసికొని యాలోపు గానే బట్టలు మొదలగువానినొకచోట పదిలముగాఁ జేర్చి ప్రోద్దుననే భోజనముచేసి శాస్త్రులవారియొద్దకుఁబోయి కావ్యములు చెప్పించుకొని వచ్చెదనని చెప్పి తిన్నగా నడచి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమునకు పెద్దాపురముచేరితిమి. మేము బయలుదేఱిననాటి క్రిందటిదినము నేను పుట్టిన దినము గనుక నాఁడు మావాండ్రు పండుగుచేసి నాకు బంగరుకంటెయు మురుగులును బెట్టిరి. ఆరాత్రి నేను మాతండ్రిగారి పెట్టెను మాఱుతాళపుచెవితో దీసి యందులోనున్న యేఁబదినాలుగురూపాయలను మూటగట్టుకొని, మఱునాఁడా సగలతోను సొమ్ముతోను మేము గ్రామము విడిచితిమి. శేషాచలము తనతో మూఁడురూపాయలను మాత్రము పట్టుకొని వచ్చినాఁడు. శ్రోవపొడుగునను మాయద్దఱకుఁ గావలసిన ఖర్చును నేనే పెట్టుచు వచ్చితిని. మేము జగన్నాథమును దాటి కటకము వెళ్లనప్పటికి నాయొద్దనున్న రూపాయలన్నియు నైపోయినవి. కాఁబట్టి యక్కడ నామురుగులను నలువదిరూపాయలకు విక్రయించి మునుపటివలె సథికవ్యయము చేయక యాసొమ్ముతోనే కాశి చేరితిమి. అతఁడు దారిపొడుగునను తాను వాడుకొనుట కేమైనను నిమ్మని యడుగుచు వచ్చెనుగాని నేను రూపాయకంటె నెక్కువగా నెప్పుడును చేతిలోఁబెట్టలేదు. అందుచేత నతఁడు నామీఁద కొఱకొఱగానుండి తిన్నగా మాటాడక మొగము ముడుచుకొని యొకరీతిగాఁ బ్రవర్తించుచుండెను. మేము కాశి చేరునప్పటికి నావద్ద నాలుగురూపాయలుండినవి; అవియుఁ బదిదినములలోనే న్యయమయి పోయినవి.

తరువాత నూటయేబదిరూపాయలకు నాకంటెను సహితము కాశిలో నొకవర్తకున కమ్మివేసితిని. మేము మొట్టమొదటననుకొన్నట్లు బంగారము చేయుటకు మాఱుగా మునుపున్న బంగారమును సహితము పోగొట్టుకొనుచుంటిమి. శేషాచలము భోజనమునకుఁ దడవునొనక్కఱ లేకుండా నానామ్మునో నిర్విచారముగాఁ గాల క్షేపముచేయుచు, అంత నోనైనఁదృష్టినిఁదియుండక యొకనాఁడు నాయొద్దకువచ్చి తన కేబది రూపాయ లేదోపనికఁ కావలసివచ్చినవి కాఁబట్టి యిమ్ముని యడిగెను. నే నియ్యనని నిర్దాక్షిణ్యముగాఁ దెలియఁజెప్పితిని. దానిపైని నానో పోట్లాడి 'కృతఘ్నుఁడ' వని నన్నుఁ దిట్టి విస్తరిలో వడ్డించిన యన్న మును సహితము తినక పగలు రెండుజాములవేళ లేచిపోయెను. నేను తరువాత నాలుగుమాసములు కాశిలో నివాసముగానుండి, యింటిమీఁద బుద్ధిపుట్టినందున బయలుదేరివచ్చుచు నిన్నటియదయమున మీరిక్కడ నున్నసంగతి తునిలో విన్నాను.

అని నృసింహస్వామి తన వృత్తాంతమును జెప్పినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారు శేషాచలము చేసిన దురాగతము నాతనితోఁ జెప్పి భోజనమయినతరువాత పక్కవేయించి యాతఁడు పరుండి నిద్రపోయిన మీఁదట తామును పరుండిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పితాపురమునుండివచ్చి లండ్రిని వర్షింపట— శ్రీ శంకరాచార్యులవారి యాగమనము—నీలాద్రిరాజు సభలో తనదృష్టాంతమునుజెప్పుట— కృష్ణజగపతిమహారాజులుగారు రాజశేఖరుడుగారి మాన్యములను దిద్దిపించి యిచ్చుట.

సుబ్రహ్మణ్యము పితాపురమునుండి బయలుదేరి, సొమ్మోలో నీలాద్రిరాజు వెంటవచ్చుచున్న రాజభటులతోఁ గలసి భీమచరమునకు వచ్చి, అక్కడనుండి వారిని పెద్దాపురము పొమ్మని తా నొక్కఁడను తిన్నగానింటికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు భోజనమునకు లేవఁబోవుచుండిరి. కొమారుడు వీధిగుమ్మములోనుండి లోపల నడుగు పెట్టగానే చూచి, అబ్బాయి వచ్చినాఁడని రాజశేఖరుడుగారు కేక వేసిరి. ఆ కేకతోనే ‘యేడి యేడి’ యని లోపలివారందఱును నొక్కసారిగా పరుగెత్తుకొని వచ్చిరి. అందఱి కంటెను ముందుగా సీత పరుగెత్తుకొనివచ్చి అన్నగారిని కౌగలించుకొనెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబరాఁగా సుబ్రహ్మణ్య మామెను కౌగిలించుకొని, తరువాత తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నమస్కారము చేసి వారిచేత నాశీర్వాదములను బొందెను. ఈనడుమ నృసింహస్వామివచ్చి సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క చేయిపట్టుకొని ‘బావా!’ యనిపిలువగానే యతఁ డాతని మొగమువంక దిరిగిచూచి మాటరాక యద్భుతపడి చూడసాగెను. అట్లొకసమయము చూచి మఱిది నాలింగనముచేసి ‘యెప్పుడు వచ్చినా’ వని యడిగి, మగఁడు జీవించియున్నాఁడన్న వార్త విని సంకోషించుటకు రుక్మిణికి ఋణము లేకపోయెనుగదా యని కన్నుల నీరుపెట్టుకొనెను. అంతట రుక్మిణి బ్రతికె యుండుటయు దొంగలు కొట్టినరాత్రినుండియు నామెకు సంభవించిన

యాపదలును తుదకు సుఖముగా నిల్లు చేగుటయుఁ జెప్పి, రాజశేఖరుఁడు గారు ణమాకుని నూరావ్వఁ జొచ్చిరి. ఆమాటలు ముగియకమునుపే సంకోషము పెట్టలేక సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికిఁబోయి దుక్కణినాలింగ నము చేసికొని యామె తన్నుఁజూచి కంటఁదడి పెట్టుకొఁగా నూటడిం చెను. ఈసలకు వచ్చినతరువాత నృసింహస్వామి తనకథను సొంతముగా విచిపింఁచెను. పిన్నుట సందఱును స్నానములు చేసి యుత్తరము మడుగు దోవతోఁగ కట్టుకొని భోజనములకడఁ గూరుచుండిరి. భోజనసమయమున సుబ్రహ్మణ్యము పీతాపురములో రాజుగారి లోవల దొంగలు పడుటయు, దొంగలను తాను పట్టుకొన్నరీతియు, దొరికినసొత్తులో బైరాగి యెత్తు కొనిపోయిన తమ సొమ్ముకూడఁ గనఁబడుటయు విమర్శననిమిత్తమయి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారియొద్దకుఁ బంపఁబడిన దొంగలతోఁగూడఁ దన్నిచ్చటకుఁ బంపుటయు జెప్పి, యిక్కడనుండి వెళ్ళినతోడనే తన కొక మంచియుద్యోగము నిచ్చెదమని పీతాపురపురాజుగారు వాగ్దానము చేసియున్నారని చెప్పెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు “మనయింటికి రాకపోకలు చేయుచు వచ్చిన రామరాజే కృష్ణజగపతిమహారాజుగా” రని చెప్పి, ఆయన యద్భుతచర్యలను తమకుఁజేసిన యుపకారమును నామూలాగ్రముగా వినిపించి యాయనను పొగడిరి. ఇంతలో భోజనము లైనందున లేచి చేతులు కడుగుకొని తాంబూలములు వేసికొని తెల్ల బట్టలు కట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారును సుబ్రహ్మణ్యమును బయలుదేలి నృసింహస్వామిని వెంటఁ బెట్టుకొని పెద్దాపురమునకుఁ బ్రయాణ మయి పోయిరి.

వారు పెద్దాపురము చేరి రాజవీధిని ప్రవేశింపఁగానే యావీధినే దూరమున నొక పల్లకియును దానిముం దొక యేనుగును రెండుగుఱ్ఱ ములును బండిమీఁద నొక భేరియును మఱికొన్ని వాద్యములును వెను

కను స్వస్తివాచకబృందములును దృష్టోచరమయ్యెను. ఆ యాడంబరము చూచి రాజశేఖరుడుగా రాదిన సేదో దేవతోత్సవము కాబోలు ననుకొని, కుమారునివింకఁ జూచి యాయుత్సవము శివునిదము యురి డునా యని యడిగిరి.

సుబ్ర—అది దేవునియుత్సవము కాదు. శ్రీ శంకరభగవత్పాదలవా రీపట్టణమునకు వేంచేసి యుందురు. వారు నెలవినములనుండి పిఠాపురములో నివాసము చేసియున్నారు. నేను బయలు దేక్షిసప్పుడే వారును ప్రయాణమయి యీపట్టణమునకు రావలెనని బండ్లు మొదలగు వానిని వాకిట నిలువబెట్టియుండఁగా జూచితిని.

రాజ—అక్కడ భిక్షులు విశేషముగా జరిగినవా ?

సుబ్ర—మిక్కిలి చక్కగా జరిగినవి. వారింటింటికిని శ్రీముఖములను వ్రాసి తలకొక రూపాయవంతున పోగుచేసినారు. అదిగాక యనేకవితంతువులును, ధనవంతులును పల్లెరములలో పండ్లును రూపాయలను వేసికొనివెళ్ళి పాదపూజకని సమర్పించుకొనుచువచ్చిరి. వారు సాష్టాంగనమస్కారము చేసినప్పు డెల్లను స్వాములవారు 'నారాయణ' యనుచు రాఁగా, చేరువనుండు శిష్యులు పల్లెములోనివానిని జాగ్రత్త చేసి వట్టిపల్లెములను వారివి వారికి మరల నిచ్చుచుండిరి. గ్రామము నందలి వైదికు లందఱును జేరి రెండుభిక్షులు చేసినారు; తొక్కుల యిండ్లలో నాలుగుభిక్షులు జరిగినవి; తక్కినదినములలో కోమల్లు బ్రాహ్మణ గృహమున భిక్షులు చేయించుచు వచ్చిరి.

రాజ—నీ వెప్పుడయిన వెళ్ళి వీరదర్శనము చేసినావా ?

సుబ్ర—రెండుమూడు పర్యాయములు చేసినాను. వీరము నిలు వెడెత్తున నున్నది; దానినిండను బహువిధములైన విగ్రహములును సాలగ్రామములును నున్నవి. వెండిపువ్వుపీటమీఁద గూరుచుండి పట్టు

శాటి కట్టికొని స్వాములవా రెప్పుడును కుంకుమముతో పీరపూజ చేయుచుండురు. ఆపీరములో స్త్రీ యంత్రముకూడ నున్న దనియు, వారు పూర్వార్వాశ్రమమునందుసహితము స్త్రీ విద్యోపాసకులే యనియు విన్నాడును. అది సత్యమానో కాదో కాని వారిప్పుడుమాత్రము రాత్రులు చీకటిలో ముసుగువేసికొని యొకమనుష్యుని వెంటబెట్టికొని ప్రత్యక్షమయిన స్త్రీ యుపాసనము చేయుటకే బయలుదేలుచుండురని చూచినవారే యొకరు నాతో రహస్యముగాఁ జెప్పినారు. మొన్న నీసడుమి నొకశిష్యుఁ డెత్తుకొని పాటిపోయినది గాక, యొకను పీరము పెకు రెండువేలరూపాయల వెండిసామగ్రి ఉన్నది.

రాజ—వారు గ్రామములో నున్న కాలములో మతసాంకర్య నిచారణముగాని, మతవ్యాపనముగాని చేయుట కేమయిన బ్రయత్నము చేసినారా ?

సుబ్ర—అట్టిపను లేమియు చేయలేదు గాని యొక్కఁ ఘనకార్యమును మాత్రము చేసినారు. ఆ గ్రామములో ధనవంతురా లయిన యొక బాలవిధవ యున్నది. ఆమె యేమో భూణహత్య చేసిన దని గ్రామములోని సభాపతులు కొందఱ తామెను జాతెనుండి బహిష్కారము చేసిరి. తరువాత నామె జగన్నాథసంతర్పణము చేసినప్పుడు ధనమున కాశపడి కొందఱు బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేసిరి. అందుచేత నక్కడకు భోజనములకు వెళ్ళినివారందఱు నొకకక్షగాను, వెళ్ళనివారందఱు నొకకక్షగాను నేర్పడిరి. లోకమున కెల్లను ధనమె మూలమగుటచేతను, ఆమె లక్షవత్సరలనోము మొదలయిన వ్రతములు చేసి యప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణసమారాధనములు చేయుచు వచ్చుచుండుటచేతను, క్రమ క్రమముగా సంఖ్యయం దామెపక్షమువారే బలపడి మొదట వెలివేసిన వారికే యిప్పుడు వెలిగానుండెను. తరువాత స్వాములవారు విజయంచేసి

యా రెండుపక్షములవారిని సమాధానపరచి, ఆమెయొద్ద తాము రెండు వందలరూపాయలను స్వీకరించి యామెకు పుట్టునెండ్రుకలు తీసివేయించి, ఆ కేశఖండనమహోత్సవమయిన మరునాడే యామెయింట భిక్షచేసి ముందుగా తాము హస్తోదకము పుచ్చుకొని తరువాత బ్రాహ్మణుల కందఱకును నిప్పించి నాటితో నామె వెలి తీర్చివేసిరి.

రాజ—ఆస్వాములవారు పూర్వాశ్రమములో నే గ్రామ నివాసులు ?

సుబ్ర—వారి నివాసస్థలము ముంగండ యగ్రహారము. ఆయనకు నలుగురు కొమాళ్లున్నాడు. ఆశ్రమమును స్వీకరించిన తరువాతనే స్వాములవారు మునుపు మాన్యములమీదనున్న ఋణములను దీర్చివేసి నలుగురుకొమాళ్ళకును వివాహములు చేసి కోడండ్ర కొక్కొకరికి రెండేసివందల రూపాయల యాభరణము లుంచినారు. ఇప్పుడీ స్వాములవారిపేరు శ్రీ చిదానందశంకరభారతీస్వామి యట.

అని మాటాడుకొనుచు వారు రాజసభకుఁ బోవునప్పటికి రాజు గారు కొలువుకూటమునకు విజయంచేసి సింహాసనాధిష్ఠితులై కూర్చుండియుండి మంత్రి తెచ్చియిచ్చిన విజ్ఞాపనపత్రికలను జదివి చూచుకొని పితాపురమునుండివచ్చిన దొంగలను తమయెదుటఁబెట్టుటఁ కుత్తరవుచేసిరి. ఈలోపల రాజశేఖరుఁడుగారును, సుబ్రహ్మణ్యమును, నృసింహస్వామియు సభ ప్రవేశించి తగినచోటులఁ గూర్చుచుండిరి; రాజభటులును దొంగలను గొనివచ్చి ప్రభువునెదుర నిలువఁబెట్టి తాముప్రక్కలను కత్తులుదూసికొని నిలుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు సభ కలయఁజూచి 'యీదొంగలను పట్టుకొన్నవా రెవ' రని ప్రశ్న వేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము లేచి నిలువఁబడి 'నేను' అని మనవిచేసెను. తోడనే ప్రభువువారు రాజశేఖరుఁడు గారివంక దృష్టిబిటపి "యీతడు మీ కొమా

రుడు కాడా?" అని యడిగి 'చిత్తమ'ని యాయన బదులు చెప్పగా విని యెడమప్రక్కను గూకుచున్నవా రెన రని మరల నడిగిరి. రాజశేఖరుడుగాదు చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి యీతఁడు తమ యల్లుండగుటయు, గిట్టనివాఁడొకఁడు ఆతఁడు వారణాసీపురముననున్న కాలములో వచ్చి మృతుఁడయ్యెనని వట్టి ప్రవాదము వేయుటయు, దుక్కిణి దొంగలచేత బెట్టిన మూర్ఖులగు యుండఁగా తన్నందఱును దిగవిడిచి పోయిన తరువాత మూర్ఖులేఱి పురుషవేషము వేసికొని సీత నెత్తుకొని పోయిన గ్రామమునుండి 'చెల్లెలికో' గూడ వచ్చుటయు సమగ్రముగా విన్నవించిరి. రాజుగాదు హర్షమును దెలుపుచు శిరఃకంపనము చేసి, కొంతసే పూరకుండి యావంకఁ దిరిగి "మీ రేమి చెప్పుకొనెద" రని యడిగిరి.

నీలా — సర్వమును దెలిసిన దేవరవారికడ మేము వేటుగ చెప్పుకొనలసిన దేముండును? మేము నిరపరాధులమని చెప్పబోము. దేవరవారు దయాపూర్ణ హృదయులు గనుక ఆ దయారసమును మా మీఁదఁ బ్రసరింపజేయ దీనత్వముతో వేడుకొనుచున్నాము.

కృష్ణ — నీడ యే దేశము? చిన్నప్పటినుండియు నీ వెక్కడ నున్నావు? నీ చరిత్రమేమి?

నీలా—నా చరిత్రము మిక్కిలి యద్భుతమయినది. నేను దానిని చెప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడనలసియున్నను దేవరయంతటివా రడుగుచున్నారు గాన దాఁచక విన్నవించెదను. ఈ వఱకు నేను జేసిన దుష్కృత్యము లన్నిటిని తీటికగలిగి యున్నప్పుడెల్ల నాకు స్మరణకుఁదెచ్చి నా మనస్సు పలువిధముల నన్ను బాధించుచున్నది; రాత్రులు నన్ను నిద్రపోనీయదు. కలలో సహితము నేను జేసిన ఘోరకృత్యములకు రాజభటులు నన్నుఁ గొనిపోయి శిక్షించుచున్నట్లు కనఁబడి యులికిపడుచుందును. ఇంతేకాక

నా కిప్పుడు వార్ధకము వచ్చియున్నది. కాబట్టి, చిరికాలము బ్రతుకఁ బోను; ఆ సంగతిని తలంచుకొను నపుడెల్ల నాకు యమభటులవలన భయముచేత దేహము కంఠమెత్తుచున్నది. రాజదండనను పొందినవారికి యమదండన లేదని పెద్దలు చెప్పుదురు. కాబట్టి నేను చేసిన పాపము నకు మీనలన శిక్షను బొంది సుఖింపఁగోరుచున్నాను.

కృష్ణ—నీ చరిత్రమంత యద్భుతమయిన దయ్యేనేని. ససాకల్యముగా వినిపింపుము. ఇచ్చట నున్న వారందఱును విని యానందించెదరు.

నీలా — నా జన్మస్థానము కాళహస్తి. నా తలిదండ్రు లంతగా ధనవంతులు కాకపోయినను శూద్రకులముగో మిక్కిలి గౌరవమును కించిన వంశమునందుఁ బుట్టినవారు. నా తలిదండ్రులకు నే నొక్కఁడనే పుత్రుడను గనుక నన్ను వారు మిక్కిలి గారాబముగోఁ బెంచుచుండిరి. నే నేది కావలెనన్నను తత్క్షణము తెచ్చిపెట్టుచుండిరి. అయిదేండ్లు వచ్చినతరువాత నన్నొకనాఁడు చదువవేసి, పంతులకు దోనతులచాపును గట్టఁబెట్టిరి. ఆ పంతు లేవిధమునను దనకు జీవనము జరగనందున పీనుగులమోయు వ్యాపారమునఁ బ్రవేశించి ముసలివాఁ డయి తాను చిన్న ప్పూడైనను చదువుకొన్నవాఁడు కాకపోయినను తుదకు చదువులబడివి జీవనోపాధిగా నేర్పఱుచుకొని మాగ్రామమున జేరెను. ఆతఁడు చెప్పెడు చదు వొక్క ముక్కయైనను లేకపోయినను గొట్టెడి దెబ్బలు మాత్ర మక్షరలక్షగా నుండెను. అయిన నాతఁడు ధనమిచ్చిన వారియెడ మిక్కిలి ప్రేమగలవాఁడు గనుక నా తలిదండ్రులు చిఱుకొండి నిమిత్తమయి నా కిచ్చెడి సొమ్ములో సగము పండితునకిచ్చి దెబ్బలు తప్పించుకొంటిని. అందుచేత పంతులు నా మీఁద నత్యంతప్రేమగలవాఁడై నాకు బడిపెత్తన మిచ్చి, నా తలిదండ్రులతో మీ కొమారునంతటి బుద్ధిమంతుఁడు లేడని చెప్పుచుండును. చిన్నపట్టినుండియు నేను నిజముగా నూత్నబుద్ధికల

వాడను, నేర్పుకలవాడను అవుదును. నా నేరుపరితనమువలన మానారి
 కెప్పుడును నష్టమేకాని చిల్లిగవ్వయైనను లాభము కలుగకపోయినను
 నా జననీజనకులు నన్ను నేరుపరినిగానే యెంచి సంకోషించుచుండిరి.
 ఏలయనిన, నేను నా నేరుపంతుయు నితరులను మోసముచేయుటయందే
 యుసయోగించుచు వచ్చితిని. నేను మోసములను నేర్చుకొనుటలో
 నిచ్చినశ్రద్ధలో సగమైనను ఏదో యొక వృత్తిని నేర్చుకొనుటలో నిచ్చి
 యుంటినేని. నే నీపాటి కెంతో భాగ్యవంతుడనై యుండును. ఆ సంగతి
 స్లుండరించు. నాకు బడిపెత్తనము నచ్చుటచేత పంతులతో చాచి చెప్పి
 కొట్టిం చెదనని పిల్లలను బెదిరించి తనుబడి సదార్థములను లంచము పుచ్చు
 కొనుచుండును. ఇట్లుండగా నా దురుదృష్టవశమున ఆ పంతులు కాలము
 చేసెను. ఆ కాలములో పంతు లెంత విస్తారముగా దెబ్బలు కొట్టుచున్న
 నంతగట్టివాఁ డనిపించుకొనుచుండును గనుక చదువుకొన్ని పంతు లది
 వఱకే మాయూర బడిపెట్టకొని యున్నను, ఆతఁడు పిల్లలయందు ప్రేమ
 గలవాడై విష్కారణముగా కొట్టుటకు పాలుపడనందున, పిల్లల నెవ్వరు
 నాతినిబడికఁ బంపకుండిరి. ఇప్పుడు గ్రామములో రెండవపంతులు లేనం
 దున, మా బడిలోని పిల్లలనందఱను విధిలేక యక్కడికే పంపవలసి
 వచ్చెను. ఈ క్రొత్తపంతులవద్ద మునుపటివలె నా యాటలేమియు సాగి
 నవికావు. ఇంతలో మా శంఢియు నాకస్మికముగా గుండెలలో నొప్పి
 వచ్చి లోకాంతరగోకుఁ డయ్యెను. ఆతఁడు తన ధనము నెక్కడనో
 పాతిపెట్టి మరణకాలమునం దెప్పురితోను చెప్పకయే కాలము చేసి
 నందున పెద్దమ్మవారు మమ్ము మఱింత శ్రీఘ్రముగా వచ్చి యాశ్రయిం
 చెను. ధనికుడైన మా పొరుగువారి పిల్లవాఁడొకఁడు మా బడిలోనే
 చదువుకొనుచుండెను. ఆతఁడు చదువునందు మిక్కిలి యాసక్తికలవాఁడు.
 ఆతనితో నేను మైత్రి చేసికొని మిక్కిలి నమ్మకమిచ్చి మెలఁగుచుంటిని.

కొందఱు నమ్మక మిచ్చినప్పుడు మనసుకూడ నిచ్చి యూహకుడై ఘోషింప నేను తెలివిగలవాడను గనుక ఆలాగున జేయక వేయినమ్మకము లిచ్చి నను మనసుమాత్ర మియ్యక దాచుకొంటిని. ఈ ప్రకారముగా నుండి యతనిని పలువిధముల మోసముచేసి ధనచూర్జించు చుంటిని. అది యేమిమాయయోకాని నే నెన్నివిధముల మోసముచేసి ధనము సంపాదించుకొనుచున్నను బీదవాడనుగాను, అతఁడు ధనవంతుడుగాను ఉంటిమి. అతఁడు విద్యయందు వృద్ధిపొందెనకొలది, నేను ద్యూతివిద్య యందు పండిత్యమును పొందినారంభించితిని. చెడుపిల్లవాండ్రోడి సాంగత్యమువలనఁ జదువు మాసవేసి డబ్బుపెట్టి జూదమాడ మొదలు పెట్టి యా వ్యసనములోఁ బడి యింటగలవస్తువులను దొంగతనముగాను బలవంతముగాను దీసికొనిపోయి జూదవాండ్రు సమర్పించుచుందును. ఇట్లుండియు మా పొరుగు చిన్నవానితోడి చెలిమినిమాత్రము మాన లేదు. అతనిపేరు భాస్కరుఁడు. నా పేరు పద్మనాభుఁడు. ఇట్లు జరుగు చుండఁగా నాకు పదియూఱుసంవత్సరములు దాటినవి. నా మిత్రుఁడు పెద్దవాడై గృహయాజమాన్యమును వహించి విద్యాభిరుచి గలవాడై సదా పండితులతోఁపిని ప్రొద్దుపుచ్చుచుండెను. నే నొకనాడతని యెద్దకుఁ బోయి నా స్థితిగతులను జెప్పకొని నా తండ్రియు నర్తకుడే గనుక నాకు వ్యాపారము చేయ నిష్టము కలదనియు మూలధనముక్రింద నేమైనఁ బెట్టుబడి పెట్టి సాయము చేయవలసివదనియు కోరితిని. అతఁడు తాను గూడ పాలికుండెదనని చెప్పి రెండువందలరూపాయలను నా చేతికిచ్చి నేను పనిచేయుటకును తాను వడ్డిపుచ్చుకొనకుండుటకును వచ్చిన లాభములో చెతీసగము చూచుకొనుటకును నన్నొడబడిచి పంపెను. మాకు వచ్చిన లాభము స్వల్పమేయైనను పనిచేయువాడను గనుక నా కెక్కువ లాభము కావలెనని నేను నా మిత్రునితో కలహము పెట్టుకొనఁ జొచ్చి

ని. రాజు లనుభవించుటకు రాజ్యములున్నను, ఒకరితోనొకరు పోట్లాడి వత్తురు; సన్యాసులకు కౌపీనముకంటె సభికమేమియు లేకపోయినను పోరులేక సంతుష్టి పొందియుండును. దైనిము దయచేసిన దానితో, దృష్టి పొందియున్న నేకలహములును గలుగవు తృప్తి లేక యాశాపిశాచముచే నావహింపబడినవో నెల్ల కలహములును గలుగును. అయినను నా స్నేహితుడు మిక్కిలి మంచివాఁడును ఉదాసహాసము కలవాఁడును గనుక, ఒకనాఁడు నన్ను తనదగ్గఱకుఁ బిలిచి యిట్లనియెను.

“నీవు మొదటినుండియు వర్తకుఁడవుగా నున్నావు గనుక నీకు సొమ్మునందే యిష్టము; నాకు విద్యాధనమునందు మాత్రమిష్టము. త్యాగభోగముల కక్కఱకు రాకపోయినను ధనమునుజూచుకొనుచు న్నను నీకు సంశోషము కలుగును. నాకు శౌరవముతో జరగుట కున్నం జాలును. కాబట్టి యీ రెండువందల గూపాయలను నీవు పుచ్చుకొమ్ము.”

అని యాతఁడు పెట్టుబడిపెట్టిన సొమ్మును నాకు విడిచిపెట్టెను. ఆసొమ్ము చేతికందిన సంశోషముచేత, మఱింత యుల్లాసముతో దుకాణము కట్టిపెట్టి రాత్రియు పగలునుకూడ జూదమాడ సాగించి కొన్ని మాసములలో నొమ్మొంతయుఁ బోగొట్టుకొని జోగినైతిని. తరువాత పశ్చాత్తాపపడి, తిండికిసహితము జరిగక యిబ్బందిపడుచు నొకనాఁడు మాసికలువేసిన బట్టలతో స్నేహితునియొద్దకుఁ బోయి యాతఁడు చేసిన యుపకారమును బహువిధములఁ గొనియాడి నాకు సంభవించిన దురవస్థ యంతయుఁ జెప్పుకొంటిని. అతఁడు నాస్థితిని విని మిక్కిలి విచారపడి, సొమ్ముచేతనుండినయెడల పాడుచేయుదునని యెఱింగి, యొకస్నేహితు నకు జాబువ్రాసి నన్నచటికిఁ బంపెను. నేనా యుత్తరమును దీసికొని పోయి చూచినతోడనే యాతఁడునన్ను మధ్యాహ్నమున రమ్మనిచెప్పి నాకు నెలకు పదిగూపాయల జీతముగలపని నొకదాని నిచ్చెను. నేనా

పనిలో రెండుమాసములుఁడునరకు నాకది యెంతో భారముగా కనఁబడెను. ఓంటిగానున్నప్పుడు నాకంటఁబడిన నస్తువుల నెల్లను హస్తలాఘవమునుజూపి నేను మాయముచేయుచు విచ్చిసందున, నాయజమానుఁడు వారిమీఁదనుపెట్టి వీరిమీఁదనుపెట్టి నన్ను ద్విష్టుచుండెను. అంతియకాక గొయ్యకరిక లోఁబడియుండి వారు చెప్పినట్లెల్ల పరిపాటలు చేయుట నాస్వభావమునకు సరిపడినదికాదు. నాకు స్వభావముగా మహారాజులతెనుండవలెనని యాశ గనుక, ఆ పనిని విడిచిపెట్టినచ్చి యింటిపద్ద కాళి మీఁద కాలువేసుకొని కూచుండి నన్ను నమ్మినవారికడ నెల్లను ఋణములుచేయుచు, అప్పుపుట్టిసంతకాలము సులభముగా జీవనము చేయుచుంటిని. ఈప్రకారముగా సరువ్యోగముగా జీవనముచేయుచున్న కాలములో నేనితరులుచేయు హితబోధ నెప్పుడును వినకపోయినను, అడుగుటయందుమాత్రము విశేషశ్రద్ధపుచ్చుకొని విశేషసీతి వాక్యములను నేర్చుకొంటిని. అటుతరువాత నానీతివాక్యములు నాకేమియుఁ బనికి రాకపోయినను, ఇతరులకై నఁ బనికివచ్చుననియెంచి మూఢులకు హిఁదో వదేశములుచేసి గొప్పవాడనని పేరునడి ధనమాన్దింప నారంభించితిని. అప్పుడుసహితము నానడిత తిన్నగా నుండసందున నొకనాఁడొకభక్తుఁడు వచ్చి 'మీరిన్ని నీతులను జెప్పుచున్నారగాని మీప్రవర్తనము తిన్నగా నున్నదా?' యని నన్నుఁ బ్రశ్నచేసెను. 'నాకుఁ బనికిరావనియేకదా యీ నీతులన్నిటిని మీకు వదలివేయుచున్నాను; నాకే పనికివచ్చిన యెడల నొక్క వాక్యమయిన నాకుక్షిలోనుండి పైకి రానిత్తునా?' యని సమయోచితముగా బ్రత్యుత్తరము నిచ్చి, యింక నందు నిలుచుట కార్యము కాదనుకొని శీఘ్రముగా నాగ్రామము వదలివేసి దేశాంతరమునకుఁ బోవలెనని బయలు దేఱితిని. అట్లు బయలుదేఱి గ్రామైక రాత్రముగా శయనించుచు భోజనము చేసిన యూరఁ బరుండక నిత్య

ప్రయాణములు చేయుచు, ఒకనాఁడొక గ్రామముపఱగడ గొప్పమేకల
మంద నొకదానిని జూచి ఇన్నిమేకలను వాఁడెట్లు కాపాడఁ గలఁడా
యని గొల్లవానియందు మిక్కిలి కనికరముతోచి కొంతభారము తగ్గిం
చినను తగ్గించుటయే యని కౌడుమేకపిల్లలను బుజముమీఁద వ్రేసి
కొని నడస నారంభించితిని; అప్పుడు వానిచెంటనే తల్లియు నటచుచు
రాసాగెను; అదిచూచి తల్లి బిడ్డల నెడఁబాసిన పాపమువచ్చునని కొంత
భూతదయగలవాడనై యాపిల్లలతల్లి సీగూడఁ దోలుకొని పోవుచుంటిని.
అసంగతే నేలాగుననో కనుపెట్టి గొల్లవాఁడు నావెనుక 'దొంగా! ఆగు'
మని కేకలువేయుచు పరుగెత్తినచ్చుచుండెను. అదినరకును పై గ్రామము
నెంతవ్రొద్దెక్కి చేరుచునోయని భయపడుచుంటిని గాని, వానికేకలతో
సిమిషముతో నూచుచేరి సంకోషించి తీరిగి చూచితిని; వాడు నాపరుగు
కలిసికోలేక తక్కువమేకల నెవ్వరెత్తుకొని పోదురో యని యప్పుడే
వెనుకకుమరలిపోయెను. నేనామేకను పిల్లలను పోరుగూరులో విక్రయించి
యానామ్ము దారిబత్తెమున కుంచుకొని, కొన్నిదినములలో కొండవీడు
చేరి యచటయోగినైయుండి, నాయొద్ద నీతాగ్రామయంత్ర మున్నద
నియు దానిని జూచిన వారికి నమస్తసంపదలు గలుగుననియుఁ జెప్పి,
యొకబొమ్మరాతిని గదిలోనుంచి రహస్యముగా డబ్బుడబ్బు చొప్పున
బుచ్చుకొని చూప నారంభించితిని. ఏపాడునస్తువు నయిననుసరే రహ
స్యముగా నుంచుటవలన దానియందు గౌరవము హెచ్చును. దివ్య
క్షేత్రములయందలి దేవాలయములలోని విగ్రహములను పామరులు
పూజారులకు దక్షిణలిచ్చి స్వామి యెంత బాగుండునో యని చూచు
లాగుననే యెల్లవామను నాకును కానుకలను సమర్పించి యాబొమ్మ
రాతిని మూఁతలుగావచ్చి జనులు చూచి పోవుచుండిరి. చూచినతరు
వాత చేతకాని పనివానిచేతఁ జెక్కఁబడిన యాకురూపముగల విగ్రహ

ములందువలెనే యారాతియందును వీధిలోఁ గనఁబడెడి బొమ్మరాయి యేయని యెల్లవారికిని ననాదరము కలుగ నారంభించెను. నిజముగా నేను సీతారామయంత్రముని లోపలఁబెట్టిచూపిన శిలను ఒకదినమున వీధిలోఁబెట్టి చూపినచో మఱునాఁ డెవ్వరును దానిమొగమునంకనైనఁ జూడఁగోరకు. నేనాప్రకారముగా యోగినిగానున్న కాలములో ప్రయోగవిద్యయందును భూతవైద్యమునందును మిక్కిలి బ్రసిద్ధికెక్కిన వాఁడనుకాఁబట్టి నామహత్త్వము నెల్లవారును చెప్పుకొనుచుందురు. నేను వదలింపబూనుకొన్న దయ్యములకథలనుబోలె నాకథలనుసహిత మెల్ల వారును సత్యాదరులై వినుచువచ్చిరి. కాని యివియు వాఁనలెనే విను వారిభయమును మఱింత వృద్ధిపఱుచుటకే వినియోగపడుచు వచ్చినందున, గ్రామములో నందఱును నేనేమిప్రయోగము చేసిపోదునో యని నాకు జడియుచుండిరి.

పయిమిషచేత ధన మార్జించి యాగ్రామములో సుఖజీవనము చేయుచుండఁగా నన్ను వ్యాధి మాశ్రయించినందున, నే నదిచరకెందఱికో మరణమున బ్రహ్మైకమే కాఁబట్టి సంకోషింపవలయునని బోధించుచువచ్చినను చచ్చిపోదునని భయపడఁజొచ్చితిని. మీరే యోగినినై న బిలిచి మీకు మరణమన్న భయ మేమైనఁ గలదా యని యడిగిన తడవుకోకుండ లేదని చెప్పునుగాని యాతనికిఁ గొంచెము కోగము వచ్చినప్పుడుమాత్ర మాతనిచర్యవలన మాఘలకుండు దానికంటె నెక్కువభయము కలిగియుండుటను గనిపెట్టవచ్చును. నేనెల్లు యోగి వేషము వేసికొనియున్న కాలమున నితరు లే యోగిని ప్రశంసించినట్లు, నేనాతఁ డెంతవాఁడని తృణీకరించుదును. సాధారణముగా యోగ్యులు తాము కీర్తిని బొందవలెనని కోరుచుండఁగా అయోగ్యులు వారికీర్తిని పాడుచేసి తమకీర్తితో సమానమైనదానినిగాఁ జేయుఁ జూచుచుందురు

గదా? నే నిట్లనేకవేషములు వేసి కడపట బైరాగినై వీరి నిద్దఱిని శిష్యులనుగాఁ గైకొని చిదానందయోగియను పేర ధనశేష్యరము ప్రవేశించి, యీ రాజశేఖరుఁడుగారి నే స్వర్ణముచేసి యిచ్చెదనని మాయ చేసి యిప్పుడు తమయొద్దకుఁ దెచ్చిన నగలనే యపహరించుకొని పోతిని. అక్కడనుండి పోయినసిమ్మట గడ్డమును మీసమును గొఱిగించుకొని నీలాద్రిరాజునయి పితాపురము ప్రవేశించి, విండ్రసాయముచేతనే రాజుగారి ధనాగారములోని ధనమును తరలించితిని. ఈ రెండుచోట్లను నేను జరిగించిన యద్భుతచర్యలును, నా నటనమును రాజశేఖరుఁడుగారును, కొమారుఁడును చక్కగాఁ చెప్పఁగలరు. కనుకను, ఆత్మప్రశంస యనుచిత మగుటచేతను, ఇంతటితోఁ జాలించుచున్నాను.” అని యూర కుండెను.

కృష్ణజగపతిమహారాజులుగా రాతని చరిత్రమువిన్ను తరువాతను నిమిష మాలోచించి, పద్మనాభునివంకఁ దిరిగి నీ విప్పుడు బుద్ధితెచ్చుకొని నిజముగాఁ పశ్చాత్తప్తుఁడ వైనాఁడవు గనుక నిన్నొక్క సంవత్సరము కారాగృహమునందుఁ బెట్టింప నిశ్చయించినా మని చెప్పి, కారాగృహాధికారి కట్టి యుత్తరువును వ్రాసి యాతనిని రాజభటుల వెంబడిని సామర్ల కొటకుఁ బంపివేసిరి. తరువాత పితాపురపువారిధనము నచ్చటికి వెంటనే పంపివేయ మంత్రి కాజ్ఞ చేసి, దొంగతనమును పట్టుకొన్నందులకు సుబహ్మణ్యమును శ్లాఘించి, రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి రాజుగారిండు చెప్పిరి:—

మీ రిదివఱ కెన్నో కష్టముల ననుభవించి యా యాపదల నన్నిటిని గడచి మరల సుఖము ననుభవించుదశకు వచ్చుచున్నారు. కాబట్టి మీకు నేను కొన్ని హితవాక్యములను జెప్పబోవుచున్నాను. మీకు నా మాటలకు సావకాశముగా వింపతెను. పడిసతిరువాత లేచుట గొప్ప

తనము గాని యెప్పుడును పడకుండుట గొప్పతనముకాదు. మీరీ నీతిని మనసునం దుంచుకొని వెనుకపడిన కష్టములకై విచారపడకుండవలయును. ఇతరులు చేయు ముఖస్తుతులకుబ్బి, ఆదాయమునకంటె నధికమైన ధనము దానము చేయకుండవలయును. ఒక్క కుటుంబములోవారు పలువురు పదిమందిలో నత్యంతమైత్రి కలిగియే యున్నను గృహము చేరినతోడనే గర్భశత్రువులుగా నుందురు. కాబట్టి మీ కుటుంబమునం దట్టి కొఱత కలుగకుండఁ గాపాడుచు రావలయును. విరోధమును సాధించుటకు మంచియుపాయము శాంతిని వహించుటయే. మన కెవ్వరిమీఁద నైనను పగతీర్చుకోవలె నని బుద్ధిపుట్టి దానిని మరలించుకో లేనియెడల మనము పగతీర్చుకో శక్తిగలిగియుండియు క్షమింతుమేని, శత్రువులు సహితము మనలనుజూచి బుద్ధి తెచ్చుకొని జ్ఞానసంతులగుదురు. కష్ట కఱినవలెనని ప్రయత్నముచేసిన నెంత ప్రయోజనకారియగునో బీద వాఁడు గొప్పవానిని పగసాధింపఁ దలపుగొన్న నెంత ప్రయోజనకారిగానే యుండును. వట్టి బెదరింపులతోనే ముగిసెడుకోపము నెవరు లక్ష్యము చేయుదురు? అట్టి కోపమువలన మన కార్యమును సాధించుకోలేకపోవుట యటుండగా మీదుమిక్కిలి నష్టమునుకూడఁ బొందుదుము. మీరు శోభనాద్రి రాజుమీఁద కొందరపడి మీ కొపమును చూపినందులకే కదా మీకు కారాగృహబంధనము సంభవించినది. కాబట్టి యింకముందెప్పుడును మీరు మీకంటె నధికులైన వారిమీఁద మీ కోపమును కనఁబఱుపకుండవలయును. కొందఱు మతిహీనులు పూర్వకాలమే మంచిదని పొగడి మీరుచేయు దోషములను కాలమునందారోపించి మిమ్ము నిరుత్సాహులను జేయుదురు. కాని, చక్కగా నాలోచించి చూడఁగా బూర్వకాలమునకంటె నిప్పటికాలమే మంచిదని నాకుఁ దోచుచున్నది.

పుణ్యపాపములు మనుష్యుల ప్రవర్తనములో నున్నవికాని కాలములో నేమియు లేవు. కాబట్టి మీకు చేసిన దోషములకు కాలమును దూషింపక మీప్రవర్తనమును తిన్నపజచుకొనుటకే ప్రయత్నిపడవలయును. మీకు గౌరవముతో జీవనము జరుగుటకు చాలినంత సొమ్మున్నచో విశేషముగా లేదని మీరెప్పుడును చింత పడకుండవలయును. ఈ రీతిని చెలిపెడి పూర్వకథ నొకదానిని మీకు జెప్పెదను వివండి. పూర్వమొక ధనవంతుఁడు శరీరముచిండ్ రత్నఖచితములైన స్వర్ణాభరణములను ధరించుకొని వీధిబడి పోవుచుండగా, బీదవాఁడొకఁ డాతనిని వెంబడించి నగలును జూచి మాటిమాటికి నమస్కరింప నారంభించెను. ఆ ధనికుఁ డాతనిని జూచి 'నా నగలలో నే నేదియు నీ కియ్యలేదే. ఎందుల కట్లు చేయుచున్నా'నని యడిగెను. ఆ నగలు నా కక్కఱలేదు. మీరు నన్ను నగలను చూడనిచ్చినారు. గనుక నమస్కారములు చేసినాను. మీరును చూచుకొని సంశోషించుటయేకాని నగలవలన వేఱొక ప్రయోజనమును పొందఁజాలకు. మీరు నగలుకాపాడుకొనుటకై యెంతయు శ్రమ పడుచున్నారు. నా కా శ్రమ యక్కఱలేకయే సంశోషము లభించుచున్నది. మీకును నాకును గల వ్యత్యాస మిదియే'యని వాఁడు బదులు చెప్పిపోయెను. ఈ హేతువునుబట్టియే నేను మీకు విశేషధనము నియ్యగలవాఁడ నయ్యను, ఇయ్యక మీ మాన్యములను మాత్రము విడిపించి యుచ్చుచున్నాను. వానితో మీరు తృప్తినొంది సుఖజీవనము చేయుచుండుఁడు.

అని చెప్పి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు 'మీకు మఱియేదియైనఁ గోరిక కలదా'యని రాజశేఖరుఁడుగారి నడిగిరి. ఆయన ప్రభువులవారి

సుగుణ సంపత్తిని వేయివిధములఁ గొనియాడి, తన కటుంబమునకుఁ జేసిన మహోపకారమును స్మరించి తాను చెజసాలలో నున్న కాలములో విజ్ఞాపన పత్రికను వ్రాసి పంపుట మొదలగు సనులలో దన కత్యంత సహాయుఁడుగా నున్న మంచిరాజు పాపయ్యను చెఱునంజీ విడిసింపుడని వేడుకొనెను. తన కపకారముచేసిన శత్రువునందుకూడ దయ గలిగి యుండుటను స్తోమించి, రాజుగా రప్పడే యాతఁడు విడిచి పెట్ట నాజ్ఞా పత్రికను బంపి తాము కొలువు చాలించి యంతఃపురము నకు విజయంచేసిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగాను మొదలగువారు కొలువు కూటమును విడిచి తమతమ యిండ్లకు బోయిరి.

—o—o—o—

పదునేనవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుడుగారు స్వగ్రామమునకుఁ బోవుట—సుబ్రహ్మణ్యము వివాహము
సీత వివాహము—రాజశేఖరుడుగారు తానుబడిన కష్టములవలన కృత్యమును
నేర్చుకొని సుఖముగా జీవనము చేయుచుండుట.

మఱునాఁడు రాజుగారి యుత్తరువుప్రకారము రాజశేఖరుడు
గారు సభకు వచ్చినప్పుడు, కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు తన సభికులలో
నొకరిని బిలిచి కూపాయలసంచలను గొంటిని తెప్పించి ముందుబెట్టి
'మీరీధనమును బట్టకొని రాజశేఖరుడుగారిలో ధవళేశ్వరమునకుఁ
బోయి గృహమును మాన్యములను విడిపించి యిచ్చి రం'డని యాజ్ఞా
పించి, అవిగాక మఱి నాలుగువందలకూపాయలను రాజశేఖరుడుగారి
కిచ్చి 'మీరీసొమ్ము'ననే సీతయొక్కయు సుబ్రహ్మణ్యము యొక్కయు
వివాహములనుజేసి వచ్చుబడికి మించినవ్యయమెన్నఁడును జేయక సుఖ
జీవనము చేయుచుండు' డని హితబోధచేసి వారికి సెలవిచ్చి పంపిరి.
రాజుగారిచద్ద సెలవుపుచ్చుకొని రాజశేఖరుడుగారు భీమవరమునకు
నెళ్ళునప్పటికి, జగ్గంపేటనుండివచ్చి యింటికడ నెవ్వరో బంధువులు
కాచియున్నారని సమాచారము తెలిసెను.

ఆమాటవిని వేగిరపడి యిల్లుచేరఁగా వీధియరుగుమీఁద నొక
ముసలిబ్రాహ్మణుఁడు కూరుచుండి యుండెను. రాజశేఖరుడుగారాయ
ననుజూచి మీరెవరని ప్రశ్న వేయఁగా, తమ యింటిపేరు భావరాజువా
రనియు, తనపేరు సూర్యనారాయణ యనియు జెప్పి 'రాజశేఖరుడుగారు
'మీరేకారా' యని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—అవును, మీ రే పనిమీఁద వచ్చినారు ?

సూర్య—మీయింటి కీనడుమ సుబ్బరాయుడను చిన్నవాడు వచ్చినాడు. అతఁ డెక్కడనున్నాడు ?

రాజ—ఆపేగుగలచిన్నవాఁ డెప్పుడును మీయింటికి రాలేదు.

సూర్య—మీ కొమార్తెను దొంగ లెత్తుకొనిపోయినప్పుడు మాగ్రామమునుండి తీసికొని వచ్చిరాడు. అతఁడు వేంకటేశ్వరుల మ్రొక్కును బట్టి తల పెంచుకొన్నాడు. మిక్కిలి చక్కనివాఁడు; ఒక రాజుతోడఁగూడ బయలుదేరి మీయింటికివచ్చెద నని మాతోఁ జెప్పినాడు; చిన్నతనములో మీనల్ల విద్య నేర్చుకొన్నాడట !

రాజ—అతనితో మీ కేమిపని యున్నది ?

సూర్య—మా యింటియొద్దఁ గొన్నిదినములున్నాడు; అతని రూపగుణసంపదను జూచి యతనికి నాకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేసి, నాకు పుత్రసంతానము లేదుకనుక అతని నిల్లఱిక ముంచుకోవలె నని నిశ్చయించుకొన్నాను.

అనినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కుక్కిణి సుబ్బరాయుడనుపేర పురుషవేషము వేసికొని యుండుట లోనుగాఁగల వృత్తాంతమంతయు వినిపించి, యాచిన్నదానిని తనకుమారుఁడైన సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసి కొనియెదనని వాగ్దానముచేసిరి. అంతట సూర్యనారాయణగారు పెన్నిధి దొరికిన పేదవానివలె పరమానందభరితుఁడై, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వెంటనే తన గ్రామమునకుఁబోయి భార్యను కుమార్తెను వెంటబెట్టుకొని మఱువాడు మధ్యాహ్నమునకు మరలవచ్చెను. ఆదినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు చల్ల పాటువేళ బండ్లుచేసికొని సకలముం బయుగా బయలుదేరి, రెండుమూడు దినములలో సూర్యనారాయణ గారితోఁ గూడ రాజమహేంద్రవరముచేరి, అక్కడ రావఁదూరముగా

లోపల రెండు దినములుండి, వారికడ దాచిన పాత్రసామగ్రిని దీసికొని వారినిగూడ వివాహమునకై వెంటఁ బెట్టుకొని సుఖముగాఁ బోయి ధన శేఖరము ప్రవేశించిరి.

పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన కృష్ణజగపతి మహారాజుగారి సభి కుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములును గృహమును విడిపించి యిచ్చి మరలఁ దన ప్రభువువారి యొద్దకు పోగోరిగా రాజశేఖరుఁడు గారాయనను బహువిధముల బతిమాలుకొని కొమారునియొక్కయు, కొమార్తెయొక్కయు వివాహములు జనుగునరకు నిలుచునట్లొడఁబఱచిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మరల గ్రామమునకు వచ్చి మాన్యములు వదలించుకొని ధనకులయి యన్నారన్న వార్త విన్నతోడనే బీదతనము వచ్చింపబడు మొగముచాటువేసిన పూర్వస్నేహితు లందఱును పెల్ల గిలి రానాగిరి. మున్నుపిలిచిననుపలుకని యాశ్రితతోటిలోనివారందఱును దినమున కాఱుపర్యాయము లింటిచుట్టును దిరుగనారంభించిరి; తొల్లి చూడమనసయినను గనఁబడని భృత్యవర్గము జీతబత్తెములులేకయే సదా గుమ్మమువద్ద నిలువజొచ్చెను. రామశాస్త్రియు, సిద్ధాంతియువచ్చి ముఖిస్తుతులయందుఁ దిమకుఁగల పాండిత్యప్రకర్ష మును మునుపటికంటె ద్విగుణముగాఁ బ్రకటించుచు వచ్చిఁ గాని, తమవిద్యాసారస్యమును గ్రహించి యక్షరలక్షలిచ్చెడి మునుపటియశాదార్యమును, రసితత్వమును రాజశేఖరుఁడుగారియం దప్పుడున్నట్లు వారికి కనఁబడలేదు. వారిలో సిద్ధాంతి తనమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారికి కొపమువచ్చినదేమో యనుకొని తదనుగ్రహమును మరలఁబడయఁగోరి, నారాయణమూర్తి తన యొద్ద దాచిపెట్టిన దామోదరయ్యయొక్క నగలపెట్టె నొకకూలివాని చేత మోపించుకొనివచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి కొప్పగించెను; మఱియు రాజశేఖరుఁడుగారికిఁ దెలియవలయునని బంధువుల ముందరను మిత్రుల

ముందరను ఆయనను కొనియాడఁ జొచ్చెను; సుబ్రహ్మణ్యము జాతక మంత జబ్బుది లేదన్న నోటనే యిప్పుడుమరల మారకదశ శోలగిపోయి నది కాఁబట్టి దానియంతటి దివ్యజాతకము లోకములో మఱియొకటి లేదని పొగడఁచొడఁగెను. ఆసంగతి తెలిసికొని బీజతనము వచ్చినప్పుడు పిల్లనియ్యమన్నవారే యిప్పుడేలాగునైన, కనుకస్యలను సుబ్రహ్మణ్య మునకుఁ జేసికొండనియు నాలుగువందల రూపాయలు వరదక్షిణయిచ్చె దమనియు రాజశేఖరుఁడుగారి చుట్టును దిరిగి యనుసరింప మొదలు పెట్టిరి. వారు భాగ్యవంతులును, అల్లునకు కానుకలను కట్టుములను పెట్టువారును అయినను వారిపిల్లల నెవ్వరిని జేసికోక రాజశేఖరుఁడు గారు కొమారునకు సూర్యనారాయణగారి కొమార్తె మహాలక్ష్మినిఁ జేసికొనుటకే నిశ్చయించిరి.

తరువాత నొక శుభముహూర్తమున ముందుగా రాజశేఖరుఁడు గారు కుమారుని వివాహముచేసిరి; బోగముమేళము లేకపోయినయెడల వివాహము శోభగాంచదని యెందఱుచెప్పినను, వారిమూలల నాదరిం పక పాతివ్రత్యమును బోధింపఁదగిన యుత్తమదినములలో లంజలనోడి పొత్తు కూడదని భోగస్త్రీలపాటలకై విశేషధనమును వ్యయపెట్టక, యల్పధనముతో గాయకశిఖామణులచేత కర్ణరసాయనముగా హరికీర్త నలు పాడించిరి. సదస్యమునాఁడు సంభావనసమయమున నపాత్రదాన మున కొప్పుకొనక యోగ్యులును పండితులునగు కొందఱిని యథాశక్తిని సత్కరింపనెంచి, వచ్చిన బ్రాహ్మణులకందఱికిని సంభావనయ్యుక పోయిన సభవారిలోఁ దలవంపుగా నుండునని చెప్పవచ్చిన బంధువులతో వివాహదినములలోఁ దలయెత్తుకొని తిరిగి యవ్వలపాలై తరువాత నెల్ల కాలమును దలవంచుకొని తిరుగుటకంటె నీయైదుదినములును తలవంచు కొని యావల దలయెత్తుకొని తిరుగుటయే మంచిదనిచెప్పి తమయిష్ట

ప్రకారమే జరిగించిరి; వీధులు గట్టి సత్రములువేయుట వృథావ్యయమని బంధువులును మిత్రులు నైనవారినిమాత్రమే భోజనమునకు బిలిచి యాదరించిరి; ఈప్రకారముగాఁ జేయుటచేత మొదట నుద్దేశించుకొన్న దానికంటెను వెచ్చము తక్కువ పడినందున, మిగిలిన యాధనముపెట్టి కోడలి కాభరణములు చేయించి పెట్టిరి.

కొమారుని వివాహమైన మూడనదినముననే సీతను మేనల్లుడైన శంకరయ్యఁబ్బి రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లి చేసిరి. ఈవివాహమును సమస్త విషయములయందును ముందుగాజరిగిన వివాహమునే పోలియున్నది. ఈరెండు వివాహములయందును బూజముబంతులు మొదలగు దురాచారములును, మోటుతనముగా నుండు వేడుకలును, నాకబలియైన తరువాత బుక్కాయును వసంతమును చల్లుకొనుచు స్త్రీలుఁ బురుషులు నను భేదమునుపాటింపక విచ్చలవిడిగా నల్లరిచేయు చెడువాడుకయిను మాన్పబడినవి; కుంటితనము, గ్రుడ్డితనములొనుగాగల యంగవైకల్యములచేతఁ బాటుపడ నసమర్థులయినవారును, స్వదోషమువలనఁగాక దైన కృతమువలననే హీనదశకు వచ్చిన దరిద్రులును, సత్రవర్తనముకలిగి సకలవిద్యావిశారదులయియున్న పండితులును, భగవద్భక్తులును మాత్రము ధనసత్కారమును బొందిరి. ఈరెండువివాహములును విధ్యుక్తముగా జరిగినపిమ్మట నొకదినమున పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన సభికుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి కడకువచ్చి తాను శీఘ్రముగా వెళ్ళవలసియున్నది గనుక సెలవిచ్చి పంపవలయునని యడిగెను.

రాజ—నాముద్దు చెల్లించి యీపదిదినములును మీరున్నందునకు మనుగుడుపులయినదాక కూడనుండి నామనస్సును సంశోషపెట్టి మఱి వెళ్ళవలయును.

సభి—ఇంక నన్ను మన్నించి విడిచిపెట్టవలయును. మనము బయలుదేరి యిచ్చటికి వచ్చుటకుముందు మాయూరికి విచ్చేసియున్న

యాచార్య స్వాములవాడు శ్రీముఖమును బంపినప్పుడు వెంటనే హాచా
యనియ్యక తీరస్కరించినవాడని మా మేల్చునికేమో మాంక్షాత్రిక
వ్రాసినారనియు, మూడు దినములనుండి మావాని యిల్లెవ్వును
త్రొక్కి చూడకన్నాడినియు, మంగలవాడు క్షౌరము చేయుటకుఁ గాని
చాకలవాడు బట్ట లుడుకుటకుఁగాని రాకున్నాడినియు, ఇప్పుడే యుత్త
రమునచ్చినది. స్వాములవాడు వెలివేసినప్పుడు పొరుగువాడు నిప్పుయి
నను బెట్టకు; నూతిలో నీళ్ళయినను చోడుకొనియ్యకు.

రాజ — సన్యాసు లెప్పుడును కామక్రోధాదులను వర్జించి పరమ
శాంతులై యుండవలసినవారే; ఇంత యల్పదోషమున కంత క్రూర
శిక్షను విధింతురా ?

సభి—సన్యాసులన్న పేరేకాని వారికున్నంతకోపము ప్రపంచ
ములో నెవ్వరికినుండదు. ఇదియేమిచూచినారు ? ఈస్వాములవారే
క్రిందిటసంవత్సరము శ్రీకాకుళములో భిక్షకువెళ్ళిన యింటి యజమా
నుని భార్యతో నేమో సరసమాడుచుండఁగా మగఁడు విని సన్యాసి
నేమైన నన్న నపరాధమని యూరకుండి భిక్షానంతరము దక్షిణయియ్యక
బోఁగా ఆతనిని మూఁడుమాసములు వెలివేసి యేబదిరూపాయలు
పుచ్చుకొని ప్రాయశ్చిత్తము చేయించి తరువాత మతములో కలుపు
కొన్నాడు. నేను వెంటనేవెళ్ళి మావానిచేత నపరాధక్షమార్పణము
కోరించినంగాని కార్యము సుష్టుపడదు. కాబట్టి నన్ను బలవంతపెట్టక
యీపూటనే పంపివేయవలయును.

రాజ—మీరింతగా నెలవిచ్చుచున్నప్పుడు మిమ్మింక నిర్బంధ
పెట్టగూడదు.

అని రాజశేఖరుఁడుగా రాయనను క్రొత్తబట్టలు కట్టబెట్టి సమస్త
విధముల గౌరవించి, కృతజ్ఞతాసూచకముగా ప్రభువువారికో మనవి

చేయవలసిన సంగతులను దెలిపి యాయనను బంపివేసిరి. తరువాత వివాహమునిమిత్తము వచ్చిన బంధువు లెవరియూళ్ళకు వారు పోయిరి ఆసభికుఁడును పెద్దాపురము చేరినతోడనే తన విషయమై రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన యాదరామును ఆయనయొక్క యువకార స్మృతియును సాధువర్తనమును కృష్ణజగపతి మహారాజుగారిగో మనవిచేసి, తన్నాయన ప్రభువువారితో చెప్పవేడుకొనిన మాటలను విన్నవించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భాగ్యవంతులై మరల గ్రామమునకు వచ్చి యున్నారని విన్న కొన్నిదిండులకు నారాయణమూర్తి యొకనాఁడు వచ్చి, రిహస్యముగా రాజశేఖరుఁడుగారిగో దానును దామోదరయ్యయుఁ బ్రాణమిత్రులుగా నుండుటయు దామోదరయ్యయొక్క మరణానంతరమున తానాతని చెలికాఁడను ద్వేషముచేత జనులు తన యింటఁగల నొత్తంతయు దోపించుటయు అందువలనఁ దానిప్పుడు అన్న, వస్త్రములకే యిబ్బందిపడుచుండుటయుఁ జెప్పి సాహాయ్యముచేయఁ వేడుకొనెను.

రాజ—కృతఘ్నుఁడును మిత్రద్రోహియు నగు నీవంటివాని కుపకార మెన్నఁడును జేయరాదు. నేను నీకెంఱో మేలుచేసినవాఁడనైనను, నాకాపద సంభవించినప్పుడు, శక్తిగలవాఁడనై యుండియు నేను వేడుకొన్నను లేశమైన సాయము చేయకపోయితివి. దామోదరయ్య ప్రాణమిత్రుఁడుగానున్నను నీయొద్ద నాతఁడు దాచుకొన్న పెట్టెను మిత్రుని పుత్రునికీయక యపహరింపఁ దలంచితివి.

నారా—ఆ సొమ్ముపెట్టెను తనయొద్ద దాచవలసినదనియు దానినిసులభముగా నపహరించవచ్చుననియు సిద్ధాంతియే మొదట నాకాలోచన చెప్పినాఁడు. నేను సొమ్ముపెట్టె నాతనియొద్దఁ జెట్టిన తరువాతఁ దనకందులొ సగముభాగము రావలెనని పోరాడి, స్నేహ

తునిసొమ్ము పరులపాలగుట కీష్టములేక నేనొప్పుకొననందున మీమొప్పునకై పెట్టెను మీకుఁ దెచ్చియిచ్చినాఁడు.

రాజ—సిద్ధాంతియే నిన్నుఁ బ్రోత్సాహపజీచినను నీవు సహితము దోషివేకాని నిర్దోషివికానేరవు. స్వయంకృతాపరాధమువలననే నీకిప్పుడిదుర్దశ ప్రాప్తించినది కాఁబట్టి యెఱుఁగక చేసికొన్నదాని ఫలము సీవవశ్యముగా ననుభవింపవలెను.

అని చెప్పి రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కేమియుసాయము చేయక సాగనంపిరి. అది మొదలుకొని రాజశేఖరుఁడుగాను వెనుక సిద్ధాంతి మొదలైనవారి చర్యలవలనఁ దెలీవితెచ్చుకొని ముఖస్తుతుల కుబ్బి యెప్పుడును ధనము పాడుచేసికొనకయు, సమీపమునకువచ్చి మంచి మాటలు చెప్పవారి నందఱిని మిత్రులని నమ్మకయు మెలఁగఁజొచ్చిరి. యోగి వెనుకచేసిన కుతంత్రమువలన నాతనికి యోగులనువారియఁ దెల్లను కేవల జఠరపూరకులను నభిప్రాయమును మంత్రములయందును సువర్ణకరణాది విద్యలయందును దృఢమైన యవిశ్వాసము గలిగెను. కుక్కిణికి వెనుక పట్టిన దయ్యములు భూతవైద్యము శకునములు మొదలగువానివలన నెల్లవారికిని వానియందలి నమ్మకము చెడుటం జేసి మఱియెప్పుడును వారియింట నెవ్వరికిని గ్రహబాధ కాని ప్రయోగలక్షణము కాని దేవత లావహించుటగాని కలుగ లేదు. కుటుంబములోనివారి జాతకములును పెట్టినముహూర్తములును పలుమాఱు విరుద్ధఫలముల నిచ్చుచు వచ్చినందున, రాజశేఖరుఁడుగారికిని తత్సంతతివారికిని జ్యోతిషమందు సహిత మవనమ్మకము కలిగెను. కుక్కిణి వివాహకాలమున చేసిన ధర్మములకై చేసిన ఋణములవలన నష్టముల ననుభవించియుండుటం జేసి రాజశేఖరుఁడుగా రింక నెప్పుడును పరులకు ఋణపడకూడ దని నిశ్చయము చేసికొనిరి. అంతటి

నుండియు రాజశేఖరుడుగారు మితన్యాయమునే చేయుచు వ్యర్థనిభము
 నకై ధనము పాడుచేసికొక, తను కీర్త్యుడు దయచేసినదానికోడనే
 తృప్తినిొందుచు, కలకొలదిని బీదనాదలకు దానధర్మములు చేయుచు,
 కలలో సహితము సత్యమును భూతదయయును తప్పక, “ధర్మోజయతి”
 యను నీతివాక్యమును సదా హృదయమునందుకొని సమస్త కార్య
 ములయందును నీతిపథమును నీగకాలంతయు దాటక ఋజువుగా బ్రవ
 ర్తిండుచు మంచిచాడని లోకమున బ్రసిద్ధికెక్క, పెక్కండ్రు మనుమ
 లను మనుమరాండ్రనెత్తి సిరియు సంపదయుగలిగి చిరకాలము సుఖంపు
 చుండిరి. ఆయన జీవితకాలములోనే సుబ్రహ్మణ్యము పిరాపురపుసంస్థాన
 ములో గొప్ప యుద్యోగములుచేసి కడపట ముత్రియై రాజకార్యముల
 యందును సన్నాత ప్రవర్తనమునందును ఎసమానుడని పేరుపొందెను.
 అల్లుళ్ళిద్దఱును పెద్దాపురపురాజుగారి మోలగములో, గొలుపు కుదిగి
 క్రమక్రమముగా గొప్పదశను బొంది విశేషఖ్యాతిని సంపాదించిరి. రాజ
 శేఖరుడుగారి కుటుంబములోనివారే కాక యాయన బంధువర్గములో
 చేరినవారుకూడ అధర్మవృత్తి కొంతకాల మిహలోక సుఖమును గలిగిం
 చినను సద్ధర్మవృత్తియే శాశ్వతసౌఖ్యమునకు నిధానమని రాజశేఖరుడు
 గారి వర్తనమువలన నెఱిగి నిరంతరము ధర్మమార్గ ప్రవిష్టులై యుండుచు
 నచ్చిరి. చిన్నప్పుడెప్పుడో చచ్చిపోయిన మగడు పట్టుకొని వేధించు
 చున్నాడన్న సిద్ధాంతికొమార్తె పెద్దదై బ్రతికయున్న మఱియొక
 మగడు మిక్కిలి మక్కువతో తన్నాశ్రయించి మోహింపఁ జేయఁగా
 నాతనినెంట నింట దొరకినసొత్తు నెత్తుకొని లేచిపోయి చెడి కడపట
 దాసి యయి తమకన్నుల ముందటనే గ్రామములో, దిరుగుచుండుటయు,
 బాల్యదశలోనే ధర్మలను లోగొట్టుకొన్న భాగ్యహీనురాండ్రైన ముద్ది
 యలు పడు కష్టములును, అట్టివారు దురితికమగేయమైన కామబాధకు

తాళజాలక యింద్రియచాపల్యముల ముష్టిపురుషుల నిలవోబడి పాడగు చుండుటయు, కొందఱు కులమువారికి నెరచి రిహస్యముగా శిశుహత్యలు గర్భపాతములు మొదలైన ఘోరపాతకముల కొడిగట్టుచుండుటయు, ప్రతి దినమును కన్నులారఁ జూచి మనసు కరగి యట్టి బాలవితంతువుల దుర్దిశను తొలగించుటకేమైన జేయవలయు నని పలు ప్రయత్నములు చేసియు మూఢశిరోమణులయిన జనులయొక్కయు నాచారపిశాచా వేషసన్మస్తవివేకులై యున్న పండితులయొక్కయు మనస్సులను మళ్ళింప శక్తులుగాక విఫలప్రయాశ్నులై రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతకాలమునకు లోకాంతరంగతు లయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు కాలముచేసి యిప్పటికి రెండువందల సంవత్సరములైనను ఆయనవలన మేలుపొందిన వారిసంతతి వారిప్పటికిని ఆయనను బ్రశంసించు చుండును. రాజశేఖరుఁడుగారి సంతతివాగుకూడ దేశమంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు పెక్కుచోట్ల గొప్ప స్థితి కలవారయి యున్నారు.

సంపూర్ణము